1888 VATİKAN SERGİSİ: SULTAN ABDÜLHAMİT'TEN PAPA XIII. LEON'A HEDİYE

ISSN 1309-7342
9 771309 734002

ATLAS Tarih

SAYI: 62 OCAK-ŞUBAT 2020
FİYATI: 15 TL (KKTC Fiyatı 20,50 TL)

KURTULUŞ SAVAŞI'NIN 100. YILDÖNÜMÜ

EN ZOR YIL 1920

- İstanbul'un işgali
- Ankara'da yeni meclis
- Sèvres Antlaşması
- Anadolu'da isyanlar

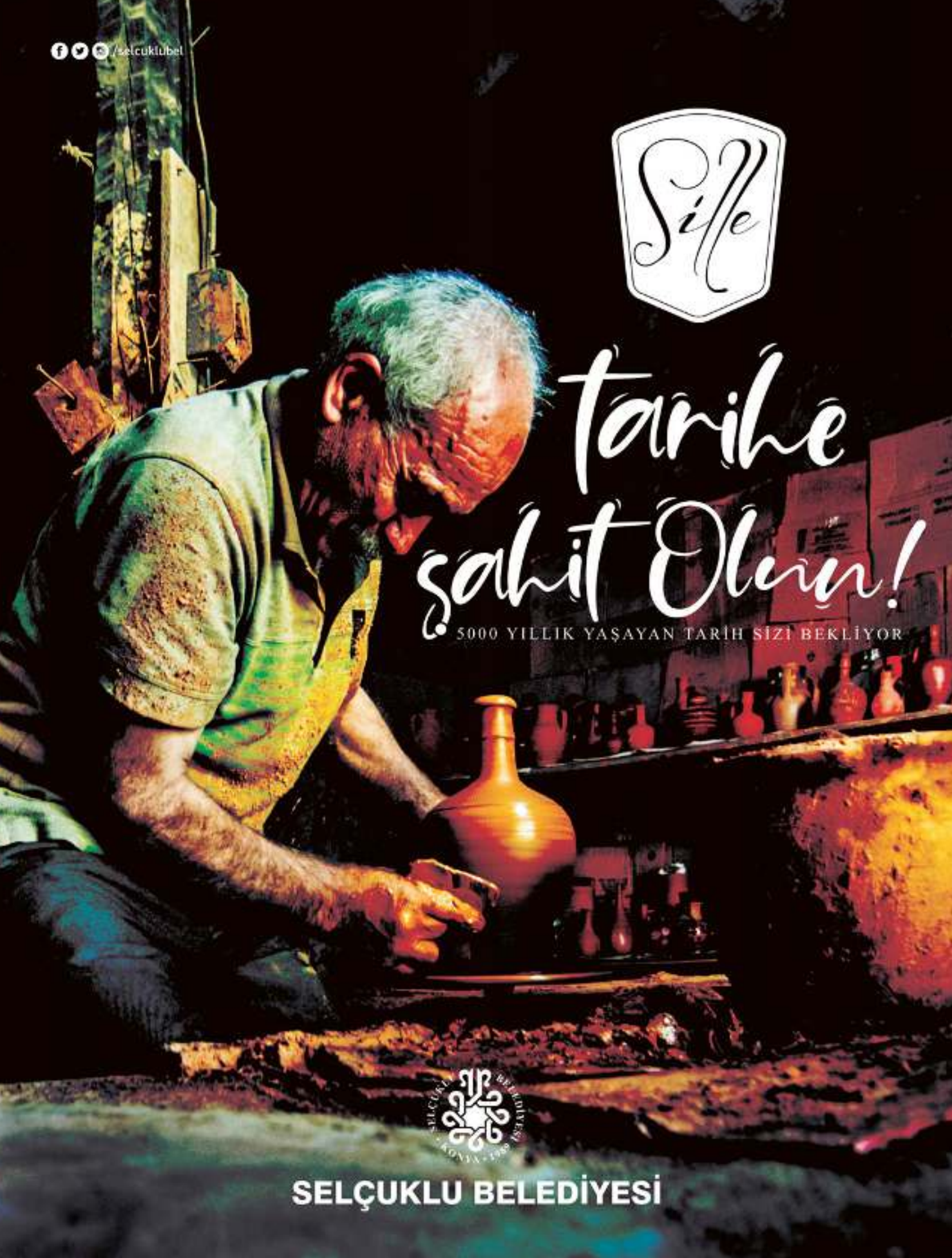
MAHPUSUN SESİ

ŞEHZADE SELAHATTİN EFENDİ'NİN NOTLARINDA SULTAN V. MURAT'IN HAPİS GÜNLERİ

İMPARATORLUĞUN FOTOĞRAFÇISI

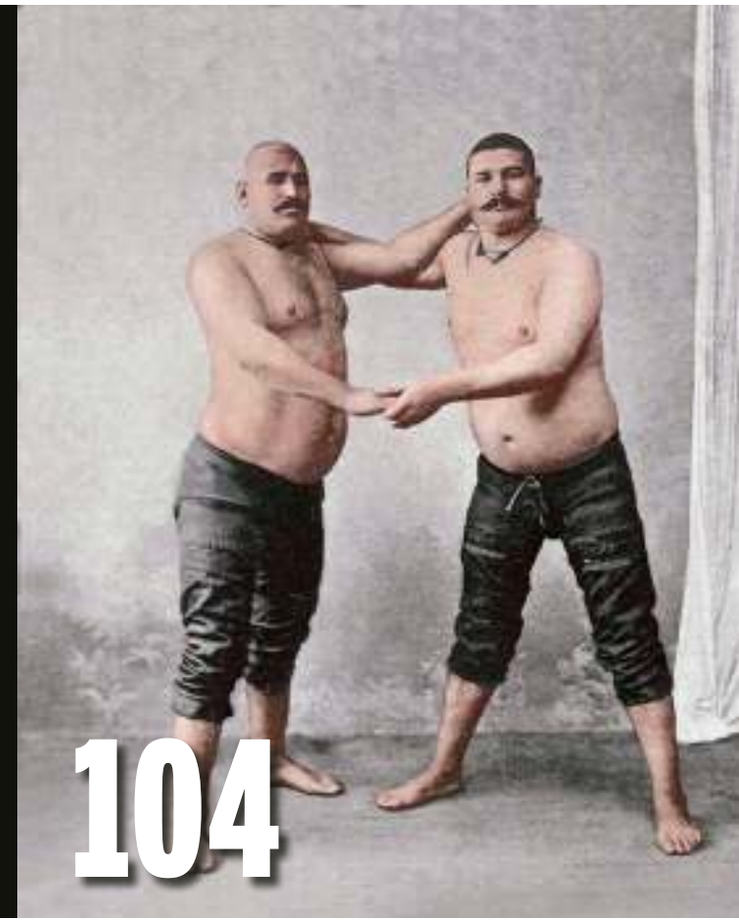
SÉBAH&JOAILLIER STÜDYOSU

/selcuklubel
Sille
Tarihe
şahit Olun!
5000 YILLIK YAŞAYAN TARİH SİZİ BEKLİYOR
SELÇUKLU BELEDİYESİ

Sayı: 62
Ocak - Şubat 2020

İçindekiler

Konular

44 **Sultan Abdülhamit'ten Papa XIII. Leon'a hediye**
Saro Dadyan

48 **Ömer Paşa'nın piyanist eşi**
Emre Aracı

54 **Mahpusun sesi**
Prof. Dr. Edhem Eldem ile söyleşi
Kansu Şarman

66 **V. Murat'ın torunu Osman Osmanoğlu ile söyleşi**
Melih Şabanoğlu

74 **Selanik basını: Nefir dergisi**
Gazanfer İbar

80 **En zor yıl: 1920**
Doç. Dr. Ahmet Kuyaş ile söyleşi
Melih Şabanoğlu

98 **Çarın ordusundan spor öğretmenliğine: Nadolsky**
Önder Kaya

104 **Pehlivan tefrikaları**
Erol Üyepazarcı

110 **Türkiye'de striptiz dansçıları**
Gökhan Akçura

116 **İraida Barry'nin İstanbul günleri**
Cengiz Kahraman ile söyleşi
Günce Akpamuk

122 **Fotoğrafçı Sébah & Joaillier'nin hikâyesi**
Fabrizio Casaretto ile söyleşi
Kansu Şarman

Bölümler

6 **Güncel**
32 **Dünyadan /** Naz Vardar
34 **Tablonun Sırları /** Kader Elveren
36 **Kırılma Noktası**
38 **Tarihi An**
40 **Belge: Saray mezatı**
128 **Gölgede Kalanlar /** Murat Yetkin
130 **Gösteri Dünyası /** Sermet Erkin
132 **Sinema /** Mehmet Sindel
136 **Kayıp Evrak Bürosu /** Feza Kürkçüoğlu
140 **Kitap /** Yeşim Pütgül
146 **Karikatür /** Can Barslan

Kapak görseli

23 Nisan 1920'de açılan Büyük Millet Meclisi'nin başkanı Mustafa Kemal, meclis balkonunda resmi geçit yapan askerleri selamlıyor (20 Temmuz 1922). ALİ FETHİ OKYAR ARŞİVİ

Editör

/ *Kansu Şarman* / *ksarman@doganburda.com*

Kırılma noktası

Tarihte kırılma noktası, akışın radikal biçimde değişmesi anlamına geliyor. Bu sayımızla birlikte "Kırılma Noktası" başlıklı yeni bir bölüme başladık ve ilk olarak merceği Hasting Savaşı'na tuttuk. Bilindiği gibi Britanya'nın kaderi bu savaşla beraber değişmiş ve İngiltere bu savaşın ardından Normanlar tarafından yönetilmeye başladı. Bu Britanya'da Anglo-Sakson döneminin sonu anlamına da geliyordu.

Bu sayımızda Türkiye'nin yakın dönem siyasal yaşamında iki önemli kırılma noktasını büyük dosya konusu olarak ele aldık. Bunlardan ilki 1876 yılı. Bilindiği gibi 1876 yılında Türkiye önemli bir dönüşüme şahit oldu. Bu yıl art arda iki padişah tahttan indirildi ve Osmanlı ilk kez anayasal bir düzenle yönetilmeye başlandı. Ne var ki bu dönem fazla uzun sürmedi. İki yıl sonra anayasa askıya alınarak yeniden mutlakıyet rejimine dönüldü. Bu dönem tam 30 yıl sürecektir. Buradan hareketle 1876'da yaşanan kırılma noktasının etkilerinin 1908'e kadar, hatta Cumhuriyet'te de sürdüğünü söylemek mümkün.

Yakın dönem Türkiye tarihinde ikinci kırılma noktası 1920 yılında yaşandı. Son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ının toplantısı; İstanbul'un işgal edilerek Meclis-i Mebusan'ın basılması; Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurulması; Sèvres Antlaşması'nın imzalanması; Milli Mücadele'nin merkezi Ankara'yı kuşatan Kuva-yi Milliye karşıtı isyanların çıkması; Osmanlı'nın iki kadim payitahtı Bursa ve Edirne'nin yanı sıra Balıkesir ve Uşak'ın düşmesiyle sonuçlanan Yunan ileri harekâtı; Sovyet Rusya'nın Ankara'ya yardıma başlaması. Bütün bunlar, 1920 yılında yaşanan çarpıcı gelişmeler. Başka bir deyişle 1920'yi kırılma noktası yapan gelişmeler bunlar.

Bu sayıda 1876 yılında yaşananları, Sultan V. Murat'ın tecrit günlerini ve oğlu Şehzade Selahattin Efendi'nin evrakını Prof. Dr. Edhem Eldem ile konuştuk. En zor yıl olarak adlandırılan 1920'deki gelişmeleri Doç. Dr. Ahmet Kuyaş'a sorduk.

2020'nin ilk sayısında ayrıca Erol Üyepazarcı, Gazanfer İbar, Gökhan Akçura, Cengiz Kahraman, Ali Emre Özyıldırım, Önder Kaya, Saro Dadyan, Emre Aracı, Sermet Erkin, Mehmet Sindel, Yeşim Pütgül, Feza Kürkçüoğlu, Kader Elveren, Murat Yetkin, Günce Akpamuk, Naz Vardar, Günce Akpamuk, Özgün Uçar ve Can Barslan yazı ve röportajlarıyla yer alıyor. İyi okumalar.

ATLAS Tarih

DB DOĞAN BURDA DERGİ

Yayıncı
Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş.

İcra Kurulu Başkanı
Cem M. Başar

Yayın Yönetim Danışmanı
Ferhan Kaya Poroy

Yayın Yönetmeni (Sorumlu)
Kansu Şarman

Görsel Yönetmen
Tolga Çoruh

Yazı İşleri Müdürü
Melih Şabanoğlu

Yayın Kurulu
Prof. Dr. İlber Ortaylı,
Prof. Dr. Nurhan Atasoy, Melih Şabanoğlu, Prof. Dr. Haluk Oral, Orhan Koloğlu, Mehmet Ö. Alkan, Erol Makzume, Cengiz Kahraman, Gazanfer İbar, Erol Üyepazarcı

Etkinlik ve Proje Direktörü
Ali Erman İleri

Marka Müdürü: Ayşegül Parlayan

Ankara Temsilcisi: Erdal İpekeşen
0 312 207 00 71
www.atlastarih.com / bilgi@atlastarih.com

Yönetim
Tüzel Kişi Temsilcisi: M. Rauf Ateş
Satış ve Dağıtım Direktörü: Egemen Erkorol
Finans Direktörü: Didem Kurucu
Üretim Planlama Direktörü: Yakup Kurtulmuş

Reklam
Reklam Grup Başkanı: Nisa Aslı Erten Çokça
Reklam Grup Başkan Yardımcısı: Işıl Baysal Turan - Seda Erdoğan Dal
Reklam Satış Koordinatörü: Burcu Kevser Karaçam
Reklam Satış Müdürü: Ecem Arda, Hatice Tarhan, Hülya Hankendi

Reklam Bölgeler Satış Müdürü: Dilek Ünlü
Tel: 0 212 336 53 72 **Faks:** 0 212 336 53 91

Reklam Teknik Müdür: Ayfer Kaygun Buka
Tel: 0 212 336 53 61 - 62 **Faks:** 0 212 336 53 91

Reklam Rezervasyon
Tel: 0 212 336 53 00 - 57 - 59 **Faks:** 0 212 336 53 92 - 93

Reklam Hedef Sayfalar:
Tel: 0 212 336 53 70 **Faks:** 0 212 336 53 91

Ankara Reklam Satış Koordinatörü
Sezinur Balıkçıoğlu

Ankara Reklam: Beliz Balıbey
Tel: 0 312 207 00 72 -73

Uluslararası Reklam Satış Temsilcilerimiz
ALMANYA: Julia Mund
T +49 89 92 50 31 97, Julia.Mund@burda.com
Michael Neuwirth
T. +49 89 9250 3629, michael.neuwirth@burda.com
İSVİÇRE: Goran Vukota
T. +41 44 81 02 146, goran.vukota@burda.com
FRANSA / LUKSEMBURG: Marion Badolle-Feick
T. +33 1 72 71 25 24, marion.badolle-feick@burda.com
İTALYA: Mariolina Siclari
T. +39 02 91 32 34 66, mariolina.siclari@burda.com
İNGİLTERE / İRLANDA: Jeannine Soeldner
T. +44 20 3440 5832, jeannine.soeldner@burda.com
ABD / KANADA / MEKSİKA: Salvatore Zammuto
T. +1 212 884 48 24, salvatore.zammuto@burda.com

Yönetim Yeri
Kuştepe Mah. Mecidiyeköy Yolu Cad. No:12
Trump Towers Kule 2 Kat: 21 - 22 - 23 34387 Şişli-İst.
Tel: 0 212 410 32 00 **Faks:** 0 212 410 35 81

Baskı: Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş.
Adres: Dudullu Organize San. Bölgesi 1.Cad. No:16 Ümraniye-İSTANBUL
Tel: 444 44 03 **Faks:** Faks: (0216) 365 99 07
www.bilnet.net.tr
Sertifika No: 42716

Dağıtım: Turkuvaz Dağıtım Pazarlama A.Ş.
Yayın Türü: Yerel, Süreli

© Atlas Tarih dergisi, Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş. tarafından T.C. yasalarına uygun olarak yayımlanmaktadır.

Atlas dergisinin isim ve yayın hakkı Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş'ye aittir. Dergide yayımlanan yazı, fotoğraf, harita, illüstrasyon ve konuların her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilerek dahi alıntı yapılamaz.

DB Okur Hizmetleri Hattı: 0 212 478 0 300
okurhizmetleri@doganburda.com

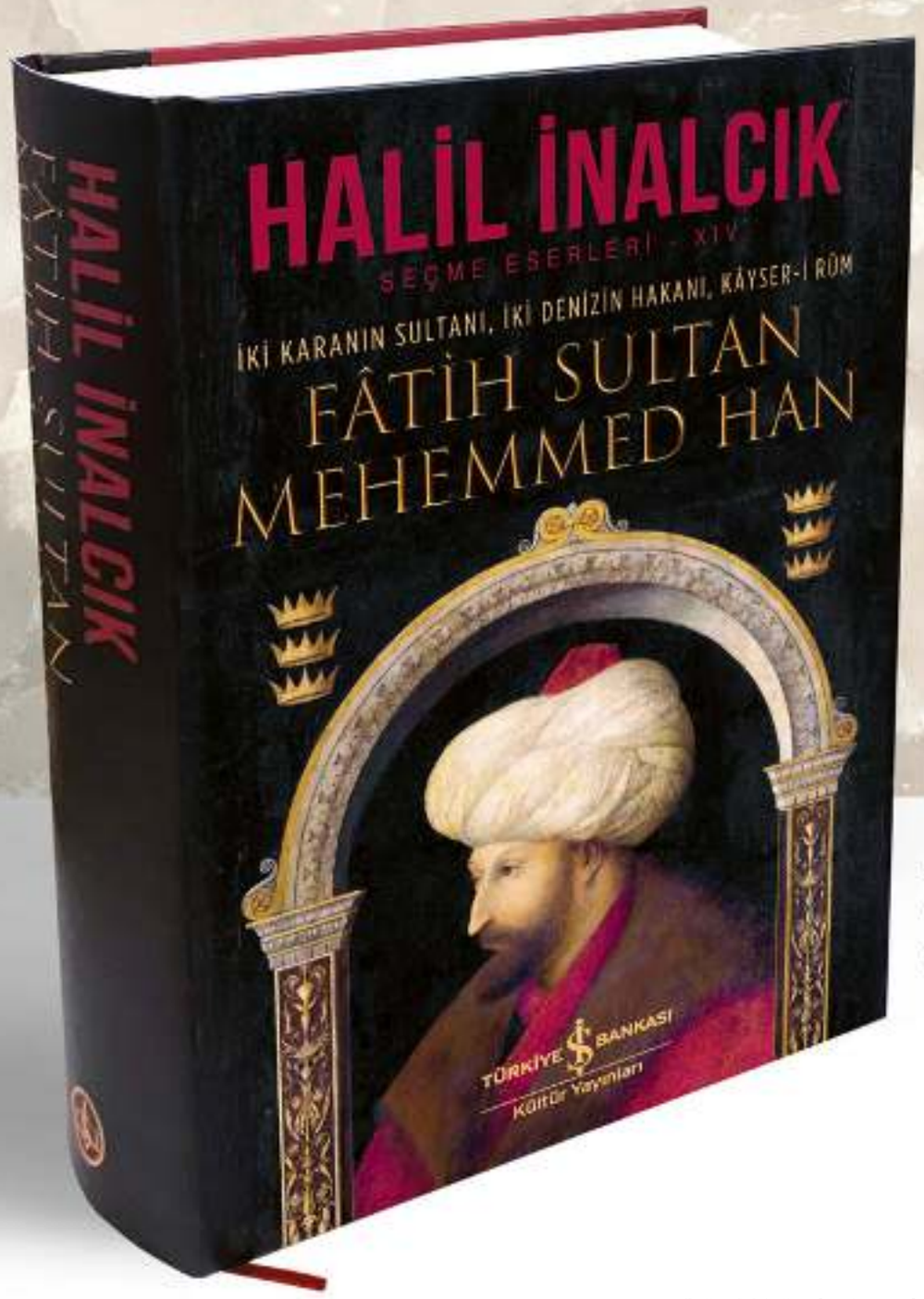
DB Abone Hizmetleri Hattı: 0 212 478 0 300
Faks: 0 212 410 35 12-13

abone@doganburda.com - www.doganburda.com

Üyeliği: FIPP

Çalışma Saatleri: Her gün saat 09.00-22.00 arasında hizmet verilmektedir.

HALİL İNALCIK
SEÇME ESERLERİ XIV. KİTAP:
OSMANLI'YI İMPARATORLUK HALİNE GETİREN PADİŞAHIN ÖYKÜSÜ

Fâtih Sultan Mehemmed Han
Halil İnalcık
848 sayfa, sert kapak, 65 TL

Maximum Mobil'den QR ile ödemelerde **ücretsiz kargo!**

Antalya kitabevimiz açıldı.
Balbey Mahallesi Cumhuriyet Caddesi No:2 Muratpaşa / Antalya Tel: (0242) 243 87 33
Kitabevlerimiz: ● **İstanbul** - Kadıköy, Tel: (0216) 348 97 84 Eminönü - Müze, Tel: (0212) 511 13 37
Beşiktaş, Tel: (0212) 258 77 43 Bakırköy, Tel: (0212) 571 20 32 Nişantaşı, Tel: (0212) 234 80 71
Taksim, Tel: (0212) 238 08 37 ● **Ankara** - Yenişehir, Tel: (0312) 430 33 66 Tunalı Hilmi, Tel: (0312) 324 10 73
Bahçelievler, Tel: (0312) 222 63 38 ● **İzmir** - Karşıyaka, Tel: (0232) 364 71 42 Konak, Tel: (0232) 484 77 21
Diyarbakır - Ofis, Tel: (0412) 228 42 16 ● **Eskişehir** - Tepebaşı, Tel: (0222) 220 49 13
Konya - Selçuklu, Tel: (0332) 351 16 07 ● **Kayseri** - Melikgazi, Tel: (0352) 222 56 92 ● **Manisa**, Tel: (0236) 231 69 24
Samsun - Çiftlik, Tel: (0362) 233 38 30 ● **Trabzon** - Merkez, Tel: (0462) 326 98 39 ● **Mersin** - Yenişehir, Tel: (0324) 327 55 12

Kurucusu olduğumuz İş Bankası Kültür Yayınları yeni kitaplarla büyümeye devam ediyor.

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Türkiye'nin Bankası

60 yılın öyküsü

Doğan Grubu, 60'ıncı yılını Aralık ayında gerçekleştirdiği iki ayrı özel etkinlikle kutladı.

Temelleri Aydın Doğan tarafından 60 yıl önce atılan Doğan Grubu, bugün 10 binden fazla insanın istihdam edildiği, sanayiden turizme farklı alanlarda faaliyet gösteren, aynı zamanda eğitim, kültür-sanat ve sosyal sorumluluk projelerine imza atan önemli iş gruplarından biri. Doğan Grubu, bu özel yıldönümünü 7 Aralık 2019 tarihinde özel bir gala gecesiyle kutladı. Doğan Grubu kurucusu ve onursal başkanı Aydın Doğan ile eşi Sema Doğan'ın ev sahipliğinde düzenlenen gece Hilton İstanbul Bosphorus'ta gerçekleştirildi. Aydın Doğan, yaptığı konuşmada 60 yıl boyunca birçok alanda iş yaptıklarını belirterek şunları söyledi: "Başarılarla dolu bir tarih biriktirdik. Anadolulu kimliğimizi hiç unutmadık. On binlerce ailenin hayatına dokunduk. En fazla iftihar ettiğim iki şey var. Birincisi, bu ülkede yıllarca en yüksek seviyede vergi verenler arasında yer almış olmak. İkincisi ise, Aydın Doğan Vakfı olarak eğitime, sanat ve kültüre yaptığımız katkılardır." Doğan Grubu Yönetim Kurulu başkanı Begüm Doğan Faralyalı da

Doğan Holding kurucusu ve onursal başkanı Aydın Doğan ve eşi Sema Doğan ile Arzuhan Doğan Yalçındağ, Vuslat Doğan Sabancı, Hanzade Doğan Boyner ve Begüm Doğan Faralyalı.

Doğan Grubu'nun 60'ncı yılı 7 Aralık 2019 tarihinde Doğan Ailesi'nin ev sahipliğinde Hilton İstanbul Bosphorus'ta özel bir gala gecesiyle kutlandı.

gecede yaptığı konuşmada, "Sirkeci'de küçük bir ofiste başlayan yolculuk, on binlerce kişiye iş ve gelir imkânı sunan, ekonomiye kaynak üreten büyük bir gruba dönüştü. Doğan Grubu olarak kuruluşumuzdan bu yana çok farklı sektörlerde varlık gösterdik, yatırımlar yaptık, binlerce aileye güvenilir bir istihdam ve gelir sağladık" dedi. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve eşi Emine Erdoğan'ın onur konuğu olarak katıldığı özel gecede iş, siyaset, sanat, medya ve cemiyet hayatından konuklar bir araya geldi. Galada gazeteci Cüneyt Özdemir'in hazırladığı Aydın Doğan Belgeseli'nden bir bölüm de gösterildi.

ÇALIŞANLAR BİR ARADA

Doğan Grubu, Haliç Kongre Merkezi'nde 14 Aralık 2019'da gerçekleştirdiği ikinci etkinlikte de 60'ıncı yılını grubun farklı şirketlerinden, farklı şehirlerden gelen 1250 kişiyle kutladı. Aydın Doğan Belgeseli'nin izlenmesiyle başlayan program Yönetim Kurulu başkanı Begüm Doğan Faralyalı ve İcra Kurulu başkanı Çağlar Göğüş'ün konuşmalarıyla devam etti.

Etkinlikte, 2019 yılında ilk kez verilmeye başlayan Değer Ödülleri ile yedi farklı kategoride ödüller sahiplerini buldu. Yılın Değer Katan Şirketi, Yılın Değer Katan Lideri, Yılın Değer Katan Ürün/Hizmet/Uygulama/Projesi, Yılın Değer Yaratan Sosyal ve Çevresel Sürdürülebilirlik Projesi, Yılın Değerli Fikri ve Özel Değer Ödülü'nün yanı sıra Yılların Değeri adıyla kıdem ödülleri de verildi. Kutlama Beyaz Show ile devam etti. Aydın Doğan Beyaz Show'un ilk kez konuğu oldu ve soruları yanıtladı. Programın sonunda Doğan Ailesi'ni de sahneye davet eden Beyazıt Öztürk, sürpriz olarak hazırladığı şarkıyı sanatçı Şebnem Sungur ve Aydın Doğan Güzel Sanatlar Lisesi öğrencileriyle birlikte söyledi. DJ FunkyC ve Solange ile eğlenen Doğan Grubu çalışanları geceyi Cem Yılmaz'ın gösterisiyle sonlandırdı.

Doğan Holding Yönetim Kurulu Başkanı Begüm Doğan Faralyalı konuşmasını yaparken.

Beyaz, Aydın Doğan

Doğan Grubu, 60'ıncı yılını Haliç Kongre Merkezi'nde 14 Aralık 2019'da gerçekleştirdiği ikinci etkinlikle grubun farklı şirketlerinden, farklı şehirlerinden gelen 1250 kişiyle kutladı.

Cem Yılmaz

Doğan Değer Ödülleri

Yayınlanmamış eserleriyle Zeki Müren

“Uzun yıllar bekledim, hakikat oldu rüyam”

Müzik yapımcısı Nilüfer Saltık ve gazeteci Doğan Hızlan, 10 yıl süren bir çalışmayla Zeki Müren’in çoğunluğu ilk kez yayınlanacak eserlerinden oluşan “*Bir Zamanlar*” albümünü hazırladı.

Tam 23 yıl önce kaybettiğimiz, Türkiye’nin en büyük sanatçılarından Zeki Müren’in, çoğu bugüne kadar yayınlanmamış eserlerinden oluşan “*Bir Zamanlar*” albümü Z Müzik tarafından dinleyicilerle buluşturuldu. Kültür-sanat gazeteciliğinin duayenlerinden Doğan Hızlan’ın yayına hazırladığı, CD ve LP formatında yayınlanan ikili albümde, 32 eser yer alıyor. Albüm aynı zamanda, 6 Aralık 1931 doğumlu sanatçının 88’inci doğum gününe armağan özelliğini taşıyor. Ezberinde 3 bini aşkın şarkı bulunan klasik Türk müziğinin en büyük isimlerinden Zeki Müren’in bu albümünde yer alan eserlerin tamamı, mirasını bıraktığı Türk Eğitim Vakfı, Mehmetçik Vakfı ve Müzikotek’in izniyle yayınlandı.

Yapımcı Nilüfer Saltık’ın 10 yıl süren uğraşıyla ortaya çıkan albümdeki eserlerde aralarında Cevdet Çağla, Cüneyt Kosal, Emin Ongan, Ercüment Batanay, Fikret Kutluğ, Hakkı Derman, Hilmi Rit, Hüsnü Coşar, İzzeddin Ökte, Necdet Yaşar, Nevzat Atlığ, Niyazi Sayın, Rüşdü Eriç, Sadi Işılay, Sadun Aksüt, Şerif İçli, Şükrü Tunar, Vecdi Seyhun, Vecihe Daryal ve Yorgo Bacanos’un bulunduğu birbirinden önemli saz sanatçıları Zeki Müren’e eşlik ediyor.

Doğan Hızlan, albüm kapağında yer alan yazısında, Zeki Müren için “...gelenekten beslenerek çağının yenilikçi duruş ve sanatını temsil etmesi bakımından, görsel farklılığı ve cinsiyet kurgusuyla Türk makam müziğinin kent yaşamında varlığını sürdürdüğü gazino mekânlarının ve plak sektörünün postmodern bir yıldızı olmayı başarmıştır” diyor.

Başkentin kuruluşu sergileniyor

Vehbi Koç Vakfı ve VEKAM'ın hazırladığı, Ankara'nın kuruluşunu az bilinen görseller, modeller ve arşiv belgeleriyle anlatan "Bir Şehir Kurmak: Ankara 1923-1933" sergisi 12 Ocak 2020'ye kadar devam ediyor.

Sergide az bilinen 350 kadar görsel malzeme yer alıyor.

Vehbi Koç Vakfı'nın 50'nci yılı kapsamında hazırlanan, küratörlüğünü Ali Cengizkan ve Müge Cengizkan'ın yaptığı "Bir Şehir Kurmak: Ankara 1923-1933" sergisi 13 Kasım'da ziyarete açılmıştı. Bir araştırma projesi şeklinde, şehrin modern tarihine katkıda bulunma düşüncesiyle yola çıkarak zihinlere bir "Ankara Şehir Müzesi" kurma düşüncesini yerleştirmeyi hedefleyen sergi, CerModern'de 12 Ocak tarihine kadar devam ediyor.

"Bir Şehir Kurmak: Ankara 1923-1933" sergisi, Ankara'nın başkent olarak kuruluşunun ilk on senesindeki yapılaşma, modernleşme ve Yenişehir'in kurulum tarihine yakından bakıyor. Savaş yorgunu bir ülkede başkentin kurulma sürecinde, cumhuriyetin ilk 10 yılında ortaya konan irade ve olgular ele alınıyor. Sergide, yeni toplumun gereksindiği "yeni konut" nedir, nasıl elde edilmiştir; tebaa kültüründen yurttaş haklarına geçilirken "yeni insan"ların şehrin sakinleri olarak yarattıkları barınma kültürünün özellikleri nelerdir; siyasetçiler, mal sahipleri, plancılar, mimarlar, müteahhitler, entelektüeller barınma kültürünü, bizatihi kendi barınma gereksinimleri üzerinden nasıl belirlemişlerdir; "yeni toplum" ufukta belirirken, planlı çevrenin toplumsal dinamikler içinde erimesi ve tarih yazımında boşluklar oluşması doğal mıdır gibi sorulara yanıt aranıyor.

Yenişehir, serginin odağını oluştururken bu bölgede inşa edilen kamu ve hizmet binalarıyla konutlar arşiv belgeleri ve fotoğraflar üzerinden üç boyutlu kent modellemeleri yapılarak ziyaretçilere sunuyor. Modellemeyle ortaya konan mimari ve yapısal özelliklerin yanı sıra, Yenişehir sakinlerinin yarattığı beşeri haritalama da bir Ankara bilgisi olarak ilk kez paylaşılıyor. Yenişehir'de 1933 yılında yer alan 320 konuttan 10'u, 28 kamu yapısından18'i halen ayakta.

Az bilinen ve birinci el 350 kadar görsel malzemeyle desteklenen sergi sekiz ana tema altında düzenlenmiş. Ayrıca film odalarında dönemi konu edinen belgeseller ve filmler sayesinde ziyaretçiler dönem Ankara'sını gözünde canlandırabiliyor. "Enstantaneler" bölümü, aralarında Mustafa Necati, Halide Edip Adıvar, Arif Hikmet Koyunoğlu, Carl Christoph Lörcher, Erzurumlu Nafiz Kotan, Grace Ellison gibi isimlerin bulunduğu 40'a yakın siyasetçi, yazar ve entelektüel, mimar, plancı ve müteahhittin, başkentin ilk on yılındaki barınma deneyim ve yazılarını bir araya getiriyor. Sergiyi okumalar ve yeni belgelerle derinleştiren *"Bir Şehir Kurmak: Ankara 1923 – 1933"* adlı kitap da, sergi açılışıyla birlikte, Koç Üniversitesi VEKAM Yayını olarak okurlarıyla buluştu.

Erol Üyepazarcı'dan popüler romanın 200 yılı

Şemsettin Sami'den Reşat Ekrem Koçu'ya

Polisiye roman tarihi konusundaki çalışmalarıyla tanınan yazar ve araştırmacı Erol Üyepazarcı bu kez popüler roman tarihinin derinliklerine dalıyor. Oğlak Yayınları tarafından yayımlanan "*Unutulanlar, Hiç Bilinmeyenler ve Bilinmek İstemeyenler*" adlı iki ciltlik çalışma kitapseverleri edebiyat ve matbuat tarihinde eşsiz bir yolculuğa çıkarıyor.

Atlas Tarih yazarlarından yazar ve edebiyat tarihi araştırmacısı Erol Üyepazarcı, yeni çalışması *"Unutulanlar, Hiç Bilinmeyenler, Bilinmek İstemeyenler"* ile popüler roman tarihi konusundaki şimdiye kadar yapılmış en kapsamlı araytırmalardan birine imza attı. Araştırmada, popüler romanın gelişimi, tefrika romanlar, 1875-1908 yılları arasında popüler roman ve romancılar, ilk telif roman yazarı Şemsettin Sami, ilk kadın romancımız Zafer Hanım, *Servet-i Fünun* dergisinin kurucusu Ahmet İhsan Tokgöz, köy romanları gibi pek çok konu ve başlığın yanı sıra, Ercüment Ekrem Talu'dan Refik Halit Karay'a, Vedat Örfi Bengü'den Abdullah Ziya Kozanoğlu'na pek çok popüler roman yazarı hakkında bilgiler veriliyor. Erol Üyepazarcı çalışmasıyla ilgili şunları söyledir: "Türkiye'de popüler roman ve popüler romancılar hakkında bir kitap yazmayı iki nedenle istiyordum. İlk nedenim, çoğu dönemimizde adı unutulan, ama popüler romanı aşağılamak söz konusu olunca adları anılan; birçoğu ise döneminde çok okunup bugün hiç bilinmeyen, aşağılamak için bile adları anılmayan; bir bölümü de popüler roman yazdıklarında takma ad kullanan yazarların bu ilgisizliği ve aşağılamayı hak etmediklerini düşünmemden kaynaklanıyordu. Onun için kitabımın adını *"Unutulanlar, Hiç Bilinmeyenler ve Bilinmek İstemeyenler"* koydum. İkinci nedenim ise popüler romanın dönemsel nitelikli olmasından dolayı sevilip okundukları devri anlamak açısından taşıdığı öneme inanmamdandı. Bu romanlar edebiyat eleştirmenleri kadar toplumbilimciler için de zengin bir malzeme kaynağıydı. Bu romanları okurken dönemin değer yargılarını, maddi kültür beğenilerini, dönemin yaşamıyla ilgili pek çok bilgiyi, belki de daha önce gözden kaçmış birçok ipucuyla birlikte bulabiliyorduk. Yazarları ve eserlerini değerlendirirken eleştirmenlerimizin, eğer varsa lütfedip yaptıkları eleştirilerden örnekler vermeye çalıştım. Samimiyetle belirtmek isterim ki çoğu eleştirinin aşağılayıcı ve insafsızca yapılmış olduğunu gördüm. Sanki kendi edebi değer yargılarının üstünlüğünü göstermenin tek yolu popüler romanları aşağılamaktan geçermiş gibi davranmalarını yadırgadığımı belirtmeliyim. Onların düşüncelerini aktardım, ama kişisel kanımca yanlış bulduğum noktalarını da vurguladım. Okuyucunun bütün bu düşüncelerimi profesyonel bir eleştirmenin değil, meraklı, biraz da allame geçinen bir kitapseverinin yaklaşık altmış yıllık birikimi olarak değerlendireceğini umuyorum."

İstanbul Araştırmaları Enstitüsü sergileri internet ortamında

İstanbul Araştırmaları Enstitüsü'nün yedi farklı süreli sergisi, dünyanın dört bir yanındaki sanatseverleri, koleksiyonlarla internet ortamında buluşturan Google Arts & Culture'da ziyarete açıldı.

Suna ve İnan Kıraç Vakfı İstanbul Araştırmaları Enstitüsü'nde geçtiğimiz dönemlerde ziyarete açılarak büyük ilgi toplayan"Dört Ayaklı Belediye", "Şişli Camii", "Taksim", "Uzak İzlenimler", "Doğu'ya Seyahat", "Ahşap İstanbul" ve"Uzun Öyküler" başlıklı sergiler, Google Arts & Culture platformu üzerinden internet ortamında da ziyarete açıldı. Koleksiyonları internet ortamında keşfetmeyi sağlayan GoogleArts & Culture, aynı zamanda ziyaretçilere bu geniş koleksiyonlardaki eserleri en ince detayına kadar inceleyebilme olanağı sunuyor. Sergiyi takip etmiş olanların da hatırlamak ve tekrar keşfetmek isteyeceği detaylar, dünyanın neresinde olursanız olun elinizin altında. Google ve 40 ülkeden 151 önemli sanat kurumunun işbirliği ile oluşturulan bu kültür sanat platformu ile dünyanın dört bir yanındaki sanatseverler, kendi koleksiyonlarını oluşturma ve paylaşma şansını da yakalayabiliyor.

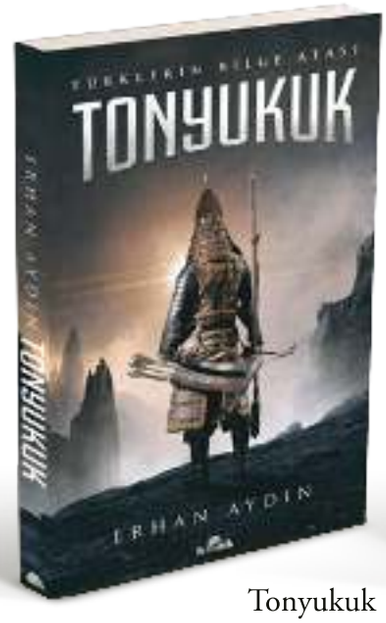
Projeye 2012 yılında dahil olarak, kalıcı koleksiyon sergilerini Google Arts & Culture'da ziyarete açan Pera Müzesi'nin ardından, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü de süreli sergilerini platform üzerinden ziyaretçilerin beğenisine sundu. Yayımlanan "Dört Ayaklı Belediye: İstanbul'un Sokak Köpekleri" sergisi, İstanbul'un toplumsal tarihinin her döneminde gündelik yaşamın önemli bir parçası olan sokak köpeklerinin, dini, siyasi ve sosyolojik dönüşümlerle değişen serüvenine ışık tutuyor.

Dijital platformun öne çıkan bir diğer sergisi "Taksim, İstanbul'un Kalbi", sosyal hassasiyetlerin en fazla ifade bulduğu bir merkeze dönüşen Taksim Meydanı'nın 19'uncu yüzyıldan 1960'a uzanan süreçte geçirdiği değişim ve dönüşümlere fotoğraf, gravür ve harita üzerinden ışık tutuyor. "Doğu'nun Merkezine Seyahat: 1850-1950 Pierre de Gigord Koleksiyonu'ndan İstanbul'da Gezginlerin 100 Yılı" sergisi, batılıların çeşitli merak ve ilgi alanları nedeniyle, 18'inci yüzyıldan beri doğu topraklarına yaptıkları yolculukların İstanbul odaklı öyküsünü anlatıyor. Sergilerin İngilizce ve Türkçe metinleri ile çok sayıda görsel malzemesine Google Arts & Culture platformu üzerinden erişilebiliyor.

Kronik

Kronik Kitap
Biyografi Dizisine
Eklenen Yeni Kitaplar...

Tonyukuk

ERHAN AYDIN

Hannibal

PATRICK N. HUNT

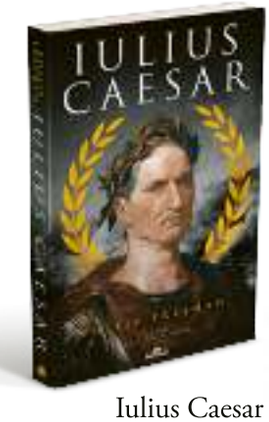
Cengiz Han

JACK WEATHERFORD

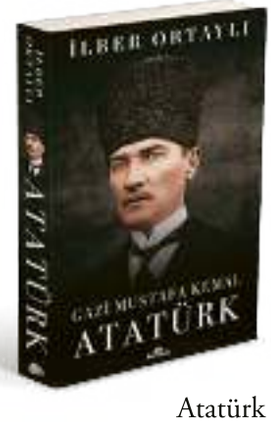
Timurlenk

BEATRICE FORBES MANZ

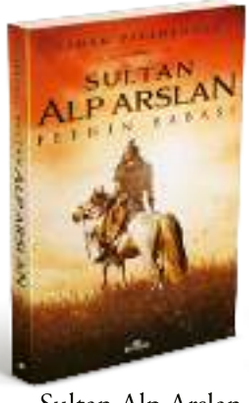
Iulius Caesar

PHILIP FREEMAN

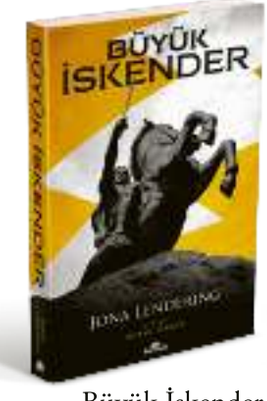
Atatürk

İLBER ORTAYLI

Sultan Alp Arslan

CİHAN PİYADEOĞLU

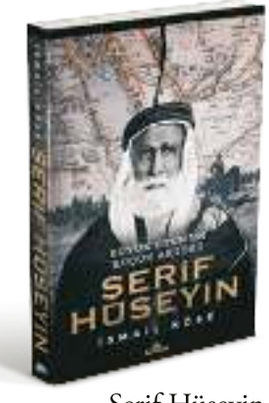
Büyük İskender

JONA LENDERING

IV. Murad

ABDÜLKADİR ÖZCAN

Şerif Hüseyin

İSMAİL KÖSE

Derinlerdeki portreler

Sualtı arkeolojisinin sözlü tarihi

Denizcilik arkeolojisinin önemli 20 ismini bir araya getiren "Derinlerdeki Portreler", hem Türkiye'nin karasularındaki arkeolojik ve kültürel zenginliği ortaya koyuyor, hem de bu alana emek vermiş bilim insanlarının çalışmalarını gözler önüne seriyor. Bu önemli kaynak kitabı ve sualtı arkeolojisinin bilinmeyenlerini kitabın yazarı Mehmet Bezdan anlattı.

RÖPORTAJ: EYÜP ÖZEL

Ülkemiz kıyılarında 1960'ta doğan bir disiplin sualtı arkeolojisi... O tarihten günümüze neler yaşandığını ise tek bir kitapta önümüze koyuyor Mehmet Bezdan. George F. Bass'tan Cemal Pulak'a, Donald Frey'den Mustafa V. Koç'a kadar bu alana katkı sunan 20 sualtı insanıyla yapılan yüz yüze söyleşilerle üç yıl süren kapsamlı bir çalışmanın ürünü "*Derinlerdeki Portreler*". TINA, Türkiye Sualtı Arkeolojisi Vakfı'nın Mehmet Bezdan tarafından kaleme alınan en önemli yayınlarından biri olan kitap 2017 yılının ilk aylarında bilim dünyasına sunuldu. Türkçe ve İngilizce olarak basıldı ve ABD Kongre Kütüphanesi, Smithsonian Institution Libraries, Princeton, Harvard, Stanford, Columbia, Cornell, Michigan, California, Chicago, Sorbonne üniversiteleri, Boston Public ve Louvre Müzesi kütüphanesine kabul edildi. Bu özel alandaki sıra dışı çalışmayı, yazarı Mehmet Bezdan'a sorduk.

Bodrum Müzesi'ni dünyanın sayılı müzelerinden biri yapan Oğuz Alpözen (üstte). Sualtı arkeolojisinin en önemli isimlerinden Frederick van Dorninck (solda).

Bu kitabı hazırlama fikri nasıl ortaya çıktı?

Sualtı arkeolojisi Türkiye kıyılarında doğmuş bir disiplin. 1960 yılından söz ediyoruz. O yıllarda sualtı dünyası açısından henüz birçok şey emekleme aşamasındaydı. İşte bu süreçte bir grup genç ve heyecanlı bilim insan 1960'ta ülkemize gelerek arkeoloji biliminin dünyada ilk kez suyun altına inmesine öncülük ettiler. Böylece bilimsel olarak antik bir batık üzerindeki ilk çalışma ül-

kemizde başladı. Ardından sayısız batık ve liman kazısı yine sularımızda devam etti. Arkeoloji eğitimi almaya başlamamla birlikte ise bu alanda çalışan insanların emeklerine daha yakından şahit oldum. Okudukça, daha fazla araştırma yaptıkça büyük bir özveri ve emekle karşılaştım. İsteğim yarım asırdan fazla bir zaman dilimi içinde kıyılarımızdaki tarihi aydınlatan ve onlara destek veren kişilerle yüz yüze görüşerek sualtı arkeolojisinin Anadolu kıyılarındaki sözlü tarihini yazmaktı. "*Derinlerdeki Portreler*" fikri bu heyecan ile arkeoloji eğitimi aldığım ilk yıllarda temelleri atılmış bir hayaldi. Arkeolojiyle birlikte eşzamanlı devam ettiğim yayıncılık hayatım içinde yavaş yavaş olgunlaştı. Yıllar içinde topladığım arkeolojik ve yazınsal birikim 2013'te TINA Vakfı'nın desteğiyle bir proje olarak hayata geçti. Ardından üç yıl süren kapsamlı bir çalışma sonunda da sizlere ulaştı.

Bu alanda çok önemli 20 isim seçmişsiniz. Neden bu isimler?

1960'ta ilk bilimsel sualtı kazısına katılan isimlerin her birine ulaşma şansım oldu. Örneğin, George Bass. Kendisi suyun altında ilk bilimsel batık kazısını 1960'ta ABD'den gelerek Türkiye'de başlatan kişi. Tüm dünyada sualtı arkeolojisinin babası olarak bilinir. Ya da Cemal Pulak. Dünyanın en eski batığını 11 yıl boyunca kazan dünyaca tanınan bilim insanımız. Nergis Günsenin Türkiye'de batık kazısı yapan ilk Türk bilim insanı. Tabii sadece bilim insanları yoktu. Mesela, Bodrum'un en yaşlı süngercisi Mehmet İmbat ile de konuştuk. Süngerciliği, eski Bodrum'u ve arkeolojinin suyun altına inmesini sağlayan süngercilik mesleğini en yaşlı süngerciyle birlikte okurlara aktardık. Dünyanın en önemli sualtı fotoğrafçılarından biri olan Donald Frey ile çektiği eşsiz fotoğrafları ve o yıllardaki ekipmanları konuştuk. Bodrum Müzesi'ni dünyanın sayılı müzelerinden biri yapan Oğuz Alpözen ile yarım asırlık birikimin nasıl farklı şekillerde sergilendiğini, halk ile nasıl bir araya getirildiğini konuştuk. Bu alana şüphesiz en büyük hizmeti yapmış ve destek vermiş rahmetli Mustafa V. Koç. Sanıyorum kendisinin son söyleşisi bu kitapta yer alıyor. Ve TINA Vakfı başkanı Oğuz Aydemir. Karşılık beklemeden tüm zamanını bu alana bağışlayan bir isim.

Mehmet Bezdan, 2014'ten bu yana TINA Vakfı'nın süreli yayını olan *TINA Denizcilik Arkeoloji Dergisi*'nin editörlüğünü ve genel yayın yönetmenliğini yürütüyor.

Bu isimlere nasıl ulaştınız? Bu süreçte neler yaşadınız?

Bu hem çok keyifli, hem de meşakkatli bir süreçti. Üç yıl süresince bu proje için binlerce km yol gittik. Bodrum'dan Antalya'ya, İzmir'den İstanbul'a, oradan ABD'ye uzanan bir süreç. Kitaptaki söyleşiler yüz yüze gerçekleşti. Çünkü bu proje sadece bir kitap değil, aynı zamanda belgesel de içeriyor. Kitabın en arkasında yaklaşık yarım saatlik bir belgesel barındıran DVD yer alıyor. Ayrıca kitabın isminden de anlaşılacağı üzere kitaptaki herkesin portre fotoğraflarını çekmek ve arşiv fotoğraflarına da ulaşmak durumundaydık.

Yayımlandıktan sonra nasıl tepkiler aldı?

Bu kitap sadece Türkiye kıyılarında başlayan bir disiplinin yani sualtı arkeolojisinin sözlü tarihi değil, aynı zaman da ortak mirasımız olan arkeolojik değerlerin sonuçlarını da içeriyor. Bu nedenle ilk günden itibaren yurtdışını da düşünerek hazırladığımız uluslararası bir projeydi. Kitap basıldıktan ve belgesel bittikten sonra dünyanın en önemli üniversiteleri, enstitüleri ve kütüphaneleriyle iletişime geçtik. İstedik ki onların çok geniş etkileşim alanları içinde de Türkiye'den bir yayın olsun. Gururla söylemek isterim ki Library of Congress (ABD Kongre Kütüphanesi), Smithsonian Institution Libraries, Princeton, Harvard, Stanford, Columbia, Cornell, Michigan, California, Chicago, Sorbonne üniversiteleri, Boston Public ve Louvre Müzesi kütüphanesine kabul edildi. Bunlar şimdilik hatırlayabildiklerim. Tabii bu süreç devam ediyor.

İstanbul Modern
Lütfi Özkök'ten portreler

Fotoğraf sanatçısı Lütfi Özkök'ün İsveç'teki arşivinden bir portre seçkisinin bulunduğu "Lütfi Özkök: Portreler", 3 Mayıs'a kadar İstanbul Modern Fotoğraf Galerisi'nde sergileniyor.

Sergide yer alan portrelerden Nazım Hikmet Ran (solda), Stockholm, İsveç, 1959. Sergide yer alan bir diğer portre Samuel Beckett'in. (altta), Paris, Fransa, 1966.

İSTANBUL MODERN SANAT MÜZESİ FOTOĞRAF KOLEKSİYONU

Yazar ve sanatçı portreleri ile uluslararası alanda tanınan fotoğraf sanatçısı Lütfi Özkök, edebiyat dergilerinde yayımlanan yazılarına eşlik etmesi için 1950'li yıllardan itibaren fotoğraf çekmeye başladı. Bu dönemden itibaren dünyada ve Türkiye'de pek çok yazar ve sanatçıyı fotoğrafladı. İstanbul Modern, fotoğraf sanatçısının 1990'lı yılların sonuna kadar çektiği, içlerinde 24 Nobel ödüllü yazarın portresinin de bulunduğu 80 isimlik bir seçkiyi sergiliyor. Seçki, sanatçının İsveç'teki arşivinden oluşturuldu. Fotoğraflara eşlik eden metin, obje ve belgeler üzerinden Özkök'ün portresini çektiği kişilerle ilişkisi izleyiciye ulaştırılıyor, sanatçının kişisel hikâyesi üzerinden dönem okuması yapılıyor. Açılışı 21 Aralık 2019'da gerçekleşen ve 3 Mayıs 2020'ye kadar devam edecek "Lütfi Özkök: Portreler" sergisi, fotoğraf ve portre meraklılarını beklerken portre fotoğrafının sunduğu farklı anlamlar üzerine düşünmeye davet ediyor.

Fotoğraf sanatının en önemli türlerinden biri olan portre, konu edindiği öznenin iç dünyasını yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda kültürel, estetik, sosyolojik, psikolojik ve ideolojik birçok katmanın birbiriyle sürekli etkileşim halinde olduğu bir dünyayı tarif eder. Özkök'ün portreleri bir taraftan kişileri güncel halleriyle görünür kılarken diğer taraftan o kişilerin toplumsal kimliklerini de hatırlatmaya çalışır. Aynı zamanda şair olan Özkök, edebiyat ve sanat dünyasını yakından takip eder; öznelerini portrelemeye başlamadan önce onlarla diyaloğa girer. Sergide Nazım Hikmet, Samuel Beckett, René Char gibi isimlerin portreleri de bulunuyor. Lütfi Özkök, uzun yıllar dostluğunu devam ettirdiği bu isimlerin farklı zamanlarda portrelerini çekerek hayatlarındaki dönüşümü kaydetmiş. Onlarla olan dostluğu da portrelere yansımış. Özkök portelerini çektiği kişilerin, kişiliklerinin yansıması olabilecek sanat yapıtları ile kurdukları ilişkinin de izini sürer, kendisi gibi anayurdundan uzakta olan özneleriyle kurduğu duygudaşlık, portrelerine de yansır. Küratörlüğünü Demet Yıldız'ın yaptığı sergi, bu hikâyeleriyle döneme ve portre sahiplerine ışık tutuyor.

Anadolu halk takviminin kitabı çıktı

Anadolu insanının kısa yoldan ve naifçe "sayılı günler", "çoban hesabı", "kocakarı hesabı", "anam babam hesabı", "eski hesaba göre", yahut "hesaplı" dediği günleri Ergün Veren, "*Kocakarı Soğuklarından Zemheriye: Anadolu Halk Takvimi*"nde topladı.

Kırkikindi yağmurları, kocakarı soğukları, çaylak fırtınası, berdelacuz, karakoncolos, zemheri, hıdırellez, cemreler…Bunlar Anadolu insanının uzun yılların deneyim ve gözlemlerine dayanarak oluşturduğu takvimden bazı özel günler ile iklim olayları…

Anadolu insanı zamanı nasıl algılar, dilimler, noktalar, adlandırır ve yaşar? Yaşarken hangi inançlar ve tecrübeler onun hayatını şekillendirir? Doğayı gözlemleyerek geleceği ve hava durumunu nasıl tahmin eder? Bütün bunlar hayatını ve kültürünü nasıl etkiler? İşte bu kitabın konusu bu.

"Halk takvimi", düzenli olarak tekrarlanan doğa olaylarına ve canlıların hareketlerine dayalı yöresel takvimlerdir. Dünyanın güneş etrafındaki bir tam dönüşünü dönemsel döngü ölçütü olarak kabul eden insanoğlu zamanı yıl, mevsim, ay, hafta, gün ve saat şeklinde dilimledi ve noktaladı. Mısır'da Nil Nehri'ni; Hititlerde tohum ekme, ürün biçme ve devşirme sistematiğini; antik Yunan'da denizi; İç Asya Türk kültüründe "kar"ı hayatın merkezine alan insanoğlu bu kavramlar etrafında oluşturduğu kültürleri savaş, göç, ticaret gibi nedenlerle zaman içinde farklı coğrafyalara aktardı. Anadolu coğrafyasında da bu etkilerle oluşan ve olgunlaşan bir halk takvimi pratiği gelişti.

Halk takvimlerini yılın ikiye bölünmesi temelinde şekillendiren Anadolu insanı; "Kasım" ve "Hızır" günleri adını verdiği bu dönemleri de düzenli olarak tekrarlanan doğa olayları ile hayvanların ve bitkilerin döngüsel yaşam biçimlerinden esinlenerek sistematik hale getirdiği görülüyor. Doğan Kitap tarafından yayımlanan "*Anadolu Halk Takvimi*" adlı çalışmada özellikle kırsal kesimden başlayarak hayatın ve neslin devamı ile mülkiyetin varlığının sürdürülmesi ve korunması; doğa koşullarına karşı savunma mekanizmalarının geliştirilmesine dayalı öngörü ve planlamanın nasıl yapıldığının ipuçları yer alıyor.

Halk kültürü uzmanı M. Sabri Koz kitapla ilgili şunları söylüyor: "Ergün Veren'in bu kitabında anlatılan, alıntılanan her şey, iklim değişikliklerinin baş döndürdüğü şu dönemde her günü yerli yerinde, halkın dilinden ve onun kaleminden, güvenli bir kaçış ve oyalanma alanı, tabir-i caizse bir "toplanma alanı" sunuyor. Okursak orada saklanacağız, orada korunacağız, orada avunacağız…"

FOTOĞRAF: TURGUT TARHAN

Turgut Tarhan'ın fotoğrafında Bolu'nun Gerede ilçesinde bir haziran ayında sis (en üstte). Ergün Veren'in Doğan Kitap'tan yayımlanan kitabı "*Anadolu Halk Takvimi*".

Kartpostal araştırmacısı Gökhun Yılmaz:

“Kadın, cami ve saray kartpostalları sansüre uğradı”

Dünyada 1900’lerin başında başlar kartpostal koleksiyonculuğu. Ancak Türkiye’de ancak 20’inci yüzyılın sonuna doğru kartpostal toplayan koleksiyonerleri görürüz. Türkiye’deki kartpostal editörleri hakkında ise çok az şey yazılmış. Özellikle Osmanlı dönemi hakkında bilinenler ise çok sınırlı. Araştırmacı Gökhun Yılmaz “*Osmanlı Dönemi Kartpostal Editörleri*” adlı kitabıyla bu konuda önemli bir boşluğu dolduruyor.

RÖPORTAJ: ÖZGÜN UÇAR

Kartofil ve araştırmacı Gökhun Yılmaz, 1895 - 1923 yılları arasında İstanbul’da, Trakya’da ve Anadolu’daki kartpostal editörlerini araştırarak “Osmanlı Dönemi Kartpostal Editörleri” kitabını yazdı. Kitabında sadece kartpostallarla sınırlı kalmayan Yılmaz, mezarlıkları, muhtarlıkları, şehir planlarını ve haritaları inceleyerek Osmanlı kartpostal editörlerine dair çok boyutlu bir kroki çizdi. Kendisiyle yeni çıkan kitabını ve Osmanlı’da kartpostal editörlüğünü konuştuk.

Mouradyan’ın editörü olduğu Samsun kartpostalı (üstte). Editörlüğünü Georges Papantoine’ın yaptığı muhacirlerin göründüğü Edirne kartpostalı (karşı sayfada üstte). Max Fruchtermann’ın editörü olduğu bir İstanbul kartpostalı (karşı sayfada ortada).

Bu kitabı yazma sürecinizi, kartpostala neden ilgi duyduğunuzu anlatır mısınız?
Küçüklükten beri bir şeyleri toplama, biriktirme ve merak etme üzerine bir yaşantım vardı. Herkes gibi ben de ilk pulla başladım. Sonradan gelişme sürecimle birlikte birçok koleksiyona sahip oldum. Kartpostalları ilk kez dayım Haydar Uruçoğlu’nda gördüm. Sanırım bu işteki en büyük etken kendisidir. Bize gelip kendi kartlarını gösterdiğini hatırlıyorum. Sonrasında biraz merak duygusu, biraz da bir şeyler üretme arzusu beni editörlere yönlendirdi. Kitap yaklaşık 10 yıllık bir araştırma sürecinde ortaya çıktı. Tabii bu 10 yılın öncesinde sürekli aldığım notlarım çok işe yaradı. Bu süreçte birçok koleksiyoncuyla iletişimim oldu. Hepsine ayrı ayrı teşekkür etmek isterim. Bana bütün koleksiyonunu sunan da oldu, köşe bucak benden kaçan da oldu. Zorlu bir araştırma sürecinin sonunda bu kitap ortaya çıktı. Araştırmanın hiç bitmeyeceğini, sürekli yenileneceğini ve kitapta hataların çıkacağının da farkındayım. Ama yine de Anadolu topraklarına bir kültür mirası bıraktığıma ve bu araştırmanın genç nesil tarafından ileriye götürüleceğine inancım tam.

Osmanlı’da bilinen ilk kartpostal kim tarafından ne zaman basıldı? Osmanlı’da kartpostalın rotası dünyadaki örneklerini nasıl takip etti?
Öncelikle renkli kartpostal ile yine o dönemde iletişim aracı olarak kullanılan ve bizim posta kartı, veya antiye olarak adlandırdığımız kartları birbirinden ayırmak gerekir. Antiye Osmanlı İmparatorluğu’nda 1877 yılında görülmeye başlandı ve çok uzun seneler kullanıldı. Renkli kartpostalların ise 1895 yılında kullanılmaya başladığını görü-

yoruz. Osmanlı dönemi resimli kartpostalları dediğimiz zaman aklımıza en önce gelen editörlerden biri Max Fruchtermann'dır. Bu dönemde bir-iki editör daha görülse de bu sektörün öncüsü olarak Max Fruchtermann'ı kabul etmekteyiz. Bunu elimizdeki ilk örneklere bakarak anlıyoruz. Örnekler 1895 yılının ikinci yarısında baskıya geçildiğini ve kullanılmaya başlanıldığını gösteriyor. Benim elimdeki en erken resimli kartpostal 2 Kasım 1895 yılına ait. Osmanlı'da renkli kartpostallar modası dünya ile hemen hemen aynı döneme denk geliyor. O dönemde Alman matbaalarının bu sektörde öncü rol oynamaları ve Osmanlı Devleti'nin Almanya ile olan ilişkilerinin çok iyi olması İstanbul'daki sektörün dünya ile aynı paralelde gelişmesini sağlamıştır.

Osmanlı'da kartpostallar hangi fiyatlara satılıyordu? Fiyat neye göre belirleniyordu?

Elimizdeki kaynaklar bize renkli kartpostal fiyatlarının önceleri pahalı olduğunu, teknoloji geliştikçe hem ucuzladığını, hem de teslim sürelerinin kısaldığını söylüyor. O dönemin rakamlarıyla kartpostalın tabii ki kalitesine bağlı olarak 10 para ile 60 para arasında değişen fiyatlarda satıldığını görmekteyiz. Renkli kartpostal posta tarifesinin de 10 para olduğunu göz önüne alırsak postalama ücreti ile aynı miktarda olduğu anlaşılıyor.

İstanbul dışında Anadolu'da kartpostala ilgi nasıldı?

Bu konuda Osmanlı arşivleri bize çok fazla bilgi vermese de yabancı kaynaklı ticaret oda temsilcilerinin raporlarında Anadolu kaynaklı kartpostal ticaretinin genelde gelişim göstermediğini ve halkın çoğunlukla antiyeleri tercih ettiği yazılmaktadır. Ticaretin çok yoğun olduğu İzmir, Bursa, Samsun, Trabzon, Adana gibi merkezlerde editörlerin diğer illere göre çok fazla olması, renkli kartpostal ticaretinin buralarda yoğun olduğunu ve dolayısıyla halkın bu illerde kartpostallara ilgi gösterdiğini ortaya koyuyor.

Hikâyesi sizi en çok etkileyen kartpostal editörü kim?

Yaklaşık 300'e yakın kartpostal editörünü inceledikten sonra mutlaka birisi, veya birileri size daha yakın olur ve aranızda hissi bir bağ oluşur. Benim etkilendiğim iki editör var. Bunlar Tevfik Ebüzziya ve Selahattin Düzgünoğlu. İki editör de çok fazla kartpostal çeşidi yayınlamasalar da yaşadıkları hayat ve dönemlerine verdikleri katkı itibariyle paha biçilmezdir. Bu iki insanın hayat hikâyesinin herkes tarafından bilinmesini isterim.

Osmanlı'da kartpostal editörlüğü yapanlar ağırlıkla hangi milletten oluşuyordu?

Editörlerin genel etnik kökenlerine bakarsak toplamda 260 kişi veya şirket olarak tespit edebildiğim sayının içinde 66 Levanten, 65 Rum, 55 Ermeni, 38 Müslüman, 36 Yahudi kökenli aile var. Bu kimlikleri tespit ederken tabii ki çok zorlandım. Ama bu sayılar kartpostal ticareti yapan milletlerin nüfusa eşit oranda dağıldığını göstermektedir.

Sansürlenen kartpostallar var mıydı? Kartpostal devlet tarafından propaganda amacıyla kullanıldı mı?

II. Abdülhamit döneminde kartpostallar üzerinde sansür, kadın, cami, cami iç mekânı ve saray fotoğraflarında görülüyor. Bu tip kartpostalların satılmasına yasak konmuştur. II. Meşrutiyet'ten sonra bu yasaklar pek gözükmemektedir. Osmanlı arşivlerindeki zabıta kayıtları bu konudaki en önemli kaynaklardır. Kartpostalların devlet tarafından doğrudan propaganda aracı olarak kullanıldığını gösterir bir belge veya bir kayıt şu ana kadar görmedim. Ama II. Meşrutiyet döneminde editörlerin çok çeşitli kartpostal bastırdıkları ve dolaylı yoldan hükümete destek verdikleri anlaşılıyor.

En nadir kartpostallar hangileri?

Halkın gösterdiği ilgi ve bunun karşılığında birçok kartpostal basılması, kartpostalların günümüze kadar gelmesindeki en önemli etkendir. Bugün koleksiyoncuların nadir olarak adlandırdığı kartpostalların çoğu Anadolu kartpostallarıdır. Her zaman bulunması ve koleksiyonu zor olmuştur. Bunun yanında çok nadir olan II.Meşrutiyet kartpostalları da çok aranmakta ve her zaman yüksek fiyatlardan alıcı bulmaktadır.

Tarih-Kültür-Cam koleksiyonunun son halkası

"Kaçırılan mirasa dikkat çekiyoruz"

Anadolu'da yaşamış medeniyetlerin kültür ve sanat varlıklarından esinlenerek 1999'dan bu yana "Tarih-Kültür-Cam" koleksiyonları hazırlayan Paşabahçe Mağazaları, "Kayıp Hazineler" koleksiyonuyla Türkiye'den yurtdışına götürülen kültür varlıklarının geri getirilmesine dikkat çekmeyi amaçlıyor.

Kayıp Hazineler koleksiyonu için hazırlanan bazı objeler (üstte solda). 1987 yılında Londra'dan Türkiye'ye getirilen 17'nci yüzyıl eseri atın alın zırhından esinlenilerek yapılan obje (üstte).

Paşabahçe Mağazaları, Anadolu'da binlerce yıldır var olmuş uygarlıkların kültürel ve sanatsal birikimini cam ustalığı ile birleştirirek 20 yıldır "Tarih-Kültür-Cam" koleksiyonlarını hayata geçiriyor. Böyle bir koleksiyon fikrinin nasıl ortaya çıktığını ve bugüne nasıl geldiğini Paşabahçe Mağazaları Genel Müdürü Esra Tokel'e sorduk.

Tarih ve kültür mirası varlıklarından hareketle özel bir koleksiyon oluşturmaya ne zaman ve nasıl karar verdiniz?

1999'da Osmanlı dönemi ile başlayan Tarih-Kültür-Cam koleksiyonları kapsamında, bugüne kadar şu koleksiyonları hazırladık: Mineli Camlar, Camda Mavi Beyaz, Camda Sanatlı Yazı, Mozaik, Anadolu Medeniyetleri, 7, Aşure, İstanbul, Kubad Abad: Kristalin Çiniler, Konuşan Paralar, Sikkeler, Zevk-i Selim ve Camda Dünya Mirası. "Kayıp Hazineler" koleksiyonu ile birlikte Tarih-Kültür-Cam koleksiyonları kapsamında çıkardığımız koleksiyon sayısı 14'e ulaştı.

Kayıp Hazineler koleksiyonunu hazırlarken nasıl bir amaçla yola çıkıldı, hedefiniz neydi?

Geçmiş dönemlerde arkeologların, eski eser meraklılarının, varlıklı insanların ve diplomatların akınına uğrayan Anadolu'da bölge bölge, izinli veya izinsiz birçok kazı yapıldı ve ortak mirasımız olan eserler birtakım yollarla yurtdışına götürüldü. Bu eserlerden bazıları daha sonra geri alındı. Bazıları ise alınamadı. Oysa insanlığın ortak mirası kültür varlıklarının sergileneceği en anlamlı yer, doğduğu topraklardır.Kayıp Hazineler koleksiyonunu bir önceki Tarih- Kültür-Cam koleksiyonu olan Camda Dünya Mirası'nda olduğu gibi ülkemizin evrensel değerlerinin ve kültür varlıklarının oldukları yerde korunması ve yaşatılmasına dikkat çekmek amacıyla hazırladık. Kayıp

Hazineler koleksiyonunu oluştururken her şeyden önce bu topraklara ait tarihi eserlerin zamanla bulunacağı ve bize geri döneceği inancından yola çıktık. Amacımız kültürel mirasın yasadışı yollardan kaçırılmasına engel olma bilincini oluşturmak, eserlerin yaratıldıkları ortamlarda kalmasına destek olmak, ait oldukları yerlerden koparılan eserlerin geri alınması konusunda farkındalığı artırmaktı.

Koleksiyon hazırlığı hangi aşamalardan geçiyor?

Koleksiyonlar, gerek ürünlerin özgün tasarımları ve her ürünün sembolize ettiği kültürel teması, gerekse cam ustalarının eşsiz emeğinin ürünü olarak hayat buluyor. Tarih-Kültür-Cam koleksiyonlarımızın her biri, şirket içinden ve dışından çok sayıda tasarımcı, danışmanlar ve cam ustalarının aylar süren çalışmaları sonucunda ortaya çıkıyor. Koleksiyonlarımızın tasarım ve üretim süreci bir yıldan fazla bir zamanı kapsıyor. Yeni bir koleksiyon için ilk etapta bir tema belirleniyor, o temayla ilgili detaylı araştırma çalışmaları yapılıyor, ardından koleksiyonun ne tür ürünlerden oluşacağı belirlenerek tasarım çalışmalarına başlanıyor. Tüm bu çalışmalardan sonra, nihayet üretim aşamasına geçiliyor. Koleksiyonlarımızda kullanılan sade cam ürünler, ağırlıklı olarak Denizli Cam Fabrikası'nda üretiliyor. Burada sadece el imalatı ile kristal cam üretimi yapılmaktadır. Koleksiyonlarımızda yer alan ürünler üzerindeki desenlerin tümü el işçiliği ile dekorlanmaktadır. Son koleksiyonumuz olan Kayıp Hazineler Koleksiyonu'nun ortaya çıkma süreci 1,5 yılı buldu. Bu kadar fikir ve emek yoğun çalışma sonucu yaratılan Tarih-Kültür-Cam koleksiyonlarımızı bu nedenle en az iki yılda bir çıkartıyoruz.

Hangi üründe hangi tarihi döneme veya uygarlığa ait motiflerin kullanılacağı nasıl kararlaştırılıyor?

Anadolu'da yaşamış uygarlıklar günümüze sayısız sanat eseri bırakmıştır. Zaman zaman gerçekleştirdiğimiz müze ve ören yeri ziyaretlerinde bu sanat eserlerini inceleyerek oldukça detaylı bilgiye sahip olabiliyoruz. Kullanılan motiflerin bilinirliği ve hikâyesi oldukça önemli. Çoğu zaman koleksiyon bazında düşünerek araştırma alanımızı derinleştiriyoruz. Oluşturduğumuz ürünün sanatsal açıdan estetik değerlere sahip olması, özgün olması, renk seçimi ve dönemin unsurlarını taşıması, müşterilerimize duygu aktarımını gerçekleştirmemizi sağlayan faktörlerdir.

Tarihi malzemenin cam veya seramik ürünlere uygulanışı öncesinde ve sırasında kullanılacak motif, desen veya malzemelere ait tarihi bilgiler nasıl sağlanıyor? Sanat tarihçi ve arkeologlarla işbirliği yapılıyor mu?

Müze ve ören yeri ziyaretlerinde yapılan incelemeler, kütüphaneler, alanında uzman kişilerle yapılan görüşmeler en önemli bilgi kaynaklarımızı oluşturuyor. Geleneksel Türk el sanatları, Anadolu medeniyetleri, dokuma eserler, müzeler ve müzayedeler ile ilgili birçok yazılı kaynaktan da yararlanıyoruz.

Türkiye'nin tarihi ve kültür varlıkları konusunda arkeolojik kazı çalışmalarını desteklemek, veya müzecilik faaliyetlerine katkıda bulunmak gibi başka çalışmalar yapıyor musunuz, ya da yapmayı düşünüyor musunuz?

Bağlı olduğumuz Şişecam Topluluğu, Türkiye İş Bankası ve TSKB ile birlikte Patara antik kentinde yapılan kazı çalışmalarını 2016 yılından bu yana desteklemektedir. Antalya'nın Kaş ilçesinin Kalkan beldesi yakınlarında bulunan Likya Birliği ve Eyaleti'nin başkenti Patara antik kenti kazıları kültürel zenginliklerin ortaya çıkarılması, korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması amacıyla başlatılmıştır. Kazılarda ortaya çıkarılan arkeolojik değerler sadece Anadolu topraklarının medeniyet tarihine ışık tutmakla kalmayacak, dünya kültür mirasına da katkı sağlayacaktır. Likya Uygarlığı Antik Kentleri, 2009 senesinde UNESCO tarafından Dünya Mirası Geçici Listesi'ne dahil

Paşabahçe Mağazaları Genel Müdürü Esra Tokel (üstte).

edilmiştir. Anadolu topraklarında binlerce yıldır var olmuş uygarlıkların kültürel ve sanatsal birikimini gelecek nesillere aktarmak adına biz de bu yılın başında Patara Deniz Feneri'ni Camda Dünya Mirası koleksiyonundaki ürünlerimize ekledik.

Kayıp Hazineler koleksiyonuna nasıl geri tepkiler alıyorsunuz? Bu koleksiyon için sınırlı ve özel üretiminiz var, daha yaygın bir üretim modeli de düşünülüyor mu?

1999 yılından bugüne kadar tam 14 farklı butik koleksiyonunu hayata geçirdik. Yeni koleksiyonumuzun yıllar boyu artan bir ilgi ile uzun yıllar boyunca bizimle beraber olması ilk ve en büyük hedefimiz. En çok ilgi gören koleksiyonlarımız içine girmesini bekliyoruz. Anadolu'nun kayıp hazinelerini tekrar hatırlatmak ve onlara olması gereken ilginin ve değerin gösterilmesini sağlamak bizi çok mutlu edecek. Şu ana kadar müşterilerimizden aldığımız yorumlar da çok olumlu. Koleksiyonlarımızda yer alan ürünlerimizin önemli bir kısmını sınırlı sayıda üretiyor ve numaralandırarak, sertifikası ile birlikte satışa sunuyoruz. Bu ürünlerimizi sürekli takip eden ve koleksiyoner olarak adlandırabileceğimiz yüzlerce müşterimiz olduğunu söyleyebiliriz. ●

İlk fotoğraf gezisinin izinde

Fotoğrafın bulunuşundan hemen sonra gerçekleşen ilk fotoğraf gezisinin rotasını izleyerek günümüz teknikleri ve bakış açısıyla sunan "Bir Yol Öyküsü: Fotoğrafın Ardında 180 Yıl" sergisi 1 Mart 2020'ye kadar Pera Müzesi'nde açık kalacak.

Tam 180 yıl önce 1839'da gerçekleşen, Marsilya'dan başlayarak doğunun tarihi kentlerine ve medeniyetlerine uzanan ilk fotoğraf gezinin rotasına yeni bir gözle bakmaya hazır mısınız? Pera Müzesi'nde yer alan "Bir Yol Öyküsü: Fotoğrafın Ardında 180 Yıl" sergisinde, 30'u aşkın kente giderek bu rotayı izleyen Türkiye'den on fotoğrafçı, yolculuğu kendi fotoğraf dilleriyle izleyiciye anlatıyor. Serginin küratörlüğünü, fotoğraf alanında yaptığı araştırma ve yayınlarla tanınan Engin Özendes üstlendi. Sergi, 1 Mart 2020 tarihine kadar ziyaretçilere açık.

Özendes rotayı ve fotoğrafçıları şu sözlerle aktarıyor: "Serkan Taycan bu projede, eleştirel ve güncel bakış açısına sahip fotoğraf diliyle bizlere Marsilya, Livorno, Malta ve Roma'yı anlatıyor. Laleper Aytek Siros Adası'nda, ruhlarına dokunmaya çalıştığı insanların, mekânların, durumların, birbiriyle ilişkisiz ayrıntıların ve anların peşine düşüyor. Ali Borovalı doğa ve yerel kültüre odaklanan röportaj tadındaki seri fotoğraflarında Paros, Naksos ve Santorini adalarını gerçekçi ve yalın sanatsal üslubuyla yorumluyor. Murat Germen fotoğrafı bir ifade ve araştırma aracı olarak kullanarak İskenderiye, Kahire, Luksor ve Süveyş'te gördüğü şeyleri doğrudan iletmek yerine, sanatsal bir üslupla fotoğraflarına yansıtıyor. Her zaman karmaşa içindeki Ortadoğu'yu iyi tanıyan Coşkun Aral Sina Dağı, Gazze, Beytullahim, Kudüs, Nablus, Sayda, Deyrülkamer, Şam ve Trablusşam'a ilişkin deneyimlerini bir foto muhabirinin gözünden aktarıyor. Sinan Koçaslan, Baalbek ve Beyrut'u modern bir yaklaşımla fotoğraflarına yansıtmaya çalışırken, Yusuf Sevinçli Larnaka ve Rodos'u, insanda huzur ve nostalji duygusu uyandıran günlük deneyimler üzerinden görüntülemeyi tercih ediyor. Kos Adası'nı bir görsel öykü anlatıcısı ve deneysel oyuncu üslubuyla ele alan Lale Tara öyküsünü, kostümden mekân seçimine ve ışık kullanımına kadar bir film seti titizliğinde hazırlayarak sunuyor. Cem Turgay, eleştirel bir bakış ve deneysel bir üslupla İzmir'i ele alırken, Alp Sime gündelik yaşamı yansıtan siyah beyaz gerçekçi fotoğraflarında, modernin dilini de kullanarak Çanakkale ve İstanbul'un izini sürüyor."

"Bir Yol Öyküsü: Fotoğrafın Ardında 180 Yıl" sergisinde, Türkiye'den 10 fotoğrafçının 30'u aşkın kente çektiği fotoğraflar sergileniyor.

Timaş Tarih Kitaplığı

Nitelikli Eserlerle Büyümeyi Sürdürüyor

TİMAŞ

iyi ki kitaplar var...

İSMET İNÖNÜ VE RESMÎ TARİH

RESMÎ TÂRİH'TE İSMET İNÖNÜ'YE DAİR ARKEOLOJİK BİR KAZI

Prof. Dr. Cemil Koçak, bu çalışmasında, Türk tek-parti rejiminin oluşturduğu resmî târih anlatısını zaman zaman nasıl değiştirmek zorunda kaldığını, bu defâ İsmet İnönü örneğiyle anlatıyor. İsmet İnönü de, bir zamanlar, tıpkı Kâzım Karabekir'in ve başkaca isimlerin başına geldiği gibi târihten silinmek istenmişti; resmî târihin yazılma süreci başlamış olsa da tamamlanamadı.

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E JANDARMA

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAN TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE MODERN JANDARMA TEŞKİLATI'NIN HİKAYESİ

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Tekir bu çalışmasında, genel hatlarıyla Osmanlı İmparatorluğu'nda jandarmanın kuruluşundan erken Cumhuriyet yıllarına kadar bu teşkilatın geçirdiği safhaları ele alıyor. Belgeler ışığında devlet ve toplum arasında aracı bir teşkilat olan modern jandarmanın kuruluş hikâyesinin kronolojik olarak anlatıldığı bu çalışma Türk Askerî Tarihi alanında çok önemli bir boşluğu dolduruyor.

BEN TÜRK

KORE SAVAŞI'NDAKİ TÜRK ESİRLERİN BİLİNMEYEN HİKÂYESİ

Askerî antropolog Aynur Onur Çifci ***Ben Türk*** adını verdiği bu çalışmasında Türk, Amerikan ve İngiliz arşivlerinden elde ettiği askerî belgelere, esir olan Türk askerlerle yaptığı mülakatlara ve ailelerinden temin ettiği şimdiye değin yayınlanmamış notlara dayanarak Kore'deki 244 Türk esirinin yaşadıklarını ilk defa bu kadar detaylı gün yüzüne çıkarmaktadır.

timas.com.tr timastarih

Ara Güler arşivi nasıl korunuyor?

Ara Güler Arşiv ve Araştırma Merkezi müdürü Umut Sülün, Türkiye'nin en önemli fotoğraf arşivlerinden biri olan Ara Güler arşivinin nasıl korunduğunu anlattı.

Doğuş Grubu'nun duayen fotoğrafçıyla işbirliği sonucu hayata geçirdiği Ara Güler Arşiv ve Araştırma Merkezi (AGAVAM) ve sanatçının 90'ıncı yaş gününde kapılarını açan Ara Güler Müzesi, Türkiye'nin en önemli fotoğraf arşivlerinden biri olan Ara Güler arşivinin bütün olarak korunması ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak üzere hizmet veriyor. Kâr amacı gütmeyen iki yapı da, bu arşivin korunması için özenle çalışıyor. Nasıl mı? AGAVAM müdürü Umut Sülün anlattı.

"Belge ve fotoğrafları arşivlemek, bu arşivin konu üzerinde araştırma yapanlar kadar bilgi sahibi olmak isteyenlere de ulaştırılmasını sağlamak son derece önemli bir mevzu. Bireysel ve kamusal arşivin dijitalleştirilmesi ve orijinallerinin korunması, belgelerin gelecek nesillere ulaştırılmasını kolaylaştırıyor. Arşive uzak olan kişilerin de dünyanın her yanından hangi belgeye nereden ulaşacağını görmesi, hatta dijital olarak yayımlanıyorsa belgeye online olarak ulaşması da bu sayede gerçekleşiyor. Ara Güler Arşiv ve Araştırma Merkezi'ndeki fotoğrafik malzemeler de öncelikle konservasyon ekibi tarafından pasif konservasyon işlemlerinden geçiriliyor. Arşivdeki her negatif ve pozitif film, baskı, mektup, belge, gazete veya dergi kupürü, afiş gibi basılı materyaller dijitalleştiriliyor. Dijitalleştirilen her fotoğraf ve belge, bilgileri ile birlikte bir arşiv programına kaydediliyor.AGAVAM'da yapılan dijitalleştirme çalışmaları fotoğraf ve belgenin 1200 dpi ile dijitalleştirildiği birim ve editoryal olarak seçilenlerin 8000 dpi tarandığı ve işlendiği birim olmak üzere iki ayrı birimde sürdürülüyor. Dijitalleştirilen her fotoğraf ve belge konservasyon ekibi tarafından yeniden ele alınıp içinde bulunduğu dia çerçevesi, şeffaf dosyalık, zarflardan çıkarılarak yeni arşiv standartlarında malzemelere yerleştirilerek arşiv kutularına yerleştiriliyor.

Son olarak da ısı ve nem oranları sabitlenmiş, İtalya'dan getirilen, depreme ve yangına dayanıklı depoda dolaplara kaldırılıyor. Bir otomasyon sistemi ile arşiv programına bağlanabilen dolaplarda ilerleyen yıllarda yeniden taranması gereken bir negatife bir tuş ile ulaşma olanağı da sağlanacak. Bu dolapların en önemli özelliği ısıya ve suya karşı korunaklı bir yapıda olmaları."

Antik Sagalassos ve tarihi Pisidia

Bir zamanlar Toroslar'da

Burdur'daki Sagalasos antik kenti ve tarihi Pisidia bölgesini ziyaretçilerle tanıştıran "Bir Zamanlar Toroslar'da: Sagalasos" sergisi 28 Mayıs 2020'ye kadar Yapı Kredi Kültür Sanat'ta açık kalacak.

Toroslar'ın güney yamacına kurulu, UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ndeki Sagalasos antik kenti ve Pisidia bölgesinin tarihi, "Bir Zamanlar Toroslar'da: Sagalasos" sergisi, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Belçika KU Leuven Üniversitesi'nin desteklediği Sagalassos Arkeolojik Araştırma Projesi işbirliğiyle hazırlandı. Yapı Kredi Kültür Sanat Beyoğlu'nun üç katına yayılan sergi 27 Kasım 2019'da ziyarete açılmıştı. 28 Mayıs 2020'ye kadar ziyaret edilebilen sergide Burdur Arkeoloji Müzesi'nden getirilen 368 eser yer alıyor.

Sergide prehistorik çağlarda Anadolu'da yaşadığı kanıtlanan ve Burdur yöresinde kalıntılarına rastlanan mamut kemiklerinden Roma imparatorları Marcus Aurelius ve Hadrian'ın anıtsal boyuttaki heykellerine kadar çok sayıda ve farklı türde tarihi eser izleyiciye sunuluyor. Antik Sagalassos sakinlerinin gündelik ve sosyal yaşamlarını, inanç ritüellerini yansıtan pişmiş toprak figürinler, tanrı, tanrıça ve kahraman heykelleri, Büyük İskender heykelciği, taş aletler, süs eşyaları, pişirme ve yemek kapları başta olmak üzere Sagalassos ve Pisidia bölgesinin farklı dönemlerine tarihlenen ve geçmişe ışık tutan eserler, kronolojik ve tematik bölümler halinde görülebiliyor. Sergi kapsamında hazırlanan, Sagalasos ve Pisidia bölgesinin tarihi katmanlarının paylaşıldığı kitap da 27 makaleyle önemli bir kaynak özelliği taşıyor.

Pisidialılar yeniden yüzlendirildi

Sagalassos kazılarında ele geçen İS 3'ncü yüzyıla tarihlenen Romalı bir erkekle 11'nci yüzyıla tarihlenen Bizanslı bir kadının kafatası, uzmanlar tarafından yeniden yüzlendirme tekniğiyle orijinaline yakın görünümlerine kavuşturuldu. Yüz rekonstrüksiyonunu bilim ve yaratıcılığın birleşimi olarak niteleyen kazı başkanı Jeroen Poblome, dijital yüz rekonstrüksiyonunun yüzde 75 kesinliğe sahip olduğunu belirtiyor. Gerçek isimleri bilinmeyen Pisidialılara araştırma ekibi tarafından Rhodon ve Eirènè isimleri verildi. Sergiye getirilen Rhodon ve Eirènè büstleriyle ziyaretçiler, antik Pisidialılarla tanışma fırsatı yakalayacaklar.

Modernleşmenin mimari izdüşümü

Osmanlı'nın Kudüs'teki son 60 yılı

Rezan Has Müzesi Galeri KHAS'ta açılan "Osmanlı Belgeleri Işığında Kudüs'e Mimari Bir Bakış (1839-1917)" sergisinde, Kudüs'ün Osmanlı hâkimiyetindeki son 60 yılı ele alınıyor.

Rezan Has Müzesi Galeri KHAS'ta, geçtiğimiz Kasım ayında açılan ve 29 Şubat 2020'ye kadar devam edecek "Osmanlı Belgeleri Işığında Kudüs'e Mimari Bir Bakış (1839-1917)" sergisinde, Osmanlı hâkimiyetinde 400 sene geçiren, dünyanın en eski ve önemli kentlerinden Kudüs'ün 1839-1917 tarihleri arasındaki mimari dönüşümünü izleyiciyle buluşturuyor. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nde yer alan resmi belge ve mimari projelerle harita, çizim ve fotoğraf gibi görsel malzemenin bir araya getirildiği sergide, Osmanlı'nın batılılaşma sürecinde mimari dönüşümler gözlemleniyor.

Sergi, Kadir Has Üniversitesi Dünya Miras Alanlarının Yönetimi ve Tanıtımı UNESCO Kürsüsü ve Kudüs'teki Bezalel Sanat ve Tasarım Akademisi, Kentsel Tasarım ve Konservasyonu UNESCO Kürsüsü işbirliği ile yürütülen "Bir Kudüs Veritabanı: Modern Dönemlerde Mimari ve Tasarım" başlıklı uluslararası projenin bir sonucu olarak ortaya çıktı. Yavuz Sultan Selim tarafından 1517'den itibaren Osmanlı hâkimiyetine giren Kudüs, Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere tarafından ele geçirilerek 1917 senesinde Osmanlı etkisinden çıkmıştı. Bu zamana kadarki son 60 yıllık tarihi kapsayan sergide, kentin yapılaşmasında gözlenen değişimi, yazışmalara konu olan resmi belgelerin yanı sıra mimari projeler, haritalar, çizimler, fotoğraflar gibi görsel arşiv belgeleri üzerinden anlatıyor. Kubbetüs Sahra (1934), Kudüs Tren Garı (1898), Kamame Kilisesi (1867) fotoğrafları serginin dikkat çekici görsel malzemelerinden bazılarını oluşturuyor.

İSTANBUL

LIFE

İSTANBUL'DA YENİ NE VARSA YENİLENEN İSTANBUL LIFE'TA

- En yeni mekanlar
- Röportajlar
- Lezzet durakları
- Kaçırılmayacak etkinlikler
- Eğlence tüyoları
- Semt turları

HER AY BAYİLERDE

@istanbul_LIFE /istanbulLifeDergisi /istanbulLifeDergisi

DB DOĞAN BURDA DERGİ

5 bin yıllık tarih burada yaşıyor

Kültürlerin buluşma noktası Sille

Konya'nın Selçuklu ilçesine bağlı en eski yerleşim yerlerinden Sille mağaralarıyla, kiliseleriyle, restore ve kazı çalışmalarında ortaya çıkan tarihi eserleriyle, 5 bin yıllık bir tarihi gözler önüne seriyor.

Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı döneminden izler taşıyan, Konya'nın Selçuklu ilçesine bağlı 5 bin yıllık tarihi yerleşim yeri Sille Mahallesi, Aya Elena Kilisesi, camileri, köprüleri ve evleri ile farklı kültürleri bir arada yaşatıyor.

İsminin "su perileri" anlamına gelen "Sylla"dan aldığı belirtilen Sille mahallesi (köyü) Osmanlı döneminde Müslümanların, Rumların ve Ortodoks inanca sahip olup Türkçe konuşan, Grek alfabesiyle Türkçe yazan Karamanlıların birlikte yaşadığı yerlerden biriydi. Sille, 19. yüzyılın ilk yarısına kadar ticaret, halıcılık, çömlekçilik, bağcılık, taş işçiliği, mumculuk gibi ekonomik faaliyetler başta olmak üzere sosyo-ekonomik yönden gelişmiş bir yerleşim merkeziydi.

Mübadeleden sonra Hıristiyan nüfusunu yitiren Sille günümüzde Selçuklu Belediyesi tarafından restore edilen tarihi zenginliğiyle bölge turizminin en özel yârlerinden biri. Ayrıca zengin gelenek ve görenekleriyle, farklı dallarda el sanatları ürünleriyle Anadolu'da zengin bir kültürel birikime ev sahipliği yapıyor. Daha eski dönemlere gidildiğinde Roma, Selçuklu, Karamanoğlu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerine ait eserler ile birlikte MÖ 7. ve 8. yüzyıla kadar uzanan bir tarih ortaya çıkıyor.

BU BİR İLANDIR

Selçuklu Belediyesi bu kültürel zenginliği, Sille'nin doğal dokusuna zarar vermeden çalışmalar yürüterek gün yüzüne çıkartma amacını taşıyor. Sille'de bulunan 7 tarihi caminin (Ak Camii, Çay Camii, Subaşı Camii, Orta Camii, Mormi Camii, Karataş Camii ve Mezaryaka Camii) restorasyonu tamamlanarak ibadeti açıldı. Aynı zamanda Sille'de bulunan hamamların, Sille deresi köprüsünün, su yollarının ve su kemerlerinin restorasyonu bitirildi. Selçuklu Belediyesi bu kapsamda yerleşim yerindeki sokaklarında yenileme

Konya'nın Selçuklu ilçesine bağlı Sille pek çok medeniyetin tarihi ve kültürel mirasını barındırıyor (solda). Sille Zaman Müzesi (üstte). Tarihi Sille evlerinden biri (altta).

Sille'd Bizans döneminden kalma Aya Elenia Kilisesi rostore edilerek müzeye dönüştürüldü (solda). Selçuklu Belediyesi tarafından restorasyonu yapılan Subaşı Camii Halk arasında "Kârhâne Camii" olarak da bilinen caminin kapısı üzerindeki kitabede H.1290/M.1873 tarihinde Hacı Musa Kızı Hatice adına yaptırıldığı belirtiliyor (altta solda) . 221 bin metrekare yüzey alanı ve 2 milyon 500 bin metreküplük tam doluluk kapasitesi ile Sille Himmet Ölçmen Barajı (altta sağda).

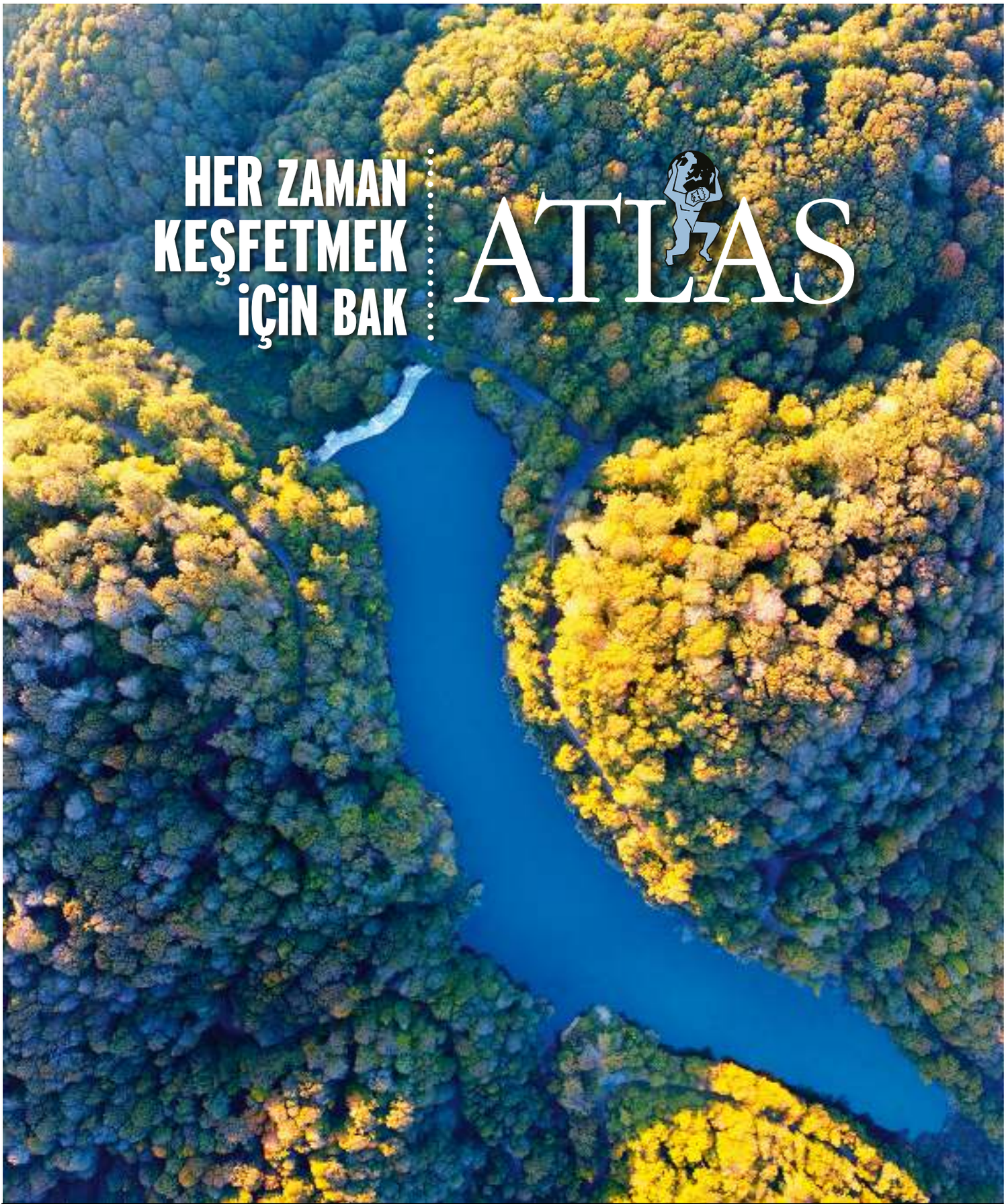
çalışmalarını yürütüyor. Bizans döneminden kalan Aya Elenia Kilisesi de restore edilerek müzeye dönüştürüldü. Aya Elena Kilisesi, Bizans İmparatoru Constantin'in annesi Helena tarafından, ilk Hristiyanlık dönemine ait oyma mabetlerden etkilenilerek Ms 327 yılında yaptırılmış. Kilise "Tarihi Kentler Birliği Müze Özendirme" yarışmasında da ödüle layık görüldü. 2012 yılında yine "Tarihe Vefa Projesi" kapsamında restorasyonu tamamlanan Sille Şapeli Müzesi ise Zaman Müzesi adıyla turizme kazandırıldı.

Sille Baraj Parkı ise Selçuklu Belediyesi'nin doğal alanları koruyarak mevcut bitki örtüsüne katkı sağlayıp Konya'ya kazandırdığı yatırımlar arasında. Baraj alanı ile birlikte toplam 2 milyon metrekarelik alan Türkiye'de yapılmış en büyük parklardan biri. İçinde izci kampı merkezi, tekne gezinti alanı, uçurtma tepesi, kafeteryalar, restoranlar, ahşap gezinti yolları, çim amfi, çocuk oyun alanları, spor alanları gibi birçok etkinlik alanlarına sahip baraj parkı Konya ve çevresinden ziyaretçiler tarafından büyük ilgi görüyor. Sille Barajı Parkı'nın bir başka özelliği ise baraj gölünde tekne turu yapmak, göle karşı gün batımını izlemek ve piknik yapmanın tadını çıkarmak. Sille'de restore edilmiş Osmanlı dönemi evleri, günümüzde kafe, restoran ve hediyelik eşya dükkanı olarak kullanılıyor.

BU BİR İLANDIR

Hemen Abone Olun • 0 212 478 0 300

atlasdergisi.com ATLASDergisi AtlasDergisi atlas_dergisi

DB

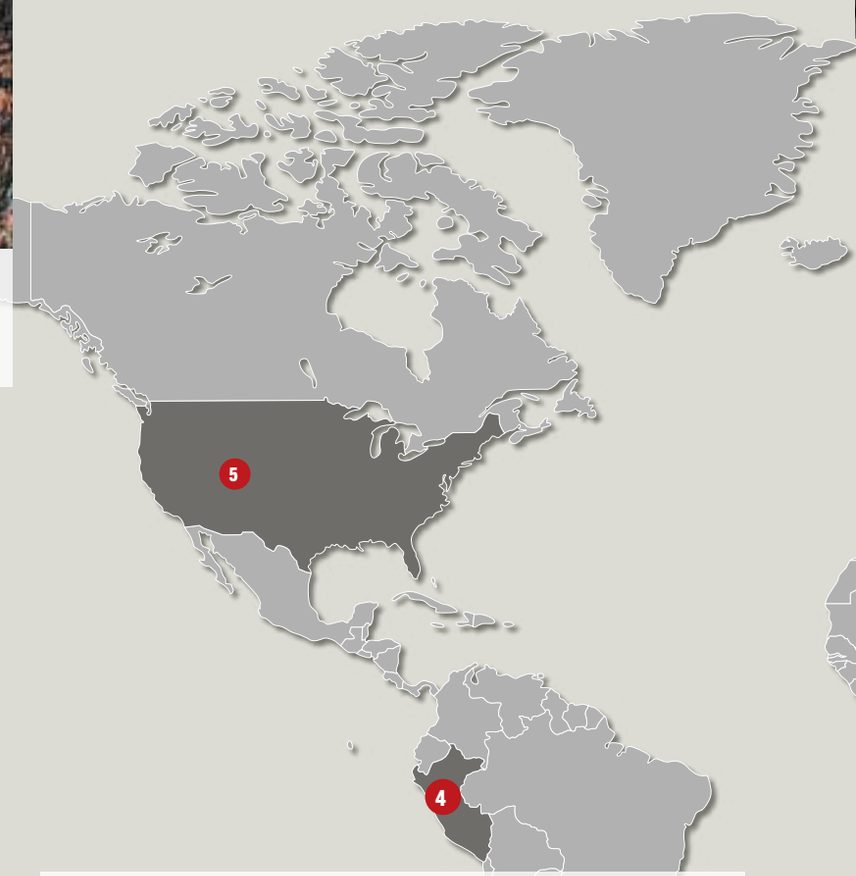
Dünyadan

Naz Vardar / nazvardar93@gmail.com

1 MISIR'DA PEMBE RAMSES BULUNDU

Mısır Kralı II. Ramses'in pembe granitten yapılmış bir heykeli bulundu. Çok iyi korunmuş granit heykel, Gize Piramitleri yakınındaki bir köyde yapılan kazılar sırasında ortaya çıkartıldı. Yaklaşık bir metre uzunluğunda olan heykelde "Ka" sembolü dikkati çekiyor. Antik Mısır'da ruhun sembolü olduğu düşünülen "Ka" daha önce ahşaptan bir Ramses heykelinin üzerinde de görülmüştü. Fakat granit heykelin bu anlamda ilk ve çok nadir bir arkeolojik keşif olduğu söyleniyor.

2 ANTİK YUNAN SANAT ESERLERİNDEKİ MAYMUNLAR

Santorini Adası'nda bulunan duvar resimlerinde binlerce kilometre uzakta yaşayan Güney Asyalı maymunların tasvirleri keşfedildi. Bronz çağdaki bir antik yerleşim yeri olan Akrotiri'deki duvar resimlerinin Nepal, Butan ve Hindistan civarında yaşayan "*hanuman languru*" türüne ait olduğu düşünülüyor.

Araştırmacılar, bu resmi yapanın antik medeniyetlerin çok uzak noktalara erişen ve farklı medeniyetlerle bağlantılı bir ticaret ağı içerisinde olduğu görüşünde. Bu resim de antikçağda coğrafyalar arasında tahmin edilenden daha fazla etkileşim olduğunun kanıtı olarak görülüyor.

3 AMERİKALI ASKERLERİN İSİMLERİ KAZILI

İngiltere'nin Southampton kentindeki bir duvara, 75 yıl önce ismini kazımış olan Amerikan askerlerinin kimlikleri ortaya çıkartılıyor. İkinci Dünya Savaşı sırasında Southampton'dan Avrupa'ya gönderilmek için bekleyen askerlerin bu duvar boyunca sıralandığı biliniyor. 19 metre uzunluğunda ve üstünde 70'ten fazla isim yazan duvarın hasar görmesinden endişelenen tarihçiler yazıların dijital olarak kaydedilmesi için harekete geçti. Deşifre edilebilen 30 ismin kimliği, aile kütükleri ve ABD ordusu kayıtları kullanılarak saptandı. 1944'te Almanya'ya karşı sürdürülen Ardenler Taarruzu'nda görev alan isimler arasında esir düşenler, hayatını kaybedenler ve savaş sonrasında ülkesinde yeni hayatlar kuranlar var.

4 PERU'DA 143 YENİ JEOGLİF

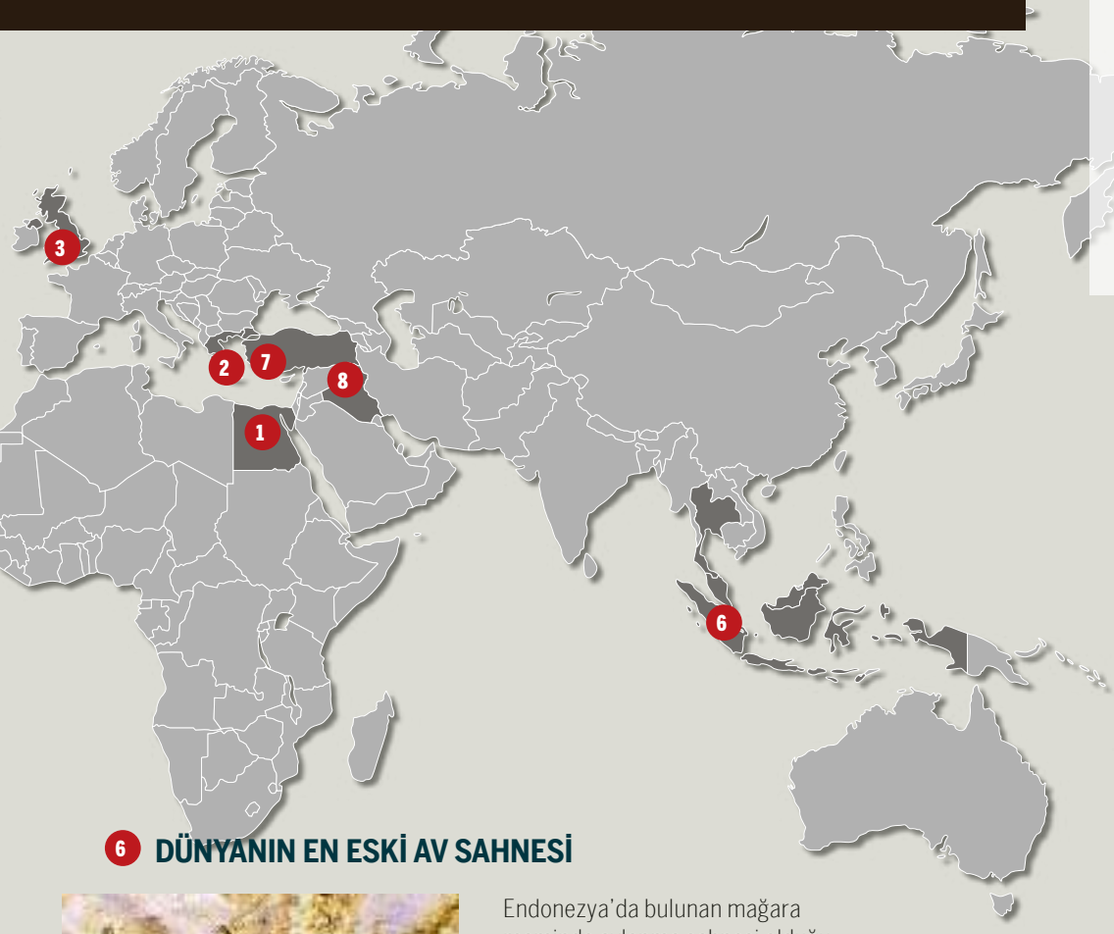
Peru'daki Nazca Çölü'nde jeoglif adı verilen toprağa kazınmış 143 adet tuhaf şekil bulundu. Şekillerin ilki yapay zekâ kullanılarak bulunduktan sonra, saha araştırması yapılarak daha fazlasına ulaşıldı. Şekiller arasında insan, fare, kedi, iki başlı yılan, kuş formunda olanlar var. Bu çizgilerin çoğunluğu 4-5 metre genişliğine kadar ulaşıyor. İÖ 100 ve İS 300 yılları arasında yapıldığı düşünülen şekillerden şimdiye kadar 80 tanesi keşfedilmişti. Yapay zekâ ile yapılan yeni araştırmalar 500 tane daha jeoglifin olabileceğini öngörüyor. Araştırmacılar bu sahalardan birinin antik çöl ritüel sanatıyla ilgili olduğunu onayladı.

5 VİETNAM SAVAŞI EĞİTİM KÖYÜ KEŞFEDİLDİ

Amerikalı arkeologlar Güney Carolina'daki Fort Jackson tesislerinde bulunan arazide yaptıkları araştırma sonucunda, buranın Vietnam Savaşı döneminde eğitim amaçlı kullanılmış olabileceğini açıkladılar. Hakkında hiçbir belge olmayan arazinin ne amaçlı kullanıldığını bulmaya çalışan araştırmacılar, ormanın içinde tüneller keşfettil. Etrafı dikenli tellerle çevrili olan arazinin tam olarak nasıl tasarlandığını kimse henüz anlayamadı. Yaklaşık 100 metrelik kare çukurlar kazarak kalıntı bulmaya çalışan araştırmacılar burasının muhtemelen Vietnam'dan dönen ve arazi yapısını iyi bilen askerler tarafından yapılmış olabileceğini söylüyor.

6 DÜNYANIN EN ESKİ AV SAHNESİ

Endonezya'da bulunan mağara resminde avlanma sahnesi olduğu tahmin edilen kısım, insanoğlunun hikâye anlatıcılığına 44 bin yıl önce başladığına işaret ediyor. Yaban domuzlarının ve cüce bufaloların insanla hayvan karışımı yaratıklar tarafından kovalandığını ve yakalandığını anlatan resimler bir kireç taşı mağarasında keşfedildi. Yerden 20 metre yükseklikte bulunan mağaranın bir yerleşim yeri olarak kullanılmadığını söyleyen arkeologlar, resmin 44 bin yıl öncesine ait olduğunu tahmin ediyor.

7 MUĞLA'DA ANTİK HASTANE YAZITI

Muğla'daki Sidyma antik kentinde yapılan kazılarda bir hastaneye ait bir yazıt bulundu. 5 ya da 6'ncı yüzyıla ait olduğu düşünülen yazıtta, "Bu yapı yabancılar için bir liman, hastalar içinse bir tedavi yeridir. Merhamet o hasta düşen kimselere" yazdığı saptandı. 1500 yıllık bu yazıtın bir hastaneye, ya da konuk evine ait olduğu düşünülüyor. Fakat hastanenin tam yerinin, ya da yazıtın buraya nasıl geldiğinin yanıtı henüz bulunmuş değil.

8 ASURLU GÖKBİLİMCİLER KUZEY IŞIKLARINI TASVİR ETTİ

Antik Asur tabletlerinde bilinen en eski aurora tasvirleri bulundu. İÖ 655-679 yılları arasında kehanetleri saptama amacıyla kral tarafından hazırlattırılan bu tabletlerde gökyüzünün kırmızıyla kaplandığı, kırmızı bulutların geldiği gibi ifadelere rastlanıyor. Japonya'daki Tsukuba Üniversitesi'ndeki araştırmacılar, bu bilgileri solar fırtına verileriyle birleştirerek tasvirlerin kırmızı aurora ışıklarını anlattığını saptadı. Bugün auroranın kuzey enlemlerle sınırlı olduğu sanılsa da bu verilere göre, dünyanın manyetik alanının da zaman içinde değiştiği ve bu yüzden Ortadoğu'da da auroranın gözlemlendiği ortaya çıkıyor. Araştırmacılar bu bulguların solar aktivitenin tarihini yeniden yazmak için çok değerli olduğu görüşünde.

/ Kader Elveren / kaderelveren@aol.com

Hz. İsa'nın doğum gününü İmparator Constantinus saptadı

EL GRECO - ÇOBANLARIN DUASI 1612-14 (319 X180) MADRİD – PRADO MÜZESİ

Hıristiyan dünyasının Hz. İsa'nın doğum günü olarak kutladığı Noel günü ortaçağdan beri sanatçılar tarafından defalarca resmedilen bir konudur. Aslında İsa'nın hayatını anlatırken en çok dillendirilen sahnelerden biri doğumu ve ona secde eden çobanlardır, bir diğeri ise gökte bir yıldız görüp onu takip ederek İsa'ya ulaşan müneccim krallardır. Ne var ki günümüzde artık bilimsel araştırmalarla İsa'nın doğum gününün 25 aralık değil, 17 haziran olduğu düşünülüyor. Gökbilimciler Beytüllahim'de (Bethlehem) o tarihte gökyüzünde görülen çok parlak yıldızın haritasını ve günü saptadılar. Bunu güçlendiren diğer bir olay da, yazdığı İncil'de İsa'nın hayatını çok detaylı anlatan Aziz Luka'nın, İsa'nın gece yarısı doğduğunu ve dışarda hayvanlarıyla birlikte yatan çobanların olduğunu belirtmesidir. O coğrafyada mart ve ekim ayları arasında çobanlar dışarıda hayvanlarıyla beraber yatıyorlardı. İlk dönemlerde Hıristiyanlar İsa'nın doğumunu kutlamıyorlardı. 336 yılına doğru Roma İmparatoru Constantinus (Konstantin), İsa'nın doğum gününün 25 Aralık olmasına karar verdi. Çünkü bu günü, kış mevsiminin "gündönümü", günlerin uzamaya başlamasını da "aydınlığın karanlığa karşı zaferi" olarak görüyorlardı. 25 Aralık Güneş Tanrısı Mithra'nın doğum günü kabul ediliyor, bu gün büyük eğlencelerle kutlanıyordu. Paganların kutlama alışkanlıklarını, imparatorluğun yeni dini Hıristiyanlıkla buluşturmak Konstantin'in en büyük arzularından biriydi. İstanbul'un kurucusu olan Konstantin yaşarken pagan olarak kalmış, vaftiz olmayı ise ölüm döşeğindeyken kabul etmişti. Böylece ölmeden önce Hıristiyan olmuştu.

Modern resmin öncüsü El Greco

Dominikos Theotokopoulos, kısaca El Greco (1541-1614) maniyerizmin en büyük temsilcilerinden biridir. Bilgisi ve resim tekniğiyle "İspanyolların altın çağı" denilen zamanda, en parlak ressamlarından biri olmuştur. Ölümünden sonra unutulsa bile 19'uncu yüzyılda modernizmle birlikte yeniden keşfedilmiş, eserlerinin mistik ve dışa vurumcu olduğu düşünülmüş, hatta kübizmin öncüsü olduğu savunulmuştur. Uzayan ve hareket halinde kıvrılan figürler, floresan parlak renkler ve bolca siyah rengin içinden çıkan gizemli kompozisyonlar, kırık köşeli drapelerle kendine has üslubunu yaratmıştır. El Greco 1541 yılında Venedik Cumhuriyeti hâkimi-

yetinde bulunan Girit Adası'nda doğdu. Ressamlığa Bizans stilinde ikonalar yaparak başladı. 1568 yılında Venedik'e gelerek Titien'in öğrencisi oldu ve ondan ışık ve gölge oyunlarını öğrendi. Tintoret'nin parlak renklerinden etkilendi. 1570 yılında Roma'ya giderek Michelangelo'nun maniyerist kıvrımlarını ve Raffaello'nun klasik resimlerini inceledi. 1579 da ise, önce Madrid, ardından Toledo'ya geçerek kendine bir atölye açtı ve çalışmaya başladı. Mezhep değiştirerek Katolik oldu; kiliselere büyük ebatlı dini tablolar ve soylular için portreler yaparak ünlendi. En büyük arzusu kraliyet ressamı olmaktı ama Kral II. Felipe sipariş ettiği tablosunu tuhaf bulduğu için bir daha onunla ilgilenmedi ●

Dini eserlerde kuralları kilise belirler

Sanatçılar dini resim ve heykeller yaparken, İncil'de anlatılan olaylar ve kişiler üzerinde kolayca değişiklik veya yorum yapamazlar. Kurallar ve ikonografiler kilise tarafından belirlenmiştir. Kilise ortaçağdan itibaren, okuma yazma bilmeyen halkın dini anlayabilmesi için duvarlara yapılan resimlerden faydalanmıştır. Sahneler yalnızca yapıldığı yerin zamanı ve coğrafyası ile ilgili olarak kostüm ve manzara olarak değişebilir.

1 El Greco, "Çobanların Duası" tablosunu Toledo'daki Dominiken rahibelerinin manastırının kripto bölümü için yapmıştır. Karşılığında kendisi ve oğlu için mezar yeri talep etmişti. Ama ne yazık ki 1614 yılında öldüğünde oğlu yer parasını ödeyemediği için halk mezarlığına gömüldü. Bu eser ölümünden önce yaptığı son eserlerdendir. Tabloda insan figürlerinin gerçek dışı uzun olup, iki grup halinde spiral şeklinde toplanmaları, soğuk renklerle çevrelenmiş atmosferden fosforlu gibi sarı, kırmızı, yeşil renklerin fırlaması tabloya olağanüstü bir olay gerçekleşiyor havasını veriyor.

2 Meryem Ana çobanlar bebek İsa'yı görsün diye kundağındaki beyaz örtüyü dikkatle açıyor. Yüzünde yorgunluk ifadesi var. Kırmızı elbisesi yeryüzünün sembolü, sırtındaki pelerin, burada karanlıkta kaldığı için siyah görünse de her zaman mavi renktir. Göğün rengini temsil eder. Nasıra'da oturan Meryem ve Yusuf yakında yapılacak nüfus sayımı için Beytüllahim'e gelirler, ama Meryem'in doğum sancıları tutar. Hanlarda yer bulamazlar. Onlara acıyan Marta adındaki bir kadın hanın samanlığında kalmalarına izin verir ve İsa burada doğar. Meryem'in sağında oturan Yusuf sarı peleriniyle tanınır. O da şaşkınlıkla ellerini açmış mucizeyi seyretmektedir.

3 Kompozisyonun tam ortasına yerleştirilmiş olan yeni doğmuş İsa, tablonun tek ışık kaynağıdır. Beyaz örtüsü ve vücudundan etrafa kutsal bir ışık yayılmaktadır. Üzerine konduğu yer hayvanların saman yediği yerdir.

4 Samanlıkta bulunan bir inek ve bir eşek de tabloda görülüyor. Aziz Luka'nın İncil'de anlattığına göre bu iki hayvan, giyeceği olmayan bebeği yumuşak ve sıcak nefesleriyle ısıtmışlardır. Bu yüzden Noel zamanı kiliselerde bir köşeye samanlığın temsili maketi yapılır ve içine çeşitli hayvanlar yerleştirilir.

5 Yarısı yıkılmış bir pagan mabedini andıran samanlığın sağında dışarıda hayvanlarıyla bulunan çobanlar görülmektedir. Yarı yıkık olması İsa'nın doğumuyla beraber pagan dinlerin ortadan kalkacağına işaret ediyor. Yine Aziz Luka'ya göre İsa doğduğunda yeryüzüne inen melekler havada tur atarak onlara "kutsal çocuk doğdu " diye haber vermişlerdi. Gökyüzünde ışık huzmeleri gibi melekleri görüyoruz.

6 Haberi duyan çobanlar İsa'ya saygılarını göstermek üzere samanlığa koşmuşlar. Greco'nun son zamanlarına denk gelen resim maniyerizmin doruk noktasının imzası gibidir. Figürlerin hareketliliği, duygusallığı ve yüzlerindeki şaşkınlık, saygıyla dini duyguları yücelten bir şekilde geniş ve hızlı fırça darbeleriyle yapılmıştır. Ön planda yarı çömelmiş ve kollarını çapraz bağlayarak İsa'ya secde eden çoban Greco'nun kendisidir. Arkasındaki sarı gömlekli çoban dua etmekte, bir diğeri şaşkınlıkla ellerini iki yana açmış sevinçle havadaki meleklere bakıyor. Ortada bir karışıklık ve şaşkınlık havası var.

7 Bebek İsa'nın üzerinde daire olmuş bir grup melek toplanmış; neşeyle dans ederek ilahiler söylüyorlar.

8 Kreşin önünde çobanların hediyesi olan bacakları bağlanmış bir koyun var. Bu İsa'nın Tanrı'ya adanmışlığının ve ileride insanlığın günahlarını temizlemek için öldürülüp kurban olacağının sembolü olarak kabul edilir.

Kırılma noktası

İNGİLTERE'Yİ KİM YÖNETECEK? ANGLO-SAKSONLAR MI, FRANSA'DAN GELEN NORMANLAR MI?

Hasting Savaşı
(14 Ekim 1066)

Neden önemli?

Hasting Savaşı İngiltere'nin geleceğini belirleyen bir savaş olduğu için önemlidir. İngiltere'yi ya yüzyıllar önce Britanya'ya göç eden Anglo-Saksonlar yönetmeye devam edecekti, ya da taht Fransa'dan gelen Normanların eline geçmiş olacaktı. Bunu savaş belirledi.

Niçin çıktı?

Hasting Savaşı'nın çıkış nedeni İngiltere kralı "Dindar" Edward'ın varis bırakmadan ölmesi nedeniyle İngiltere'yi yönetme iddiasına sahip iki büyük tarafın ortaya çıkmasıydı. Bunlardan ilki ölen kralın kuzeni olan Normandiya dükü II. William'dı (Guillaume). İkincisi ise Edward'ın ölümünden sonra danışma meclisi Witenagemot tarafından İngiltere kralı ilan edilen ve Westminister Abbey'de II. Harold adıyla taç giyen Wessex kontu (Earl of Wessex) Harold Godwinson'dı.

Orduların yapısı nasıldı?

Gerçekte hem Anglo-Sakson, hem de Norman ordusunda kaç asker olduğunu biliyor değiliz. Modern tarihçiler İngiliz ordusunun yaklaşık 7-8 bin askerden oluştuğu görüşünde. İngiliz ordusunun merkezini kraliyet muhafızları (oluşturuyordu. Bunun yanı sıra milis kuvvetler de vardı. Modern tarihçiler Norman ordusunda 7-8 binden 12 bine varan sayıda asker bulunduğu tahminini yapıyor. Norman ordusu okçular, süvariler ve piyadelerden oluşuyordu.

Savaş nasıl cereyan etti?

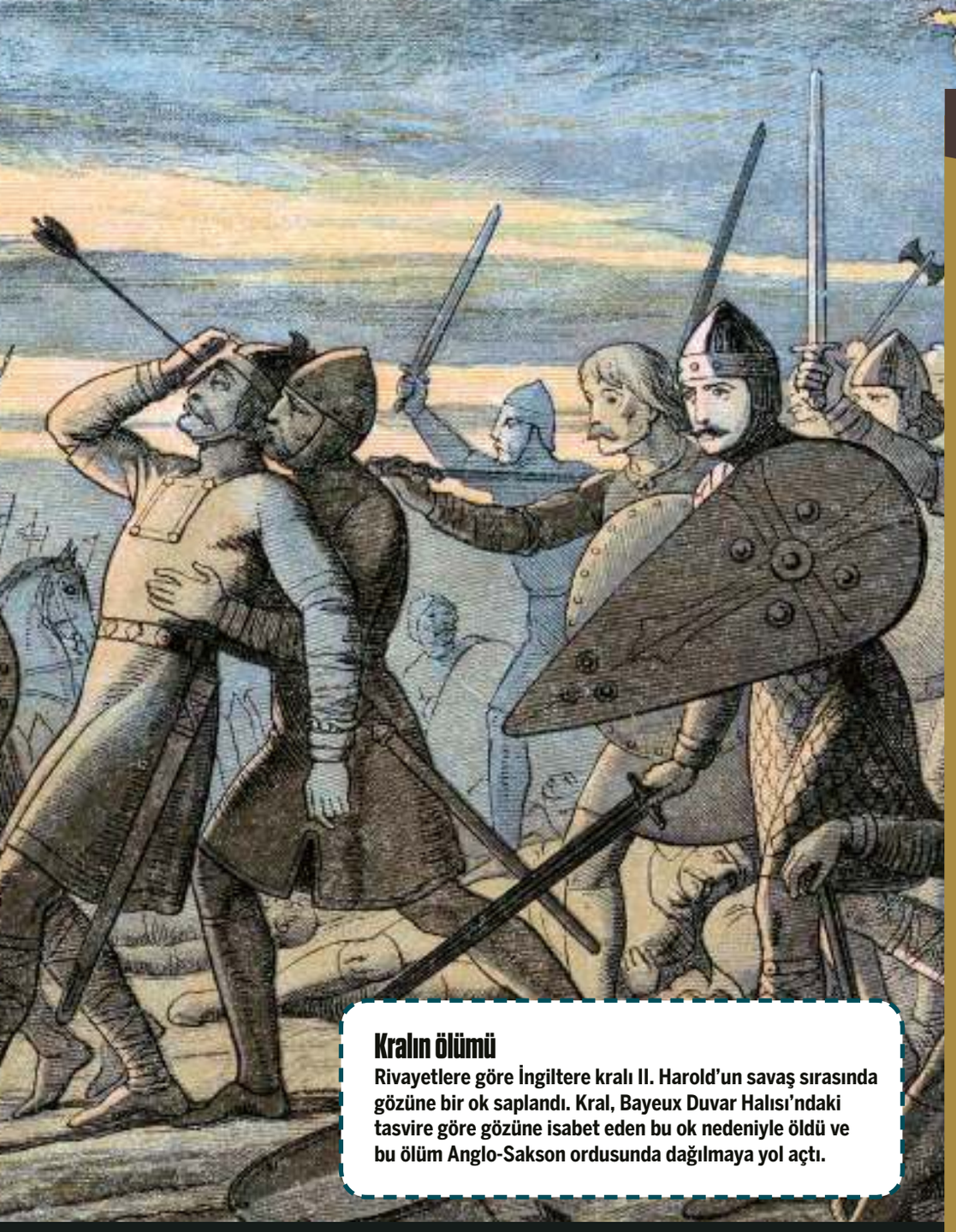
İngiltere kralı II. Harold'un ordusuyla Normandiya dükü William'ın ordusu 14 Ekim 1066'da Güney İngiltere'de karşı karşıya geldi. Anglo-Sakson ordusu buraya 25 Eylül 1066 tarihinde tahtta söz sahibi olmak isteyen Norveç kralının ordusunu yendiği kuzeydoğudaki Stamford Köprüsü Muharebesi'nden gelmişti. Bu nedenle de yorgundu. Doğu Sussex'teki Hasting'e ulaşan bu ordu stratejik Senlac Tepesi'nde savaş düzeni aldı. Normandiya ordusu ise tepenin eteklerinde mevzilendi.

Savaş Norman ordusu okçularının atışıyla başladı. Ardından Norman mızraklı süvarilerinin saldırısı başladı. İngiliz ordusu bu hücuma kraliyet muhafızlarıyla cevap verdi. Baltalarla saldıran kraliyet muhafızları Norman ordusunun sol tarafının çökmesine yol açtı. Bunun üzerine Norman ordusu geri çekildi. İngiliz piyadeleri mevzilerini terk ederek Norman ordusunun sol cenahına hücumlarını tazelemeye başlayınca II. William önemli bir karara imza attı: Çok az bir ihtiyat bırakarak bütün süvarilerini İngiliz piyadesinin üzerine sürdü. Muharebenin bu aşamasında Norman süvarisi geri çekilir gibi yapıp birden saldırıya geçtiler

Gizli silah

Hasting Savaşı'nda Normanların şövalyeleri anahtar rol oynadı. At üzerinde kılıç, mızrak ve kalkanla savaşan yaklaşık 2 bin şövalye Anglo-Sakson ordusunda büyük tahribat yarattı. Norman şövalyeler Bayeux Halısı'nda soldaki gibi tasvir edilmişti.

Kralın ölümü
Rivayetlere göre İngiltere kralı II. Harold'un savaş sırasında gözüne bir ok saplandı. Kral, Bayeux Duvar Halısı'ndaki tasvire göre gözüne isabet eden bu ok nedeniyle öldü ve bu ölüm Anglo-Sakson ordusunda dağılmaya yol açtı.

ve İngiliz piyadesinin dengesiz yakaladılar.

Muharebenin son bölümünde II. William okçularını yeniden devreye soktu. Normandiya okçusu bu kez bombeli atış yaptı. Savaşa son noktayı Norman piyade ve süvarilerinin yaptığı hücum koydu. Muharebe bittiğinde zafer Norman ordusunundu.

Hangi sonuçlara yol açtı?

Savaştan sonra Anglo-Sakson soyluların toprakları ellerinden alınarak Normanlara verildi.Katolik kilise yönetimi de radikal biçimde değişti. 1087 yılında 15 piskopostan 11'i Normandı. 1096'ya gelindiğinde Anglo-Sakson piskopos kalmamıştı. Savaştan sonra yoğun göç yaşandı. Anglo-Saksonlar çevre (İskoçya, İrlanda, İskandinavya) coğrafyalara göç ettiler.

1070'de resmi dil Latince oldu. Fransızca yaygın biçimde konuşulmaya başlandığı için eski İngilizce birçok kelimenin yerini Fransızca sözcükler aldı. Yazılı kültür gelişti.

Normanlar başta kaleler olmak ülke çapında anıtsal kiliseler ve manastırlar inşa ettiler. Toplumsal yapıda feodalizme yönelme belirgin hale geldi. Kölelik kalktı. Bunun yerini serflik aldı. İngiltere'nin İskandinavya'yla bağları kesildi, bunun yerini Fransa aldı.

PORTRE

I. William

İngiltere fatihi

Guillaume (William), Normandiya dükü Robert'in gayrımeşru oğlu olarak 1028 yılında doğdu. Robert, haç için Kudüs'e hareket ettiğinde veliaht olarak tahtını Guillaume'a bıraktı. Robert haç yolunda ölünce yedi yaşındaki veliahtı Normandiya dükü oldu. Birkaç yıl içinde Normandiya'yı iyi yönetilen ve iyi korunan bir ülke yaptı. 1066'da Hasting Savaşı'nı kazanarak İngiltere tahtına geçti.

II. Harold

Son Anglo-Sakson kral

İngiltere'nin son Anglo-Sakson kralı olan Harold 1022'de doğdu. Babası Wessex kontu Godwin'di. Harold 1045 yılında Doğu Anglia, babasının 1053'te ölümünden sonra da Wessex kontu oldu. İngiltere kralı Dindar Edward'ın ölümünden sonra 6 Ocak 1066'da tahta geçti. 14 Ekim'e kadar tahtta kalan Harold Hasting Savaşı'nda öldürüldü. Savaş alanında bulunan sancağı William'a takdim edildi.

1928... Türk edebiyatçıların kongresi

Harf devriminden 4 ay önce

ثروت فنون

Fotoğrafçı Jean Weinberg tarafından çekilen bu fotoğraf 26 Temmuz 1928 tarihli Servet-i Fünun dergisinin kapağında "Sanayi-i Nefise Birliği'nde" başlığıyla yayımlanmıştı.

CENGİZ KAHRAMAN ARŞİVİ

Cumhuriyetin ilk yıllarında edebiyat dünyasının en önde gelen isimlerini bir arada gösteren bir fotoğraf. 18 Temmuz 1928'de, harf devriminden sadece birkaç ay önce Sanayi-i Nefise (Güzel Sanatlar) Birliği Edebiyat Şubesi'nin Alay Köşkü'ndeki kongresi sırasında çekilmiş. Kimler var fotoğrafta? En önde sıra (soldan sağa): Ziya Osman (Saba), Cevdet Kudret (Solok), Sabri Esat (Siyavuşgil), Kenan Hulusi (Koray), Yaşar Nabi (Nayır). İkinci sırada, Peyami Safa, Orhan Seyfi (Orhon), Mehmet Rauf, Celal Esat (Arseven), Şaziye Berin (Kurt), Hüseyin Siret (Özsever), Hüseyin Rahmi (Gürpınar), Halit Ziya (Uşakligil), Necip Asım (Yazıksız), Suat Derviş (Baraner), Mahmut Sadık, Hüseyin Suat (Yalçın), İzzet Melih (Devrim). Üçüncü sırada, (?), Kâmuran Şerif (Saru), Faik Ali (Ozansoy), Salih Zeki (Aktay), Selami İzzet (Sedes), Yusuf Ziya (Ortaç), Hüseyin Rıfat (Işıl), Burhan Cahid (Morkaya), İbrahim Necmi (Dilmen), Edhem İzzet (Benice), Reşat Nuri (Darago), Halil Nihat (Boztepe). En arka sırada, Necip Fazıl (Kısakürek), Ali Haydar Emir(Alpagot), Necmeddin Halil (Onan), Nizameddin Nazif (Tepedelenlioğlu), Ahmet Hidayet (Reel), Halit Fahri (Ozansoy), Florinalı Nazım (Özgünay), İbrahim Âlâaddin (Gövsa), Vedat Nedim (Tör), Hıfzı Tevfik (Gönensay), Fahri, Celaleddin (Göktulga), Vala Nurettin (Va-Nu).

Savaş masrafları için saray hazinesinden kitap satıldı

Mezad-ı sultani

Sultan I. Abdülhamit zamanında Rusya ve Macaristan seferlerinin savaş masraflarını karşılamak için hazinedeki bazı kitaplar bir mezat düzenlenerek satılmıştı.

ALİ EMRE ÖZYILDIRIM

Eski yazma kitapların üzerindeki, özellikle zahriye sayfası olarak da anılan ilk yaprağın ön yüzündeki notlar, kitabın geçmişine dair ilginç ayrıntılar barındırabilir. Gerçi bu notların büyük kısmı kitap sahiplerinin kaleminden çıkan, kendi adlarını ve kitabı ne zaman aldıklarını bildiren, basit ve kısa açıklamalardır. Genellikle "temlik", "temellük", veya "istishab" kaydı olarak tanımlanan bu notlar, birtakım kalıp ifadeler bir yana bırakılacak olursa, kitap sahibinin adından ve kitabı edinme tarihinden ibaret olup esasen benzerlerine bugün de rastladığımız -hatta birçoğumuzun bizzat devam ettirdiği- bir alışkanlığın geçmişteki örnekleridir. Bazen bu isimlerin altında mütevazı mühürler de dikkat çeker. Kitabın sahibi, adını eserin başındaki boş sayfaya kaydedip mührünü basarak hem kitabın kendisine ait olduğunu tescillemiş, hem de adeta tarihe küçük bir not düşmüştür. Kitap kendisinden sonra başkalarına intikal

Sultan I. Abdülhamit (altta sağda). Naşit tarafından yazılan ve kitabın I. Abdülhamit zamanında düzenlenen, hazineye ait birçok kitabın satışa çıktığı mezad-ı sultaniden alındığını bildiren Arapça kayıt (altta solda). Kitaba sahip olanların kendi el yazılarıyla kayıtlar (sağda).

İstanbul'a Sultan I. Abdülhamit döneminde gelen Fransız seyyah, mimar ve ressam Antoine Ignace Melling'in gavüründen Topkapı Sarayı'nın ikinci avlusu (üstte).

ettikçe, okundukça, elden ele dolaştıkça onun da adı anılacak, belki onun için de bir hayır duası okunacaktır. Birçok yazmada örneği görüleceği üzere kitabı yeni edinen kişinin eski kayıtları silmesi, veya silmeye çalışması da dikkat çekicidir. Belli ki yeni sahip, şu ya da bu sebeple eskileri unutturmaya çalışmış, ya da yeni edindiği güzel kitabın üstünde başkalarının adını görmeye tahammül edememiştir. Aynı zamanda kütüphane kurucusu da olan ekâbirden kişilerin, mesela sultanların, devlet adamlarının, vakıf sahiplerinin, veya tarikat büyüklerinin kitaplarında yer alan bu tür kayıtlara zaman zaman görsel açıdan etkileyici, alımlı mühürlerin de eşlik ettiğini unutmamak gerekir. Kitapların ilk sayfalarına yazılan bu notlar sadece eserin kimlerin elinden geçtiğini belgelemekle kalmaz. Bu kayıtlardaki bazı ayrıntılar bazen hiç ummadık bir tarihi olayı, ya da herhangi bir kaynakta rastlanması mümkün olmayan bir konuyu gün ışığına çıkarabilir. Bu yazının konusu olan Süleymaniye Kütüphanesi, Esat Efendi, 2872 numarada kayıtlı Nevizade Atayi Külliyatı da da içinde bugüne kadar dikkat çekmeyen, ilk defa bu yazıyla tanıtılan böyle bir kayıt barındırması bakımından bu tip eserlerin güzel örneklerinden biridir.

Nevizade Atayi (1583-1635) 17'nci yüzyılın ilmiye kökenli meşhur ve üretken şairlerinden biridir. Hacimli bir divan kaleme almış olmakla beraber daha çok mesnevi şairi olarak tanınmaktadır. Beş mesneviden oluşan "*Hamse*"si klasik Türk edebiyatında türünün başarılı örnekleri arasında kabul edilir. Şair aynı zamanda döneminin en önemli biyografik kaynaklarından biri olan "*Hadaikul Hakayık*" isimli eserin de müellifidir. İşte yukarıda künyesi verilen ve bu yazının konusu olan kitap hem *Atayi Divanı*'nı, hem de *Hamse*'yi, yani şairin bütün manzum eserlerini ihtiva eden külliyat şeklinde düzenlenmiş bir yazmadır. Daha ilk sayfada yer alan "musannif hattından yazılmıştır, gayet sahih ve tamam nüshadır" notu ve eserin farklı yerlerinde müstensih tarafından yazılan diğer kayıtlar bu yazmanın ne kadar önemli ve değerli olduğunu açıkça göstermektedir. Bu tip kayıtlardan hareketle Atayi külliyatına ait bu nüshanın, şairin bizzat temize çektiği esas nüshadan istinsah edildiği için eserin en değerli yazması olduğu rahatlıkla söylenebilir. Yazmanın müstensihi Mesut b. İbrahim, külliyatı 1668 yılında, yani şairin ölümünden yaklaşık 30 yıl sonra üç ay içinde peyderpey kopyalamıştır.

Yukarıda sözü edilen istishab kayıtlarına, yani daha önce bu kitaba sahip olan kişilere

Mezat gelirlerinin kullanıldığı Osmanlı-Rus Savaşı'nda Özi Kalesi'nin Rus ordusunca sarılışını gösteren gravür. JOHANN H. LOÖSCHENKOHL (1753-1807).

baktığımızda da karşımıza yine ilginç bir tablo çıkar. Kitaba sahip olan dört kişinin hepsi dönemlerinde aynı zamanda şair olarak da tanınan saraya yakın meşhur bürokratlarıdır. Sırasıyla Habeşizade Abdurrahim (ö. 1727), Neylizade Mehmet Hamit (ö. 1767), Ahmet Paşazade İbrahim Naşit (ö. 1792) ve kitabın son sahibi olup bugün Süleymaniye Kütüphanesi'nde kendi adına büyük bir koleksiyon bulunan son vakanüvislerden Sahhaflarşeyhizade Mehmed Esat (ö. 1848).

Fakat asıl şaşırtıcı olan bu yazmanın sarayla ilgisini gösteren kayıtlardır. Kitabın baş tarafında bulunan ve III. Mustafa'nın tuğrasından oluşan mühür yazımıza konu olan Atayi külliyatının 1757-1774 yıllarında hüküm süren bu padişah döneminde saraya veya sultanın vakıflarından birine dahil olmak üzere hazineye girdiğini gösterir. Kitabın adı geçen padişah zamanında vefat eden Neylizade Hamit veya mirasçıları üzerinden bir şekilde saraya geçtiğini tahmin edebiliriz. III. Mustafa'ya ait mührün sol tarafında mail hatla, kitabın üçüncü sahibi dönemin divan sahibi meşhur şairi ve hattatı İbrahim Naşit tarafından yazılan Arapça not ise yazımızın asıl konusunu oluşturmaktadır. Naşit, burada yazmayı III. Mustafa'nın halefi I. Abdülhamit zamanında (1774-1789) düzenlenen mezad-ı sultaniden satın aldığını, bu mezatta birçok kitabın da satıldığını ve daha da önemlisi, böyle bir mezadın düzenlenmesine Rus ve Engürüs (Macar) seferlerinin masrafları dolayısıyla baş gösteren ekonomik krizin yol açtığını söyler. Dolayısıyla III. Mustafa zamanında saraya dahil olan yazma, I. Abdülhamit zamanında bir mezatla satılmış, hazineden çıkmıştır. Söz konusu Arapça kaydın, dua cümleleri hariç, tam tercümesi şöyledir: "Bu kitabı Abdülhamit zamanında menhus [uğursuz] Engürüs ve Rus keferesi üzerine yapılan seferin masrafları dolayısıyla meydana gelen muzayaka [darboğaz / ekonomik kriz] sebebiyle sultanın hazinesinden çıkan birçok kitabın da satıldığı mezad-ı sultaniden satın aldım.El-fakir Naşit."

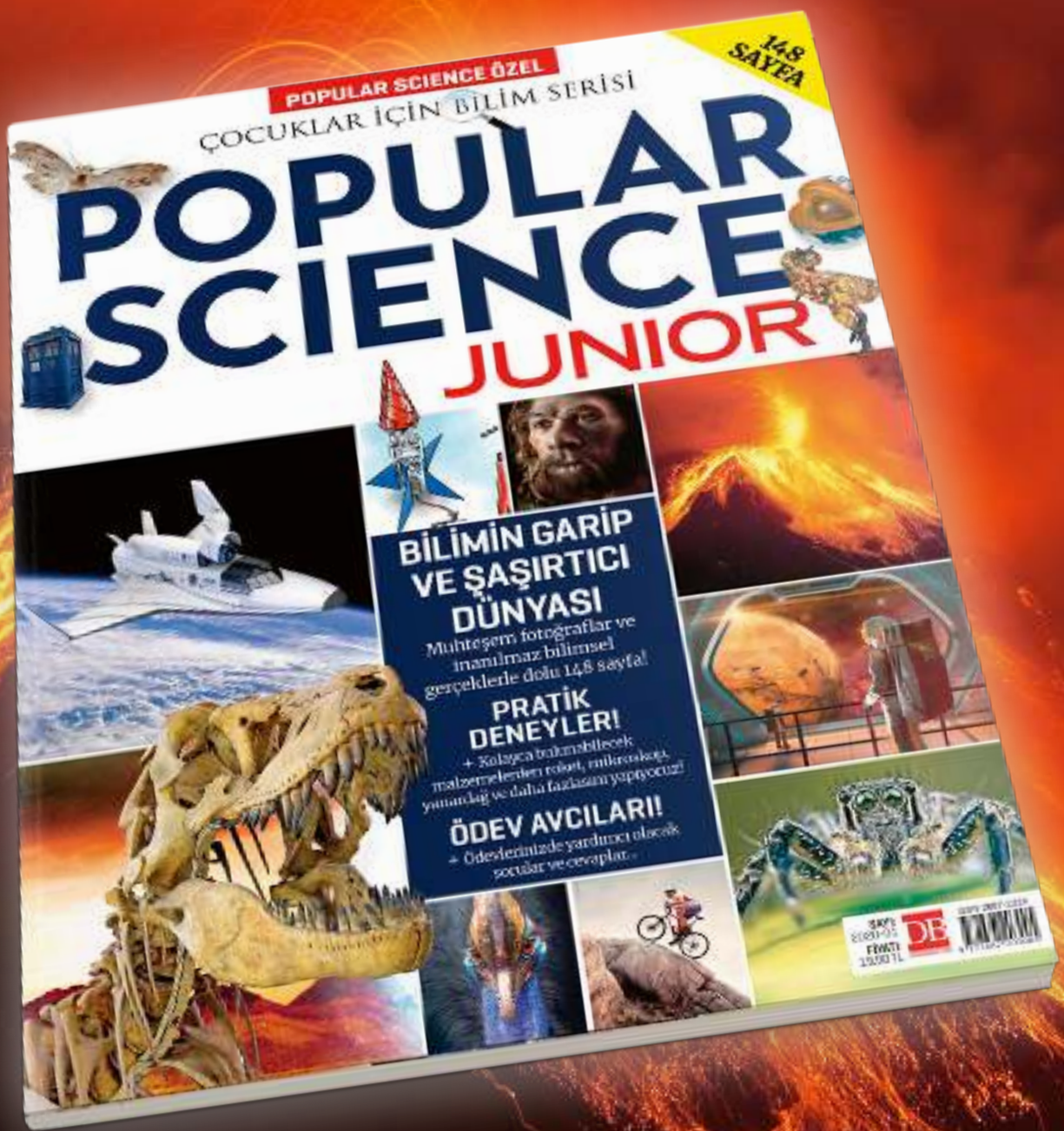
Naşit istishab kaydında kitabı Cemaziyelevvel 1203 (yani Ocak / Şubat 1789) yılında satın aldığını açıkça yazmıştır. Dolayısıyla bu tarihlerde saraydan çıkan kitaplar için bir mezat yapılmış olması gerekir. Bu bilgiyi teyit etmek için başvuracağımız yer ise tabii ki Topkapı Sarayı arşivi olmalı. Nitekim arşivde yapılacak kısa bir araştırmayla tam da 1203 Cemaziyelevvel ayı içinde mezatta satılmak üzere Kavak Sarayı eşyasından olup Has Ahır'dan gelen ve hazineye ait olup Bağdat Odası'ndan çıkan eşyaların ve bu arada çok sayıda kitabın satıldığını gösteren hesap defterlerinin varlığını öğreniyoruz.

Bu defterlerde kitapları satın alan kişiler -ki bunların bir kısmı saray mensubu, bir kısmı da kitapçıdır- ve ödedikleri paralar kayıtlıdır. İşin doğrusu bu listelerde Naşit Bey'in adına rastlayamıyoruz; fakat kendisinin bu yazıya konu olan kitabı doğrudan müzayedeye katılıp almasa bile mezatta bulunan bir tanışı vasıtasıyla elde ettiğini tahmin edebiliriz. İlginç olan başka bir durum ise bu defterlerde saraydan çıkan eşyanın ve kitapların ne için satıldığına dair bir açıklama bulunmamasıdır. Belki de görevliler deftere savaş masrafı için saray eşyasının satıldığını açıklayan bir kayıt düşmeyi zül olarak görüyorlardı ve hiç yazmamayı tercih ettiler. Yani Naşit satın aldığı kitabın üstüne yukarıdaki açıklamayı yazmasa, muhtemelen saray hazinesinden çıkan bu malzemenin neden mezada verildiği meçhul kalacaktı. I. Abdülhamit'in, saltanatının son yıllarında, 1787'de Rusya'ya savaş açtığı ve cepheden gelen kötü haberler üzerine, özellikle Özi Kalesi'nin düştüğü haberiyle aniden felç geçirerek 7 Nisan 1789'da vefat ettiği bilinmektedir.

Dolayısıyla I. Abdülhamit zamanında savaş masraflarını karşılamak için birçok kitabın satılmak zorunda kalındığı mezad-ı sultaninin de bu sırada, yani ekonomik durumun kötüye gittiği savaşın son aşamasında, padişahın vefatından yaklaşık iki ay önce düzenlendiği ortadadır.

ÇOCUKLAR İÇİN BİLİM SERİSİ

POPULAR SCIENCE JUNIOR

BAYİLERDE!

İNANILMAZ BİLİMSEL GERÇEKLER, EN İLGİNÇ SORULARIN EN İLGİNÇ YANITLARI VE PRATİK DENEYLER

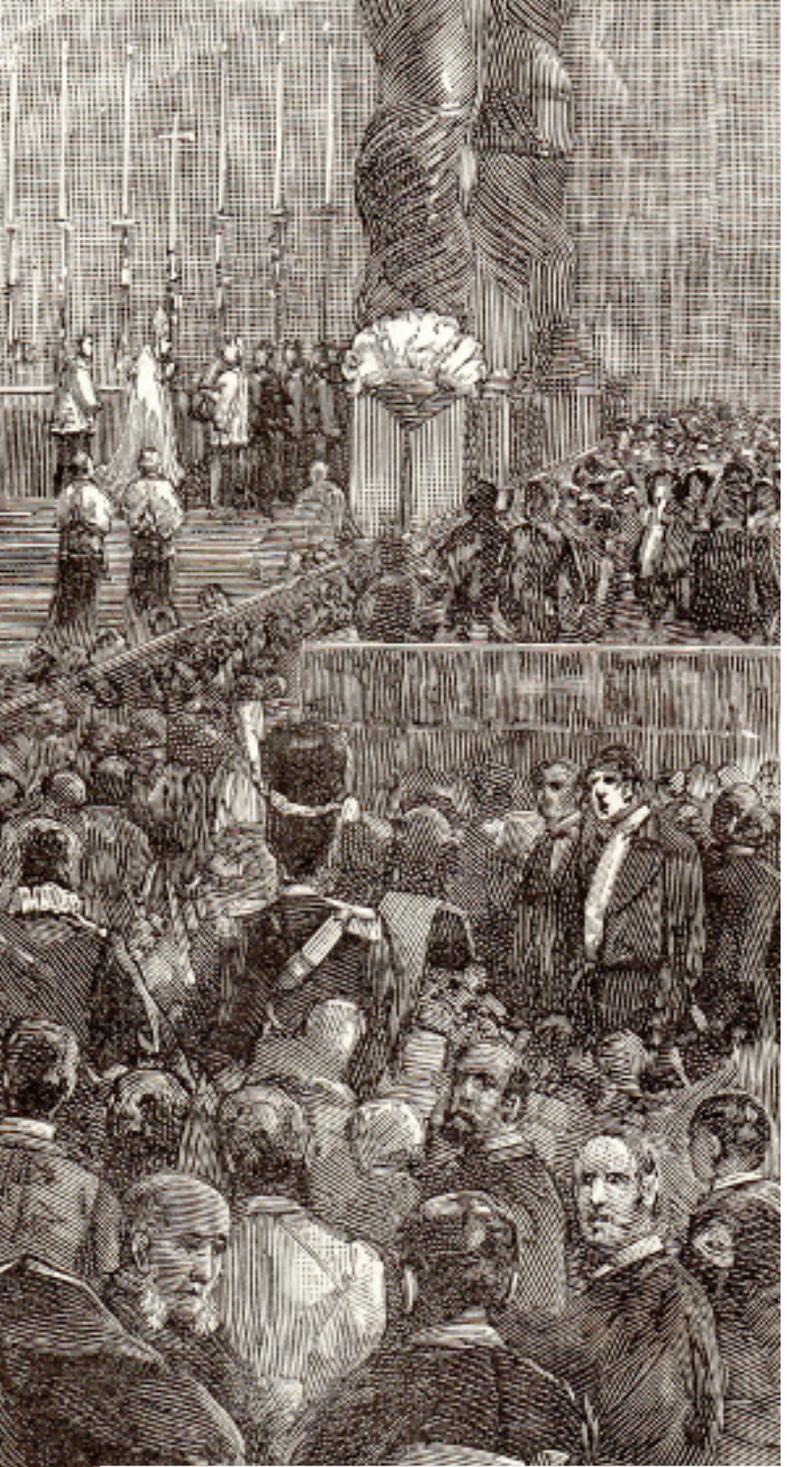
Tüm özel sayılarımızı görmek ve satın almak için:
ozelsayi.dbabone.com

DB
DOĞAN BURDA DERGİ

1888 Vatikan Sergisi'nde Osmanlılar

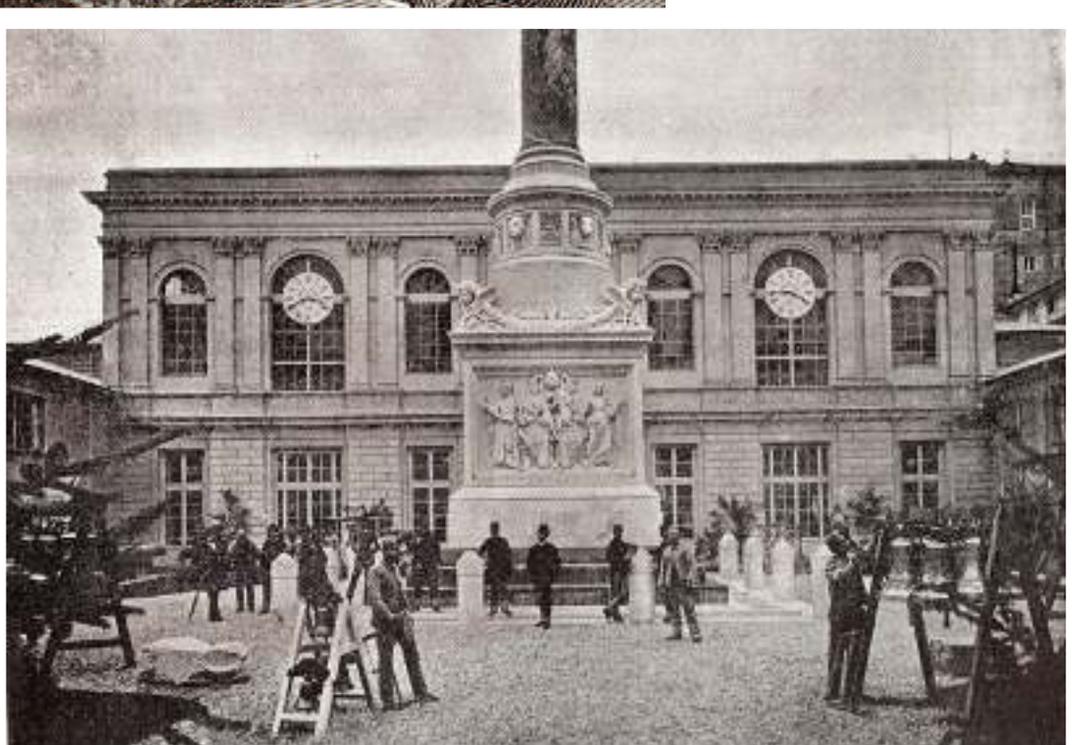
Sultan Abdülhamit'ten Papa XIII. Leon'a hediye

Papa XIII. Leon'un tahta çıkışının 25'inci yılı vesilesiyle 1888'de Vatikan'da düzenlenen uluslararası sergiye Osmanlı Devleti katılmadı. Ancak sergide Osmanlı coğrafyasından kiliseler ve misyonlar da temsil edildi. Bunlardan iki tanesi de gümüş madalyayla ödüllendirildi.

Saro Dadyan
sdadyan@gmail.com

Sanayi Devrimi'nin getirdiği yeniliklerden bir tanesi günümüzde de devam eden sergi (exposition) geleneği oldu. Dünyadaki yeniliklerin ve teknolojik gelişmelerin görücüye çıkarıldığı sergilerin ilki 1851'de Londra'da düzenlendi. 1853 New York, 1855 Paris, 1862 Londra sergilerini 1863'te İstanbul'da düzenlenen Sergi-i Umumi-i Osmani izledi. 1867'deki Paris sergisi ile beraber sergilerin amaç ve işlevleri yeniden şekillendi. Her devlet için farklı pavyonların tahsis edildiği bu sergiyle birlikte, teknolojik gelişmelerin yanı sıra sergilerde, farklı kültürler, geleneksel kıyafetler, sanatlar, âdetler de tüm dünyanın ilgisine ve beğenisine sunulmaya başlandı. →

1 Ocak 1888 günü Papa XIII. Leon'un yönettiği Vatikan Sergisi'nin açılış ayinini gösteren bir gravür (karşı sayfada). Papalık Bahçesi ve Sergi Sarayı (solda).

Tarihçi Eric Hobsbawm'ın deyimiyle sergiler, "ekonomi ve sanayideki zaferleri kutlamaya yönelik, batının kendisini alkışladığı yeni ve büyük ayinlerdi." 1888 yılında bu ayinlere diğerlerinden çok farklı bir devlet, Vatikan da katıldı. Papa XIII. Leon'un tahta çıkışının 25'inci yıldönümünün Vatikan'da düzenlenecek özel bir sergiyle kutlanması kararlaştırıldı. Tabii ki Vatikan'da papanın 25'inci yıl jübilesi için düzenlenecek bu sergi, diğerlerinden çok farklı olacaktı, yaşanan teknolojik gelişmeleri dünyaya sergilemekten çok, misyonlardaki gelişmelerin ve dünyanın dört bir yanındaki kiliselerde bulunan zenginliklerin, arkeolojik eserlerin sergileneceği kiliseye özgü bir sergi olacaktı.

Serginin başlamasından önce, Mayıs 1887'den itibaren, serginin amacını, sergide yer alacak eserlerin içeriğini ve sergide yaşanan gelişmeleri duyurmak amacıyla "*L'Esposizione Vaticana Illustrata*" isimli bir derginin yayımına başlandı. Dergi Mayıs 1887'den 1889 yılına kadar toplamda 66 sayı yayımlandı. Neticede bu yazı da dergide yayımlanan Osmanlı ile ilgili haberlerin derlenmesiyle ortaya çıktı. Yazıda yer alan görseller de yine dergide yayımlanan gravürlerdir.

Papa XIII. Leon'un 25'inci yıl jübilesi için hazırlanacak bu özel serginin kiliselerdeki teknolojik gelişmelerin ve kiliselerde bulunan sanat eserlerinin sergilenmesi amacıyla düzenleneceği duyuruldu. Sergi düzenleme heyetinin manevi başkanlığına Kardinal Placido Maria Schioffino getirildi. Sergi düzenleme heyetinin gerçek başkanı ise Şövalye Doktor Giovanni Acquaderni'ydi. Ayrıca sergiye devlet nezdinde katılan Fransa, Belçika, Almanya, İsviçre gibi devletlerin, genel başkanın altında kendi başkan ve heyetleri de mevcuttu. Serginin Vatikan'da Papalık Sarayı'nda inşa olunacak Sergi Sarayı'nda, Papalık Sarayı'nın bir kısmında ve papalık bahçesinde yer almasına karar verildi. Sergiye dünyanın dört bir yanından kiliseler katılacak ve dereceye giren sergilere papalık tarafından şeref beratı, altın, gümüş ve bronz madalya ile takdir beratı gibi ödüller verilecekti.

Osmanlı kimliğini temsil eden hediyeler

Bu özel sergiye Osmanlı coğrafyasından da kiliseler ve misyoner grupları katıldı. Devlet nezdinde sergiye katılan ülkelere Sergi Sarayı'nda özel salonlar tahsis edilmişti, diğer kilise ve misyoner grupları için ise çeşitli bölümler düzenlendi. Sergiye katılan Osmanlı coğrafyasındaki kiliselerden en önde geleni Ermeni Katolik Patrikliği idi. Kilikya Patriği Isdepanos Bedros Azaryan, sergi için Vatikan'a gitmeden önce Sultan II. Abdülhamit tarafından huzura kabul edilerek padişahın Papa XIII. Leon'a gönderdiği hediyeleri teslim aldı.

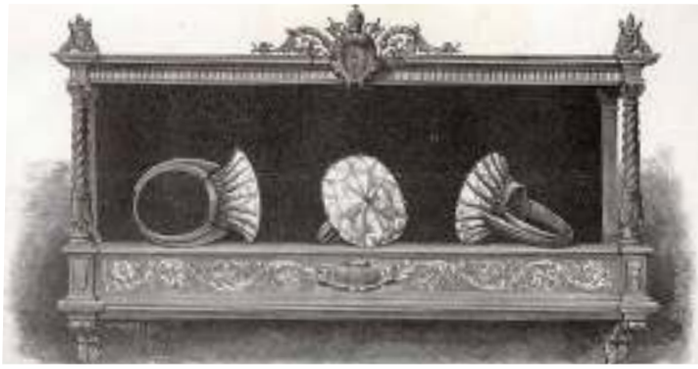
Sultan II. Abdülhamit, papaya iki hediye göndermişti. Vatikan'a göre bu iki hediye Osmanlı padişahının iki kimliğini temsil ediyordu. İlk hediye çok kıymetli pırlanta bir yüzüktü. Bu yüzük padişahın Osmanlı sultanı olarak hediyesiydi. İkinci hediye ise 2,55 x 1,70 metre ebadında altın işlemeli, dini motiflerle süslü bir halıydı, bu halı da padişahın tüm Müslümanların halifesi olarak papaya gönderdiği bir hediyeydi. Padişahın hediyelerini papaya takdim eden

Papa XIII. Leon (solda). Vatikan'daki sergide Trabzon'un kazandığı gümüş madalya (altta).

Sultan II. Abdülhamit'in papaya hediye ettiği pırlanta yüzük (üstte solda) ve altın işlemeli halı (üstte). Kapuçin rahiplerinin hazırladığı Mezopotamya kostümleri sergisi (en üstte, solda).

Kilikya Patriği Isdepanos Bedros Azaryan, ayrıca Ermeni Katolik Patrikliği'nin hediyesi olarak papaya altın işlemeli kıymetli bir kuşak hediye etti. Hediyelerin papa tarafından kabul edildiğini duyuran Vatikan'ın resmi yayın organları, doğunun kapısı olan İstanbul'un öneminden, buradaki Katolik kiliselerinden ve Ermeni Katolik Patrikhanesi'nden övgüyle bahsediyordu. Sergi boyunca birçok devlet başkanı ve hükümdarların gönderdiği armağanlarla birlikte Sultan II. Abdülhamit'in hediyeleri de sergilendi.

Osmanlı'nın ayrı salonu yoktu

Vatikan Sergisi 1 Ocak 1888 günü, bizzat Papa XIII. Leon'un yönettiği bir ayininin ardından ziyaretçilere kapılarını açtı. Her ne kadar, Vatikan Sergisi'nde teknolojideki gelişmelerin ve kıymetli sanat eserlerinin sergileneceği söylense de bu sergi daha çok dünyanın farklı köşelerindeki kiliselerden kıymetli sanat eserlerinin, kilise eşyalarının, misyonerlerin bir araya getirdiği arkeolojik eserlerin ziyarete açıldığı bir sergi oldu. Ülkeler için ayrılan farklı salonların yanı sıra İtalyan şehirlerine de ayrı salonlar ayrılmış, çeşitli şehirlerden getirilen kıymetli kilise eşyaları, kutsal emanetler, katedral maketleri gibi objeler bu salonlarda sergilenmişti.

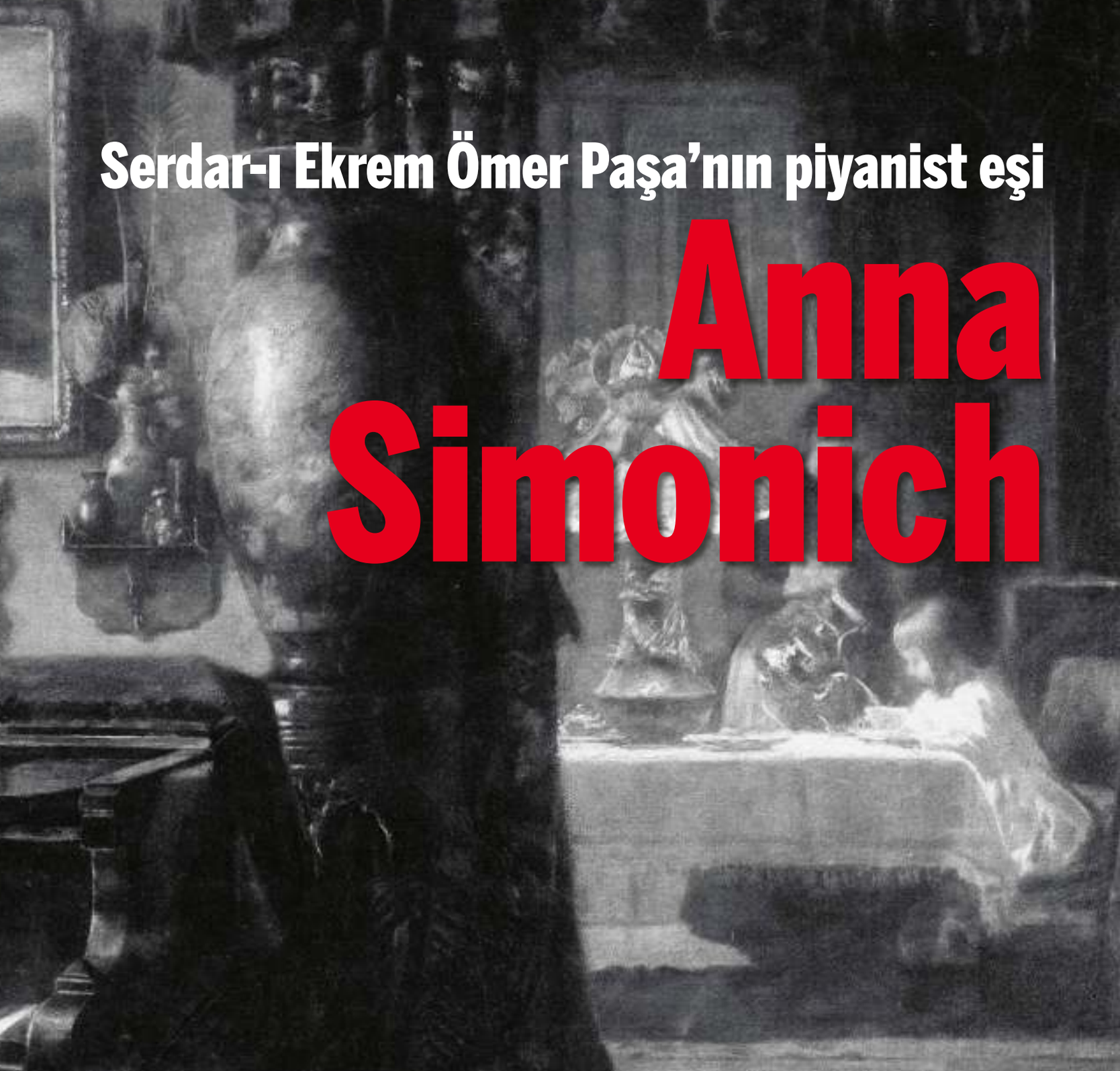
Osmanlı, sergiye devlet nezdinde katılmadığı için ayrı bir salona sahip değildi. Fakat Osmanlı coğrafyasından birçok kilisenin ve misyoner gruplarının gönderdiği eserler, Vatikan Sarayı'nın salonlarında sergilendi. Zeynep Çelik, yerli halklara, geleneklerine ve çeşitli âdetlerine hemen her sergide yer verildiğinden ve bu gösterimlerin antropoloji çalışmalarını nasıl etkilediğinden bahseder. Vatikan Sergisi'nde de aynısı yaşandı ve Osmanlı coğrafyasından getirilip sergilenen eserler arasında en ilgi çekici Kapuçin rahiplerinin hazırladığı "Mezopotamya Kostümleri" sergisi oldu. Mardin, Harput, Urfa, Nusaybin, Malatya ve daha birçok şehirden Kapuçin rahipleri tarafından toplanan farklı kıyafet ve aksesuarlar mankenlere giydirilerek Papalık Bahçesi'ndeki büyük salonda sergilendi. Bir sene boyunca ziyaret edilen serginin neticesinde dereceye giren bölümler ve sergilenen işler çeşitli derecelerde berat ve madalyalarla ödüllendirildi. Osmanlı coğrafyasından katılan kiliseler de iki gümüş madalya ile ödüllendirildi ve bu madalyaların ikisi de Trabzon'a gitti. İlk madalya, Trabzon'daki rahip okulundan öğrencilerin hazırlayıp Vatikan'a gönderdiği bir minyatüre, ikinci madalya ise Trabzon'daki rahibelerin işleyip Vatikan Sergisi'nde sergilenen nakışlara verildi ●

Alman oryantalist ressam F. M. Bredt'in "*Chopin*" başlıklı gravürü, 1870.

Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa'nın piyanist eşi

Anna Simonich

Osmanlı'ya sığındıktan sonra Ömer Lütfi adını alan ve hızla serdar-ı ekremliğe (başkomutanı) yükselen Mihajlo Latas'ın hayatı çok iyi biliniyor. Kırım Savaşı'nda Osmanlı ordusunun başkomutanı olan Ömer Paşa'nın piyanist ve bestekâr eşi Anna Simonich'in yaşamı ise sır perdesi arkasında.

Emre Aracı
bilgi@atlastarih.com

Majesteleri Kraliçe Victoria'nın 1854 Şubat'ının sonlarına doğru Buckingham Sarayı'nda verdiği bir akşam yemeğinde Coldstream Muhafız Alayı'nın bandosu yine her zaman olduğu gibi salondaki yerini almış ve Kent düşesinden Granville kontu ve kontesine kadar seçkin davetlilere keyifli bir akşam geçirtmek amacıyla seçilmiş olan özel repertuvarı seslendirmek üzere müzik enstrümanlarının akordlarını çoktan tamamlamıştı. Loş mumların aydınlattığı uzun yemek masasının üzerinde sıra sıra dizili duran, altın harflerle nakşedilmiş müzik programını o gece ellerine alanlar Auber ve Mercadante'nin tanıdık eserleri arasında, o ana kadar adını hiç de duymamış oldukları bir besteyle karşılaşmışlardı. Bu yeni eser Henry William Goodban'ın "Ömer Paşa Valsi" idi ve Kraliçe Victoria'nın bir kış gecesinde kandillerle aydınlatılmış Buckingham Sarayı'nda verdiği davette hiç umulmadık bir şekilde Londra'nın kalbinde atan müziğin nabzı olup çıkıvermişti. Osmanlı'nın "serdar-ı ekremi", yani başkomutanı olan Ömer Lütfi Paşa'nın (1806-1871) adına bestelenmiş bir valsin böylesine bir gecede seslendirilmiş olması Osmanlı ve Rusya arasında bir sene öncesinde patlak vermiş olan Kırım Savaşı ile alakalıydı. Zira bu davetten birkaç hafta sonra, sempatilerini tavırlarıyla çoktan belli etmiş olan Büyük Britanya ve Fransa hükümetleri Osmanlı'nın yanında yer alarak 28 Mart 1854'te resmen savaşa dahil olacaklardı.

THE ILLUSTRATED LONDON NEWS

MARCH,

COMPOSED BY HER EXCELLENCY THE WIFE OF OMER PACHA

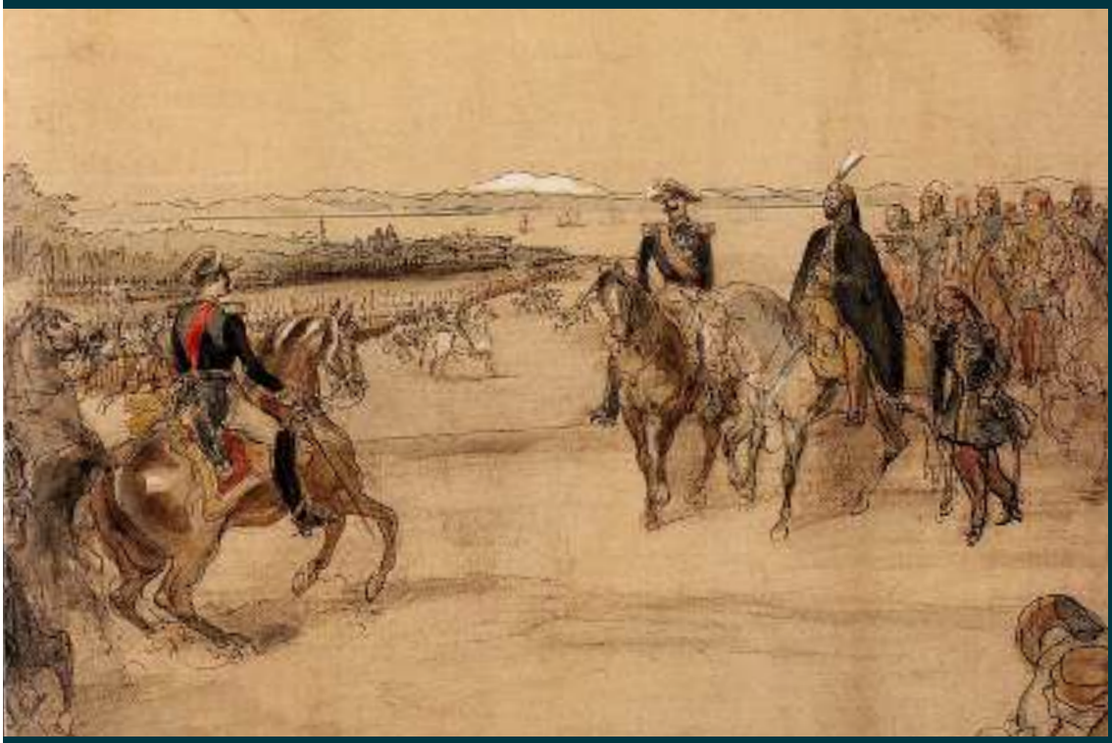
"Ekselansları Ömer Paşa'nın Eşi'nin Marşı"nın notaları (*The Illustrated London News*, 13 Ocak 1855).

O devir Avusturya İmparatorluğu sınırları içerisinde bulunan ve bugün Hırvatistan toprakları olan Janja Gora'da Sırp asıllı bir aileye doğan Ömer Paşa'nın gerçek adı Mihajlo Latas idi. Osmanlı hizmetine girdikten sonra Ömer Lütfi adını alarak kısa sürede başkomutanlık makamına kadar yükselmişti. Ömer Paşa müzik sanatına düşkündü ve üstelik paşanın genç ve güzel eşi de hem bestekâr ve söylentiye göre Czerny'nin dâhi öğrencisi olmuş olan çok iyi bir piyanistti. Ancak Ömer Paşa'nın piyanist olduğu söylenen eşinin kimliğine ulaşmak hiç de kolay değildi. Bu kadın bestecinin eşinin orduları için yazdığı marşlar İngiliz gazetelerinde boy boy basılmıştı basılmasına, ama kendisinden her defasında "Her Excellency the wife of Omer Pasha" [Ekselansları Ömer Paşa'nın eşi], ya da "Madame Omer Pacha" olarak bahsedilmekteydi. 16 Kasım 1856 tarihli Fransız müzik dergisi *Revue et Gazette Musicale de Paris* onun Macaristan doğumlu olduğunu ve Ömer Paşa ile evlendikten sonra adını "Zuleide" olarak değiştirdiğini yazmıştı. 5 Aralık 1857 tarihli İngiliz *The Musical Gazette* dergisi ise onun Transilvanya'da doğduğunu duyururken 30 Mart 1858 tarihli *The Hobart Town Daily Mercury*'de çıkan bir başka haberde ise Philadelphia doğumlu bir Amerikalı olduğu yazılıydı. Öte yandan Ömer Paşa'nın hayatını biyografik bir romana dönüştüren Nobel ödüllü İvo Andriç, Ali Berktay'ın Türkçeye tercüme ettiği, "*Ömer Paşa*" (İletişim, 2004) kitabında paşanın piyanist eşinden bahsederken adının İda olduğunu, Macar asıllı bir aileden geldiğini ve Osmanlı komutanının haremine girdikten sonra Saide adını aldığını aktarıyordu.

Anna Simonich'in öyküsü

Hayatı bir tür kulaktan kulağa oyunu gibi basında ve edebiyatta dönüp dolaşan Ömer Paşa'nın piyanist eşinin gerçek kimliği hakkında belki de en önemli ipucu British Library'ye kendi imkânları ile ulaştırmayı başardığı, Boosey & Sons tarafından basılmış olan, marş notasının künyesinde karşımıza çıkmaktadır. Bu kayıtta oriji- →

Kırım Savaşı'nda Osmanlı kuvvetlerinin başkomutanı Ömer Paşa (ortada), 1856 Paris Konferansı'nda Avrupa ülkelerinin liderleri ile birlikte görülüyor (üstte). Kırım'a gitmeden önce Üsküdar Selimiye'de ordugâh kuran Fransız kuvvetlerinin komutanı Prens Napoléon ve Sultan Abdülmecit teftiş sırasında. Sultanın yanında yaya olarak Ömer Paşa resmedilmiş (altta solda). Kırım Savaşı'nı anlatan "*Şark Savaşı*" adlı kitap, elle renklendirilmiş 48 adet taş baskı illüstrasyon içeriyor (altta sağda).

Piyanist ve bestekâr Anna Simonich, Ömer Paşa'nın kendi üzerine Hafız Paşa'nın kızıyla evlenmek istemesi nedeniyle eşinden ayrıldı, Paris'e yerleşti.

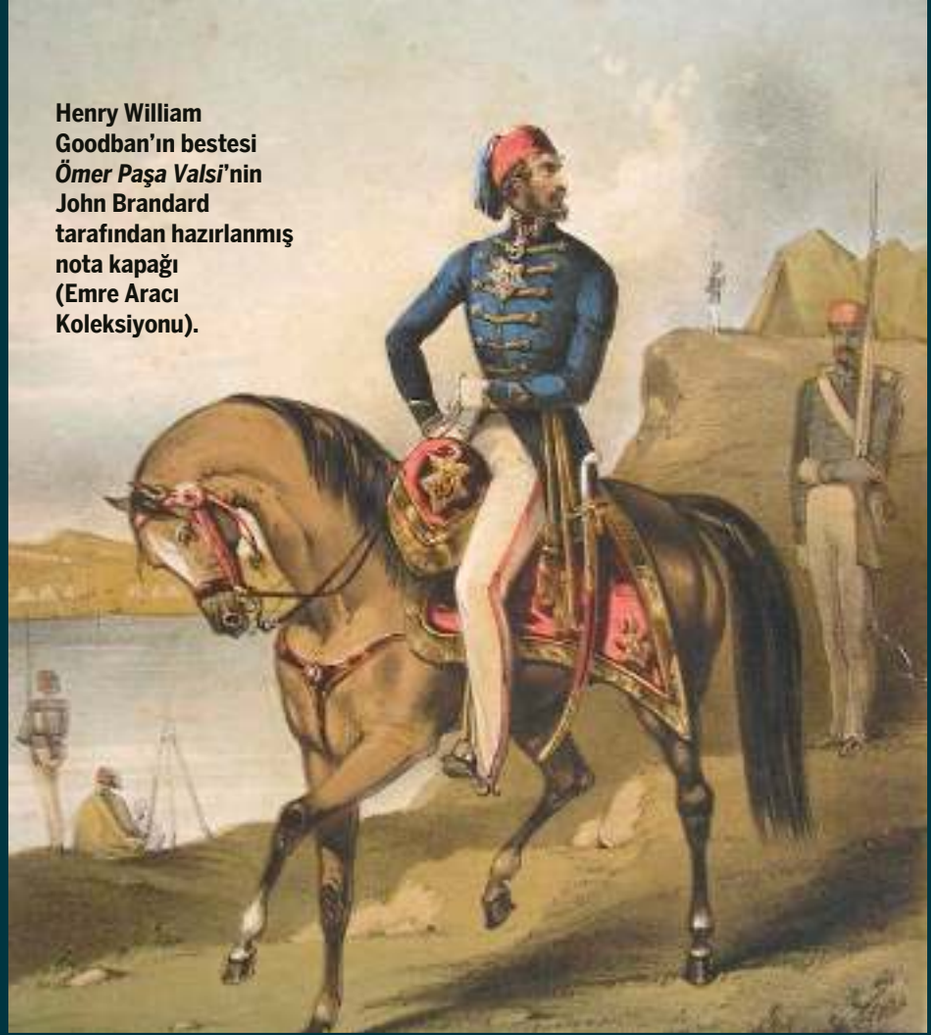

Roger Fanton'ın 1855 tarihli fotoğrafında Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa, Kırım'da (üstte).

nal yazmasından Rudolf Nordmann'ın aranje ettiği marşın bestecisinin Ömer Paşa'nın eşi olduğu belirtilmekte, adı ise "Anna Simonich" olarak verilmektedir. Zira bu isim "*Europe and the Allies of the Past and of To-day*" (New York, 1855) kitabında yer alan Ömer Paşa biyografisinde de aynen geçmektedir. Bu kaynakta Transilvanya'da Cronstadt şehrinden olduğu belirtilen Simonich'in Ömer Paşa'nın ikinci eşi olduğu, 14 yaşında, genç ve çalışkan bir piyano öğretmeni olarak eğitim aldığı sırada Bükreş'te paşayla evlendiği yazılıdır. Yayımladığı notalar arasında Paris'te basılan "*Cinq Marches Militaires pour Piano*" (Piyano için Beş Askeri Marş) da bulunan Anna Simonich bir süre sonra 1857'de Ömer Paşa'dan boşanmaya karar vererek Fransız başkentine sığınacaktır. Anna Simonich'in boşanma kararı Kırım Savaşı'yla birlikte adı dünya basınında sık sık geçen Ömer Paşa'yı yeniden manşetlere taşıdı. 5 Aralık 1857 tarihli *The Musical Gazette*'te çıkan ve pek çok gazetede aynen tekrarlanan haberde bu genç piyanist kadının hayatı şöyle özetleniyordu: "Transilvanya'da doğdu ve on bir yaşındayken Bükreş'teki en iyi yatılı okullardan bir tanesine yollandı. Piyanoda aldığı birkaç ders şahane müzik kabiliyeti şeklinde kendisini gösterdi. On beş yaşına ulaştığında bu enstrümanda son derece dikkate değer bir kabiliyet sergiledi. Bu zaman içerisinde Eflak'ta askeri kumandan olan Ömer Paşa bir akşam davetinde bu genç kadın ile tanıştı ve müziği de çok sevdiği için ona âşık oldu ve bunu takiben kendisiyle evlendi. Kendisi daha sonra Müslüman âdetlerini kabul etmek mecburiyetinde kaldı; bu Hıristiyan, bir tür hanıma dönüştü ve evden peçesiz hiç çıkmadı, ancak doğulu âdetlerin tersine kocasına bütün savaş meydanlarında eşlik etti. Askerlerinin muhteşemliği karşısında özellikle çok etkilenmiş ve Türk ordularının savaş meydanlarında çaldıkları zafer marşları bestelemişti. Bu evlilikten olan tek çocukları bir kazada ölünce Ömer Paşa, yeni bir varis ümidiyle ve belki de kendisini eski Türk partisine daha yakınlaştırmak için, Hafız Paşa'nın kızı ile evlenmeye karar verdi. Eşine "haremde kal" dedi, ancak o bu onur kırıcı teklifi gururuna yediremedi. Boşanma arzusu kabul edildi. Şu anda kendisi Fransa'ya şerefli bir mülteci olarak sığınmıştır. Bu hanımefendi sadece 23 yaşındadır".

Ne gariptir ki o dönemlerde neredeyse dünyanın belli başlı gazetelerinde birkaç hafta içerisinde tekrarlanan bu haberlerle birlikte Ömer Paşa'nın piyanist eşinin hayatı da ironik bir şekilde bilinmezlere karışarak unutulup gidecektir. Ta ki seneler sonra rutubetli bir bodrum katında başlayan bir yolculuk, Goodban'ın "*Ömer Paşa Valsi*" gibi Ömer Paşa'nın eşinin marşlarını da diriltecek, dünya radyolarının frekanslarından ulaşan notaların sesi şuurlarda yeniden doğacaktır.

“Ömer Paşa Valsi”nin öyküsü

Henry William Goodban’ın bestesi *Ömer Paşa Valsi*’nin John Brandard tarafından hazırlanmış nota kapağı (Emre Aracı Koleksiyonu).

Öğrencilik yıllarımda, bundan neredeyse 25 sene önce, Londra’nın eski kitapçılarının yoğunlukla bulunduğu Charing Cross Road’a açılan ve Mozart ailesinin Londra’yı ilk ziyaretlerinde (1764-65) berber John Couzin’in kiracısı olarak kaldıkları Cecil Court geçidindeki binanın yerinde bulunan eski bir kitapçının rutubet kokan bodrum katında tel çekmeceler içerisindeki eski gazete sayfalarını ve bilimum efemera dosyalarını karıştırırken bir anda çekip çıkarttığım bir nota kapağı, ilginç bir talihle, Coldstream Muhafız Alayı’nın o çoktan belleklerden silinmiş 1854 Şubat akşamında Buckingham Sarayı’nda çalmış olduğu Goodban’ın “*Ömer Paşa Valsi*”ne aitti. Elimde tuttuğum bu renkli nota kapağında Ömer Paşa atı üzerinde heybetli bir şekilde oturmuş bir halde, Tuna Irmağı kıyısında emrinde olan birlikleri komuta ederken betimlenmişti. Valsin notası ise ne yazık ki ortalıklarda yoktu; belli ki dekoratif havasından dolayı birisi bu nota kapağını bir zaman partisyondan sökerek ayırmıştı ve şimdi Ömer Paşa, valsinden kopmuş bir şekilde, Londra’da rutubetli bir bodrum katında hafif lekelenmiş 150 senelik bir kâğıt parçasının üzerinden, atı üzerinde olsa da, öylece bana bakıyordu. Kapakta besteci Goodban’ın adının yanı sıra Brandard, Jullien ve Edinburgh’da yaşadığı belirtilen Monsieur Brouneau’nun da adları seçilebiliyordu.

Henry William Goodban, tarihi katedraliyle meşhur, İngiltere’nin Canterbury şehrinde 29 Aralık 1816’da müzisyen bir aileye doğmuştu. 1837’de Londra’daki Kraliyet Müzik Akademisi’ne kabul edildi. Mezun olduktan sonra bir süre Fransa ve Almanya’yı dolaştı ve ardından da Londra’ya dönerek Kraliyet Müzik Akademisi’nde olarak ders vermeye başladı. İlerleyen yaşlarında anılarını *The Musical World* dergisinde yayımlaya başlayan “*Ömer Paşa Valsi*”nin bestecisi, daha henüz 20 yaşındayken, bir akşam davetinde meşhur İspanyol mezzo-soprano Maria Malibran ve Felix Mendelssohn ile bizzat tanışmıştı. Bu tanışma 1836’da Malibran’ın Drury Lane Tiyatrosu’nda sahnelenen Bellini’nin “*La Sonnambula*” operasında Amina rolüne çıktığı 1836 yılında gerçekleşmişti. Hayranları arasında Rossini, Donizetti, Chopin, Mendelssohn ve Liszt’in de bulunduğu prima donna bu buluşmadan kısa bir süre sonra ne yazık ki bir kaza sonucu atından düşecek ve bir daha sağlığına kavuşamadan -inatla kariyerine devam etmeye gayret ettiği bir temsil esnasında fenalaşarak- 28 yaşında dünyadan ayrılacaktı.

“*Ömer Paşa Valsi*”nin nota kapağının üzerinde adları geçen diğer kişiler ise bu hikâyede bana çok daha başka kapılar açtılar; notadaki matbu imzanın sahibi Fransız asıllı Louis-Antoine Jullien (1812-1860) orkestra şefi ve hafif müzik bestecisi olarak orkestrasıyla İngiltere’den Amerika kıtasına kadar konserler vermiş, kendi adı altında kurduğu nota edisyonu “*Ömer Paşa Valsi*” dahil devrin pek çok popüler notalarını yayımlamıştı. Jullien’in ilk konser hayatına Paris’teki Boulevard du Temple üzerinde bir zamanlar bulunan “Jardin Turc”, yani Türk Bahçesi’nde başlamış olması ise keşke bu bahçede “*Ömer Paşa Valsi*”ni de idare etmiş olsa dedirtiyor insana. Nota kapağı üzerindeki Ömer Paşa portresini renkli kromolitografi baskı tekniğini zirveye çıkartan ve devrinin en meşhur isimleri arasında bulunan John Brandard (1812-1863) hazırlamıştı. Değişik renkteki taşlarla basılan bu tür nota kapakları zaman içerisinde başlı başına bir sanat ve koleksiyon materyaline dönüşecekti. Belki de Londra’daki o eski kitapçıda bestenin sadece renkli kapağının karşıma çıkmasında da bu faktör etken olmuştu.

Goodban bestesini Ömer Paşa’ya değil, Edinburgh’da yaşadığı kapakta belirtilen Monsieur Brouneau adında bir Fransız’a ithaf etmişti. Vermiş oldukları dans derslerinin ilanlarına devrin yerel gazetelerinde sıklıkla rastladığım Madame ve Monsieur Brouneau muhtemelen “*Ömer Paşa Valsi*” eşliğinde ne kadar çok dans etmiş ve öğrencilerine de dans ettirmişlerdi. Ömer Paşa sadece Goodban’ın valsine konu olmamıştı; Charles Wells ve Stephen Glover gibi besteciler de onun adıyla anılan marşlar (*The Omar Pacha March*) bestelemişler, Henry William West adında bir başka besteci ise “*Ömer Paşa Polkası*” adında bir dans kaleme almıştı.

DERSAADET'İN FOTOĞRAFÇILARI, ÖMER KOÇ ARŞİVİ, AYGAZ

Sultan V. Murat'ın tahttan indirilmesi...
1876: *Annus horribilis* (korkunç yıl)...
Hapis günlerinin perde arkası...

Mahpusun sesi

Prof. Dr. Edhem Eldem, üç ay iktidarda kaldıktan sonra tahttan indirilen Sultan V. Murat'ın 28 yıllık mahpus döneminde yaşananları, oğlu Mehmet Selahattin Efendi'nin tuttuğu notlar, arşiv belgeleri ve sultanın yakın dostu Cléanthi Scalieri'nin yazdıkları üzerinden anlattı.

Röportaj: Kansu Şarman

ksarman@doganburda.com

19'uncu yüzyılın en karışık yılı 1876. Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilişi ve hemen ardından intihar etmesi, Sultan V. Murat'ın tahta çıkışı, 93 gün sonra tahttan indirilmesi, Sultan II. Abdülhamit'in tahta çıkışı ve Kanun-ı Esasi'nin ilanıyla meşruti idarenin başlaması. Sonraki dönemde V. Murat'ı yeniden tahta geçirmeyi hedefleyen girişimler, devrik sultanın tecrit günleri. Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Edhem Eldem'in, Sultan V. Murat'ın oğlu Mehmet Selahattin Efendi'nin tuttuğu notları, V. Murat'ın ailesi tarafından saklanan mektupları ve uzun yıllar boyu titizlikle sürdürdüğü arşiv araştırmasının sonuçlarını kapsayan çalışması "*V. Murad'ın Oğlu Selahaddin Efendi'nin Evrak ve Yazıları*" Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları tarafından yayımlandı. V. Murat'ın veliahtlık dönemi nasıldı, neden mason locasına girdi, üç aylık iktidarı, hastalığı ve tedavi döneminde neler oldu, nasıl tahttan indirildi ve tecrit günlerinde neler yaşandı? Prof. Dr. Edhem Eldem'e sorduk.

V. Murat-II. Abdülhamit portreleri, Türkiye'deki klasik ileri-ci-gerici, muhafazakâr-liberal karşıtlığı içinde ele alınıyor. Sizin çalışmanız bu konudaki tartışmaya yeni dokümanlar ve belgeler sunuyor. Bu çalışma klasik V. Murat-II. Abdülhamit bakışını değiştirme konusunda yeni bir iklim yaratabilecek mi?

İki şeyi ayırmak lazım. Osmanlı son dönem tarihini sil baştan yazıyorum, bilinmeyen şeyleri, ya da yanlış bilinenleri düzeltiyorum iddiasında değilim. Benim için bu malzemedeki en kıymetli şey, o dönemde yaşamış olan birinin sesini duymak. Benim en büyük şikâyetim şu ki, biz tarihi ezber diyebileceğimiz kaynaklardan, yani tarihçilerden sonra yazanlardan ve şu veya bu şekilde ideolojik ve siyasi bazı saiklerle, belirli bir hikâyeyi örtmeye, ya da dayatmaya çalışan kaynaklardan biliyoruz. Kişileri de çok az biliyoruz. Bu II. Abdülhamit için de geçerli. Bir sürü uydurulmuş hatıratı çıktı. Niye? Çünkü ister istemez insanlar onun sesini duymak istiyorlar. Yani bu tarihin önemli sayılabilecek aktörlerinden bire bir ses duymak, onun fikrini, başkasından naklen değil de, kendi ağzından duymak istiyor. →

EDHEM ELDEM KOLEKSİYONU

***Le Journal Illustré*, 11 Haziran 1876 tarihli sayısında Sultan V. Murat'ın kılıç kuşanma törenini resmetmesine rağmen bu tören yapılamamıştı (üstte). Veliaht Şehzade Murat Efendi, Sultan Abdülaziz ile birlikte çıktıkları Avrupa seyahati sırasında Londra'da çekilen fotoğrafında.**

Oysa bizde bu tür kaynaklar çok az. Bizde hatırat denen şeylerin çoğu, zamanında yazılmamış, sonradan yazılmış. Özellikle belirli bir kariyer bittikten sonra, veya bir kariyer kötü gittikten sonra onu bir şekilde temize çıkarmak için yazılmış. Sait Paşa'nın anıları olsun, şu olsun, bu olsun. Halbuki doğrudan doğruya kişilerin sesini verebilecek şeyler günlüktür, mektuptur. Avrupa kaynaklarında hemen hemen herkesin şurada burada özel yazışmaları, günlüğü vesaire var. Avrupa'daki zihniyet tarihi, kültür tarihi dediğimiz alanların bu kadar gelişmesinin kökeninde bu tür malzemeye ulaşabilmek yatıyor. Osmanlı-Türk geçmişinde ise bu çok az. Dolayısıyla Amerikalıların "usual suspects" (alışılmış simalar) dedikleri, hep bilinen kişilerin yazılarını temcit pilavı gibi tekrar tekrar kullanıyoruz. Ahmet Cevdet, Ahmet Mithat, Namık Kemal, Ali Suavi gibi. Yani bir elin, veya iki elin parmaklarını geçmeyecek kaynaklar üzerinden aynı şeyleri duyup duruyoruz.

İşte bu anlamda bir ilk gerçekleşiyor bu çalışmada, hanedan içinden birinin, Şehzade Selahattin Efendi'nin sesini duyuyoruz. Bu hakikaten Türkiye'de çok nadiren bulunabilen türden bir malzeme. Üstelik bölük pörçük de değil, seri halinde yazılmış hatırat ve günlük. Selahattin Efendi'nin 10 deftere sığdırdığı hatıratıyla dört seneye yakın bir dönemi kapsayan günlüğü. Bu sayede o sesi bayağı duyabiliyorsunuz; bu da çok önemli bir şey. Üstelik benim açımdan o "usual suspect" dediklerimin dışında birisi. İktidarda olan, zaten güçlü olan, zaten bir ideolojik amacı, ya da siyasi emeli olan bir kişi değil. Bununla ideolojik ve siyasi bakış açısı yok demek istemiyorum. Ama kaybedenler tarafında. Daha alelade diyebileceğimiz biri. Bir entelektüel değil. Büyük ölçüde kendi kendini yetiştirmiş ve dolayısıyla bizim yine o çok fazla bekleneni veren kaynaklardan farklı olarak çok daha insani bir boyutu, çok daha vasat, alelade, olağan, günlük bir sesi veren bir kaynak. Demiyorum ki bir köylü, veya bir işçinin sesi, veya bir kadının sesi. Hâlâ kadınların seslerine ulaşamıyoruz, veya çok zor ulaşıyoruz; o konuda ciddi problemler var. Selahattin Efendi elit diyebileceğimiz bir kesimin içinden çıkmış, eli kalem tutan, biraz mürekkep yalamış bir kişi, ama bir entelektüel, bir âlim olma iddiasında olmayan, siyasi bir kariyere sahip olmayan biri ve dolayısıyla

"Bu çalışmayla ilk kez hanedan içinden birinin, yaşadığı sıkıntılı dönemde tuttuğu notlarla sesini duyuyoruz."

"*V. Murad'ın'ın Oğlu Selahaddin Efendi'nin Evrak ve Yazıları*" adını taşıyan kitabı (üstte), Boğaziçi Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Edhem Eldem hazırladı (solda).

23 Aralık 1876 günü, ilk anayasanın (Kanun-ı Esasi) Babıâli'nin önünde ilanı.

onun ağzından, çok daha olağan bir şey yakalayabiliyoruz. Bu olağanlık bence çok kıymetli. Burada olağanlığı kötüleyici, veya pejoratif bir manada kullanmıyorum. Olağanlık hayata, gerçeklere çok daha yakın. Olağanın dışına çıktığınızda yalan da artar, abartı da artar. Dolayısıyla olağanın size bir gerçeği, - gerçeğe ne kadar yaklaşılabilirse elbette - o dönemin bir lezzetini, tadını, zihniyetlerin bir fikrini verme ihtimali çok daha yüksek. Bu da buna imkân veren çok nadir, çok istisnai kaynaklardan biri.

Selahattin Efendi, babası iktidardan alınmış biri. Kendisi de babasıyla birlikte ve aile olarak tecrit edilmiş. Bu günlükler ve notlar. o ortamda yazdıklarından oluşuyor. Haksızlığa uğradığını düşünen ailenin bir ferdi ve bu bir miktar yazılarına da yansıyor. Selahattin Efendi'nin böyle bir günlük tutma ve değerlendirme yapma ihtiyacı nasıl doğmuş?

Birincisi; herhalde bu kadere, bu acıklı kadere maruz kalmasaydı büyük bir ihtimalle yazmazdı. Ailenin içinde, hanedan içinde böyle bir alışkanlık yok. Yazmasının arkasındaki başlıca saik, Türkiye'de hâlâ siyasetin en temel dayanaklarından biri olan mazlumiyet. Türkiye'de siyaset, adalet, zulüm, mazlumiyet, adillik vesaire üzerinden yapılıyor. Bu ciddi bir problem, ama bu büyük ölçüde Osmanlı geleneğinden devreden bir olgudur. Dolayısıyla birinci saik, siyasetin özellikle de bu mazlumiyetin vurgusudur. Babası haksızlığa uğramış; dolayısıyla elinden geldiğince o mazlumiyetin sesini duyurması gerekiyor. Onun için yazdıklarına "Sada-yı Mahpus" (Mahpusun Sesi) başlığını veriyor. Mahpusiyet, mazlumiyetin bir parçasıdır.

İkinci saik, gençlik ve modernlik merakıdır. Bu adamlar karşılarında 1840'lardan beri giderek artan bir şekilde Avrupa modelinin önerdiği bir modernliği görüyorlar. Bu modernliğin birçok veçhesini istiyorlar, kıskanıyorlar, edinmek istiyorlar. Bu modernlik, şahıs için en cazip şeylerden biri… Günlük bunun bir tezahürü niteliğinde. Amaç bir modern şahsiyet kazanmak, modern bir adam olmak. Bu da zevklerinizden, okuduklarınızdan, düşündüklerinizden, bir şeyleri anlamanızdan, lisan bilmenizden geçiyor. Bunun bir tezahürü, önemli bir tezahürü de günlük tutmak ve hatıra yazmaktır. Ne kadar basit de olsa felsefi düşüncelere dalmak; devamlı durumu düşünmek. Çünkü bu insanlar iki arada, bir deredeler. Bu özellikle de hanedan için geçerlidir, zira hanedan bu modernliği en zor yaşayan kesimdir. Çünkü bir taraftan kapalı bir kutu, dolayısıyla o modernliğin keyfini süremiyor, sokağa çıkamıyorlar. Modernliğe giderek kapılan bir Osmanlı elitine mensup bir gencin yapabildiklerinin birçoğunu yapamıyorlar. Avrupa'ya seyahat edemiyor, tiyatroya gidemiyorlar. Dolayısıyla hanedan mensubu olmaktan doğan bir mahrumiyet söz konusu. Buna eklenen bir de mahpusiyetten kaynaklanan bir mahrumiyet de mevcut. Bu da II. Abdülhamit döneminde gittikçe artıyor, zira padişah etrafında kuş uçurtmuyor. Dolayısıyla →

hanedan mensupları garip bir duruma düşüyorlar. Biraz çelişki diyebileceğiniz bir şey. Hem devletin başında ve modernliğin kaynağında oldukları için değişimi ve yenilikleri görüyorlar, hem de aslında kapalı kutu içinde yaşıyorlar, belirli bir mahpusiyet içinde. Bir de geleneğin temsilcileri olmaları gerekiyor, kendilerinden beklenti bu. Örnek olarak tekeşliliği verebilirim. Elit mensuplarının büyük bir kısmı artık tekeşliliğe doğru giderken hanedan bunu yapamıyor. Yapamıyor, ama birçok açıdan buna imreniyorlar.

Biraz karikatür gibi olacak, ama Avrupa böyle harem fantezileri yaratırken, Osmanlı hanedan üyeleri de kendi kafalarında bir burjuva çifti mutluluğu, fantezisi yaratıyorlar. Çünkü bunları romanlarda okuyorlar. Mesela Selahattin Efendi bu tür birçok roman okuyor ve bunlara imreniyor, özeniyor. Ne kadar uygulayabiliyor tartışmalı. Ama en azından ortada çelişkili bir durum var: Bir taraftan modernliğin cazibesi, diğer taraftan geleneklerin temsilcisi ve geleneklerin içinde sıkışıp kalmanın verdiği, siyaseten mahpus olmanın yarattığı bir sınırlama.

Selahattin Efendi'nin 1876 öncesi günlüğü var mı?

Hayır, hapisle başlıyor. Zaten 1876 yılında daha 15 yaşında, ama daha öncesine ait bulabildiğim bazı mektupları var.

"Şehzade Selahattin Efendi metodik bir dokümanter çalışma yapmış. O dönem için çok ilginç bir örnek."

Bundan sonraki ciltte bunlardan örnekler olacak. Kesip yapıştırıyor, yorumluyor, vesaire… İlginçtir ki geriye dönük, adeta bir tarihçi gibi çalışıyor. Hakikaten metodik bir şekilde ve kendi gençliğinden, kendi çocukluğundan, veya çocukluğu sırasında annesinden ve babasından kalan birçok belgeyi bir "hatıra defteri" gibi kullandığı bir defterde topluyor. Onları yorumluyor, bir bağlama oturtuyor, vesaire… Bayağı bir tarihçi çalışması gerçekleştiriyor. Dokümanter bir çalışma yapıyor. Bu çok ilginçtir. Anlaşılıyor ki bir tarih mefhumu, bir tarih anlayışı var. Bu tarih mefhumunu günlüğün formatından da anlıyoruz, modernlik orada da var: Bir basılı kitap formatını taklit ediyor. Dipnot koyuyor, paragraf kullanıyor, bölümler var. Tam bir modernlik örneği... Unutmayalım ki Osmanlılar hâlâ o tarihlerde, doğru dürüst noktalama işaretleri kullanmıyorlardı. Paragraflar, listeleme; bütün bunlar modernlik unsurları, modernlikle gelen yenilikler. Bunları bir şekilde okuduğu kitaplardan, sayfalarını çevirdiği dergilerden görüyor. Bazı hocaları ona matematik, mantık vesaire öğretiyor. Birçoğunu belki tam anlamıyor. Birçoğunu da bir şekilde hazmedip günlüğüne yansıtıyor. Dolayısıyla böyle bir sistemi var Selahattin Efendi'nin. Bu sistem üç aşağı, beş yukarı modernlik normlarımın içine oturuyor.

Bir de başta bahsettiğimiz Murat-Abdülhamit çekişmesi var, Habil ile Kabil misali, Cem ve Bayezit'e kadar giden kardeşler arası çekişme. Bir hanedanda kardeşlerin birbirine

Sultan V. Murat'ın oğlu Şehzade Mehmet Selahattin Efendi (üstte solda). Şehzade Selahattin Efendi'nin "Sada-yı Mahpus" adıyla tuttuğu not defterinden örnek sayfalar (solda).

8 Temmuz 1876 tarihli *The Illustrated London News*'ta Çerkes Hasan'ın Beyazıt Meydanı'nda asılarak idamını gösteren çizim (karşı sayfada).

AHMET SALCAN KOLEKSİYONU

düşman olması kadar doğal bir şey olamaz. Çünkü sistem birini başa getirip öbürünü itiyor. Sadece başa getirmemek değil; bir de böyle bir tecrit var, kafes var bir aralar, daha öncesinde öldürülme bile var. Dolayısıyla kardeşlerin birbirini ilk başlarda öldürmemeleri, sonralarda da öldürmek istememeleri gibi bir şey olamaz zaten. Ama buna bir de bu döneme mahsus olan yeni bir boyut katılıyor. O da siyasi bir boyut, özellikle 1876 darbesi neticesinde. Bir de Mithat Paşa'nın başı çektiği Yeni Osmanlıların getirdiği liberal, batıcı bir program ve buna karşı çıkan muhafazakâr bir muhalefet var. Sonradan Abdülhamit o muhalefeti bir şekilde iktidara getirecektir. Yani artık o rekabet çok ciddi bir siyasi boyut kazanıyor. Dolayısıyla Murat, liberallerin temsilcisi konumundadır. Aslında Murat'ın liberal olduğu tartışılabilir. Ama en azından Avrupa'ya yönelme, Avrupa'yla bir teşrik-i mesaiye girerek bu işleri götürmek niyetinde olduğu belli. Ayrıca Avrupa'da daha 1860'lardan itibaren, ama özellikle 1870'lerde, artık Abdülaziz'den yüz çevirme durumu da var. Bu nedenle hem Avrupa'da, hem içeride Murat parlamaya başlıyor.

Kitapta belirtmişsiniz, şehzadeliğinde mektubu var Fransa imparatoru III. Napoléon'a yazdığı. Sultan III. Selim'den başka böyle bir örnek de görmüyoruz.

Evet, o mektupta Murat, gayet naif bir şekilde, "Ben bu batı medeniyetine dahil olmak istiyorum. Eğer iktidara gelirsem, veya getirilirsem, ben bu batı medeniyetinin temsilcisi olarak, bunun mimarı olarak çalışacağım" türünden bir taahhüde giriyor. Masonluğu da bu nedenledir. Zira Masonluk 19'uncu yüzyılın ikinci yarısında, özellikle siyasi muhalefetin mümkün olmadığı ortamlarda, bayağı liberal siyasetin, muhalefetin bir odak noktası oluyor. Dolayısıyla Murat da masonluğu bir siyasi araç ve siyasi tutum olarak görüyor. Diğer tarafta ise giderek sertleşen ve giderek Tanzimat'ın getirdiği her şeyi yavaş yavaş bertaraf eden bir II. Abdülhamit var. Böyle bir ikilemin, bu nefretin, ak ve kara, liberal ve muhafazakâr çatışmaya dönüşmemesi mümkün değil. Dolayısıyla bunun gerçeklik payı da var, abartısı da var. Her şeyde olduğu gibi. Onun için evet, bu da onun için önemli bir saik.

Dönemin tarihine bakacak olursak, kitapta 1876 için "*annus horribilis*" (korkunç yıl) tanımlaması yapıyorsunuz. Aslında 1876'dan sonra olacakların DNA'sının 1876'nın içinde olduğunu görüyoruz. Meşrutiyet'in ilanı var, askeri darbe var, tahttan indirme var. Retrospektif olarak 1908'den yani II. Meşrutiyet'in ilanından geri dönüp baktığımızda 1876 nasıl görünüyor?

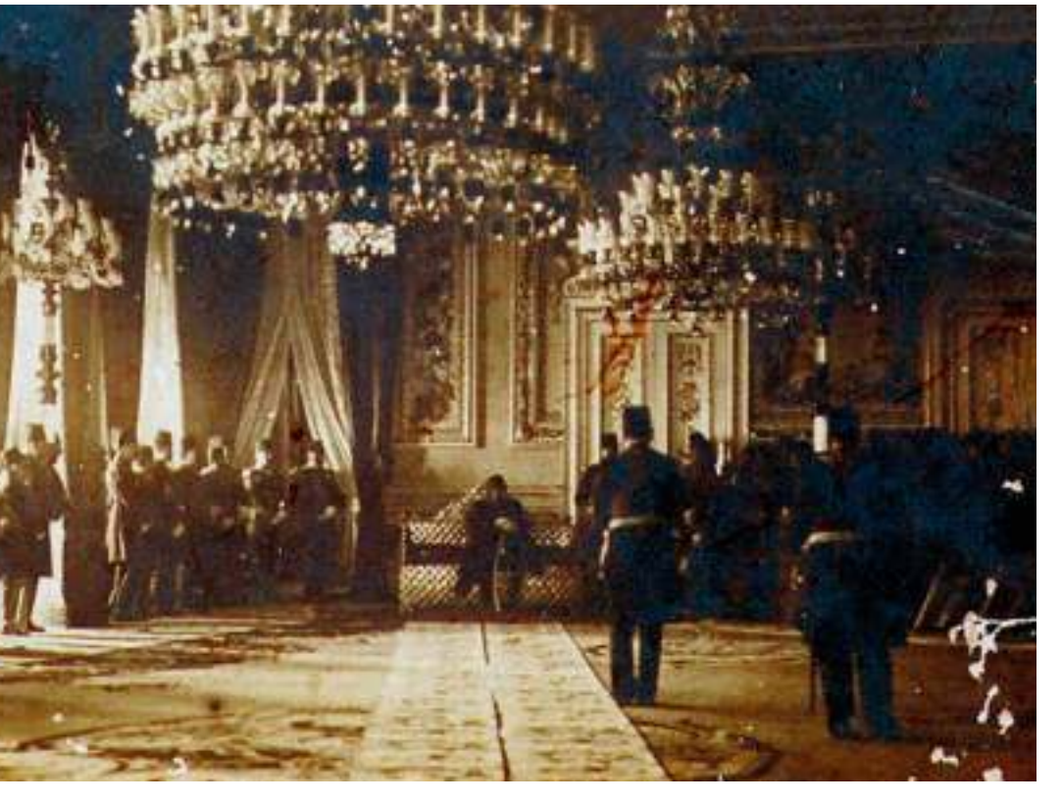
"*Annus horribilis*"i iki şekilde anlayabilirsiniz. Bir, o senenin içinde yaşayanların gerçekten batıyoruz hissine kapılmaları. Bu his 1876'da hatta 1875'in sonundan itibaren büyük ölçüde var. Çünkü ekonomik bir kriz var, siyasi kriz var, sokaklar kaynıyor. Bir darbe yaşanıyor, bir padişah tahttan indiriliyor. Ondan sonra gelen padişah ise tutunamıyor. O da tahttan indiriliyor. Bir tane daha geliyor. Ayrıca Bulgar isyanı, Balkanlar'daki harp durumu, Avrupa devletlerinin tekrar 1856'daki gibi bir dayatmaya yönelmeleri var. Neresinden baksanız her şey kaotik. Yeni para, kaime basılıyor. Ekonomik olarak, mali olarak, hayat tarzı olarak, siyasi olarak karanlık bir yıl. Bu bir.

İkincisi de dediğiniz gibi retrospektif olarak bir "*korkunç yıl*" meselesi var. Geriye baktığınızda, 1908'den, hatta bugünden geriye baktığınızda, 1876'nın başka manada bir *annus horribilis* olduğu da gerçek. Bununla 1876'nın çok kötü bir dönüm noktası olduğundan, ondan sonraki olayların artık müspet saydığınız, veya ümit ettiğiniz bir gidişattan çok farklı bir yere gitmesi ve bunun ilerisi üzerinde etkisi olmasından bahsediyorum. Bu benim giderek daha fazla inandığım bir şey. Aslında tabii bu tür genellemelere dikkat etmek lazımdır. Ama üç aşağı, beş yukarı II. Abdülhamit'in 1876-1878 arasında gerçekleştirdiği tasfiyeden sonra kurduğu otokrasisinin, istibdadının Osmanlı İmparatorluğu'nu ve Türkiye'yi bekleyen →

“V. Murat’ın veliaht şehzadeyken Fransa imparatoruna yazdığı mektup

en karanlık gidişatın ilk adımını oluşturduğu gerçeği var. Osmanlı ve Türk devletinin karanlık veçhesinin babası olarak II. Abdülhamit’i görüyorum. Çünkü eğer tarihimizde iki tane alternatiften, iki tane genel eğilimden bahsetmek mümkünse, bunların biri hukuk devleti temelli liberal olabilecek, ama liberal olmasa bile, tepeden inme olsa bile, ilerici diyebileceğiniz türden bir damardır. Bir de ikinci yolu oluşturan karanlık bir damar var. Yani otoriter, otokratik, tek kişi, veya bir gruba iktidar tekelini veren ve bu iktidarı elde tutmak için her şeyin mubah görüldüğü, dolayısıyla da devlet kurumlarının, yani bir hukuk devletinden beklediğiniz türden kurumların yıkıldığı, veya kenara itildiği bir gelenek var. Bunun her ikisinin de örneklerini Türkiye’de görmek mümkün. Ben nedense karanlık olanın daha baskın olduğunu ve günümüze kadar gelebildiğini düşünüyorum. Dolayısıyla bunun dönüm noktası nedir diye sorulduğunda bence cevabı Abdülhamit’tir. Bence diyorum; çünkü tabii ki bu tartışılır. Ama Abdülhamit’in yaptığı en kötü şeyin, Tanzimat elitinin, iyi kötü deneye yanıla, bocalayarak da olsa, tepeden inme bir şekilde de olsa kurmaya çalıştığı bürokratik hukuk devleti projesini yok ediyor. Dolayısıyla devlet denince, daha doğrusu hukuk devleti denince akla gelmesi gereken kurumları işlevsiz kılıyor.

Zaten devlet denince Türkiye’de akla gelen ilk kurumlar da aslında benim söylediğim hukuk devletinin temelindeki kurumlar değil. Mesela akla ilk gelen kurumlardan biri ordudur. Orduyu Abdülhamit tabii ki geliştiriyor, polisi de geliştiriyor. Diyebilirsiniz ki maarifi bile geliştiriyor. Ama bir devleti hukuk devleti yapan ve devleti tam da bu tür müstebit veya tekelci müdahalelerden koruyacak olan kurumlar hukuktur, anayasal düzendir, anayasa mahkemesi, şura-yı devlet, adını ne koyarsanız koyun, bunlardır. Yani bir şekilde devleti hükümetten ayıran ve hükümetin devletleşme hayallerine dur diyebilen kurumlar. Onlar ise Türkiye’de çok zayıf. O zaafı büyük ölçüde Abdülhamit’e borçlu olduğumuzu düşünüyorum. Dolayısıyla bu şekilde düşünürseniz, 1876 krizi ve 1876 krizinin neticesinde Abdülhamit’in iktidara gelmesi, ardından da Kanun-ı Esasi’nin iki sene sonra askıya alınması bu dönemi çok karanlık yapmaktadır. Bu iki *annus horribilis* kavramı tabii ki aynı şey değil. Kendi içinden bakıp hakikaten o dönemi, o seneyi, o ayları yaşamış olan insanların hissettiği bir aciz, veya bir ümitsizlik başka, tarihçinin geriye bakıp “1876’da olanlar bu ülkenin kaderini çok olumsuz bir şekilde etkiledi” demesi başkadır.

Sultan II. Abdülhamit, 1908’de II. Meşrutiyet’in ilanından sonra Yıldız Sarayı’nda bir tören sırasında.

1876’yı tarihin makas değiştirdiği bir an olarak değerlendirmek mümkün mü?

Evet. Gerçi hiçbir makasın nihai olduğunu düşünmüyorum. Dolayısıyla Abdülhamit yaptı diye bunun tek yol olduğunu ve bunun takip eden 140 sene boyunca sadece bu yoldan gidilmek zorunda kalındığını da iddia etmiyorum. Dediğim gibi öbür yol da mevcut. Ama bu yolun baskın olması bir şekilde benim dikkatimi çekiyor. Dolayısıyla ister Abdülhamit’in Tanzimat’ı altüst etmeyi başarmış olması, ister 30 sene kadar o istibdadını sürdürmüş olmasının bıraktığı izin çok daha derin bir iz oluşturması, her ne ise... Ama eninde sonunda etkisinin kuvvetli olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla evet, tarihçi hiçbir zaman tarafsız değildir ve o anlamda Abdülhamit’e bir sorumluluk yüklüyorum. Abdülhamit’in kötü bir iz bıraktığını,

bir siyasi yatırım ve destek arayışı.”

dolayısıyla Murat’ın, göremediysek bile, iyi bir alternatif olduğunu - zımnen, çünkü her ne kadar toparlanabileceğine inanmasam da - kabul ediyorum. Bu ikilemin aslında Osmanlı İmparatorluğu’nun ve Türkiye’nin istikbali açısından biraz manidar bir ikilem olduğunu düşünüyorum.

Üç ayrı V. Murat dönemi görüyoruz. Bir şehzadeyken, bir kısa dönemli padişahlık süreci, bir de mahpusluk dönemi. Çalışmada doğal olarak padişahlık ve mahpusluk yaşamına odaklanılmış. Bir şahzade olarak Murat’ı biraz anlatmak gerekirse ne söylenebilir? Bu çok bilinen bir dönem değil çünkü.

Doğru, ama kolay da değil. Yani dediğim gibi hanedan bir tür kapalı kutu olduğu için ve biri iktidarda olduğunda onun alternatifi olabilecek, rakipleri olabilecek olanlar karanlıkta kaldığı için kaynak konusunda ciddi problemler var. Şehzade Murat’ın hayatını takip edebilmek çok zor. Veliaht olması bir bakıma daha da kötü. Çünkü Abdülaziz’in gözünün önünde hep veliaht; ağabeyi Abdülmecit’in en büyük oğlu olduğu için başından beri veliaht. Dolayısıyla Abdülaziz’in gözünde hep bir tehlike, bir tehdit oluşturuyor. Ancak dediğim gibi onun şehzadelik yaşamı hakkındaki kaynaklar sınırlı. Avrupa’daki liberallerin gözünde ideal bir prens. Kendini geliştirmeye çalışan, lisan bilen, Avrupa’ya hayran… Ancak bu tanımlama ne kadar gerçekti? Bazı açılardan gerçek olduğunu görüyoruz. Mesela III. Napoléon’a şehzadeliği döneminde yazdığı mektup basit veya masum bir mektup değil. Neden? Çünkü o mektupta bir tür siyasi yatırım ve destek arayışı var.

Onun dışında Murat’ın portresi dönemin meşhur *L’Illustration* vesaire gibi resimli mecmualarında yayınlanıyor 1860’larda, özellikle de 1870’lerde. Komplo teorisi gibi olacak, ama tam da 1872’den sonra, yani masonluğa girmesinden sonra böyle genç, akıllı, Avrupai prens imajıyla gösterilmesi tahta hazırlık gibi gözüküyor. Dolayısıyla Abdülaziz aslında şüphelenmekte haksız da değil. Nihayetinde eşyanın tabiatında olan bir şey bu. Hele ki ülkede gittikçe artan bir memnuniyetsizlik ortamı düşünüldüğünde. Mali girdap var, her türlü problem var. Bunun dışında başka bir faktör de mevcut. Bu özellikle 19’uncu yüzyılda çok ortaya çıkıyor; o da hanedan içinde padişahların tahtın babadan oğula geçişine eğilim göstermeye başlamaları. Bu da tabii bir olgudur. Fransızlar deyimidir, “tabii olanı kovun dörtnala geri gelir” diye. Bu doğal bir şey. Çünkü kendi oğlunuz varken sizden sonra kuzeninizin, yeğeninizin, kardeşinizin tahta geçmesini istemiyorsunuz. Bu Abdülaziz’de çok net görülüyor. Bu nedenle de kendi oğlu Yusuf İzzettin Efendi el üstünde tutuluyor.

L'ILLUSTRATION,
JOURNAL UNIVERSEL.

24 Eylül 1864 tarihli L’Illustration dergisinin kapağında Veliaht Murat Efendi.

EDHEM ELDEM KOLEKSİYONU

Çocukken orduya kaydettiriyor değil mi?.

Evet. Aynı şeyi Mısır’da da görüyoruz. Biliyoruz ki o amaçla Mısır valileri de kendilerinden sonra tahta oğullarının çıkmasını istiyorlar. Böyle bir eğilim var. Dolayısıyla bu gerilim içinde Veliaht Şehzade Murat’ın işinin zor olduğu kesin. Selahattin Efendi sayesinde, babasının şehzadeliği dönemine ait bazı mektuplar var elimizde. Selahattin Efendi’nin anılarında bir kenarda V. Murat var, bir kenarda kendisi. Bölük pörçük, ufak tefek şeylerden Murat portresi çizmek de bir dereceye kadar mümkün. Bu portrede kendine siyasi gelecek biçen, bu siyasi geleceğini modernite ve batı ile yakınlaşma içinde tasarlayan ve mümkün mertebe bu moderniteyi kendi ailesine, kendi özel yaşamına, çocuğuna verdiği eğitime yansıtmaya çalışan bir V. Murat görüyoruz. Dolayısıyla modern bir şehzade, batıcı ve batılı. Özellikle batıcı bir şehzade denebilir Murat için.

Yeni Osmanlılarla ilişkisi ve şehzadeyken borçlanması konularında ipuçları var mı hatıratta?

Parasını bence politik yatırım için kullanıyor. Bunlar belki ortaya çıkabilir. Ancak çalışmada bunun detayı yok. →

Şunu da unutmayalım: Selahattin Efendi babasını koruyor. Toz kondurmuyor pek.

Oğlunun tuttuğu günlükten haberi var mı V. Murat'ın?

Günlükten var mı bilmiyorum, ama hatırattan var. Bir defasında kendi eğitiminden bir örnek veriyor Selahattin Efendi hatıratta ve orada Voltaire'in adı geçiyor. Birdenbire sayfanın kenarında Murat'ın da kendi yazısıyla Voltaire'e dair bir anısını yazmış olduğunu görüyoruz. Bu demektir ki babasına götürmüş okutmuş Selahattin Efendi, dolayısıyla onun da haberi var. Ancak hatıratı V. Murat ne sıklıkta takip ediyor, bunu bilemiyorum.

Selahattin Efendi babasından çok bahsediyor, naklen anekdotlar veriyor. Dolayısıyla biraz babasının tarihçisi konumunda. Sekreteri, tarihçisi ve tabii avukatı. Avukatı, çünkü babasını korumak istiyor. Babasını korumasının birçok amacı var. Mesela babasının hiçbir zaman akli dengesini kaybettiğini kabullenmiyor. Başka şekillerde söylüyor. Halsizlik gibi kelimeler kullanıyor. Ancak alkolizm demiyor.

Rahatsızlık alkolizmle ilişkilendirilmiyor mu?

Bilmiyorum, ama benim hissim Murat'ın alkolün kolaylaştırdığı manik depresif türden bir rahatsızlığı olduğu. Dolayısıyla ruh sağlığının kırılgan olduğunu düşünüyorum. Özellikle amcası Abdülaziz'in ölümüyle birlikte bir buhrana, çok ciddi bir buhrana girdiği, katatonik bir hale girdiği anlaşılıyor. Annesinin – bu belge Osmanlı arşivinden çıktı – tuvaletini nasıl yaptığına kadar ayrıntılar içeren mektuplarından hareketle bir müddet hakikaten dünyadan koptuğunu, ama sonradan toparlandığını söyleyebiliriz. Ama bu, oradan çıkarılsaydı ve tahta oturtulsaydı gayet iyi olurdu demek değil.

"V. Murat'ın Sultan Abdülaziz'in ölümüyle birlikte ciddi bir buhrana girdiği anlaşılıyor."

Ayrıca alkolizmle ilgili rahatsızlık devam ediyor. Zaten onu Abdülhamit sağlıyor. Çünkü her şeyin azlığından veya yokluğundan şikâyet ederlerken bir tek alkol konusunda, konyak vesaire, şikâyetçi olmadıkları göze çarpıyor. Demek ki mahpus hayatında alkolden yana sıkıntı çekilmiyor.

Bir de şunu da söylemek lazım. Benim yaptığım iş belge tarihçiliği. Belge yayınlıyorum, ama yorumluyorum da. Ama bunlar benim yorumlarım. Bu malzemeyi bu şekilde verdikten sonra, hem tıpkıbasımı, hem de transkripsiyonuyla, isteyen bunu istediği şekilde kullanır. Bu önemli bence. Çünkü ben tabii ki her şeye dokunmayacağım. Mesela benim çok ilgilendiğim konulardan biri ortalama Osmanlıların imlası. Zaten bu aralar da çok moda oldu bunu tartışmak. Selahattin Efendi'nin imlası gayet iyi. Hatalar var, ama hataların gerçekten sistematik olmadığı dikkatimi çekti. Zaten kâtip elinden çıkmamış olan yazılarda çok hata

8 Haziran 1878 tarihli *Le Monde Illustré*'de yayımlanan temsili resimde Çırağan Vakası.

EDHEM ELDEM KOLEKSİYONU

yapılıyor o dönemde. Dolayısıyla Osmanlı eğitim seviyesi analiz edilebilir bu açıdan. Günlükten meteoroloji tarihi de çıkarılabilir. Çünkü her gün havadan bahsediyor Selahattin Efendi. Lodos mu esiyor, poyraz mı esiyor? Hepsini yazıyor.

Bu anlamda günlük her türlü kullanıma açık. Dolayısıyla o iki kademeyi özellikle vurgulamak isterim. Bu işin asıl önemi ilk aşamada belgeyi yayınlamaktır. Belgeyi ham olarak da, yorumlu olarak da ortaya, kamuya açıklamaktır. Dolayısıyla bu iş daha bitmedi. Ben kendime göre, benim önemli bulduğum, benim ilginç bulduğum konuların üzerinde duruyorum sadece… Malzeme tüm tarihçilere ve tüm disiplinlere açık.

Sultan V. Murat'ın tedavisinden de konuşmak gerek, ilaç tedavisi, spritizma tedavisi ve de üfürükçülerin ilaçları anlamında. Ayrıca doktorların raporları kaleme alma biçimi de çok ilginç. Bir kısmı hastayı görmüş, bir kısmı ise görmeden rapor yazmış.

Birincisi tıp tarihi denen bir şey var. Bu herkesin harcı olmamakla beraber çok önemli bir disiplin. Osmanlı İmparatorluğu'nda 19'uncu yüzyılın ikinci yarısında tıpta ilerlemeler kaydediliyor, ama ilerlemenin de ciddi problemleri var. Maalesef bu konularda yazılmış çok az şey var. Bu çerçevede V. Murat vakası medikal anlamda çok iyi belgelendiği için üzerinde tıp tarihçileri kolaylıkla çalışabilir. Burada o kadar çok malzeme var ki… Buna Selahattin Efendi'nin günlükteki tespitlerini, Şevkefza Valide Sultan'ın üfürükçülerle yazışmalarını da eklemeliyiz. Burada bir tıp tarihçisi isterse sanıyorum bir vaka analizi üzerinden çalışma yapabilir. Bundan hem Murat'ın sorununun ne olduğu ortaya çıkabilir, hem de belki daha da önemlisi Osmanlı tıp tarihine bir katkı oluşabilir.

Spritizmayla ilintisi de çok ilginç.

Spiritizmayı tesadüfen buldum, Osmanlı arşivlerinden çıkan bir fotoğraf sayesinde. Orada bambaşka bir hikâye çıkıyor karşımıza. Son derecede ilginç şeyler. Bu çorap söküğü metaforudur, yani bir sürü yerden bu tür ipuçları, takip ettiğiniz takdirde bambaşka bir hikâyeye doğru gitme imkânınız ortaya çıkıyor.

Örneğin Teodor Kasap'ın o karikatürü. Alandaki en büyük problemlerden biri budur: Siz o dönemin malzemesine baktığınızda, gazetelerine ve özellikle karikatürlü mecmualarına, bu karikatürleri anlamak çok zor olabiliyor. Çünkü karikatürler belirli bir bağlamda çizilmiş olduğu gibi, sansürden dolayı bazı mesajlar çok dolaylı yoldan da verilebiliyor. Aslında anlattıkları şeyi o dönemin insanları biliyorlar pekâlâ, ama biz bugün hiçbir şey anlamıyoruz. Dolayısıyla ben kırk yıl düşünsem Teodor Kasap'ın o karikatürünü Murat'la bağlantılandıramazdım. Bu konuda

"Sen ilm-i tıbbın kerametine bak ki etıbba hanımefendinin hastalığını kendi nabızlarından anlıyorlar." 21 Eylül 1876 tarihli *Hayal* dergisinde yer alan karikatürde Sultan V. Murat hakkında doktorların raporları hicvediyordu Teodor Kasap.

MİLLİ KÜTÜPHANE ARŞİVİ

bana Scalieri yol gösterdi. Oradan da çorap söküğü gibi gitti. Olayın kendisinin ne kadar önemli olduğu tabii ki tartışılır. Ama bu tarih dediğiniz olgunun ne kadar bağlamına bağlı olduğunu ve dolayısıyla birçok şeyin aslında tarihçi için, ya da bunu yıllar, yüzyıllar sonra okuyan için, anlamanın neredeyse veya bazen tamamen imkânsız olduğunu gösteriyor. Bunun başka örnekleri ileride önümüze gelecektir.

Yabancı elçiliklerinin tabiplerinin raporları konusunda ne denilebilir? Niçin böyle bir yola başvuruluyor?

Çünkü artık 1856'dan sonra Osmanlı İmparatorluğu belirli bir vesayet altında. O vesayet de Avrupa'nın vesayeti. Dolayısıyla hem vesayet altında, hem de kötü bir şöhreti var. Hele hele iktidardan düşen bir padişah, veya kafeste tutulan bir şehzadeyle ilgili zaten oryantalizmin beslediği, dehlizlerde çürütüldüklerine ilişkin olumsuz bir imaj var. Dolayısıyla Avrupa'ya karşı, yani vasilerine karşı, kamuoyuna karşı devamlı her şeyi düzgün yaptıklarını göstermeye çalışıyorlar. Örneğin en korkunç, haksız mahkeme olan 1881 Yıldız mahkemesinde bile duruşmalar Avrupa basını ve sefaret erkânını çağırarak yapılıyor. Hep şahit önünde yapılmaya çalışılıyor bu tür şeyler. Bu Türkiye'nin kaderi bir bakıma. Çünkü kimse güvenmiyor. Güvenmemekte de genellikle haklılar.

1876 için ilk modern darbe tanımı yapılıyor, katılıyor musunuz?

Dikkat etmek lazım. Çünkü Türkiye'de darbe de- →

nince meşru, şu veya bu şekilde bir seçim yoluyla gelmiş bir iktidarın devrilmesini anlamamız lazım. Hiçbir anayasal düzene dayanmayan bir padişahın, sadece veliaht olduğu için tahta gelmiş birinin tahttan indirilmesi daha önceki yeniçeri isyanlarına daha yakındır. Dolayısıyla ilk modern darbe derken bunun modernliği darbenin kendisinden çok darbeyi yapanlarda var, modern bir ordu ve modern bir programla geldikleri için. Ama aslında darbenin kendisi o manada kullanılmamalı. Çünkü çok daha geleneksel. Bu zaten Türkiye'de tarihçiliğin en büyük problemi. Derme çatma bir bilgiyle ve eninde sonunda, siyasi veya ideolojik bir saikle bir şeyler ortaya atılıyor ondan sonra onun üzerine laf üretiliyor.

V. Murat'ın masonluğu Abdülhamit'in çevresi tarafından bir negatif unsur olarak kabul ediliyor. Bugünkü Türkiye'de bile masonluk "öteki"nin içinde. Şehzade Murat açısından bakıldığında, 1872'de, yani iki yıl önce Prusya'ya yenilmiş Fransa'ya bağlı bir locada masonluğa adım atmak yanlış bir seçimdir denilebilir mi?

Sanıyorum ki orada çok fazla seçici olmak durumunda değildi. Çünkü her şeyden önce etrafındaki insanlar bu locaya bağlı insanlardı, Zoğrafos'lar gibi. Ayrıca o tarihlerde, 1860'larda, 1870'lerde unutmayın ki Fransa görünürlük anlamında çok daha ortadaydı. Eğer İngiltere Mustafa Reşit Paşa'nın hamisi idiyse, Ali ve Fuat paşalar Fransa'ya daha yakındılar. Dolayısıyla 1870'lerde, Prusya karşısındaki hezimetine rağmen Fransa hâlâ önemli bir referans noktasıydı. Tam izah edememekle beraber, galiba teklifin geldiği yere de cevap verdi.

Dolayısıyla önünde iki ihtimal olup da "ben Fransız locasına gireceğim, İngiliz locasına değil" gibi bir seçeneğinin olduğunu zannetmiyorum. Bir de önünde sonunda masonluğun en büyük iddialarından biri ulusal olmamak, uluslarüstü veya ötesi olmak. Bence masonluğu bir medeniyet, bir modernlik sembolü, bağlantısı ve ahdi olarak değerlendirdiğini ve tabii ki siyasi kariyerine bir artı olarak geçeceğini düşündüğünü varsayıyorum. Ama maalesef bu konuda çok fazla bilgimiz yok. En azından şimdilik yok.

Şehzade Murat Efendi'nin mason olduğu Proodos Locası, yoğun olarak Yeni Osmanlıların üye olduğu bir loca olarak biliniyor, Namık Kemal, Ziya Bey gibi.

Evet. Proodos'ta ayrıca kendi çevresinden mabeyincisi de var. Problem şu ki bazı localar belirli dini veya etnik unsurlar üzerinden başkalarını dışlıyordu. Ayrıca Müslüman loca da yok. Yani "Türk" diyebileceğiniz bir loca yok. Dolayısıyla Müslüman Osmanlılar ister istemez Ermenilerin Ser, veya Rumların Proodos locasında mason oluyorlar. Ancak Proodos'un da galiba Scalieri'nin becerisi olarak Osmanlı'nın tüm milletlerine açılma gayreti içinde olduğu anlaşılıyor. Kendini bir Rum locası olarak değil de, bir Osmanlı locası olarak tanımlama gayreti var. Dolayısıyla daha cazip geliyor.

Siz Grand Orient de France arşivinde çalıştınız. Grand Orient de France'ın yöneticilerinin, V. Murat mahpusken "İstanbul'da bizim bir kardeşimiz vardı, onun peşine düşelim" gibi bir düşünceleri oluyor mu?

Oluyor, sözüm ona. Bu gerçekte doğru olmayabilir, ama şu prensip de doğrudur. Şayia dediğiniz şeyler, ateş olmayan yerden çıkmaz, mutlaka bir şeyler vardır. Kimse Murat'ı kurtarmak türünden radikal bir çözümü göze almıyor. Değeceğini de düşünmüyorlar bence. Abdülhamit'i bir şekilde darbeyle indirmek gerçekçi değil. Dolayısıyla kimsenin böyle bir niyeti yok. Bu işi düşününler sadece Scalieri gibi hayalperestler. Onlarda daha duygusal bir boyut mevcut.

Vasilaki Kargopulo'nun objektifinden Cléanthi Scalieri üstat önlüğü ve üstad-ı muhterem regalyası ve bijusuyla, 1870.

ÖMER M. KOÇ KOLEKSİYONU

Prof. Dr. Edhem Eldem ile Sultan V. Murat'ın torunu Osman Selahattin Osmanoğlu, Şehzade Selahattin Efendi'nin evrakı hakkında sohbet ediyor.

Yıldız Mahkemesi önemli bir kırılma anı. Bu duruşma öncesinde bazı insanlara işkence yapıldığı ve bunun sonucunda bazı itiraflar imzalatıldığı anlaşılıyor. Abdülaziz'in ölümünden beş yıl sonra açılmasıyla, gerçeklerle uyuşmayan iddianamesiyle, bazı insanların kriminalize edilmesi, kısaca pek çok yönüyle Yıldız Mahkemesi yeni bir geleneğin başlangıcı sayılabilir mi?

O bakımdan evet. 1881 Yıldız Mahkemesi siyasi amaçlı geriye dönük bir dava olarak bir ilk. Yani daha önce Kuleli davası vesaire var, ama bunlar aynı dönemde ve olayların üzerine yapılan muhakemeler. Dolayısıyla orada da tazyik falan olsa bile, geriye dönük tarihi değiştirmeye çalışan bir süreç değil. Yıldız Mahkemesi bu anlamda Türkiye'nin ileride göreceği türden davaların ilk örneği.

Yıldız mahkemesi hangi örneklere benziyor? İzmir suikastı davası sayılabilir mi örneğin?

Tabii ya da Ergenekon davaları. Yani belirli bir siyasi amaca yönelik, tarihi, vesikaları veya sorguları tahvil eden düzmece bir mahkeme.

Kitapta V. Murat ile mektuplaşmalarına yer verilen Cléanthi Scalieri çok ilginç bir profil. Sanki V. Murat'ı Çırağan'da mahpusken bütün dünya unutmuş, bir o unutmamış gibi. Bir de tabii Nakşifend Kalfa.

Evet Nakşifend Kalfa özellikle çok ilginç. Scalieri de çok ilginç. Yarı deli bile denebilir. Scalieri'nin dördüncü kuşaktan bir torunu bana yazdı geçenlerde; o da araştırıyor ailesini. Ama maalesef çok fazla bir şey bulmak mümkün gözükmüyor.

Scalieri gibi başka biri var mı V. Murat için kendini feda etmiş?

Aziz Bey ve arkadaşları var, bir de Ali Suavi var.

Evrakı 25 yıl önce teslim almışsınız ve araştırma yaparken çok meşakkatli bir yol seçmişsiniz. Belki de bu bir gereklilik. Araştırma yaparken nasıl bir yol haritası izlediniz?

İlk aşamada yaptığım transkripsiyondu. Ayrıca çalışmanın formatı konusunda ciddi bir problem vardı. Benim şu an yürüttüğüm bir sürü projem var, fakat hiçbiri bunun kadar hacimli değil. Hatta bunun kadar heyecan verici de değil. Sonunda bir şekilde en uygun formatı yakaladığımı sanıyorum. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları benim istediğim en önemli şartları yerine getirdi. Nedir o? Olduğu gibi tıpkıbasım ve transkripsiyonun da olduğu gibi verilmesi, sadeleştirme vesaire olmaması. Bunu da bir sözlükle takviye etmek gerekiyordu. Bu titiz bir tarihçinin istediği bir format oldu. Böylece "ben bunun aslını görmek istiyorum" diyecek okura tıpkıbasım sayesinde bunu da sunuyoruz. Dolayısıyla hem obsesif-kompülsif, takıntı derecesinde meraklı okura sesleniyoruz, hem de "ben tarih kısmını okuyayım" diyene. Bu format oturduktan sonra bunun devamını artık çok rahat görebiliyorum. Mesele ikinci cilt bu defterin ikinci yarısı olacak. Selahattin Efendi'nin "Mukayyet" olarak adlandırdığı bölümü yayınlayacağız. Bu bölümde aldığı mektuplar, toparladığı belgeler, anekdotlar var. Gayet canlı bir şey. Böyle böyle sürüp gidecek ●

Sultan V. Murat'ın torunu Osman Selahattin Efendi

“ Sultan Aziz, Şehzade Murat'ın dans etmesini istemiyor”

Sultan V. Murat'ın torununun torunu Osman Selahattin Osmanoğlu Efendi, büyük dedesi Şehzade Mehmet Selahattin Efendi'nin günlük ve notlarının kendisine nasıl ulaştığını, bu notlarda anlatılanlar hakkında neler hissettiğini Atlas Tarih'e anlattı.

Melih Şabanoğlu
msabanoglu@doganburda.com

Sultan V. Murat'ın torunun torunu Osman Selahattin Osmanoğlu Efendi, İstanbul Beylerbeyi'ndeki evinde, Sultan V. Murat'tan kendisine kalan piyanosunun önünde.

Sultan V. Murat'ın şehzadeliği dönemi hakkında aileden size aktarılanlar bilgileri bizimle paylaşmanız mümkün mü?

Kurbağalıdere'de ikamet ediyordu. Evinin resimleri var. Bir dosya var bende Kurbağalıdere'yle ilgili. Bu konuda bazı davalar açtım. Arazileri sahiplenmek için teşebbüste bulundum. Bir kısmında muvaffak oldum. Arazileri biliyorum. Ancak evde neler konuşuldu, oraya kimler giderdi, bilgim yok.

Dedeniz Ahmet Nihat Efendi. Biz sadece bir tiyatroda fotoğrafını biliyoruz, Namık Kemal'in “*Vatan Yahut Silistre*”sinin II. Meşrutiyet sonrasındaki ilk gösteriminden.

Evet kardeşiyle birlikte. O fotoğrafı Ali Vasıb Efendi'nin kitabına koymuştum. O çok ciddi bir zattı. Çok yakışıklıymış gençliğinde. Ben tabii yaşlılığını gördüm. Ben tanıdığım zaman nüzul inmişti. Düzgün yürüyemiyordu. Lübnan'da yaşıyordu. Biz de II. Dünya Harbi'nden sonra yazları Lübnan'a giderdik. Onda biraz kalırdık. Sonra dağa çıkardık tedbil-i hava için. Sonra geri dönüşte yine kalırdık.

Büyükanneniz vefat etmiş miydi siz doğduğunuzda?

Hayır büyükannem 70'lerde vefat etti. Ama onlar ayrı yaşıyordu. Ben onları beraber hiç görmedim. Büyükannem bizimle Mısır'da yaşıyordu. Boşanmadılar asla, ama belki 30 sene birbirlerini görmediler. Ama diğer eşi Nevrestan Hanım'ı da çok iyi tanırım. O da iyi bir hanımdı. Büyükbabam aile reisiydi. Herkes gelip onun elini öperdi o zamanlar. Son halife Abdülmecit vefat edince 1944'te, büyükbabam aile reisi oldu. Ailenin birçok ferdi Suriye, Lübnan, Ürdün, Mısır, Ortadoğu'da yaşıyordu. Onlar bayramda seyranda gelirlerdi büyükbabama. Muhterem bir zattı. Serencebey'deki evi yaptırdı. Kendisi marangozluğu seviyordu. Bir ustalığı var nereden öğrendiyse. Öyle bir istidadı vardı inşaata ve çizime. Bir defa o çok akıllı davrandı. Diğer şehzadelerden bence çok daha iyi bir iş yaptı. 48 saat içinde sürgüne gideceksiniz. Dedem hemen o 48 saat içinde neyi varsa arkadaşlarına dağıttı. Öbür şehzadeler ise mülklerini avukatlarına verdiler. Çoğu da bu mülkleri kaybettiler veya sattılar. Avukatlar 10 liraya sattıysa, "3 liraya sattım" dedi. Halbuki dedem hep ahbaplarına, güvendiği insanlara verdi, hem de tapusuyla birlikte. Herkes de bana iade etti. Evini de tapusuyla beraber bıraktı. Benim annem döndüğünde 1950'lerde, bir müteahhide verdiler. Ev yapıldı. Anneme de bir miktar para verdiler.

Şehzade Sehattin Efendi'nin evrakları size babanızdan intikal etti, değil mi?

Ahmet Nihat Efendi menfaya çıkarken bu evrakları kimseye bırakmadı. Aldı yanına, Fransa'ya gitti. Nereye gittiyse yanında götürdü. Sonunda Lübnan'da vefat ettiğinde babam onun evrakını İskenderiye'ye getirdi.

Büyük amcanız Osman Fuat Efendi'de bir şey yok muydu?

Yok. Osman Fuat'ın evi bile yoktu. Bir şeyi olsa bile evi yoktu koyacak. O öyle bir adam. Evlendi, ama hanımınla pek az yaşadı. Hep oradan oraya dolanan bohem biriydi. Babam da ben de ondan çok etkilendik, çok severdik. Çok sevdiğim birisiydi. Ama bu tür şeyleri saklayacak insan değildi.

Osman Osmanoğlu'nun evindeki duvarda Sultan Abdülmecit, anne tarafından dedesi Sultan Reşat, onun oğlu Şehzade Ömer Hilmi Efendi, baba tarafından dedesi V. Murat, oğlu Şehzade Mehmet Selahattin Efendi, onun oğlu Şehzade Ahmet Nihat Efendi ve büyük amcası Osman Fuat Efendi'nin fotoğrafları asılı (en üstte). Osman Osmanoğlu'nun babası Şehzade Ali Vasıb Efendi ve annesi Emine Mukbile Sultan (solda).

Peki evraklar size nasıl geçti?

Babası Ahmet Nihat Efendi'den aldı babam. Sonra da anneme verdi. Annem o zaman buraya gelebiliyordu, burada bir bankada kasaya koydu. Birkaç şeyi kasaya koydu. Bunlar da onların arasındaydı. Ama o zamanlar ne babam, ne ben buraya gelebiyorduk. İlk defa 1974'te geldik. Evrakları ise çok sonra 1990'larda devraldım.

O zamanlar için bunları yayınlamak gibi bir fikriniz var mıydı aklınızda?

Ben bunları görmemiştim bile. Selahattin Efendi'nin evrakı olduğunu duymuştum çocukluğumda, ama görmemiştim. Yayınlama değilse de en azından yeni harflere çevrilsin de biraz daha çok kişi okuyabilsin istedim. Evrakları önce tasnif ettim. Günlükler, hepsi bir zarfın içindeydi. Ben hepsini teker teker ayırdım, günleri kronolojik sıraya koydum. Karmakarışıktılar. Onu yaparken tabii ki göz gezdirdim. Ama kelimesi kelimesine okumadım.

Sizde oluşan hissiyat ne oldu? Büyük dedeniz Selahattin Efendi 15 yaşında girip 48 yaşında çıkıyor Çırağan'dan.

Üzüldüm. Dedim zavallı bu adam, çıkıp da hayatta başka bir işle, bir görevle uğraşamadı, bir asker olamadı, bir subay olamadı. Ben hiç istemezdim böyle bir hayat geçirmek şahsen. Ama hapis olarak çok güzel hapis yani. Silivri'den güzel. (Gülüyor.)

Ne düşünüyorsunuz Selahattin Efendi'nin günlükleri hakkında?

Benim için birden bire olmadı. Çünkü benim hem babam şehzade, hem de annem bir sultan. Babam Çırağan'da doğmuş, →

annem Dolmabahçe'de. Ben küçücükken kulağım doluyor bütün bu malumatlarla. Onlar konuşuyorlar. Dolayısıyla ben birdenbire "bu böyleymiş" hissiyatına girmedim. Çünkü zaten çocukluktan yavaş yavaş kulaklarım dolmuş. Şoke olmadım, veyahut da şaşmadım.

Anneniz Sultan Reşat tarafından değil mi?

Evet Sultan Reşat'ın en küçük oğlu Şehzade Ömer Hilmi Efendi'nin kızı. Ömer Hilmi Efendi'nin iki çocuğu var. Biri annem, biri de Namık Dayım.

Şehzade Mehmet Selahattin Osmanoğlu'nun tuttuğu notlar (üstte). Osman Osmanoğlu oğulları Orhan Murat Osmanoğlu ve Selim Süleyman Osmanoğlu ile birlikte (altta).

Sultan V. Murat'ın mason olması. Torunu olarak size olan yansıması nasıldı bunun? Ne düşünüyorsunuz bu konuda?

Ben birkaç kişi tanıdım hayatımda mason olan. Hepsiyle aram iyiydi. Birkaç mason toplantılarına, hem İngiltere'de, hem burada yemeklerine iştirak ettim. Benim asıl çok faydasını gördüğüm arkadaşım avukat, o masonların o zaman başkanı oldu, büyük üstat oldu. İrtibatım oldu. Ama şunu söyleyeyim benim babam hep bana dedi ki, masonlara karşı bir şey yok, ama sen olmasan daha iyi olur. Ailemizde başka kimse mason değil. Sadece V. Murat'la iki kardeşi, Kemalettin ve Nurettin efendiler...

Sizin ailede şimdi V. Murat büyük büyük dedeniz, Sultan Abdülhamit ise büyük büyük amcanız. Mektuplardan anlaşılıyor ki araları iyi değil. İlişkileri nasılmış. Özellikle de şehzadelik dönemlerinde?

Valla ilişkileri nasıldı, pek bilmiyorum. Ama davranışları çok değişik. Sanki birbirleriyle uyum sağlamıyorlar. Ama bu düşman demek değil. Mesela Murat çok iyi anlaşıyor Abdülaziz'le çıktığı gezide tanıdığı Fransızlar ve İngilizlerle. Kadınlarla dans ediyor. Hamit öyle değil. Bu mizaç meselesi. Hepimiz aynı değiliz. Onun iyisi kötüsü yok. Ama Sultan Aziz ikaz ediyor Murat'ı. Böyle bir baloya falan gidiyor davete. Dans ediyorlar. Hamit oturuyor amcasının yanında uslu uslu. Sonra Sultan Aziz, Murat'a diyor ki, "sen bu kadınların maskarası değilsin." Çünkü herkes beğeniyor, alkışlıyor. Veliaht şehzade oturacak. Yakıştırmıyor dans etmesini. Onun zihniyeti şöyle: Birileri seni seyrediyorsa, sen bir numara yapıyorsundur. Gerçek bir padişah ise seyreder. Gidip de başkalarını eğlendirmez.

Sultan V. Murat'ın 1 milyon lira borcu olduğu iddiasıyla ilgili ailede bir şey duydunuz mu?

Borcu olduğunu duydum evet. Ama ne olduğunu bilemiyorum. Yalnız Sultan Murat değil. Sonradan Mehmet Selahattin Efendi'nin de borcu vardı. Para verenlere gidiyordu, borç alıyordu Selahattin Efendi. Selahattin Efendi'ninki normal. Çünkü şehzadelerin bir maaşı vardı. Çok büyük bir maaş değildi bu. Zordu o maaşla yaşamak. Fazla bir mal mülkleri yoktu.

Cléanti Scalieri, ailede adı geçer miydi?

Hayır. Ben 18 yaşıma kadar Mısır'daydım. Annemle babamla. Lise dediğiniz çağı bitirince, 18 yaşında, yüksek tahsilim için Londra'ya gittim. Londra'da yaptım yüksek tahsilimi. Sonra da burada yeminli mali müşavir deniyor. "Chartered accountant". Mesleğim budur. Yani annemle babam Mısır'da kaldılar. Biraz koptuk. O zaman öyle cep telefonuyla falan aramak yoktu. İnternet yok. E-mailleşme yok.

1960'lardan bahsediyoruz değil mi?

Evet. Şimdi ben ondan önce de çocuktum. Bir çocuğa masonluktan bahsedilmez yani. Onun için fazla bir bilgim yok. Ama şunu demek istiyorum. Ben Müslüman bir ülkede büyüdüm. Babam, Müslümanları namaza götürürdü. Ben öyle büyüdüm. O zamanlar çok kişi burada namaza gitmezdi. Şimdiki gibi değil. Arapça bildiğimden Kuran'ı okurdum . İslami bir "background"um var. İngiltere'ye gitmekle de bunu kaybetmedim. Dolayısıyla ben bu masonluğu hilafetle bağdaştıramıyo-

Osman Osmanoğlu ve eşi Candan Osmanoğlu İstanbul'daki evlerinde.

rum. Tamam Şehzade Murat mason olsun da, ama padişah, halifenin mason olması garibime gidiyor. Padişah olur da, halife nasıl olur, ben bunu zor kabul ediyorum. Halife-yi müslimin. Bütün Arapların, Pakistan'ın, Endonezya'nın halifesi. Masondur deyince nasıl olacak? Benim kafam almıyor.

Bu şekilde devam etmesi zaten güç müydü demek istiyorsunuz?

Evet. Bir nevi ben artık masonluktan istifa ediyorum demesi icap ediyordu gibi geliyordu bana. Yani padişahlığı devam etseydi, değil mi? Siz Türk olarak ne diyorsunuz? Mason reis-i cumhur olur, padişah olur da, halife olamaz diyorum. İslam dünyasında etkisini kaybeder.

V. Murat'ın akli melekelerinin bir kısmını bir dönem kaybettiği hep tartışıldı. Sizin ailede büyük dedeyle ilgili, bu rahatsızlığıyla ilgili, size yansıyan, sizin bilginiz olan ne var?

Ailede benim babam delidir demek istemez zaten kimse. Ama onu en iyi, yakinen tanıyan büyükbabamdır. O da "delilik mevzu-ı bahis değil" derdi. O çok makul konuşurdu. V. Murat 550 tane beste yapmış, notalar, matematikseldir. Nota yazmak için kafa iyi işleyecek. Yani dengen yoksa müzik kompoze edemezsin. Deli kesinlikle değildi. Buhrana girdi. Birden bire, sonunda dünyanın en yüksek makamlarından birine geliyorsun birden bire. Onun mesuliyeti var. Ama onu asıl değiştiren bence Sultan Aziz'in ölümü. Ben intihar değil diyorum. Çünkü Murat, "Eyvah şimdi herkes zannedecek ki ben amcamı öldürdüm. Halk bunu zannedecek" diye düşünüyor. Bu onu çok üzdü, Abdülaziz'in ölümü.

Siz büyük amcanız Osman Fuat Efendi'den sürgün kararıyla ilgili ne duydunuz? Çünkü Mustafa Kemal'le arkadaşmış ve Mustafa Kemal ona "istisna yapamadık" demiş. Nasıl anlatıyordu o dönemi kendisi? Bu ilişkinin olmasından dolayı, ya da birlikte bir hukuklarının olmasından dolayı bir şaşkınlık, ya da bir kırgınlık var mıydı?

Ben hiç Fuat Amcamdan Mustafa Kemal'e karşı bir laf duymadım. Ama bu mesajdan bahsettiğini duydum.

Son dönemde Osmanlı hanedan ailesinin üyelerinin basında sıklıkla birtakım farklı söylemlerle değerlendirmelerini görüyoruz.

Bir sürü şehzadelerin sultanların malları yok oldu. Ama kendi kabahatlerinden dolayı. Devlet gidip de el koymadı bildiğim kadarıyla. Benim büyük dedem Selahattin Efendi'nin malına devlet el koymadı. Sultan Murat'ın isminde kalsaydı o zaman yok olurdu. Padişah malı devletin olurdu. Ama bir şehzadenin ve sultanın malı devletin malı olmuyor. Bir de "Galatasaray Adası bizimdir" gibi. Bir defa o konuşmaları desteklemiyorum. Bir haksızlık olduysa, ben kanuni yoldan, hukuki yoldan hakkımı isterim. Gidip de medyadan istemem. Medyanın işi değil bana hakkımı vermek. Onu söyleyeyim. İkincisi bir hanedan, bizim hanedan, veyahut herhangi bir hanedan gidip de politik bir konuda taraf almaz. Yapmamalı. Ben beğenirim iktidarı, veya karşıt olurum, ama bunu söylememeliyim. Hele hele bir partiye üye olmak falan bir hanedana hiç yakışmaz. Çünkü bir hanedan her zaman, temsil edecekse, tüm ülkeyi temsil edecek. Bir kitlesini değil.

Bir şey ilave edeyim. Son adeta 100 senedir sürgüne gitmiş bir hanedan, hiçbirisi en zor durumlarda olsa da, hiçbirisi Türkiye aleyhine bir davranışta bulunmadı. Hiçbirisi herhangi bir hükümetin lehine, veya aleyhine konuşmadı. Ama tabii ki herkesin bir fikri olur. Yani bir Menderes'i tutan var, Menderes'i beğenmeyen var. Ama gidip de açıkça söylemezlerdi ve söylememelilerdir. Sultan Hamit'in en değerli oğullarından biri Abdülhamit Hayri Efendi, ki Birinci Dünya Harbi'nde Filistin'deydi. Bir yerde Paris'te, otel odasında intihar ediyor adam. Parasızlıktan. Hiç şikâyet etmiyor. Yani Orhan Efendi de öyleydi. Benim bildiklerim hiçbiri şikâyetçi değildiler.

1876 niçin önemli?

1876, Osmanlı'yı doğrudan 1908'deki 23 Temmuz Devrimi'ne götüren bir dizi olayın ortaya çıkmasına yol açtığı için önemlidir. Bilindiği gibi 1876'da Sultan Abdülaziz ülkede anayasal düzene geçmek isteyen siyasal elit tarafından tahttan indirildi. Yerine V. Murat padişah oldu. Ancak V. Murat'ın ruh ve akıl sağlığının yerinde olmadığı anlaşılınca o da tahttan indirildi ve yerine Meşrutiyet'i ilan etmesi koşuluyla II. Abdülhamit tahta çıktı. 1876'nın son günlerinde Meşrutiyet ilan edildi. Böylece tarihte ilk kez Osmanlı anayasal bir rejimle yönetilmeye başladı, Meclis-i Mebusan toplandı. Ancak II. Abdülhamit yenilgiyle sonuçlanan Osmanlı-Rus Savaşı'nı gerekçe göstererek 1878'de Meclis'i feshetti, böylece Osmanlı yeniden mutlakıyet rejimiyle yönetilmeye başladı. Ancak ülkede meşrutiyetçi siyasal çizgi yok olmadı. Bu çizgi giderek güçlenecek, 1908'de Meşrutiyet'i yeniden ilan edecektir.

Portre / Cléanthi Scalieri

Ölümüne dek V. Murat'a sadık kaldı

Sultan Abdülaziz'in devrilmesinden sonra V. Murat adıyla 1876'da Osmanlı tahtına çıkan Veliaht Şehzade Murat Efendi'nin yaşamında önemli bir rol oynayan Cléanthi Scalieri hakkında fazla bir şey bilinmiyor. 1833 yılında Yunanistan'da doğan Scalieri daha sonra İstanbul'a yerleşmiş, Havyar Hanı'nda zahire ve şarap komisyonculuğu yapmaya başlamıştı. Scalieri'yi daha sonra sarraflık, borsacılık ve ticaret yaparken görüyoruz. 31 Aralık 1870'te Proodos Locası'nın üstad-ı muhteremliğine seçilen Scalieri aynı göreve 17 Aralık 1872 tarihinde bir kez daha getirildi.

V. Murat'ın tahttan indirilip Çırağan Sarayı'nda mahpusluk yaşamı başlamasının ardından Scalieri'nin tüm çabasının sabık sultanı mahpusluktan kurtarıp yeniden tahta çıkarmak üzerine yoğunlaştığı görülüyor. Bu süreçte su yolundan gizlice Çırağan Sarayı'na girip V. Murat'la görüşen Scalieri, bir keresinde sabık padişahı

tedavi etmesi için yabancı bir hekimi de gizlice Çırağan'a sokmuştu. Scalieri daha sonra V. Murat'ı Çırağan'dan kaçırmak için bir komite kurdu. Türk siyasal yaşamında "Scalieri-Aziz Bey Komitesi" olarak bilinen bu komitenin üyeleri yapılan bir ihbar sonucunda yakalandı. Komitenin kurucusu Scalieri ile Nakşifend Kalfa bu polis operasyonundan kaçmayı başardı. Bir süre Beyoğlu'nda gizlenen Cléanthi Scalieri'yle Nakşifend Kalfa daha sonra Yunanistan'a kaçtı. Scalieri Atina'dayken gizli yollarla V. Murat'la sık sık mektuplaştı. Ona, bir gün mahpusluk hayatının biteceğine ilişkin ümit vermeye çalıştı. Atina'da öldürülmeye çalışılan ve V. Murat'la ilgili yazdığı kitabın yasaklanması için Osmanlı makamlarının sık sık Yunanistan hükümetine başvurduğu Scalieri 1892 yılında vefat etti.

Veliaht Şehzade Murat Efendi nasıl mason oldu?

Osmanlı hanedanının ilk mason üyesi Veliaht Şehzade Murat Efendi'ydi. Şehzade Murat 20 Ekim 1872 tarihinde gerçekleştirilen tekris (inisyasyon) töreniyle masonluğa tebenni etti. Murat Efendi'nin mason olduğu locanın adı Proodos'tu. "Terakki" anlamına gelen Proodos Locası Fransa'da faaliyet gösteren büyük localardan Grand Orient de France'a bağlıydı ve İstanbul'da 28 Ocak 1868 yılında kurulmuştu. Proodos'un ilk üstad-ı muhteremi Aleksandr İzmiridis'ti. Locanın bir sonraki üstad-ı muhteremi ise 31 Aralık 1870 yılında bu göreve seçilen Cléanthi Scalieri oldu. Locanın üyeleri arasında Namık Kemal, Ali Şefkati ve Sultan Abdülaziz'in başfotoğrafçısı Vasilaki Kargopulo da vardı.

Veliaht Şehzade Murat Efendi, Cléanthi Scalieri'nin üstad-ı muhteremlik görevini üstlendiği bir toplantıda masonluğa ilk adımını attı. Bu toplantı o dönem İstanbul'da yaşan ünlü Fransız avukat Louis Amiable'ın Kadıköy'deki evinin, bir mason locasına dönüştürülen salonunda gerçekleştirildi. Veliaht Şehzade Murat Efendi 8 Aralık 1872'de, yani mason olmasının üzerinden bir buçuk ay geçtikten sonra, bu kez locanın Ağahamamı Sokak, 12 numaradaki toplantı yerinde önce kalfa, sonra üstat derecelerini aldı. Locanın üstad-ı muhteremi Scalieri, Paris'e gönderdiği raporda bu toplantıda Murat Efendi'nin çok duygulandığını yazdı: "Şehzade o kadar duygulandı ki, çalışmalarımız sona erince sabahın ikisine kadar bizimle kalıp masonluğu ve ülkemizde ne şekilde yaygınlaştırılabileceğini konuştu. Sonra da Fransız Maşrık-ı Azamı'nın (Grand Orient de France) himayesi altında, sadece Türkçe çalışacak yeni bir locanın ihdasını teklif etti." Envar-ı Şarkiye, yani "Doğu'nun Nurları" adı verilen bu locanın kuruluşuna hemen o gece başlandı.

Şehzade Reşat Efendi (1909'da tahtta çıktı, solda), Veliaht Şehzade Murat Efendi (1876'da tahta çıktı, ortada) ve Şehzade Kemalettin Efendi. Bu üç kardeşten Murat ve Kemalettin şehzadeyken mason olmuştu.

Grand Orient de France'ın o dönemki büyük üstadı olan Antoine de Saint Jean, Veliaht Şehzade Murat Efendi'nin üstat derecesini almasından yaklaşık beş ay sonra kendisine "Çok Muhterem Biraderim" başlıklı bir mektup gönderdi. Saint Jean bu mektupta masonluğun Murat Efendi şahsında en ateşli ve aydın taraftarlardan birini bulduğunu belirtiyordu. Şehzade Murat Efendi bu mektuba verdiği yanıtta insanlığın ancak masonluk sayesinde ilerlemeye doğru büyük adımlar atabileceğini, din ve ulus bakımından bölünmüş doğu halklarının kardeşlik sayesinde terakki yolunda ilerleyebileceğini yazdı. 1876'da padişah olduktan sonra ruh sağlığı nedeniyle tahttan indirilen V. Murat, mahpus tutulduğu Çırağan Sarayı'nda oğlu Şehzade Selahattin Efendi'yi de mason yapmak istediğini Cléanthi Scalieri'ye yazdı. Ancak Proodos Locası'nın eski üstad-ı muhteremi artık masonluktan uzaklaşmıştı ve Murat'a, oğlunu mason yapmanın iyi bir fikir olmadığını belirtti. Osmanlı hanedanında Murat dışında, Şehzade Ahmet Nurettin ve Ahmet Kemalettin efendilerin de mason oldukları biliniyor.

Bir bakışta 1876

Abdülaziz'in ölümü: İntihar mı, cinayet mi?

Sultan Abdülaziz'in 4 Haziran 1876'da ölümünden sonra Avrupa'da bunun bir cinayet olduğu yolunda bazı yazılar yayınlanmaya başlandı. Bu yazılarda cinayete gerekçe olarak cesedin hemen taşınması, kullanılan makasın boyutu, Abdülaziz'in intihara eğilimli bir karakterde görülmemesi gibi konular ön plana çıkarıldı.

Sultan Abdülaziz'in cesedini nakledildiği Ortaköy Karakolu'nun kahvehanesinde muayene eden Birleşik Krallık büyükelçiliğinin hekimi Dr. Edward Dalzel Dickson ise bu yazıların yayınlanmasından önce, *British Medical Journal*'a bir makale yazmıştı. Tıp dergisinin 8 Haziran 1876 tarihli sayısında yayınlanan bu makalede Dr. Dickson şu konulara dikkat çekiyordu: Osmanlılar bir olay yeri inceleme geleneğine sahip değillerdi, dolayısıyla Abdülaziz'in cesedi bu nedenle olay yerinde inceleme yapılmadan Ortaköy Karakolu'na taşınmıştı. Abdülaziz'in kolundaki kesiklerden başka vücudunda hiçbir yara bere yoktu. Yüz, boğaz ve vücut ifadesinde Abdülaziz'in boğulduğu veya havasız bırakıldığına ilişkin hiçbir işaret bulunmuyordu. Ayrıca odadaki kan akıntı ve birikimleri bir intihar sahnesiyle uyumluydu. Ne cesette, ne de odada kloroform gibi bayıltıcı herhangi bir maddenin kokusu alınmıştı. Bunlara ek olarak Sultan Abdülaziz'in annesi ve cariyeleri olay yerine ilk yetişen hekim olan Dr. Milligen'e "Abdülaziz'in kendisini öldürdüğünü" söylemişlerdi. Dr. Dickson raporunda Abdülaziz'in bir depresyon nedeniyle intihar ettiğini kaydetti. İstanbul'daki Fransız büyükelçiliğinin hekimi Dr. Auguste Marroin de, yazdığı raporda ölümün intihardan dolayı olduğunu İngiliz meslektaşının değindiği benzer noktaları dile getirerek savunmuştu.

Mithat Paşa niçin öldürüldü?

1876'da Abdülaziz'i tahttan indiren siyasal ekip 1881'de Yıldız'da bir çadırda düzenlenen olağanüstü bir mahkemede Sultan Abdülaziz'i öldürmekle suçlandı. Bu mahkemede doğru oldukları kabul edilen bazı ifadeler işkence altında alınmıştı, bazı ifadeler de gerçekle uyuşmuyordu. Mahkemede ölüm cezasına çarptırılan Mithat Paşa, her ne kadar bu cezası ömür boyu hapse çevrilmiş olsa da 1884'te Taif'te boğduruldu.

Kronoloji

22 Eylül 1840 Sultan Abdülmecit'in en büyük oğlu Şehzade Murat'ın doğumu

23 Temmuz 1861 Abdülaziz'in, kardeşi Abdülmecit'in ölümünden sonra tahta çıkması

5 Ağustos 1861 Günlüklerin sahibi Şehzade Selahattin Efendi'nin doğumu

20 Ekim 1872 Şehzade Murat Efendi'nin Proodos Locası'nda mason olması.

30 Mayıs 1876 Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesi, Şehzade Murat Efendi'nin V. Murat unvanıyla tahta çıkması

4 Haziran 1876 Abdülaziz'in intihar etmesi

15 Haziran 1876 Abdülaziz'in kadınlarından Nesteren'in kardeşi Çerkes Hasan'ın Serasker Hüseyin Avni Paşa ve Hariciye nazırı Mehmet Raşit Paşa'yı öldürmesi

31 Ağustos 1876 Sultan V. Murat'ın "cünun-ı mutbik" (kronik cinnet) nedeniyle tahttan indirilip yerine II. Abdülhamit'in padişah olması V. Murat'ın ve ailesinin Çırağan'da hapis hayatının başlaması

23 Aralık 1876 Meşrutiyet'in ilanı

31 Ocak 1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Osmanlı kuvvetlerinin bozguna uğraması

14 Şubat 1878 II. Abdülhamit'in Meclis-i Mebusan'ı kapatıp, anayasayı askıya alması

20 Mayıs 1878 Çırağan Baskını. Ali Suavi'nin adamlarıyla Çırağan Sarayı'nı basarak sabık padişah V. Murat'ı kaçırmaya teşebbüs etmesi

13 Haziran 1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Osmanlı'nın toprak kayıplarını ilan edecek Berlin Kongresi'nin toplanması

8 Temmuz 1878 V. Murat'ı kaçırmaya yönelik olarak kurulan Cléanthi Scalieri-Aziz Bey komitesine baskın yapılması

27 Haziran 1881 Mithat Paşa'nın Abdülaziz'in "öldürülmesi"nde azmettirici olduğu iddiasıyla yargılanmaya başlanması

29 Haziran 1881 Mahkemenin Mithat Paşa'yı idama mahkûm etmesi

7 Mayıs 1884 Mithat Paşa ve Damat MahmutPaşa'nın Taif'te boğularak öldürülmeleri

29 Ağustos 1904 V. Murat'ın Çırağan Sarayı'nda mahpusken ölümü

23 Temmuz 1908 II. Meşrutiyet'in Manastır'da İttihat ve Terakki tarafından ilan edilmesi

29 Nisan 1915 Şehzade Selahattin Efendi'nin ölümü

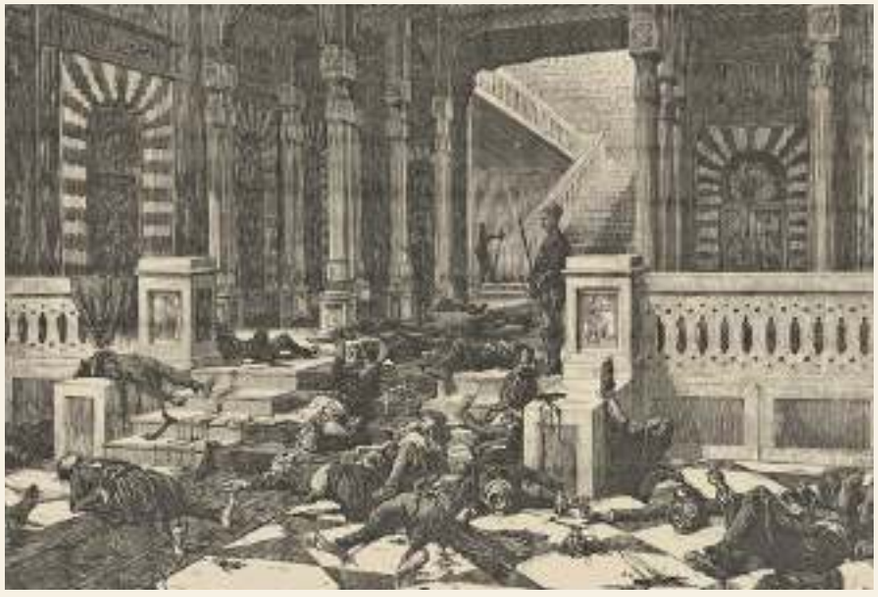
Hasan Ağa'nın sopası

Çırağan Sarayı'ndan V. Murat'ı kaçırmak isteyen Ali Suavi'yi sopayla öldürmüştü.

Ruh sağlığını kaybettiği gerekçesiyle tahttan indirilerek Çırağan Sarayı'na hapsedilen sabık padişah V. Murat'ı buradan kaçırmak için birçok girişimde bulunuldu. Bunlar arasında en önemlilerden birisi de, Ali Suavi'nin 20 Mayıs 1878 tarihinde yanındaki göçmenlerle Çırağan Sarayı'nı basmasıdır. Bu girişim tarihe "Çırağan Vakası" olarak geçti.

Ali Suavi, medrese eğitimi almış ve İstanbul'da camilerde verdiği vaazlarıyla şöhret bulmuş birisiydi. Ali Suavi'yi 1867 yılında *Muhbir* gazetesinde yazı yazarken görüyoruz. Gazete yazılarında rejime muhalefet ettiği gerekçesiyle sürgüne gönderilen Ali Suavi, yurtdışında Namık Kemal, Ziya Paşa gibi muhaliflerin yer aldığı Yeni Osmanlılar grubuna katıldı.

Sürgünden 1876'da dönen Ali Suavi önce Yıldız Sarayı'nda kütüphanenin başına getirildi, ardından da Mekteb-i Sultani'nin müdürlüğüne atandı. Bir süre sonra bu görevden alınan Ali Suavi, II. Abdülhamit'e karşı muhalefet etmeye başladı. Ali Suavi 18 Mayıs 1878 tarihli *Basiret* gazetesinde ilginç bir yazı yazdı. Osmanlı Devleti'nin dış politikasını eleştiren Ali Suavi şöyle yazmıştı: "Devlet-i Âliyye'nin harici politikası şu sırada birtakım müşkilata tesadüf etmiş ise de bunun hüsn-i suretle tesviyesi çaresi imkânsız değildir. Pazartesi günü gazeteniz ile neşredeceğim makalenin mütalaasını evliya-yı umura ve umum ahaliye tavsiye ederim."

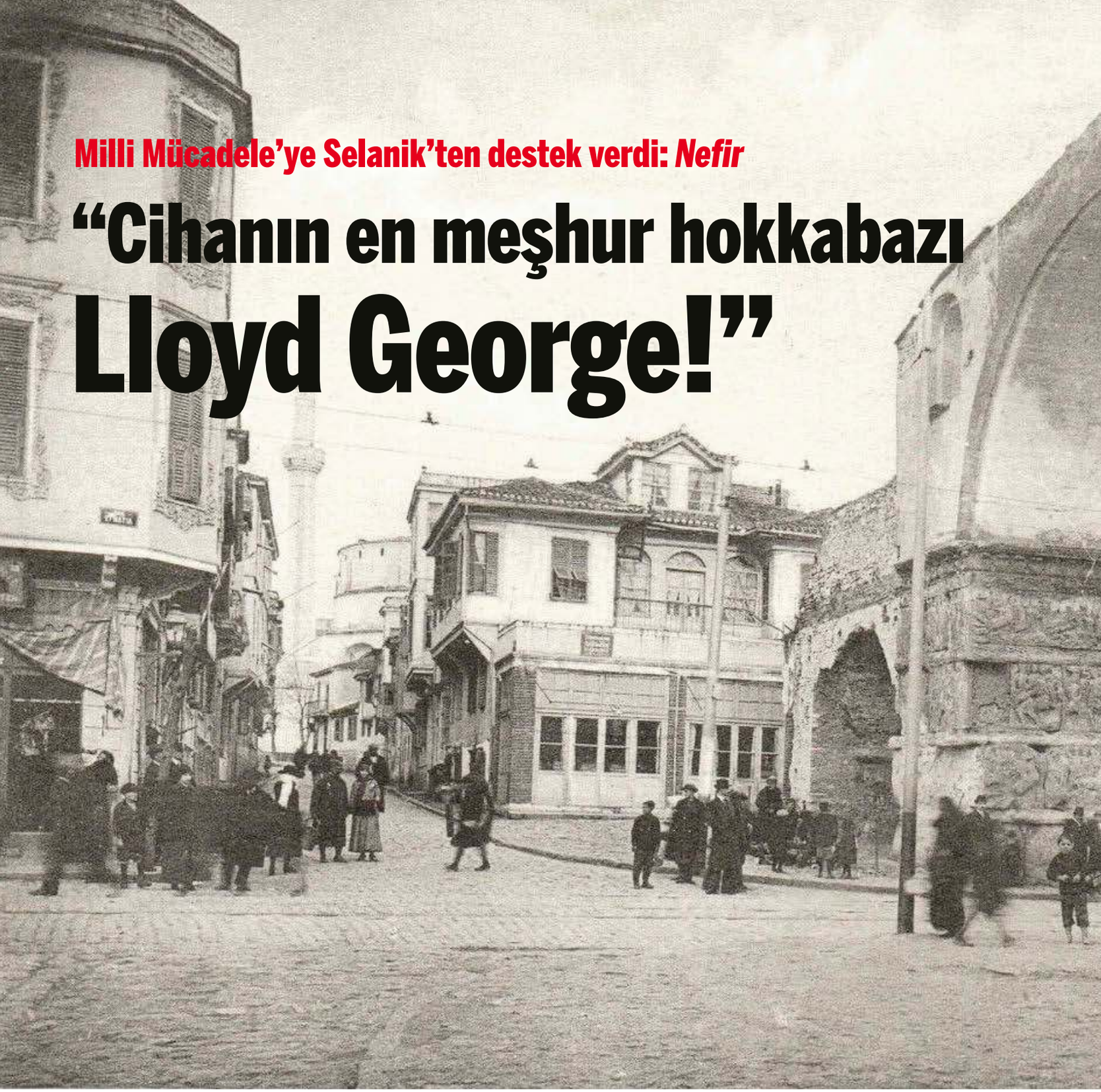
Çırağan Vakası'nın temsili resmi. 8 Haziran 1878 tarihli *L'Illustration* dergisinde yer alan gravürde olay yerinde cansız yatan muhacirler görülüyor.

Ali Suavi pazartesi sabahı saat 9.30 sıralarında değişik kaynaklara göre sayısı 150 ila 500 arasında değişen bir kuvvetle Çırağan Sarayı'nı bastı. Bu baskında Ali Suavi'ye yardım edenler, Osmanlı-Rus Savaşı'nda yerlerini ve yurtlarını kaybedip İstanbul'a gelmiş olan muhacirlerdi. Nöbetçileri etkisiz hale getirip Çırağan Sarayı'na giren eylemciler, V. Murat'ın bulunduğu üst kata çıkarak sabık padişahın koluna girmişler, onu saraydan dışarıya çıkarmaya çalışmışlardı. Ancak bu sırada sarayda kargaşa olduğunu anlayan Beşiktaş karakolu muhafızı Hasan Ağa birkaç adamıyla gizlice saraya girdi ve başına indirdiği bir sopayla Ali Suavi'yi öldürdü. Çıkan çatışmada yaklaşık 30 baskıncı öldürüldü. Böylece V. Murat'ı saraydan kaçırma eylemi başarısızlıkla sonuçlanmış oldu.

Portre / Yedi Sekiz Hasan Paşa

Okuma yazması yoktu

Yedi Sekiz Hasan Paşa olarak anılan Beşiktaş karakolu muhafızı Hasan Ağa, erlikten Çırağan Sarayı baskınında Ali Suavi'yi öldürdüğü için II. Abdülhamit döneminde generalliğe kadar yükselmiş bir askerdi. Okuma yazması olmadığı için imzasını Doğu Arap rakamlarıyla V (yedi) ve Λ (sekiz) şeklinde attığı için Yedi Sekiz Hasan Paşa olarak anıldı. İri yarı ve kuvvetli olduğu söylenir. Alkol alanları ve ramazan aylarında yemek yiyenlere karşı sert davranışlarıyla tanındı. Bu gibileri sopasıyla dövdükten sonra "Allah ıslah etsin" diye bırakırdı. Doğum tarihi bilinmeyen Yedi Sekiz Hasan Paşa 1905 yılında vefat etti.

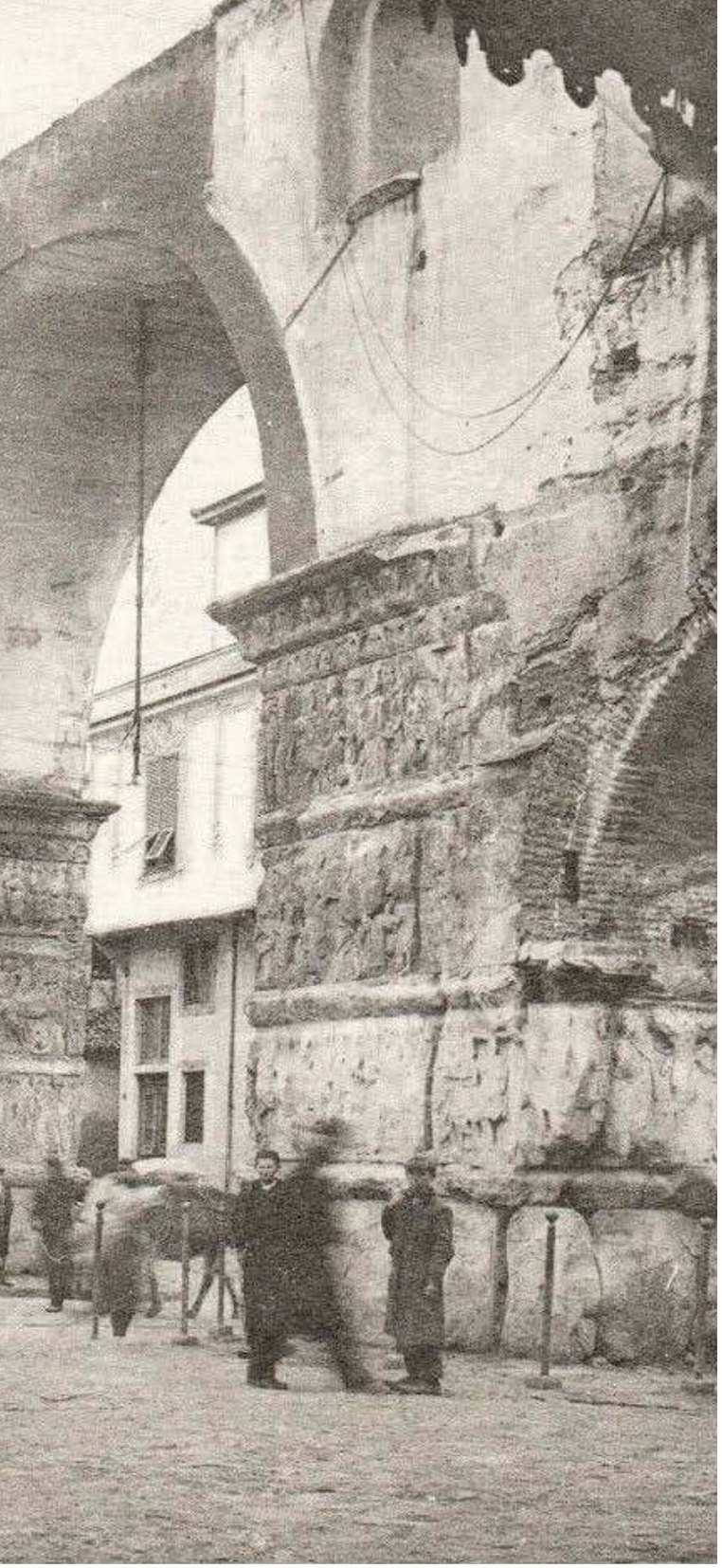
Milli Mücadele'ye Selanik'ten destek verdi: *Nefir*

"Cihanın en meşhur hokkabazı Lloyd George!"

Selanik'te Arap alfabesiyle yayınlanan haftalık edebiyat ve mizah dergisi *Nefir* eleştiri oklarını, özellikle Milli Mücadele boyunca Yunanistan'ın koruyucusu olarak bilinen Birleşik Krallık başbakanı Lloyd George'a karşı yöneltmişti.

Gazanfer İbar
gazanfer.ibar@gmail.com

İstanbul'dan yaklaşık yüz sene önce fethine başlanan Rumeli Osmanlı'nın büyüdüğü topraklardı. Bu toprakların en büyük ve önemli şehri Selanik, Meşrutiyet devrinde "Kâbe-i Hürriyet" ve "Mehd-i Hürriyet" (Özgürlüğün Beşiği) olarak anılan Selanik, Balkan Savaşı sırasında 9 Kasım 1912'de Yunan ordusuna teslim edildi. Bu tarihten Lozan Anlaşması'nın öngördüğü mübadeleye kadar Selanik'te yaşayan Türk ve Müslümanlar Yunanistan Devleti'nin vatandaşı olarak varlıklarını sürdürdüler. Yunanistan kralı I. Georgios'un 1913 yılında Selanik'e yaptığı gezi sırasında bir akıl hastası tarafından öldürülmesinin ardından şehirdeki Müslüman ve Yahudilere baskılar iyice arttı. Şehrin önemli nüfusunu meydana getiren ve genellikle anadilleri Türkçeden başka dil bilmeyen bu topluluğun basın ve yayın faaliyetleri zor koşullar altında sürdü. Bu 12 yıllık dönem basın tarihinin karanlıkta kalmış ve aydınlatılmaya muhtaç dönemlerinden birini oluşturur. Bu yıllarda Selanik başta olmak üzere Yunanistan'da ne kadar Osmanlıca süreli yayını- →

1916 yılında Selanik. Yunanistan Birinci Dünya Savaşı'na bu fotoğrafın çekilmesinden bir sene sonra, 1917 yılında İtilaf Devletleri'nin yanında katıldı (üstte). 19 Şubat 1922 tarihli *Nefir* dergisinin kapağında İngiltere başbakanı Lloyd George için "Cihanın en meşhur siyasi hokkabazı" ifadesi yer alıyordu (sağda).

nın çıktığı bilgisi biraz meçhuldür. Bu yazımızda bu dönemde Selanik'te yayınlanmış ve pek fazla bilinmeyen *Nefir* adlı mizah dergisini tanıtacağız.

Önce *Asır* vardı

Selanik'in Yunanistan'a geçmesiyle birlikte zengin bir basın hayatına sahip olan şehirde pek çok Türkçe gazete ve dergi yayın hayatına son vermek zorunda kaldı. Bazıları da yayın hayatına devam etti. Bunların en başında günlük gazete *Yeni Asır* geliyordu. *Yeni Asır* Selanikte dönmelerin Yakubi cemaatine mensup Yakubi Abdurrahman Nafiz, Fazlı Necip ve Abdurrahman Arif (Bilgin) tarafından *Asır* adıyla 1895 yılında kurulmuştu. 1908 yılında ise *Yeni Asır* adını aldı. 1924 yılında İzmir'e taşınarak Ali Şevket Bilgin ve ardından oğlu Dinç Bilgin tarafından çıkarılmaya devam etti. Sahib-i imtiyazı Ali Kemaleddin ve müdür-i mesulu Tahir olan *Balkanlar* adlı günlük gazete ise 1914-1916 yılları arasında Selanik'te yayınlandı.

Beyan-ül Hak gazetesinin ise kütüphanelerimizde sadece 1915 yılına ait 30'uncu sayısı mevcuttur ve bu sayıdan gazetenin sorumlu müdürünün Mehmed Sait, genel yayın müdürünün Umur ve muharririnin Gümülcineli İsmail olduğu anlaşılıyor.

Yunan kanun ve yönetmeliklerini Müslümanlara tanıtan *Mecmua-i Kavanin-i Yunaniye*, Hristaki Karagöz tarafından haftalık olarak yayınlanıyordu. Yeni Asır Matbaası'nda basılan gazetenin 1921 yılında toplam 18 sayı çıktığı biliniyor.

Dönemin önemli gazetelerinden biri de "Siyasi, İçtimai, Yevmi Gazetedir" başlığını taşıyan *Selamet*'ti, sabahları neşrolunuyordu. 15 Şubat 1920-22 Şubat 1922 tarihleri arasında 541 sayı boyunca yayınlandıktan sonra gazetenin adı değiştirilmiş ve 24 Şubat 1922 - 4 İkinci Teşrin 1922 tarihleri arasında *Salabet* (metanet, katılık) adıyla yayınlanmıştı. Görülebilen son sayısının numarası 784'tü. Sahibi A. Kemalettin ve muharriri M. Selahattin'di. Ortak yazarlara sahip *Selamet* ve

***Nefir*'in 19'uncu sayısının arka kapağında "Manialı (engelli) Yarış" adlı karikatürde Lloyd George üzerinde İrlanda, Mısır, Hindistan yazılı engelin üzerinden atlamaya çalışıp düşerken görülüyor (üstte). 1920'li yıllarda Selanik'te Beyaz Kule ve çevresi (sağda).**

Birleşik Krallık başbakanı Lloyd George'un karikatürleri *Nefir*'in kapağını sık sık süsledi.

Nefir'in sahiplerinin de aynı olması ihtimal dahilindedir. *Salabet*'in 26 Şubat 1922 tarihli dördüncü sayısında bu isim değişikliyle ilgili bir karikatür yer alıyordu. İki fesli adam elinde baston tutan bir sarıklı hocaya soruyordu: "Selamet yerine salabet ha?" Hoca cevap veriyordu: "Evlat onların ikisi de bir yola çıkar."

Aynı sayıdaki "Matbuat Hallacı" isimli bir makaleden o günlerdeki en önemli gazetelerin *Yeni Asır*, *Salabet* ve *Nefir* olduğu anlaşılıyor.

Mehmet Faruk Gürtunca'nın 1956 yılında Hakkı Tarık Us'un ölümü dolayısıyla kaleme aldığı bir yazıda "tam otuz beş yıl önce Selanik'te «*Nefir*» dergisinde çıkan şiirlerimin mevcudiyetini naçiz sahsıma hatırlatan Hakkı Tarık Us olmuştu" denmekteydi. Mehmet Faruk Gürtunca bibliyografyalarında Selanik'te *Nefir* yanında *Selamet* ve *Hergün* ve *Hergün Ekspres* gazetelerinde eserler verdiği belirtilmekle birlikte *Hergün*, ya da *Hergün Ekspres* adıyla bir yayına kütüphanelerimizde rastlayamadık ve herhangi bir bilgi edinemedik.

Nefir'de ise Mehmet Faruk ismine rastlamamakla birlikte pek çok şiirde mahlas kullanıldığından hangi şiirlerin ona ait olduğunu tespit etmek mümkün olmadı.

Gazetede *Nefir* (derviş borusu, yuf borusu) başlığı Türkçe, Yunanca ve Fransızca olarak yer alıyordu. Nefir başlığı altında ayrı ayrı "mizahi" ve "edebi" kelimeleri bulunuyordu. 21 x 30 cm boyutlarındaki dergi haftada bir çıkmaktaydı. Müdürü N. Salih'ti ve yönetim yeri Hacı Osman Zadeler Han'ındaydı. 5 Şubat 1922'de yayın hayatına başlayan dergi 19 sayı yayınlandı. Derginin her sayısı sekiz sayfaydı. Fiyatı bir franktı. İçindeki pek çok karikatürün lejandları Türkçenin yanında Yunanca ve Fransızca olarak da yazılmıştı.

"Çok maval dinledik"

Derginin 5 Şubat 1922 tarihli birinci sayısının kapağında bir satranç tahtasının başında İngiltere başbakanı Lloyd George ile Fransa başbaşkanı Raymond Poincaré'yi gösteren bir karikatür bulunuyordu. Lloyd George satranç taşlarını elleriyle devirirken onu seyreden Frig başlıklı bir Fransız, "inşallah bu sefer partiyi bitirirsiniz" diye sesleniyordu. İngiliz başbakan ise kadına şu yanıtı veriyordu: "Evet, ara yerde mızıkçılık olmazsa!"

Karikatür 1922 yılının Nisan ayında başlayacak Cenevre Konferansı öncesinde çizilmişti. Derginin ikinci sayfasında Cin Göz imzalı makalede, "konferans monferans, çok maval dinledik" diyerek alaycı bir üslupla sonuca ulaşamayan konferanslar üzerinden büyük devletler eleştirilmekteydi. Bu eleştirel tavır derginin son sayısına kadar devam etti. Örneğin 19 Şubat 1922 tarihli üçüncü sayının kapağında İngiltere başbakanı Lloyd George bir jonglör olarak çizilmiş ve altına "Cihanın en meşhur siyasi hokkabazı" yazılmıştı. 13'üncü sayının kapağında yine Lloyd George vardı. "Maharetsiz Bir Tatlıcı" başlığı taşıyan karikatürde üzerinde "Cenevre Konferansı" yazılı bir tabak sunan aşçı olarak çizilen Lloyd George "herkesin ağzına bir parmak çalayım dedim, ama rağbet eden yok" diyordu. 19'uncu ve son sayının arka kapağı da Lloyd George'a ayrılmıştı. "Manialı Yarış" adlı karikatürde Lloyd George üzerinde İrlanda, Mısır, Hindistan yazan bir manianın üzerinden atıyla atlamaya çalışırken savruluyordu. Karikatürün altında "Bu gidişle ne baş kalacak, ne de göz" yazıyordu. 19 Mart 1922 tarihli yedinci sayıda ise "Amerika Etliye Sütlüye Karışmıyor" başlıklı karikatürde ABD'yi →

Nefir'de siyasetin yanı sıra Yunanistan ve Selanik'e dair konular da yer alıyordu.

temsilen çizilen Sam Amca Avrupa'yı temsilen çizilen güzel kadına, "Güzelsin yavrum ama benden paso" diyordu.

Dergide Yunan iç politikası ile ilgili de pek çok karikatür vardı. Örneğin beşinci sayının beşinci sayfasında "Yeni Kabine" adlı karikatürde Türk, ya da Müslüman oldukları anlaşılan iki fesli adam şöyle konuşuyorlardı:

-Yeni kabine ile eskisi arasında ne fark buluyorsunuz?

-Ne fark mı? Ali Hoca gitti, Hoca Ali geldi.

Dergide Yunan parlamentosunda Müslümanları temsil eden şahıs da ağır bir dille eleştiriliyordu. "Mühim Bir Takrir" adlı yazıda gayet mühim bir haber aldıklarını, bugüne kadar sessiz kalan ve dindaşlarının hukukunu mecliste savunmayan temsilcinin ilk celsede sessizliğini bozarak, "tavuklar yumurtladığı halde horozların niçin civciv çıkarmaya icbar etmediği hakkında hükümete bir takrir ita edeceği" müjdelenmekteydi!

Zaman zaman da Selanik belediye hizmetlerinden şikayet eden çizimlere rastlanıyordu. "Yollarımız" başlıklı bir karikatürde çamurlu yollarda suları yararak ilerleyen bir otomobil çizilmişti. Ayrıca hayat pahalılığı, paranın değer kaybetmesi, iç borçlanma senetleri gibi ekonomik konular da dergide sık sık ele alınıyordu.

Dergide klasik kadın erkek ilişkilerine ait karikatürler de vardı. Örneğin "Soğuk Duş" başlıklı bir karikatürde zampara bir erkek güzel kadına "Madam sizinle dünyanın ucuna kadar giderim" deyince güzel kadın şu cevabı veriyordu "O kadar uzağa gitmene hacet yok, benimle terziye kadar geliniz iki bin drahmilik bir hesabım var." Dergi birinci sayıdan itibaren kendi yazar ve çizerlerinin de karikatürlerini çizerek okuyucularına tanıtıyordu. İlk olarak derginin baş karikatüristi ve her sayıda üç dört imzalı karikatürü bulunan "Nefir Tasvircisi" Kenan Bey tanıtılıyordu. Hemen tüm baş sayfa karikatürleri Kenan Bey tarafından çizilmişti. Dergi aynı zamanda bir edebi dergi olması dolayısıyla

***Nefir*'in tasvircisi (çizerlerinden) Kenan Bey (sağda). Derginin 5 Şubat 1922 tarihli birinci sayısının kapağında satranç oynayan İngiltere başbakanı Lloyd George ile Fransa başbakanı Poincaré'yi gösteren bir karikatür yer aldı. Onları seyreden Frig başlıklı bir kadın Lloyd George'a doğru: "İnşallah bu sefer partiyi bitirirsiniz" diye sesleniyordu. İngiliz başbakanı ise bunu, "Evet ara yerde mızıkçılık olmazsa!" diye yanıtlıyordu (üstte).**

Derviş borusu: Nefir

Arapçada "topluluk" anlamındaki bu kelime hemen bütün Türkçe sözlüklerde "boynuzdan yapılan basit bir musiki aleti" olarak tanımlanır. Mehter çalgısı olarak da kullanılan nefir boynuz, bronz ve gümüşten yapılmış ağızlıklı, alttan yukarıya genişleyip dar ucundan üflenen, üzerinde perde delikleri bulunmayan bir borudan ibarettir. Eski nefirler yaklaşık 170 cm boyunda basit bir borudan ibaretti. Nefesli çalgıların en uzunu olan nefir parmak delikleri bulunmadığından çalınması da çok zordu. Evliya Çelebi, *Seyahatnamesi*'nin pek çok yerinde Osmanlı ordusunun bir yerden ayrılırken nefir-i rihlet, veya nefir-i irtihallerin (göç nefiri) çalındığından bahseder. Bu sazın icracıları arasında en önemlisi bestekâr Nefiri Behram Ağa'ydı.

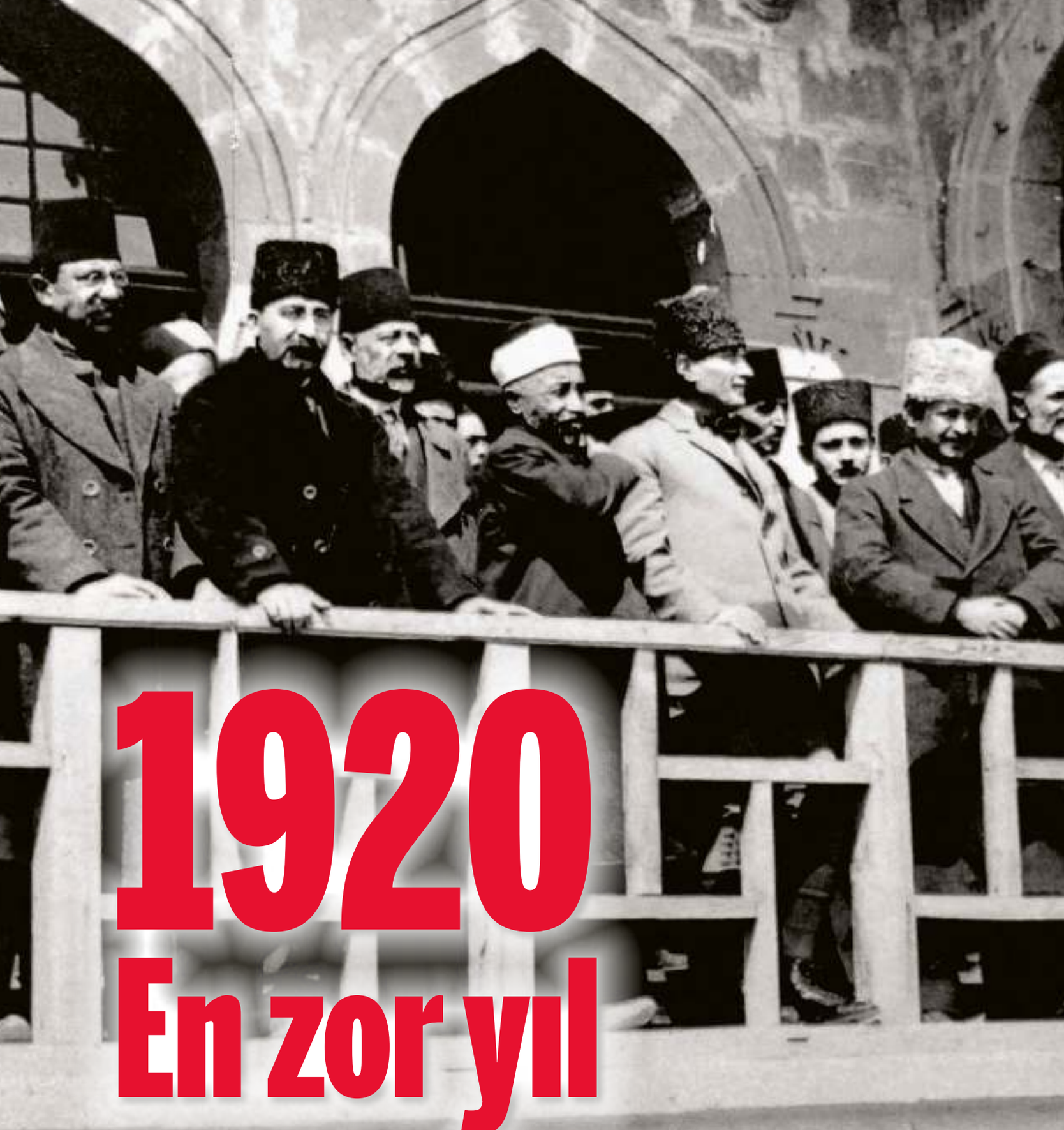
Eskiden bir şehrin düşman saldırısına uğrayacağı anlaşıldığı zaman halk nefir çalınarak uyarılır, erkekler savaşa çağrılırdı. Herkes savaşa katılacaksa buna "nefir-i âm", bir kısım cengâver savaşacaksa bunu da "nefir-i hâs" adı verilirdi. Ayrıca geçmiş dönemlerde gezginci dervişler, herhangi bir konaklama yerine geldiklerinde, veya yolda yırtıcı hayvanları ürkütüp kaçırmak suretiyle kendilerini korumak için nefir çalarlardı. "Derviş borusu" ve "yuf borusu" olarak da bilinen nefirler bele ve göğse takılarak taşınırdı.

pek çok şiir ihtiva ediyordu. İlk sayıda M. Selahaddin, Kemtin ve A. İsmet imzalı üç şiir bulunuyordu. Birinci sayıda "Kemtin" mahlasını kullanan şair "Nefircilerden Kemtin" olarak ve yüzü saklanarak resmedilmişti. İkinci sayıda "Nefircilerden Selahaddin" karikatür olarak çizilerek okuyucuya tanıtılmıştı. Dördüncü sayıda "Nefirci şairimiz" Mahir A. İsmet resmediliyordu. Karikatürün altında "Muayenehanesi Pazar Tekkesi'nde" yazıyordu ki şairin aynı zamanda doktor olduğu anlaşılıyordu. Üçüncü sayıdan itibaren şairler arasına Güzide Osman katılıyordu. Daha sonraki sayılarda İsmail Vedat, Neziye Tevfik, Ülker, Cevat gibi yazarların katılımıyla şairlerin sayısı artıyordu. *Nefir* dergisinde şiirlerinin yayınlandığını bildiğimiz diğer bir şair Mehmet Faruk Gürtunca olduğunu daha önce belirtmiştik.Karikatür, makale, şiir ve fıkraların yanında derginin son sayfasında bir bilmeceye yer veriliyordu. 11-14'üncü sayılar ramazan ayına denk düşüyordu. 11'inci sayıdan itibaren ramazan konusuna ağırlık verilmişti. Osmanlı dönemindeki ramazan günlerine büyük bir hasret duyuluyor, eski ramazanlar özlemle anılıyordu. 11'inci sayının kapağında bu kez ilk defa bir karikatür yerine M. Selahaddin'in "*Öksüz Ramazan*" adlı bir şiiri yer alıyordu. Bu şiir ve ramazan dönemince yazılan pek çok makalede ramazanların artık eskisi gibi olmadığı, Müslümanların bu konuda büyük bir eziklik, hasret ve yine de mümkün olduğunca bir gayret içinde olduğu anlaşılıyor. Öksüz ramazan şiirinden birkaç satır bu duyguları anlatmakta yeterli olur sanırım:

"Neden minarelerin aksi böyle alçalmış
Ne kandilin sararan gözlerinde renk kalmış
Ne bir davul sesi aks ediyor uzaktan..."

Nefir'in 15'inci sayısı bayram özel sayısı olarak yayınlanıyordu. Bu sayıda ilk ve son kez renkli bir dış kapak kullanılmıştı. Bir anne ve üç küçük çocuğun resmedildiği renkli kapağın üstünde "Yetimler İçin" yazıyordu. İç kapakta ise ellerinde çiçekler bulunan iki küçük kız çocuğu çizilmişti ve üstünde "Bayramınız Mübarek Olsun" yazıyordu. Sayfanın en üstünde ise büyük puntolarla "Öksüzleri Unutmayınız" yazarken bu özel sayının bir değil iki frank olduğu da göze çarpıyordu. "Bayram Musahabesi" adlı baş yazıda yazar hiçbir bayram telaşı görmediğini, sokakların bomboş olduğunu anlatarak nerede bayram çocukları diye soruyor ve "Yoksa bayram gelmedi de biz kendi kendimize mi aldanıyoruz? Acaba yarın sabah yine Beşçınar Bahçesi'nde dönme dolaplar kurulacak mı?" gibi serzenişlerden sonra bayramda öksüz ve yetim çocuklara yardım etme görevinin önemini anlatıyordu.

19'uncu ve son sayıda "Nefir… Nefir… Nefir…" diye bağırarak gazete satan bir çocuk resmedilmiş, altında ise "Yegâne haftada bir çıkar yevmi ciddi gazete" yazıyordu. Gazeteci çocuğun bağırtısı ayni zamanda belki de sıkıntı içinde olan derginin son feryadıydı. Bilindiği kadarıyla *Nefir* bu sayısıyla yayın hayatını sonlandırıyordu ●

1920 En zor yıl

Milli Mücadele'nin kritik dönüm noktasının 100'üncü yıldönümü

Mustafa Kemal Paşa ve BMM üyeleri Meclis'in balkonunda (solda). FEZA KÜRKÇÜOĞLU ARŞİVİ

1920 Milli Mücadele'nin en zor yılıydı. 16 Mart'ta İstanbul'daki işgal kuvvetlendirildi, Meclis-i Mebusan basıldı, önemli isimler Malta'ya sürgüne gönderildi... Bunun ardından Ankara'yı saran isyanlar başladı. Sèvres Antlaşması da bu yıl imzalandı. 1920'de neler yaşandığını Doç Dr. Ahmet Kuyaş'la konuştuk.

Röportaj: Melih Şabanoğlu
msabanoglu@doganburda.com

Milli Mücadele denilince akla ilk planda Erzurum ve Sivas kongreleri, meclisin açılması ve İnönü muharebeleri, Sakarya Savaşı, Büyük Taarruz geliyor. Oysa Milli Mücadele ne muharebelere indirgenebilir, ne de kongrelere. Kongrelerle muharebeler arasında çok önemli bir kavşak yer alıyor: 1920 yılı. Osmanlı'nın son meclisinin toplanmasından İstanbul'un işgaline; o zamanki adıyla Büyük Millet Meclisi'nin açılışından Ankara'yı saran isyanlara; bu isyanları bastıran Kuva-yi Seyyare'den Sèvres Antlaşması'na ve Sovyet Rusya'yla ilişkilere kadar... 1920'nin önemli satır başlarını Galatasaray Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Ahmet Kuyaş'la konuştuk.

Bu söyleşide 1920 yılını tek başına ele alacağız. Ancak 1920'yi 1 Ocak'tan değil de, III. Meşrutiyet'ten, yani Osmanlı Meclis-i Mebusan'ının yeniden açılması için seçim kararının alınmasından, 1919 sonbaharından başlatmak sanki daha doğru. Bu süreçte Sivas Kongresi sonrasında Mustafa Kemal'in de yer aldığı Heyet-i Temsiliye ekibi Damat Ferit →

Galatasaray Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. Ahmet Kuyaş.

Paşa'yı istifa ettirmiş, Ali Rıza Paşa kabinesi kurulmuştur. O süreçte İtilaf Devletleri İstanbul'u Osmanlı'ya bırakacaklar mı, bırakmayacaklar mı tartışması yaşanmıştı. Bu dönemde padişahın tavrı sanki değişiyor. Yani o İngiliz siyasetini bırakıp, önce ABD, ardından da Fransızlara yanaşıyor. Böyle midir?

Açıkça ben o kadar fazla önemsemiyorum bu durumu, çünkü işin başında İngilizlerin olduğunu Vahdettin de biliyor. Dolayısıyla İngilizlerle arasına fazla mesafe koyamaz. Bu bir. İkincisi, İtilaf kanadı İstanbul'a bir Rum toprağı gibi bakmıyor. Hatta Kurtuluş Savaşı sırasında Yunanlılar bir ara İstanbul'u ele geçirmek gibi bir harekâta girişiyorlar. Ve engelleniyor bu, İngilizler ve Fransızlar gayet enerjik bir şekilde, "durun bakalım siz de çok oluyorsunuz" diyorlar. Dolayısıyla Vahdettin'in belki biraz İngilizleri dengelemek için, hani meşhur Abdülhamit politikası var ya, denge politikası, ona benzer bir şey yapmış olduğunu söyleyebiliriz, ama İngilizlerden ayrıldığını söylemek bana biraz abartılı geliyor.

Sultan Vahdettin'in İstanbul'un Müslümanlığın Vatikan'ı olmasına razı olduğu belirtilir. Türkler de Anadolu'da yaşamaya devam edecekti bundan böyle.

Osmanlıların, yani İstanbul'daki hükümetin resmi duruşu bütün Osmanlı topraklarını aynen muhafaza etmek, ama daha böyle yerinden yönetimli, bir tür konfederasyon gibi devam etmesini sağlamaktı. Yani geriye kalan toprakların olduğu gibi Osmanlılar tarafından tutulmasını, yalnız çok daha yerinden yönetilmesini kabul eder gözüküyor Osmanlı sultanı. Onun nedenini bugüne kadar kimse doğru dürüst araştırmadı. Zaten İstanbul'dakilerin derdi nedir diye -bugüne kadar hep Ankara tarafından yazıldığı için tarih- ciddi bir çalışma yok. İstanbul'un mesela, bir Türk sultanlığını düşünebildiğini sanmıyorum. Vahdettin'in, ulus devlet derecesine gelmiş bir coğrafyada artık sultanlığın mümkün olmadığını düşünür bir hali var bence. Şimdi Vahdettin'in yazışmalarını okuyorum, Damat Ferit'in, İngiliz, Fransız, İtalyan yüksek komiserlerinin toplantılarının tutanaklarına bakıyoruz. Suriye'ye, Irak'a ilişkin hiçbir şey yok. Onlar çoktan gitmiş bile. Yani konuşulan Türkiye ulus devleti. Orada da saltanat daha da zayıflıyor bana kalırsa.

O günlere Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti açısından baktığımız zaman bu cemiyetin sanki ülkenin daha doğusunda örgütlenmiş ve batısı tarafından da çok kabullenilmeyen bir yapısı olduğu görülüyor. Batı Anadolu'da Redd-i İlhak cemiyetleri var. Sanki böyle ikiye bölünmüş bir Anadolu var. Mustafa Kemal'in başında olduğu Heyet-i Temsiliye sadece şarkı temsil ediyor görünümü var. Bunun nedeni nedir?

Şimdi orda belki iki neden görebiliriz. Bir tanesi zaten batının bir kısmı Yunan işgali altında. Şimdi doğudaki kongrelere bakıyorsunuz; gayet yüksekten konuşan, ama konuya sadece vatan savunması olarak değil, meşrutiyet açısından da bakan bir siyaset görüyoruz Erzurum Kongresi'nde. Ama Alaşehir, Balıkesir kongrelerine baktığımız zaman, "biz siyasetle uğraşmıyoruz, vatanımızı savunmaya çalışıyoruz" durumunu görüyoruz.

Yani sadece İzmir'in işgaline odaklanmış gibiler?

Evet, bir de bu işgal daha fazla genişlemesin görüşü var. Ayrıca doğuda İttihat ve Terakki daha güçlü. Örgüt olarak üstün geliyor. Hürriyet ve İtilaf sempatizanları da var, ama sesleri çok çıkmıyor. Batıda ise İttihatçılar biraz daha zayıf, mesela Alaşehir'de oylama yapılıyor. Sivas'taki kongreden delege istendi, gönderelim mi göndermeyelim mi diye. Eller kalkıyor ve hayır çıkıyor. Halbuki evet ile hayır arasındaki çizgi aslında İttihatçılık ile İtilafçılık arasındaki çizgi. Onların gözleri ve kulakları İstanbul'da.

İkinci neden, doğuda Erzurum'daki 15'inci Kolordu'yla Ankara'daki 20'nci Kolordu'nun başında Kuva-yi Milliye yanlısı iki komutan var

Kâzım Karabekir ve Ali Fuat Cebesoy var.

Evet. Batıda ise böyle bir şey yok. Bu da Birinci Dünya Savaşı'nın bir sonucu. Çünkü 15'inci Kolordu Yakup Şevki Paşa'nın geri çektiği meşhur 9'uncu Ordu'dan kalanlar.

“Vahdettin’in ulus devlet derecesine gelmiş bir coğrafyada artık sultanlığın mümkün olmadığını düşünür bir hali var.”

Ankara’daki 20’nci Kolordu ise önce Mustafa Kemal’in, sonra Ali Fuat’ın Filistin’den geri çektiği 7’nci Ordu’dan geri kalanlar. Şimdi siz Cihan Harbi sırasında böyle kocaman bir ordu bulundurmuyorsunuz ki Ege’de. Sadece örtme birlikler bulunduruluyor. Dolayısıyla askerlerin gücü batıda yok ve batıdaki İttihatçılar o askerlerin gücünü kullanamadıkları için de sesleri o kadar yüksek çıkmıyor. Ama şunu unutmayın, yani bu belki biraz da, I. Dünya Savaşı’ndan yenik ayrılırken yapılan birtakım hazırlıkların da etkisiyle olan bir şey. İstanbul’dan sonra Karakol Cemiyeti’nin en güçlü olduğu yer Erzurum’dur. Kâzım Karabekir’in kurmay başkanı Albay Rüştü’den başlayan ve oradaki birtakım sivillere dek, ki içlerinde işte Süleyman Necati’ler, “*Milli Mücadele’de Erzurum*”u yazan Cevat Dursunoğlu da var, hepsi Karakolcu. Dolayısıyla batı ile doğu arasında böyle ciddi bir fark var.

Bir de Amasya Tamimi’ni imzalayan o beş önemli ismi unutmamak lazım. Batı Anadolu’da böyle bir askeri grup yok.

Şimdi, batıda başka bir fark daha var. İşte Uşak, Balıkesir, Alaşehir... Bunlar bir türlü bir araya gelemiyorlar. Doğuda ise, ki Mustafa Kemal Paşa’nın siyasi dehasının göstergelerinden bir tanesidir bu, hemen bir araya geliyorlar. Şimdi, siz de okumuşsunuzdur. Erzurum Kongresi’nde ister Erzurumlular olsun, ister Trabzonlular olsun her ikisi de baştan beri Mustafa Kemal’i istemiyorlardı. Şimdi burada durup 10 gün sonraya atlayalım. Heyet-i Temsiliye’ye seçim yapıldığı zaman Rauf Orbay da Mustafa Kemal de geçerli 46 oyun 46’sını da alıyorlar Erzurum Kongresi’nde. Bu şu demek; ikisi de siyasetten ve büyük siyasetten anladıkları için bunlara anlatmışlar: “Arkadaşım bu iş böyle Doğu Anadolu ile, vilayet ile olmaz. Bu büyük iş, bunu ulusal çapta yapmamız lazım bir. Bir de mesele, ülkemizi savunacağız, ama ülkemizi başkentimizden savunacağız. Yani Meclis-i Mebusan’la ve onun denetlediği bir hükümet vasıtasıyla savunacağız.” Böylece Milli Mücadele’yi hemen meşrutiyet mücadelesine dönüştürüyorlar. Batıda bu yok. Birtakım İttihatçılar çabalıyorlar buna, ama beceremiyorlar.

Aynı şekilde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin İstanbul’la da sorunları var. Mustafa Kemal başından itibaren Karakol’a ve İstanbul’daki İttihatçılara güvenmiyor.

1921 sonuna kadar devam ediyor. Şimdi isterseniz →

Sultan VI. Mehmet Vahdettin bir cuma selamlığında (altta). Halide Edip (Adıvar) İzmir’in işgalinden sonra yapılan protesto mitinglerinin birinde konuşuyor (altta sağda).

burayı Büyük Millet Meclisi döneminden örneklerle anlatayım. Daha kolay olur. Bir vatan savunması var, çok önemli ve bunun için herkes güç birliği yapma halinde, ama bir de bu vatan savunması sırasında iç politika çekişmesi var. Kara Vasıf, Galatalı Şevket gibi kişiler, daha sonra Ankara'da milletvekili olacak Çolak Selahattin...Bunların hepsi Enver'in adamı. Mustafa Kemal ise o tarihlerde bu kişilerin sevmediği biri. Ama Mustafa Kemal müthiş örgütçü, iyi bir asker... Meşrutiyete de onlar kadar bağlı, yani hâkimiyet-i milliyeyi, milletin hâkimiyetini isteyen bir adam, ama eline iktidarı geçirdiği zaman cumhuriyet ilan edecek, kadınları eşit yapacak, Latin harfi alacak vesaire... Bunların hepsi biliniyor. Dolayısıyla Enver ve çevresindeki hâkimiyet-i milliyeye sonuna kadar sadık, ama toplumsal devrim açısından bu kadar köktenci olmayanların onu sevmelerine imkân yok. Şimdi burada alttan alta bir önderlik mücadelesi var.

***Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi (üstte). 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgali sırasında İngiliz birlikleri (sağda).**

"Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin yüzde doksanı İttihatçıydı."

İstanbul'da Meclis-i Mebusan açılmadan önce Mustafa Kemal mebusların Ankara'da toplanmalarını istiyor konuşmak için. Bu gerçekleşmiyor. Ayrıca meclisteki grubun adının Müdafaa-i Hukuk olmasını istiyor, bu da yerine getirilmiyor. Mustafa Kemal "beni meclis başkanlığına seçin, çünkü İstanbul işgal edilirse ben Anadolu'da meclisi yeniden toplarken bir meşruiyetim olsun" diyor. Buna da uyulmuyor. Sanki Heyet-i Temsiliye üyeleri İstanbul'a gelince Ankara'da konuştuklarının biraz daha dışında davranıyorlar. Bunu nasıl açıklamalıyız?

Şimdi burada aslında komik bir durum var. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti zaten neredeyse yüzde doksan itibariyle İttihatçılardan oluşan bir takım. Padişah ise bu takımın 1916'da Yusuf İzzeddin Efendi intihar ettiği zaman, "ne yapsak sultan olmasını önlesek" diye düşündüğü Vahdettin. Padişah Meşrutiyet'e de son vermiş, aylarca seçimler filan yapmamış. Ama bu İttihatçılar onun devlet başkanlığı altında meclis için İstanbul'a tıpış tıpış gidiyor. Böyle bir oyun oynama durumu. Üstelik de kulağınıza birtakım dedikodular da gelmiş. Bunlardan bir tanesinde padişahın seçim sonuçları karşısında, "Ya Ali Rıza Paşa şu meclisi açmasak nasıl olur?" diye konuştuğunu da biliyoruz.

Şimdi bu ortamda ya sizin savaş baltalarını bir şekilde gömmeniz gerekiyor, ya da en azından gömer gibi yapmanız. Mesele bu işte. Eğer "o namussuzlar, alçaklar" diye telgraf çeken Mustafa Kemal gibi keskin sirkeyi başkan yaparsan, bir de ondan sonra Müdafaa-i Hukuk Grubu diye, yani Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne sanki bir siyasi partiymiş gibi davranırsan o baltaları gömmek o kadar kolay olmayacak. Zaten padişah da meclisin açılışına gelmiyor. Konuşmasını okutturuyor. Damat Şakir Paşa okuyor. Hastayım diyor, ama hasta olmadığını da herkes biliyor. Bu durumda bir tür karşılıklı komedya oynanıyor.

Mustafa Kemal de bu oyunun farkında mı?

Mustafa Kemal de bunların farkında ve hatta parçası. Kaldı ki Mustafa Kemal açısından asıl önemli olan şey, adı o günlerde Ahd-i Milli olup da daha sonra Misak-ı Milli olarak tanınacak olan metnin meclisce kabul edilmesi.

Ancak bu sırada Felah-ı Vatan grubuna başbakan ve İçişleri bakanı katılıp konuşma yapıyorlar. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kapatılmasını istiyorlar. Kesin öyle ve onlar da bu nedenle dinlemiyorlar. **Orada çok ilginç bir adım atıyor Mustafa Kemal ve Anadolu**

ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kapatılması kararını mebuslarla meclisteki Felah-ı Vatan grubuna bırakıyor.

Bakın bu çok güzel bir soru, neden? Çünkü Mustafa Kemal'in keskin olmadığını da gösteriyor. Bunların hepsi taktik, o günkü taktikler ve bunlar gerçek politikayı açığa çıkartan şeyler değiller. Ayrıca bu söylediğinizi Anadolu'da olup da yapanlar var. Mesela Kâzım Karabekir. "Tamam" diyor, "artık Meclis-i Mebusan açıldı. Cemiyete gerek yok, ben de zaten Heyet-i Temsiliye toplantısına gelmeyeceğim." Orada Mustafa Kemal'in bana kalırsa çok ince bir politikası var. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne bir tür siyasi parti gibi bakıyor. Nasıl bir tür siyasi parti? Böyle daha sonra kelebeğe dönüşecek tırtıl gibi. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti gerçekte metamorfoz yapan bir İttihat ve Terakki'dir, onun başına şimdi Mustafa Kemal geçiyor. Bu tabii İstanbul'dakilerin tüylerini diken diken eden bir şey. Çünkü İttihat ve Terakki mutlaka ve mutlaka hâkimiyet-i milliye demektir, yani meclis üstünlüğü. Bu da İstanbul'un kesinlikle istemediği bir şey.

Ankara'da yeni kurulan gazetenin adı da bu; "*Hâkimiyet-i Milliye*".

Tabii. Ondan önceki Sivas'taki gazetenin adı da "*İrade-i Milliye*". Mesele şu, İstanbul'un derdi İttihat ve Terakki'nin kökünü kazımak, çünkü bunlar hâkimiyet-i milliyeci. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti her ne kadar Sivas'ta "İttihat ve Terakki'yi diriltmeyeceğim" diye yemin etmiş olsa da bunların İttihatçı olduğu herkes tarafından biliniyor. Dolayısıyla ülke işlerinde özellikle de savaş sonrasında, barışı elde etme çabasında, önderliği bu eskiden alınlarında "İttihat ve Terakki" yazan adamların eline geçirmesi tekrar İttihat ve Terakki'nin popülaritesini sağlayacak, o yüzden bunun kaldırılmasını istiyor. Mustafa Kemal bu konuda rahat. Çünkü Anadolu'ya hâkim, Anadolu'nun işgal altında olmayan topraklarında artık İstanbul'un adı geçmiyor. Ben bir yazımda, "İstanbul'un emirleri Bostancı'dan öteye gitmiyordu" diye yazdım. Mustafa Kemal emin Anadolu'dan. O yüzden zaten gruba da Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu adı konmamasına 1920'de kızmamıştı. 1927'de "*Nutuk*"ta ise kızar.

Üçüncü Meşrutiyet'in en önemli kazanımı Ahd-i Milli midir?

Evet, ama meşrutiyetin kendisi de zaten en büyük kazanım. Yani başkent yeniden meclise kavuşuyor. Çünkü İstanbul'daki o meclis toplanmasaydı Anadolu'da kurulacak bir meclis o kadar başarılı olmayacaktı. Asıl başarı o meclisin toplanması, o seçimin yapılmasıdır. Orada da içişleri →

“16 Mart’ta İstanbul’un işgali İtilaf Devletleri adına büyük bir hata. Bununla ulusal hareketin hemen biteceğini sanıyorlar.”

bakanlığının Elazığ valisi Ali Galip ile olan yazışmalarının birdenbire ifşa edilip, İstanbul’da Damat Ferit Paşa hükümetinin rezil olmasının, dolayısıyla padişahın zor durumda kalmasının payı var. Çünkü padişah devam etseydi, o rezil olmuş hükümet ile işbirliği halinde gözükecekti. Onu kaldıramadı...Damat Ferit yerine Ali Rıza’yı getirdi sadarete. Hatta Ali Rıza geldikten sonra bile düşünün seçim çağrısı 7 Ekim’dir. Yani tam bir hafta tereddüt etmişler seçim çağrısı yapalım mı, yapmayalım mı diye. Yapmak zorunda kalıyor seçimi, böylece Anadolu zaferi kazanmış oluyor.

16 Mart’ta İstanbul’un işgaline geldik. Siz kitabınızda diyorsunuz ki, İstanbul’un işgali Ahd-i Milli’nin, yani Misak-ı Milli’nin kabul edilmesine İngilizlerin verdiği yanıttı. Ahd-i Milli ise aslında Barış Antlaşması’na Türkiye’nin verdiği yanıttı. Bunu biraz açar mısınız?

Biliyorsunuz Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, artık bir ulus devlet olacağına akılları yatmış kişilerden oluşuyor. Dolayısıyla arkalarında İzmir’in işgali dolayısıyla tam güvenemedikleri bir Wilson ilkesi var. O ilkeye göre Türklerin çoğunlukta oldukları yerler Türklere bırakılacaktı. Diyorlar ki “Erzurum’u Ermenilere nasıl verirsin? Türkiye’nin Suriye ile Irak sınırı nasıl çizilecek? Bunun belli olmasında bizim irademizin de masaya getirilmesi lazım. Daha fazlasını istemiyoruz.”

Ben o açıdan Ahd-i Milli’nin müthiş iyi düşünülmüş ve tam bir diplomasi harikası olduğunun kanısındayım. “Bizim çoğunlukta olduğumuz yerleri istiyoruz” diyorlar. Bu zor bir mesele, çünkü Batı Avrupa’da bile Fransızların oturdukları yerlerle Almanların oturdukları yerler iç içe.İşte bu temel üzerinden diyorlar ki “bizim imparatorluğun eski topraklarında bir gözümüz yok, ulus devlet kurmak istiyoruz ve bu devlet üzerinde kapitülasyonlar istemiyoruz.” Son derece minimalist, son derece gerçekçi bir program.

Ama İstanbul’un işgali büyük bir hata. O işi yapmakla ulusal hareketin hemen biteceğini sanıyorlar. Ayrıca orada İtilaf Devletleri’nin istihbaratının zayıf olduğu sonucuna varmamız lazım. Bir de galiba Yunan ordusuna fazla güveniyorlar. Yunan ordusunun karşısında toparlanıp durabilecek bir Türk ordusu zaten olmaz, diye bakıyorlar. Başta haksız da değiller, ama Ankara çabuk toparlanacak. Bir de korktukları başlarına gelecek: Ankara Bolşeviklerden sıkı yardım alacak, yani onu da unutmamak lazım. Dolayısıyla bana kalırsa çok büyük bir hata zaten o günlerde İstanbul’un işgali.

M. Kemal’i yaratan en önemli hatalardan biri diyebilir miyiz?

Evet, ama ben Mustafa Kemal’in o tarihte artık önderlik rolünü kabul ettirmiş olduğunu kabul ediyorum. Ancak ekmeğine yağ sürdü diyebiliriz. Baştan Heyet-i Temsiliye’nin içinde “Anadolu’da kuralım meclisi” diyen radikaller var. Ama sonra, “İstanbul’daki Meclis’e gitmezsek, bunlar devrimci, isyancı falan diyecekler gidelim. Başımıza bir şey gelirse o zaman Anadolu’da toplarız meclisi” diyorlar ki tahmin doğru çıkıyor. O açıdan da yani iyi bir siyasal çözümleme var orada. Baştan İstanbul’a gitmeyi kabul etmeyip meclisi Anadolu’da açsaydılar, o meclise 23 Nisan 1920’de gelen kadar insan da gelmeyebilirdi. Hatta yarısı bile gelmeyebilirdi**.** O açıdan işgal ile Mustafa Kemal Paşa’nın ekmeğine yağ sürdüler. Tabii Mustafa Kemal Paşa da biraz keskin sirke. Hemen bir kurucu meclis toplayalım diyor.

Ankara’da Meclis açıldıktan sonra bir merasim günü. (altta).
FEZA KÜRKÇÜOĞLU ARŞİVİ

Onun kafasında Fransız İhtilali var değil mi şablon olarak?

Onun kafasında basbayağı yeni bir Türkiye Devleti kurmak var. Bunu erkenden yapmak istiyor, ama yapamıyor.

Kâzım Karabekir biraz dizginliyor Mustafa Kemal'i kurucu meclis konusunda.

Evet, ama o zaten son derece meşruiyetçi bir adam. Tam bir memur kafasına sahip.

Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşuna geldik. İstanbul'da Meclis-i Mebusan'ın feshedilmesi Ankara'da 23 Nisan'da açılacak olan meclis için ciddi bir meşruiyet sağladı. Ancak bu iki meclis bire bir aynı meclis değil. İstanbul'daki mebusların bir bölümü Ankara'ya gelmiyor ve onların yerlerine yeni mebuslar seçiliyor. Bu iki meclis arasındaki fark nedir?

Aslında Ankara'daki meclis için bir seçim var, hatta biraz da garip bir seçim. Çünkü seçim kanununda değişiklik yapmadan, "bu olağanüstü bir meclis, bu yüzden seçimde şöyle bir şey yapacağız" diyorlar. Bizim eski seçim kanunumuzda temel seçim çevresi sancaktır. Ve sancakta yaşayan her 50 bin erkek nüfusa bir milletvekili seçilir. Büyük Millet Meclisi açılışı için sancağın büyüklüğü ve nüfusuna bakılmaksızın her sancaktan beş tane mebusun gönderilmesi kabul ediliyor. 19 Mart'ta Ankara'da bir meclis kurulması için seçim çağrısı sırasında Mustafa Kemal Paşa çok güzel bir hile yapıyor ve meclise meşruluk konusunda biraz daha fazla destek sağlayabilmek için İstanbul'daki Meclis-i Mebusan'ın bütün üyelerinin de bu yeni açılacak olağanüstü meclisin doğal üyesi olacağını söylüyor.

Bir tür devamlılık sağlanıyor yani.

Evet. Zaten işin çok da hoş bir tarafı var. Buna kimse bakmamış. Büyük Millet Meclisi açıldığı zaman ilk çıkardığı kanun ne biliyorsunuz değil mi? Hayvancılıktan alınan vergiyle ilgili kanun çıkıyor. Neden biliyor musunuz? İngilizler İstanbul'da meclisi bastıkları sırada konuşulmakta olan kanun oydu da ondan. Dolayısıyla Ankara, "Nerede kalmıştık? Kaldığımız yerden devam" mesajı vermiş oluyor kamuoyuna.

Ama aslında bu, bir tür süreklilik yanılsaması. Çünkü mesela, "Ben İstanbul'daki mecliste ikinci başkandım. Birinci başkan da vefat etti dolayısıyla başkan oldum" diyen Celaleddin Arif çıkınca Mustafa Kemal seçim yaptırıyor ve başkan seçiliyor. Şimdi dolayısıyla bu yeni mecliste eskinin devamı da var, yeni şeyler de var.

Aslında Ankara'da açılan Büyük Millet Meclisi'nin kendisini nasıl tanımladığı da önemli. Bunu, meclisten geçen iki numaralı kanunda açık biçimde görüyoruz. İki numaralı kanun Hıyanet-i Vataniye Kanunu. Bu kanunda Büyük Millet Meclisi'nin bir tanımı vardır. Bu tanımda meclisin vatanı, milleti, saltanatı, hilafeti yabancıların elinden kurtarmaya matuf olarak kurulduğu söylenir. Saltanat ve hilafet kurtulunca meclise de gerek kalmayacaktır.

Bu bir devrim meclisi... Kuvvetler ayrılığı dediğimiz ilke Ankara'da yok. Hem yasama, hem yürütme tek elde…

Daha sonra buna yargı da eklenecek.

Evet, Eylül ayından sonra yargı da olacak. Ben bu konuda çok duyarlıyım. "İşte tarihimizdeki en demokratik meclis Birinci Meclis'tir" derler, bu yanlış. Belki tarihimizde en çok sesli meclistir. Bunu kabul ederim, ama o dönemde demokratik olmak için genel oy hakkına geçilmesi, belirli bir yaşın üzerinde her erkeğin oy kullanması lazım ki bu yok. Mesela, dünya ulusları arasında eğitim almış herkes ülkesinde genel oy hakkına ne zaman geçildiğini bilir. Bizde ise bilinmez; öğretilmez de. 3 Nisan 1923'ten önce genel oy hakkı yok bu memlekette, dolayısıyla belirli bir yaşın üstünde her erkeğin seçmen olmadığı bir ortamda demokrasiden söz edilemez. İkincisi ki bu siyaset bilimine giriş dersinde okutulur. Kuvvetler birliği varsa, demokrasi yoktur. Ayrıca seçim yok. →

Eylül ayında çıkacak olan Nisab-ı Müzakere Kanunu, yani toplantı yeterliliği kanunu diyor ki, "Büyük Millet Meclisi amacına ulaşana kadar aralıksız olarak toplantı halinde kalır." Bu ne demek? Seçim yok demek.

Şimdi böyle bir sisteme demokratik denmez. Ne denir? Devrim meclisi denir. Şimdi tarihçilik bizde maalesef bu alanda anayasa hukukçularının tekelinde kaldı. Anayasa hukukçuları devrimi anlatamazlar, çünkü devrim hukukun bittiği yerdir. O yüzden bir devletin bittiği yerden hemen başka bir devleti başlatmak zorundalardır. O yüzden de 23 Nisan 1920'de yeni bir devlet kurulduğunu iddia ederler, ki bu saçma bir şey, böyle bir şey yok. Mustafa Kemal çıkıyor, "Efendiler" diyor, "biz buna halk hükümeti diyoruz. Ne yapalım sizin o kitaplarda gördüklerinizden hiç birine benzemiyor. Biz zaten kimseye benzetmeyiz, kimseye benzememekle müftehirizdir (iftihar ederiz). Biz bize benzeriz."

1920'de peş peşe çıkan isyanlar için "iç savaş" tanımına katılıyor musunuz?

Çok abartılı bir tanım. İç savaş deyince denge, nüfus ve güç konusunda daha bir büyük ölçekler akla geliyor. Asıl önemli şey, iç savaş dediğimiz zaman bir devrim, bir de karşıdevrim varmış gibi bir izlenim ediniyoruz, ki doğrusu da bu zaten. Halbuki Anadolu'daki isyanların bir kısmının, yani Ankara ile karşı karşıya kalan isyancıların bir kısmının İstanbul'un adamları olmadığını biliyoruz... Mesela Yozgat'ta Çapanoğlu. Ya da Doğu Anadolu'da birkaç ufak isyan girişimi. Dolayısıyla isyan dendiği zaman, hemen İstanbul'un kışkırttığı bir şey olarak görmemek lazım. Adam zaten asker vermek istemiyor, vergi vermek istemiyor. Mesela Koçgiri İsyanı, çıkaranlar Alevi halk. Onlar mı padişahın, halifenin adamı? Zaten onu da Alevi düşmanı Sakallı Nurettin Paşa kan revan içinde bastırdığı için Büyük Millet Meclis'inde yargılayacaklardı.

Ankara'yı saran Anzavur, Düzce, Konya isyanları...

Diğerlerinin İstanbul'la ilişkisi var, özellikle de Anzavur'un. Ama bunlar iç savaş diyebileceğimiz bir boyutta değil. Düşünsenize, Anzavur'un hakkından gelmeye bir Çerkes Ethem yetti. Hani iç savaş denilince Bolşevik Devrimi'nden sonra Kızıl Ordu'yla Beyaz Ordu arasındaki gibi, ya da Fransa'da 300 bin kişinin öldürüldüğü gibi, veya ABD'de kuzeyle güneyin arasındaki savaş gibi kritik süreçler akla geliyor. Bizim durum bu yüzden bana biraz abartılı geliyor. Bir takım gericiler var mı Anadolu'da? Var. Ama unutulmamalı ki İttihat ve Terakki 1913'ten itibaren uyguladığı iktisat politikasıyla eşrafı kendisine bağladı. Anadolu'da eşrafın ezici bir çoğunluğu İttihatçı. Eşraf ne derse toplum da onun peşinden gider. Mesela, Tarık Buğra'nın "*Küçük Ağa*"sında görüyorsunuz eşrafı. Eşraf kim? Müftü, büyük toprak sahibi, büyük tüccar, hâkim vesaire. Yani eşraf derken hep böyle yerli zenginleri anlamayalım... Aralarında münevverler de var, öğretmenler de. Bunların zaten yüzde 99'u mücadeleden yana. Bu yüzden karşı taraf hep zayıf olur. Tıpkı İstanbul'daki gibi. Ali Fuat Türkgeldi'nin anılarına bakarsanız, bir yerde Vahdettin'in de isyan ettiğini görürsünüz, "benim emrimde İttihat-

Temmuz 1920, kurban bayramında Büyük Millet Meclis önünde yapılan dua (üstte). Çerkes Ethem, Refet Bele ile Alaşehir Kongresi'ne katılan Kuva-yi Milliye komutanları (sağda).

“Vahdettin ve Damat Ferit, “İttihatçılar savaş suçlusu, İngilizler onları pataklayacak, biz de o sayede ülkeyi yöneteceğiz” diye düşünüyordu.”

çılarınki gibi kaliteli birkaç tane adam yok” diye. Yok, çünkü işe yarar yüz kişinin doksan dokuzu öteki tarafta. Böyle bir dengesizlikte de iç savaş bana biraz abartılı bir deyim gibi geliyor.

Bu çerçevede isyanları bastırdığı için kahramanlaştırılan bir “Çerkes Ethem” portresi çıkıyor ortaya.

Evet, İttihatçı, Teşkilat-ı Mahsusacı, diğerlerinden bir farkı yok. Yani ben Ethem Bey ile Topal Osman Ağa arasında hiçbir fark görmüyorum..

Hâkimiyet-i milliyeci mi Çerkes Ethem?

Evet, kesinlikle. Son aşamada Yunanlara sığınması noktasında ise talihsiz bir adam. Bakın, Osmanlı seçkinleri dediğimiz insanlardan bahsediyoruz. Bunların yüzyıllara dayanan bir bürokratik gelenekleri var. Emir, komuta, idare, vali, müşir, mirliva, bunlar o geleneğin anahtar kelimeleri. Ankara da yavaş yavaş bunu yeni baştan kuruyor. O zaman Ethem Bey gibi birinin yapabileceği iki şey var. Bir de yaptığına bakalım, neredeyse 8 ila 10 bin kişilik bir kuvvete komuta etmişsin, ama şimdi seni bir devlet teşkilatına geçmeye zorluyorlar. Yüzbaşı, bilemedin en fazla binbaşı yaparlar seni. “Biz zamanımızı doldurduk” deyip Bandırma’ya da gidemiyorsun, çünkü orası Yunan işgalinde. Mebus olabilirdi, ama o zaman seçim yok, Yenibahçeli Şükrü’nün milletvekili seçildiği ara seçim de yok. Çok daha sonra gelecek. Zaten çok ilginç, sona doğru yayınladığı bir bildiri var Ethem Bey’in. O bildiride barıştan yana olduğunu söylüyor. Ankara’nın biraz daha yapıcı olmasını istediği bir bildiri bu. Çünkü o dönem Yunanistan’la barış anlaşması imzalanacağı yolunda bir hava doğuyor. Yunanlar da o barış sonrasında terk edip giderler diye bir beklentisi var. Ne kadar gerçekçi bir beklenti, benim o konularda kuşkum var. Ama dediğim gibi iki ateş arasında kalmış olmanın acısını çeken biri Ethem Bey. Talihsiz bir hikâye...

Geldik Yunan taarruzuna. 22 Haziran’da Yunan taarruzu başlayacak, Bursa ve Balıkesir düşecek. Yunanları bu taarruza Ankara’yı barış anlaşmasına zorlamak için İngilizler mi yöneltti?

Öyle, ama bunu da sırf İngilizlere yüklememek lazım. Çünkü unutmayın, Yunanistan toprağa aç bir ülke, hani nasıl Orta Asya çağlar boyu her istikamette göç vermiş, Yunanistan da öyle. Ta antikçağdan beri durmadan göç veriyor. Çünkü toprak yok, olan da kıraç. Ege ise müthiş...

Yunan ordusunun ileri harekâtı 22 Haziran 1920’de başladı.

Almanların II. Meşrutiyet’te yaptıkları bir araştırmaya göre Menderes ve Gediz havzaları 100 milyon insanı besleyebilecek potansiyeli olan bir bölge. Yunanistan’ın da buna ihtiyacı var. Dolayısıyla İngilizlerden bağımsız kendi arzuları da var. Ama büyük oranda İngilizlerin payı da var bunda. Çünkü Ankara’yı, ya da Türk direnişini diyelim, Türk milliyetçilerini pataklayabilmek için yollanabilecek bir Fransız, ya da İngiliz birliği yok. Dolayısıyla öyle 80-100 bin kişilik bir İngiliz, ya da Fransız ordusunun Anadolu’ya gönderilmesi söz konusu değil. Zaten Ankara’dakiler bunu biliyorlar. Ama mesela Vahdettin bunu bilmiyor...

Bunu biraz açabilir misiniz?

Ali Fuat Cebesoy ile Kâzım Karabekir arasında bir yazışma var, Refet Bele’nin Samsun’da yaptıklarından dolayı İngilizler “oraya asker çıkartırız” diye tehdit ediyorlar. Ali Fuat, “kuru gürültüdür, blöftür, aldanmayın, bunların o işi yapacak güçleri yoktur” diye bir telgraf çekiyor. Kâzım Karabekir de yanına not düşmüş, “biz zaten üç aydan beri bunu biliyoruz” diye. Yani o çılgın Türkler, yedi düvele karşı söylemleri yanlış. Ankara’da her şey hesap üzerine. Vahdettin’in ve Damat Ferit’in İngilizlere bel bağlaması ise öyle değil, bilmiyorlar. “Bu İttihatçılar savaş suçlusu, İngilizler onları pataklayacak, biz de o sayede memleketi yöneteceğiz” diye düşünüyorlar.

Şimdi Yunanların bir şekilde Ankara’dan kurtulması lazım, ki kurtulabileceklerini de sanıyorlar, ama yanılıyorlar. Çünkü geldiler Eskişehir’i, Bursa’yı aldılar, ama inadı bir türlü kıramıyorlar. →

Bu dönemde Ankara'da yeni devlet oluşumu görüyoruz, askere almak gibi, vergi toplamak gibi... Yani artık İstanbul'un tüm fonksiyonlarını Ankara'nın yerine getirdiği bir süreç başlıyor. Anadolu insanı hemen kabul etti mi bu durumu?

Hayır, hatta tam tersi. Asker kaçakları hâlâ en büyük sorun, ama unutmayın, Anadolu dediğimiz yerde eğitim olmadığı için milliyetçilik ideolojisi de yok. "*Yaban*" romanında o meşhur sahneyi bilirsiniz... "Bana ne" der, "Yunanları rahat bıraksalardı, İzmir'i Aydın'ı alır, orada kalırlardı. Mustafa Kemal Paşa ve adamlarının kabahati olmasa buraya kadar gelmezlerdi." Hayatında en büyük olasılıkla yarıçapı 20 kilometre olan bir dünyada yaşıyor Anadolu insanı. Okul da yok. Tabii daha da önemlisi adamın zaten canı çıkmış Balkan Savaşları'nda, Birinci Dünya Savaşı'nda. Tam 10 yıldan beri savaşıyor... Tarla ekilmiyor, tarım yapılmıyor. Baba gitmiş, oğul gitmiş. Kalmış bir tane 17-18 yaşlarında bir genç. O da tarlayı mı sürecek, yoksa Mustafa Kemal Paşa'nın ordusuna mı gidecek? Şimdi bu çok önemli bir şey. Bunu istemiyorlar.

Ankara eşrafın toplumu harekete geçirebildiği oranda bir iş yapıyor ki istiklal mahkemelerini kurmalarının nedeni de zaten askerden kaçmaları önlemek. Bu mahkemede asker kaçakları ölüm cezasıyla yargılanıp idama mahkûm ediliyor, ama silahını alıp yeniden birliğine katılırsa ceza affediliyor. Şimdi eğitimin burada ne kadar önemli olduğunu görüyoruz. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusu belki de dünya rekoruna sahipti asker kaçaklığı konusunda. Neden? Fransız ordusunda asker niye kaçmıyor? Diyelim kaçtınız ve köye geldiniz. "Namussuza bak, düşmandan kaçmış" denilip hemen ihbar ediliyor. Bizde ise "bu benim Mehmedim, gel oğlum bir çorba iç" deniyor. Vatan kavramı, düşmandan kaçmak kavramı yok. Bu düşünce henüz yok yani. O yüzden müthiş bir seçkin çabası gerekiyor Anadolu insanını askere almak ve orada tutmak için.

Sèvres Antlaşması sürecinde batıda en yaygın laflardan biri "Turkey is no more"du (artık Türkiye yok).

Sèvres Antlaşması'na geçebiliriz. O dönem Sèvres toplumda nasıl karşılandı?

Toplum ne olduğunu bilmediği gibi, haritaya da bakmamış. Sèvres'i önemseyen yine seçkinler... Tabii hangi açıdan bakarsanız bakın Sèvres bir rezalet, ama Versailles ne kadar rezaletse Sèvres de o kadar rezalet.

Damat Ferit Paşa Paris'te kendisini karşılayan İngiliz ve Fransız subaylarla birlikte (altta). İstanbul Hükümeti'nden Hadi Paşa Sèvres Antlaşması'nı imzalarken (altta sağda).

O dönemde "Turkey is no more" (artık Türkiye yok) lafı var. Mesela Versailles Anlaşması sırasında "Germany is no more" lafı çıkıyor mu?

Yok, ama Almanlar için yapılanlar da az buz değil. Şimdi Almanlara yapılanlar nasıl Nazizmi yarattıysa, Sèvres de bizde seçkin infiali yaratıyor. Peki o seçkinler niye infialdeler? Çünkü burada bir adaletsizlik var, üstelik Sèvres'i yapan insanlar kendi kendilerini tekzip etmiş oluyorlar. Çünkü Sèvres, Türklerin çoğunlukta oldukları toprakların Türklere bırakılacağına dair Wilson ilkesine tamamen aykırı. Hatta Amerikalıların yaptıkları araştırmada İzmir ve yöresinde bile Müslümanların yoğunlukta olduğu söyleniyor. Sèvres'in, I. Dünya Savaşı'nın çok uzamış olmasına Türklerin neden olduğu yolundaki iddialara dayanarak Türkleri cezalandırma operasyonu olması özelliği var.

Bugün Sèvres'i padişahın atadığı hükümetin imzaladığı ve onadığı görmezden gelinerek, "Sèvres zaten meclisçe onaylanmadığı için hiçbir zaman yürürlüğe girmedi" deniyor.

Sèvres imzalanıp onaylanmadı da, Antep'e, Maraş'a Fransız ordusu niye geldi? Zaten Sèvres diye bir şey imzalanması için İstanbul hükümetinin önüne konduğunda, Sèvres'in öngördüğü o yerleri Yunanistan, Fransa işgal etmiş bulunuyordu. Bakın Avrupalılar Napoléon'dan sonra Cihan Harbi büyüklüğünde bir savaş yapmadılar. Böyle topyekûn bütün ulusların seferber olduğu bir savaş yok. Birinci Dünya Savaşı patladığında da, bu savaşın dört yılda biteceği tahmin edilmiyordu. Hatta haftaya falan biter diye düşünüyorlardı.

Bir de komutanlar okullardan mezun olduklarında makineli tüfek çok bilinen bir silah değildi. Siper diye bir şey Birinci Dünya Savaşı'ndan önce yok ki. O öyle bir şok ki. Onun acısını işte Almanlardan, Macarlardan, Avusturyalılardan, Türklerden çıkartıyorlar.

İlk günden itibaren Sovyet Rusya Ankara'yı desteklemiş gibi bir algı var. Aslında Sovyet Rusya 1920 başında Ankara'ya "Ermenistan'a siz şu vilayetleri verin" diyen bir ülke konumunda...

O çok uzun sürmüyor. Ve ben onun da ciddiyetine inanmıyorum. Mesele Brest-Litovsk Antlaşması'nın Bolşeviklere silah zoruyla imzalatılmış olması ile ilgili. Sonunda 1878 Berlin Antlaşması ile kaybettiğimiz üç livayı - Kars, Ardahan ve Batum - geri vermek istemiyorlar Bolşevikler orada. Ama sonunda barış olsun diye tamam deyip veriyorlar. Ne ki ondan sonra yan çizmek istiyorlar. Ayrıca, kaybettiklerini o kadar içlerine sindirememişler ki 1940'da geri almaya kalkacaklar. Toprak olarak Brest-Litovsk'ta verilenin bir kısmını geri almaya çalışalım dediklerini kabul ediyorum. Zaten son kertede de orada Türkiye bir centilmenlik yaparak Brest-Litovsk ile alınan Batum'u Bolşeviklere bırakacak. Ama gerisini tutacağız.

Sovyet Rusya'nın Dışişleri Halk komiseri Georgiy Çiçerin'in Van'ı, Bitlis'i, Bingöl'ü Ermenilere verin yolunda bir talebi yok mu Ankara'ya?

Var, ama çok uzun sürmeyecek. Sonunda görecekler ki, Türkiye'ye, Ankara'ya yardım etmek, onun yanında olmak kendileri için, Ermenilerin, ya da Gürcülerin istedikleri toprakları desteklemekten daha yararlı. O yüzden "tamam alın" diyecek Lenin. Ankara da Kâzım Karabekir'e ileri harekât için yeşil ışığı yakacak. Karabekir de tekrar alacak buraları. Bir anti-Türk, ya da pro-Ermeni, ya da pro-Gürcü tutum diye bir şey yok. Bolşevikleri, Rus Çarlığı'nın topraklarını aynı şekilde elinde tutmaya çalışan adamlar gibi görmeniz lazım. Polonya'yı nasıl vermek istemiyorlarsa, 1878'de aldıkları üç vilayeti de geri vermek istemiyorlar. Bizimkilerin de işine geliyor. Çünkü Bolşeviklerden başka yardım alınabilecek bir ülke yok. Bu yüzden bizim bütün milliyetçiler o dönem de Azerbaycan'ın Bolşevikleşmesi için çabalıyor. Çünkü Sovyet Rusya'yla Türkiye arasında Bolşevik olmayan bir ülkenin bulunmaması lazım karadan yardım alabilmek için.

Mustafa Kemal'in o konuda bir konuşması var. "Sovyet yardımı alabilmemiz için Sovyetler ile sınır olmamız lazım. Bunun için Gürcistan, Azerbaycan ile konuşmamız lazım" diyor.

Tabii, çünkü Gürcüler Menşevik, Ermeniler de Taşnak, dolayısıyla Bolşeviklerle araları bozuk. Tabii Rusya'yla araları bozuk olduğu için Fransız ve İngilizlerle de araları →

çok iyi. Bir de Karadeniz İtilaf donanmasının kontrolünde olduğu için yardım sadece karadan gelebiliyor. Bu durum ise yardımın gelmesine engel olduğu gibi, Türkiye'nin yeniden İtilaf ülkeleri tarafından sarılma tehlikesini de ortaya çıkartıyor. O yüzden Bolşeviklerin tekrar Güney Kafkasya'yı ele geçirmesini Ankara istiyor.

Sovyet Rusya'nın elinde Enver Paşa var, Türkiye Komünist Fırkası da Mustafa Suphi tarafından yeni kurulmuş. Bir tarafta da Ankara var. Enver'i Mustafa Kemal'in yerine geçirtme gibi bir planı var mı Sovyet Rusya'nın?

Yok, Enver'i yedekte bekletme politikası kuruyorlar. Çünkü Sakarya Savaşı'na kadar Ankara'nın dayanıp dayanmayacağını bilemiyorlar. Sakarya'dan sonra da Enver'in ipini kesiyorlar. O da çekip gidiyor.

Aslında Sovyet Rusya'yı biraz evvel sözünü ettiğimiz politikaya ikna eden insanlardan biri Enver. Daha Almanya'dayken konuşuyorlar, "İngiliz emperyalizmine karşı mücadele edersek bu durum sizin lehinize olur. Dolayısıyla bizim bu mücadelemizde bize destek olun" denililnce Sovyet Rusya da tamam demeye başlıyor. Hem Talat Paşa'nın, hem Enver Paşa'nın Berlin'de Karl Radek ile görüşmesi var. Dolayısıyla bu daha erkenden düşünülmüş. Zaten 1919'da Mustafa Suphi'ler daha Kırım'dayken yine ilişkiler var. Aynı düşmanla savaşıldığı için destek olma fikri oluşuyor.

Biliyorsunuz, Mustafa Suphi'yi kimin öldürttüğü hâlâ tartışılıyor. Ama sonuç olarak lider Türklerden biri öldürtüyor, ancak ona rağmen Bolşevikler yardıma devam edecekler. Neden? Çünkü Türklere yardım etmek, "biz o eski Çarlık Rusya'sı değiliz" diyebilmelerini sağlıyor Rusya'daki Müslümanlara.

Böylece kendi rejimlerini tahkim ediyorlar değil mi?

Evet, dolayısıyla biz ne kadar Bolşeviklere mahkûmsak, onlar da bize mahkûm. Mustafa Kemal de bunu bildiği için Mustafa Suphi'yi aradan çıkartabiliyor.

Yunan harekâtından sonra Mustafa Kemal'in Veliaht Abdülmecit Efendi'yi Ankara'ya çağırdığı doğru mu?

Belki çağıran olmuştur, ama resmi bir şey yok, uydurma. Tam tersi Atatürk'ün böyle bir şey yapmasına imkân yok. Kendisi 1919'dan beri cumhuriyetçi.Bırak Abdülmecit'i, İnebolu'ya kadar gelmiş olan oğlu Şehzade Ömer Faruk Efendi'yi bile geri gönderiyorlar. İstemiyorlar. Yani, Ankara'da böyle bir olay olması halinde çok mutlu olacak bir takım insanlar vardır, ama Mustafa Kemal ve çevresindeki grubun kesinlikle Osmanlı hanedanını bu işe ortak etmeme konusunda net bir tavrı var. Ankara'da başta olan ekip hiç istemiyor. Çünkü hanedandan birilerinin Ankara'da bu-

Enver Paşa, 1-8 Eylül 1920 tarihinde Bakü'de gerçekleşen Doğu Halkları Kongresi'ne Libya, Tunus, Cezayir ve Fas'ı temsilen katıldı. Ankara hükümeti de kongrede İbrahim Tali (Öngören) tarafından temsil edildi. Fotoğrafta Enver Paşa (en ortada), sağında Azmi Bey, solunda İbrahim Tali Bey ile birlikte Bakü'de.

lunması saltanatı kaldırmaya engel olurdu. Halbuki Mustafa Kemal daha 1919'da bu söylediğimiz olaylar daha ortaya çıkmadan önce kafasına koymuş saltanatı kaldırmayı.

Milli Mücadele içinde 1920'nin en karakteristik özelliği nedir?

Büyük Millet Meclisi tabii, ama demin konuştuklarımızdan yola çıkarak. Sonuçta bütün her şeyi yapacak olan bu meclis. BMM, 1920'deki en önemli şey bu.

Peki 1919'da bir yola çıkıldı, ama 1920 sanki bir kavşak gibiydi, yani başka bir yola doğru da gidilebilirdi. Bunu diyebilir miyiz?

Evet, ama eğer şöyle sorarsanız derim: 1920 mesela 1923'ü açıklamıyor. 1923'teki cumhuriyetin ilanını 1920'de BMM'nin açılmasında gören ekolün ben doğru düşündüğünü kabul etmiyorum.

Peki bu anlamda en büyük kırılma İstanbul'un işgali midir? İstanbul işgal edilmese ve Meclis-i Mebusan siyasal yaşamına devam etse, başka bir Mustafa Kemal portresinden konuşmak mümkün olur muydu?

Belki o da gelirdi İstanbul'a. Bilemiyorum. Bu tabii tam tarih sorusu değil, ama şunu söyleyeyim: Mesela 16 Mart 1920, 23 Nisan 1920'yi tetikleyen bir şey. Ama 16 Mart olmasa, 23 Nisan yerine, 28 Kasım 1921 falan gibi bir başka tarih olurdu. Çünkü sonuç olarak 16 Mart'a neden olan şey Ahd-i Milli. Ahd-i Milli'yi ise İngiliz okuduğu zaman, "Böyle bir şey olmaz, İstanbul'u vermem o zaman" diyor. Çünkü kafasında Sèvres var.

Bu noktada 1920 için mücadelenin en zor yılı diyebilir miyiz?

Evet.Çünkü para yok, pul yok, ki olsa bile milleti seferber edecek bir ideolojin yok, biraz önce bahsettiğimiz gibi asker kaçaklarından geçilmiyor. Düşün 1930'larda hâlâ eşkıyalık bitmemiş vaziyette. Ayrıca Yunan harekâtı da milli mücadeleyi destekleyen ulusal bir seferberlik durumu yaratmıyor. O yüzden Yakup Kadri "*Yaban*"ı yazdığında aslında gerçeği anlatıyordu, ama iktidar bunu sevmedi. Çünkü vatan, millet, Sakarya olsun istiyordu iktidar. İşte tarih kitaplarında Yunanlar çıktı İzmir'e, Ayvalık'a Türk ulusu şahlandı falan yazar. Türk ulusu şahlanmıyor, çünkü Türk ulusu yok. Türk ulusu olabilmesi için ilkokul; "Türküm, doğruyum, çalışkanım"; "gitmesek de, görmesek de o köy bizim köyümüzdür" lazım.

Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa, bir tören sırasında Meclis balkonundan halkı selamlıyor (üstte).

O yüzden ulusun ulusçuluğu değil, ulusçuluğun ulusu yarattığı söyleniyor. Bütün bunlar yok. Sadece Sakarya'da Tekalif-i Milliye Kanunu'yla milletin çorabına kadar alınıyor, ama işte Sakarya da o sayede yapıldı ve toplum da son kertede bunu kabul etti. Bana kalırsa orada da iyi bir propaganda çalışması var. 1922-1923'te Mustafa Kemal ve ekibinin toplum gözündeki meşruluğu tarihimizde belki de hiç kimseye nasip olmayan bir şey.

Düşünebiliyor musun? Yüzyıllardır dayak yiyorsun, yüzyıllardır toprak kaybediyorsun. Zaten Türkiye çok ilginç bir ülke. Hepimizin ailesinde bugün Türkiye olmayan yerlerde doğmuş dedeler, nineler var. İmparatorluk küçüldükçe sen adına Türkiye denilen bu yere gelmişsin. Şevket Süreyya Aydemir "*Suyu Arayan Adam*"da diyor ki, "benim doğduğum yerde" diyor, "burada da kalıcı olamayacağımızı, buradan da bir gün göçeceğimiz düşünülüyordu." Edirne'den bahsediyoruz. Yani bir gün Edirne de elimizden gidecek diyormuş Şevket Süreyya'nın annesi ve babası, ki gitti de, birkaç ay da olsa. Yani Mustafa Kemal 1923'te "öl" dese ölecekler. Dolayısıyla da karşılığını alacak ●

1920

En zor yılın kronolojisi

10 Ocak: Ankara'da Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin yayın organı olarak *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin çıkarılmaya başlanması

12 Ocak: İstanbul'da Meclis-i Mebusan'ın açılması

20 Ocak: Albay İsmet İnönü'nün ilk kez Ankara'ya gelmesi Cemiyet-i Akvam'ın açılması

26-27 Ocak: Gelibolu Akbaş'taki depodan cephanenin kaçırılması

28 Ocak: Meclis-i Mebusan'da Ahd-i Milli'nin (Misak-ı Milli) kabul edilmesi

3 Şubat: Fevzi Çakmak'ın İstanbul'da Harbiye nazırlığına getirilmesi

6 Şubat: İstanbul'daki Meclis-i Mebusan'da Felah-ı Vatan Grubu'nun kurulması (M. Kemal grubun adının Müdafaa-ı Hukuk olmasını istemişti)

8-9 Şubat: Kuva-yi Milliye'nin

Padişahın hizmetinde: Ahmet Anzavur

"Kuva-yi Muhammediye" komutanı

Bigalı bir Çerkes olan Ahmet Anzavur emekli bir jandarma binbaşısıydı. Jandarmayken Çakırcalı Mehmet Efe'yi ölü ele geçirmekle ünlenmişti.

28 Eylül 1919'da isyan bayrağını açtı. Mustafa Kemal'in ülkeyi Yunanlardan ve Ermenilerden korumak için "itimatname-i hümayun"a sahip olduğu yalanını söylediğini ifade ederek, din, hilafet ve saltanat için kanının son damlasını akıtmaya hazır olduğunu açıkladı. Adamlarıyla birlikte Susurluk'a gelen Ahmet Anzavur burada 40 kadar eri çetesine katarak Balıkesir'e doğru ilerlemeye başladı. 16 Kasım 1919'da 61'inci Tümen komutanı Kâzım İnanç komutasındaki birlikler tarafından bozguna uğratıldı. Kendisi kaçtı.

27 Kasım 1919 tarihinde İstanbul'da faaliyet gösteren İngiliz Muhipleri Cemiyeti Sultan Vahdettin'e bir muhtıra vererek padişaha ve hükümete sadık olan Ahmet Anzavur'a karşı hükümet gücünün kullanılmasını protesto etti.

Londra Konferansı'nda İstanbul'un Türklerin elinde

Urfa'yı zaptederek Fransız karargâhına bayrak çekmesi

12 Şubat: Maraş'ın kurtuluşu

15 Şubat: Londra Konferansı'nda İstanbul'un Türklere bırakılması kararı

16 Şubat: 2'nci Anzavur İsyanı

19 Şubat: Sadrazam Ali Rıza Paşa'nın Felah-ı Vatan Grubu'nda konuşma yaparak Kuva-yi Milliye'ye son verilmesini istemesi

23 Şubat: Birleşik Krallık Akdeniz donanmasının İstanbul'a gelerek karaya asker çıkarması

28 Şubat: Yunan ordusu Başkomutanlık Karargâhı'nın Selanik'ten İzmir'e nakledilmesi

3 Mart: Ali Rıza Paşa hükümetinin istifası Yunan ordusunun Bozdağ'ı işgali

8 Mart: Salih Paşa hükümetinin kurulması

10 Mart: Londra'da yapılan toplantıda İstanbul'un işgaline ve Kuva-yi Milliye önderlerinin tutuklanmasına karar verilmesi

11 Mart: Hint Müslüman Cemiyeti'nin İstanbul'da İtilaf Devletleri'nin bulunmasından üzüntü duyduğunu bildirmesi

15 Mart: İtilaf Devletleri'nin İstanbul'da mülki ve askeri tanınmış 150 kişiyi tutuklaması (tutuklamalara 16-18 Mart arasında devam etti)

16 Mart: İstanbul'un işgali

4 Nisan: 3'üncü Anzavur İsyanı

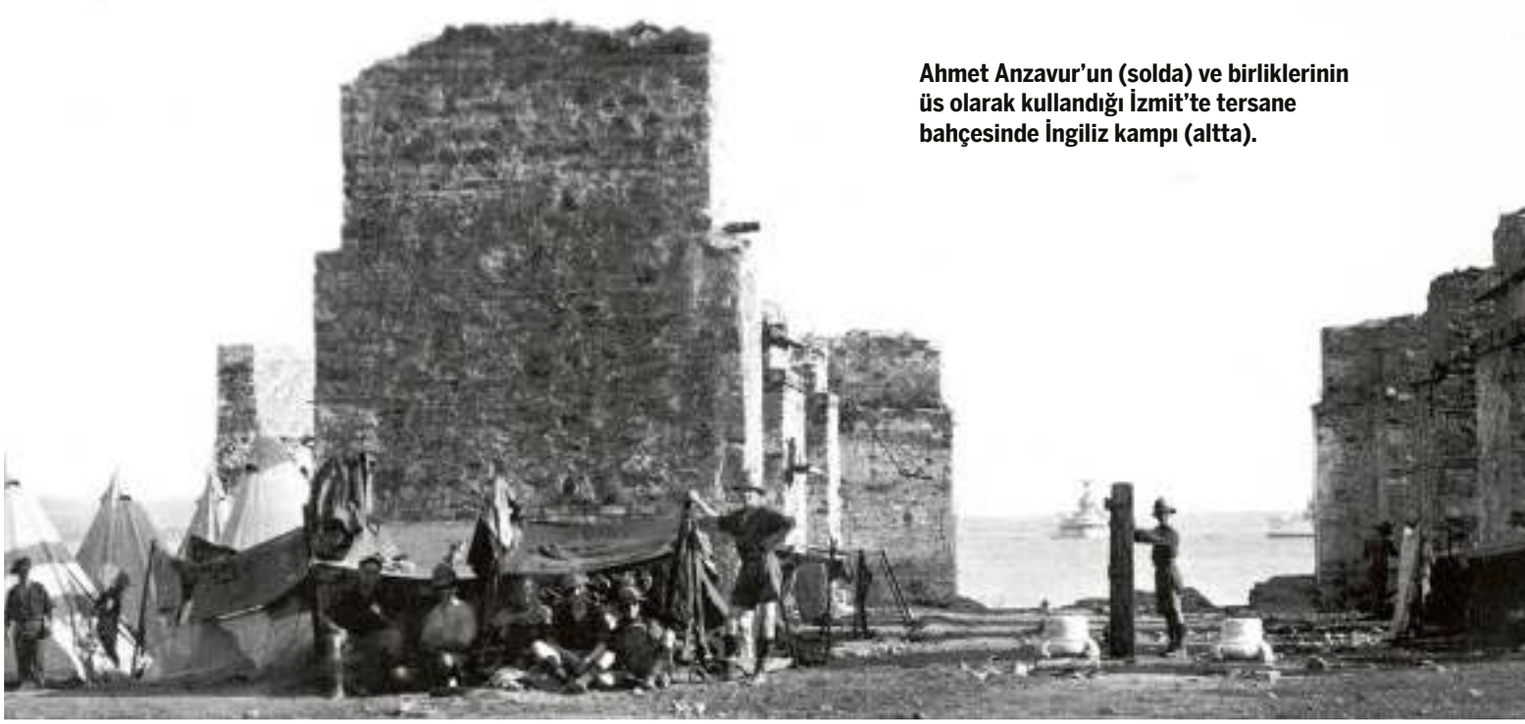
5 Nisan: 4'üncü Damat Ferit Paşa hükümetinin kurulması

11 Nisan: Dürrizade'nin İstanbul yanlısı fetvası Meclis-i Mebusan'ın feshi

kalacağının açıklanmasından sonra Ahmet Anzavur'un ikinci kez isyan bayrağını açtığı görülüyor. 16 Şubat 1920'de Ahmet Anzavur komutasındaki isyancılar Biga'ya saldırdı. Burada Akbaş baskınını yapan Kuva-yi Milliyeci Hamdi Bey ve arkadaşlarını öldürüldü. Daha sonra Akbaş baskınında ele geçirilen silahları almak üzere Yenice'ye saldırdı. Buradaki Kuva-yi Milliyeciler geri çekildi, ama bunu yapmadan önce Akbaş baskınında ele geçirilen cephane havaya uçuruldu. Bu süreçte Ahmet Anzavur kendini "Kuva-yi Muhammediye" komutanı olarak tanıtıyordu. Aznavur 4 Nisan'da Gönen'e saldırdı ve ele geçirdi.

Bu dönemde İstanbul'daki İngiliz Yüksek komiseri Robbeck'le görüşen Sadrazam Damat Ferit Kuva-yi Milliye'ye karşı mücadelede fiziksel güç kullanmak gerekeceğini, bunun için Ahmet Anzavur'a paşa rütbesi verildiğini, ayrıca Karesi mutasarrıfı yapıldığını açıkladı.

Ahmet Anzavur ve adamlarını yok etmek üzere Çerkes Ethem liderliğinde 2 bin kişilik bir Kuva-yi Milliye birliği hazırlandı. İki kuvvet 15 Nisan'da Susurluk yakınlarındaki Yahyaköy'de karşılaştı. 16 Nisan'daki kuvvetli çarpışmalarda Ahmet Anzavur birlikleri yenildi. Bu çarpışmada Anzavur da yaralanmıştı, ama kaçmayı başardı. Anzavur 19 Nisan'da Karabiga'ya geldi. Buradan bir İngiliz gemisiyle İstanbul'a hareket etti. 1921'de öldürüldü.

Ahmet Anzavur'un (solda) ve birliklerinin üs olarak kullandığı İzmit'te tersane bahçesinde İngiliz kampı (altta).

13 Nisan: Düzce'de padişah yanlısı ve Kuva-yi Milliye karşıtı harekât

16 Nisan: Ankara'nın karşı fetvası

18 Nisan: Kuva-yi Milliye'ye karşı Kuva-yi İnzibatiye'nin kurulmasına ilişkin kararname

19 Nisan: Padişah yanlısı kuvvetlerin Bolu'yu ele geçirmesi

23 Nisan: Büyük Millet Meclisi'nin (BMM) açılması

26 Nisan: M. Kemal'in Sovyet Rusya hükümetine mektubu

27 Nisan: Fevzi Çakmak'ın İstanbul'dan Ankara'ya kaçması

11 Mayıs: Sèvres koşullarının İstanbul hükümetinin temsilcisi Tevfik Paşa'ya Paris'te bildirilmesi

15 Mayıs: Anzavur'un Geyve'ye saldırması

21-22 Mayıs: Padişah yanlılarının Yozgat taarruzu

23 Mayıs: Çerkes Ethem liderliğindeki Kuva-yi Seyyare birliklerinin Sapanca ve Adapazar'ı ele geçirmesi

13 Haziran: Çapanoğullarının Yozgat'a hâkim olması

14 Haziran: Padişah yanlısı Kuva-yi İnzibatiye'nin İzmit saldırısı ve yenilgisi

22 Haziran: Yunan ordusunun taarruzu

23 Haziran: Yozgat'ın Kuva-yi Milliye tarafından kurtarılması

30 Haziran: Yunan ordusunun Balıkesir'i ele geçirmesi

8 Temmuz: Bursa'nın işgali

20 Temmuz: İstanbul'da Meclis-i Vükela'nın Sèvres'i imza kararı
Yunan ordusunun Trakya'ya taarruz etmesi

22 Temmuz: Şura-yı Saltanat'ın Sèvres'i kabul etmesi

25 Temmuz: Edirne'nin düşüşü

31 Temmuz: 5'inci Damat Ferit Hükümeti'nin kurulması

Dürrizade Abdullah Efendi

Kuva-yi Milliye'ye karşı ölüm fetvası

Dürrizade ailesine mensup altıncı ve sonuncu şeyhülislam olan Abdullah Efendi 5 Nisan 1920'de kurulan Damat Ferit Paşa hükümetinde görev yaptı. 11 Nisan'da Sultan VI. Mehmet Vahdettin'in onayladığı ve Kuva-yi Milliyecileri "vatan haini" olarak nitelediği bir fetva yayınladı.Kuva-yi Milliyecileri İslam halifesine karşı başkaldıran isyancı bir hareket olarak niteleyen fetvanın girişinde bir tanım yapılıyordu.

Bu tanıma göre, İslam halifesine karşı isyan edenler, İslam beldelerinde bazı şer gruplarla ittifak kurarak kendilerine reis atayıp halifenin tebaasını türlü hilelerle kandırıp doğru yoldan saptırmaktaydılar. Bunlar aynı zamanda padişahın izni olmadan asker toplayıp görünürde asker için, ama gerçekte kanunlara aykırı bir şekilde kendi menfaatleri için iaşe toplayıp vergiler koymakta ve çeşitli baskı ve işkencelerle halkın malını ve eşyasını gasp ve yağma etmekteydiler.

Fetvada bu girişin ardından bu asilerin dağılmaları için haklarında çıkan emr-i âliden sonra hâlâ padişaha karşı inatla kötülük yapmaya devam ederlerse, halkı bunların şerrinden ve nefretinden kurtarmak için bunların dinen öldürülmelerinin meşru ve farz olup olmadığı soruluyordu.

Bu soruya Dürrizade Abdullah Efendi tarafından, "Allah teala da bilir ki olur" yanıtı veriliyordu.

(El-cevab: Allah-u teala alem olur. Ketebü'l-fakir. Dürzizade es-Seyyid Abdullah. Ufiye anh.)

10 Ağustos: İstanbul hükümetinin Sèvres'i imzalaması

29 Ağustos: Uşak'ın düşüşü

5 Eylül: 2'nci Yozgat İsyanı

8 Eylül: Sovyet Rusya'dan gelen altınların bir bölümünün Ankara'ya gönderilmesi

26-27 Eylül: Kâzım Karabekir komutasındaki BMM ordusunun Doğu Anadolu'da harekâta başlaması

29 Eylül: Sarıkamış'ın kurtarılması

1 Ekim: Düyun-ı Umumiyye'nin Osmanlı maliyesine el koyması

2 Ekim: Konya'da Delibaş İsyanı

9 Ekim: Sovyet Rusya yardımı olarak gelen 1 milyon altın rublenin Trabzon'dan Ankara'ya doğru yola çıkarılması

16 Ekim: Delibaş İsyanı'nın Albay Refet Bele yönetimindeki kuvvetlerce bastırılması

17 Ekim: İstanbul'da Damat Ferit Paşa hükümetinin istifası

19 Ekim: İstanbul'da Tevfik Paşa'nın sadarete getirilmesi

24 Ekim: Yunan ordusunun Gediz'e taarruzu

9 Kasım: Albay İsmet İnönü'nün Garp Cephesi'nin kuzey kesiminin komutanlığına getirilmesi

17 Kasım: Çerkes Ethem'in M. Kemal'e suikast girişimi

24 Kasım: ABD başkanı Woodrow Wilson'ın Ermenistan için çizdiği sınırı bildirmesi

2-3 Aralık: Ermenistan'la Gümrü Anlaşması

11 Aralık: Albay Refet Bele'nin Demirci Mehmet Efe çetesine karşı harekâtı

12 Aralık: Sovyet Rusya yardımının yeniden başlaması

16 Aralık: M. Kemal'in Çerkes Ethem'e karşı hazırlık yapılmasını istemesi

27 Aralık: BMM ordusunun Çerkes Ethem'e karşı hareke geçme emri

29 Aralık: Çerkes Ethem'in BMM'ye hakaret telgrafı

6 Soruda 1920

1 Ahmet Anzavur'un 16 Şubat'ta başlayan ikinci ayaklanmasından övgüyle bahseden bir gazete vardı İstanbul'da. 10 Nisan 1920'de Ahmet Anzavur'un paşa olduğu müjdesini paylaşan, daha sonraki günlerde Kuva-yi Milliye karargâhının Ankara'dan Sivas'a taşındığını ileri süren bu gazetenin adı neydi?

a Sabah
b Peyam-ı Sabah
c Alemdar

2 Ege'deki Yunan ordusunun ileri harekâtı 22 Haziran 1920 tarihinde başladı. Amaç Ankara'yı barış anlaşmasına zorlamaktı. İki hafta içinde Bursa ve Balıkesir düştü. Yunan ordusu Ağustos'ta bir hamle daha yaptı. Ankara'daki hükümet Eskişehir'in düşmesi durumunda "merkez-i hükümetin" bir Anadolu şehrine taşınmasına karar verdi. Hangi şehirdi bu?

a Konya
b Sivas
c Kayseri

3 Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminde İstanbul'da gizli bir örgüt kuruldu. Kuranlar İttihatçılardı ve gizli örgütün temel amacı gerekirse silahlı eyleme geçmek için tüm hazırlıkları yapmaktı. Aralarında Kara Vasıf, Kara Kemal, Galatalı Şevki gibi İttihatçılar tarafından kurulan bu örgütün adı neydi?

a Kızıl Hançer
b Karakol
c Nigehban

4 Birleşik Krallık başbakanı Lloyd George 42 yıl önce bir Osmanlı padişahının ziyaret ettiği Guildhall'de yaptığı konuşmada "Rumların, Arapların ve Ermenilerin" yaşadığı topraklarda Türklerin kötü hükümetini sona erdirmek için İtilaf Devletleri'nin aynı düşüncede olduğunu söylemişti. Guildhall'ü 42 yıl önce hangi ziyaret eden Osmanlı padişahı kimdi?

a Sultan Abdülaziz
b Sultan V. Murat
c Sultan II. Abdülhamit

5 Osmanlı'nın son Meclis-i Mebusan'ına Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti lideri Mustafa Kemal de seçilmişti. Ankara'da kalıp İstanbul'daki meclise gitmeyen Mustafa Kemal yakın arkadaşlarından İstanbul'da kendisini meclis başkanı seçmelerini istemişti. Mustafa Kemal Meclis-i Mebusan'a hangi vilayetten seçilmişti?

a Erzurum
b Sivas
c Ankara

6 İstanbul 16 Mart 1920'de Birleşik Krallık birlikleri tarafından resmen işgal edilirken Ankara İngilizlerin askeri harekâtından dakikası dakikasına haberdar oldu. Ankara'yı tüm bütün gelişmelerden haberdar eden İstanbul'daki bir telgraf görevlisiydi. Bu telgraf görevlisinin adı neydi ?

a Yüzbaşı Selahattin
b Manyaslı Şevket
C Manastırlı Hamdi

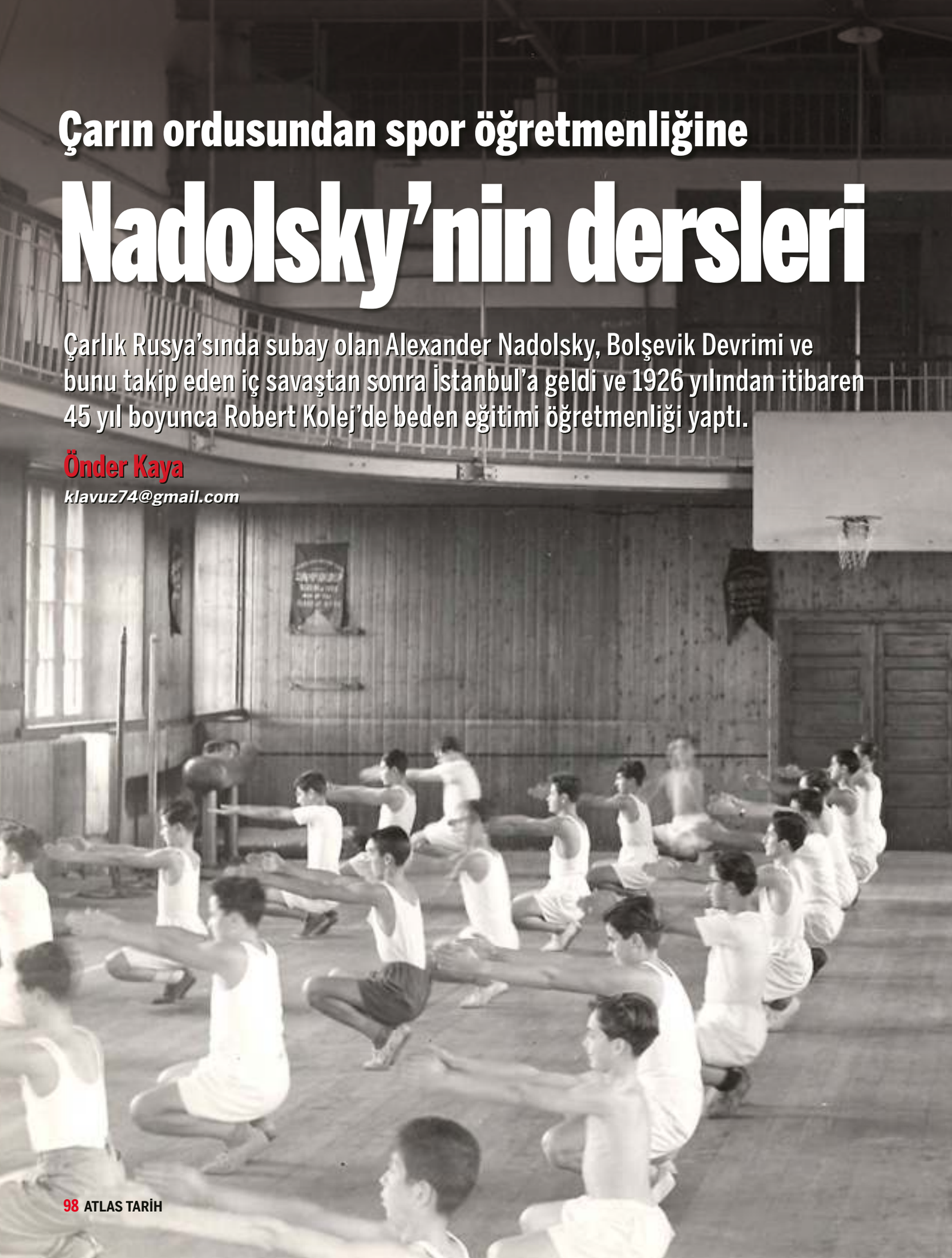
Yanıtlar: 1 (c), 2 (b), 3 (b), 4 (a), 5 (a), 6 (c)

Çarın ordusundan spor öğretmenliğine

Nadolsky'nin dersleri

Çarlık Rusya'sında subay olan Alexander Nadolsky, Bolşevik Devrimi ve bunu takip eden iç savaştan sonra İstanbul'a geldi ve 1926 yılından itibaren 45 yıl boyunca Robert Kolej'de beden eğitimi öğretmenliği yaptı.

Önder Kaya
klavuz74@gmail.com

Robert Kolej gibi asırlık kurumlar tarihlerinde kendileri ile özdeşleşmiş unutulmaz hocaları da barındırırlar. Hatta bu asırlık okulların tabir yerindeyse aynı zamanda bir ekol haline gelmesi, biraz da bu isimler sayesindedir. Söz konusu Robert Kolej olunca bu eğitimciler arasında ilk akla gelenlerden biri Alexander Nadolsky'dir. Kendisi 1926-1971 yılları arasında tam 45 yıl boyunca okulda beden eğitimi hocalığı yapacak, 1947'den sonra da kolejin beden eğitimi bölümünün başkanlığını üstlenecektir.

Nadolsky'nin hayatına geçmeden önce hemen belirtelim ki Robert Kolej'de özellikle Rusya'daki Bolşevik Devrimi'nden kaçan çok sayıda Rus istihdam edilmişti. Bunların arasında Çarlık Rusya'sında önemli görevleri bulunan birçok isim de yer alıyordu. Mesela Beyaz Ordu'nun generallerinden Vlademir Pibkin, kolejin donanım işlerinin sorumluluğuna getirilmişti. Bu görevinde Pibkin'e yardımcı olan isimler hara sahibi olan ve ünlü koşu atlarını yetiştirmesiyle tanınan Lejnev ile fabrikatör Huteref'ti. Robert Kolej'de prens unvanlı iki de kardeş vardı. Bunlardan İva Nakashidze aşçı yamaklığı yaparak kardeşi Dimitri'nin okulda eğitim görmesini sağlıyordu. Yemekhanenin garsonları →

Robert Kolej'in spor salonunda öğrenciler jimnastik yapıyor.

Alexander Nadolsky (üstte), Robert Kolej'in 1927 yıllığında Rusların bir gösterisi sırasında (önde solda) görülüyor (altta). Nadolsky (en sağda) kolej ögrencileri ile spor salonunda (karşı sayfada).

Serjey Aren, İvan Andriyanov, Ukaolf, Mihail Buturlinski de orduda görev yapmış isimlerdi. Okulun jimnastik hocalarının neredeyse tamamı Çarlık ordusunda görev almış üst düzey subaylardan oluşuyordu. Bunların en meşhuru olan ve aynı zamanda okulun eskrim hocalığını da yapan Alexander Nodolsky dışında Nicholas O. Ratiani ve Leonid Guravoski de bulunuyordu. Ruslar adeta kolej içinde ufak bir koloni teşkil etmişlerdi. Bazı özel günlerde yerel kıyafetlerini giyerek sergiledikleri balalayka konserleri okulun kültürel çeşitliliğine bir renk katıyordu.

Alexander Nadolsky 19'uncu yüzyılın sonlarında o dönemde Rus hâkimiyetinde olan Polonya'da dünyaya geldi. Doğduğu şehir olan Orel'in soylu ailelerinden birine mensuptu. Ailenin malikanesi 3 bin hektarlık bir alan üzerine yayılmıştı. Anneannesi bir prensesti. Babası ise Baltık Denizi ile Karadeniz arasındaki stratejik ulaşımı sağlamakla görevli bir generaldi. Nadolsky de babasının yolundan gitti ve Orel'de soylu ailelerin çocukları için kurulmuş bir askeri okulda eğitime başladı. Askeri alandaki eğitimine devam etmek için Saint Petersburg'a giden Nadolsky burada çarlık kraliyet muhafız birliğinde yüzbaşılığa kadar yükseldi. Eğitimini tamamladıktan sonra I. Dünya Savaşı sırasında savaşmak üzere batı cephesine sevk edildi. 1917'de Bolşevik Devrimi'nden sonra Rusya'nın savaştan çekilmesinin ardından yaşanan iç savaşta pek çok aristokrat Rus gibi Beyaz Ordu'nun saflarında yer aldı. 1918-1920 yılları arasında evvela Denikin'in ordusunda albay rütbesiyle görev yaptı. Sonrasında ise Beyaz Ordu'nun başkomutanı Wrangel'e hizmet etti. Ancak Beyaz Ordu'nun, son tutunduğu yer olan Sivastapol'u da kaybetmesi üzerine o da pek çok Beyaz Ordu mensubu Rus gibi İstanbul'un yolunu tuttu. Nodolsky Osmanlı başkentine geldiğinde Rusya'da aldığı tıp eğitiminin de yardımıyla Pangaltı'ndaki Rus Hastanesi'nde iş buldu. 1926 yılına kadar burada çalıştı. Bu tarihten sonraysa Robert Kolej'de çalışmaya başlayacaktır. Nadolsky ilk başlarda kolejin eskrim takımını çalıştırıyordu. Sonradan eskrim milli takımında da görev yapmaya başladı. Bunun yanı sıra zaman zaman uluslararası organizasyonlarda da görev yapıyordu. Örneğin *Cumhuriyet* gazetesinde 1 Eylül 1951'de yayınlanan bir habere göre İstanbul'a gelen İngiliz eskrim takımının antrenmanlarında kronemetörlük yapanlardan biri de Alexander Nadolsky idi.

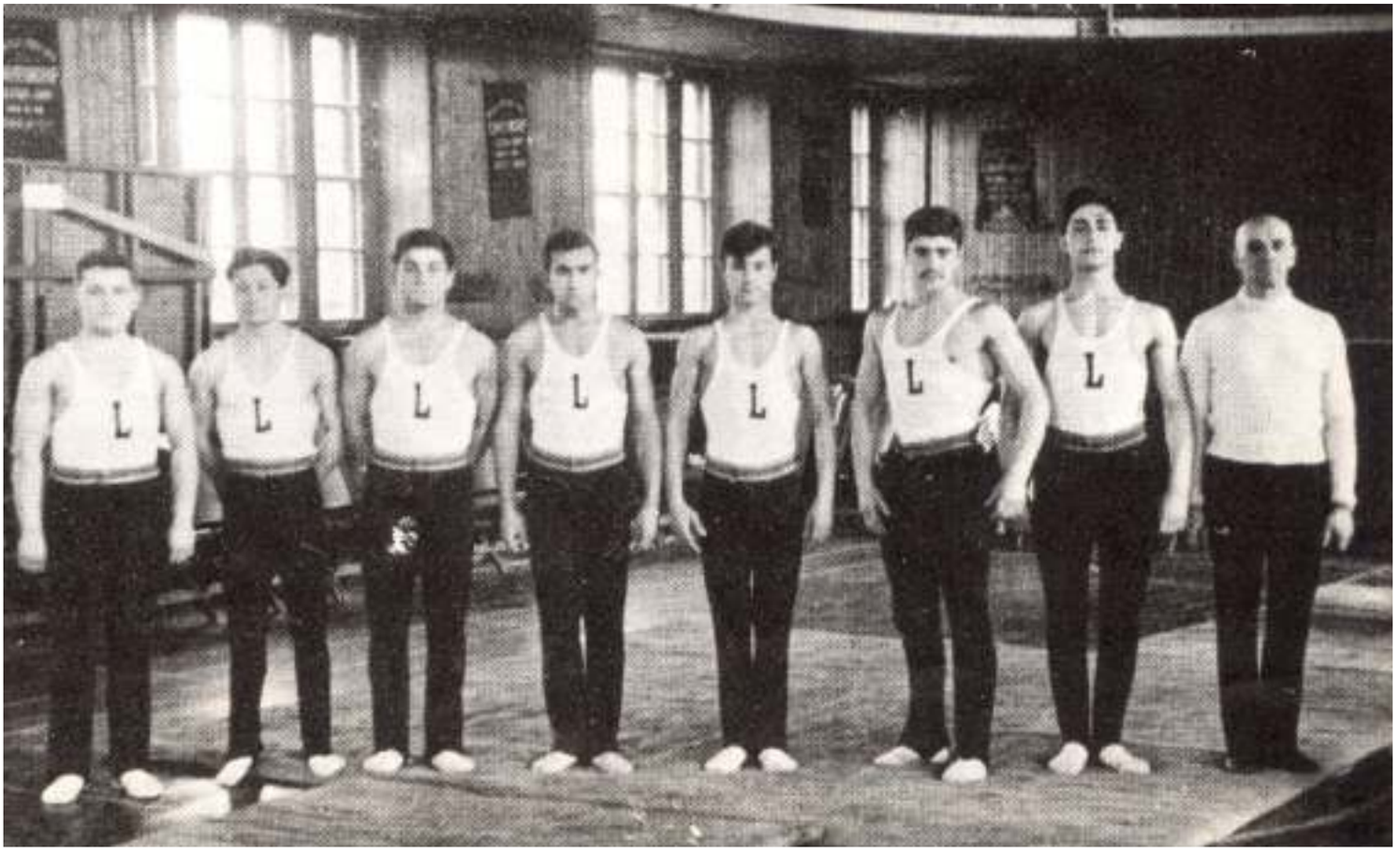
İlerleyen yıllarda Robert Kolej bünyesinde çeşitli

Nadolsky, Robert Kolej ve Amerikan Kız Koleji öğrencilerini, başta eskrim ve yoga olmak üzere 10 daldan fazla alanda eğitti.

spor dallarında eğitim vermeye başladı. Öyle ki on daldan fazla alanda eğitmenlik yapabiliyordu. Eğitimini vermekten en çok keyif aldığı branşlarsa eskrim ve yogaydı. Bunun dışında buz pateni, engelli koşu ve atlı sporlarda da son derece başarılıydı. Hatta Rusya'da bu branşlardan bazılarında ödüller almıştı. Başka bir deyişle Nadolsky komple sporcuydu. Çok fazla efor gerektirmediği ve vücudun gelişimine de fazla katkı sağlamadığı gerekçesiyle futboldan keyif almıyordu, ancak bu alanda da öğrenci yetiştiriyordu. Robert Kolej'in yanı sıra Amerikan Kız Koleji'nde de zaman zaman derslere giriyordu. Burada yetiştirdiği öğrencilerin belki de en meşhuru Türkiye'yi Berlin Olimpiyatları'nda temsil eden Halet Çambel'dir.

Nadolsky insan sağlığının doğrudan doğruya sporla ilgili olduğuna inanıyordu. Yaşam tarzını buna göre kurgulamıştı. Her sabah altı buçukta kalkan Nadolsky 20 dakika kadar yoga yapıyor, sonrasında çay ve küçük bir dilim peynirden oluşan kahvaltısının ardından kolejin yokuşunu hızlı bir tempoda yürüyerek çıkıyordu. Beslenmesine dikkat eden Nadolsky fazla et tükenmekten kaçındığı gibi özel günler dışında alkol de kullanmıyordu. Sigarayı ise hiç ağzına koymamıştı.

Alexander Nadolsky'nin ayrıca asılarak bedeni aşağı sarkıtma şeklinde bir yöntemi de vardı. Ona göre iki duvar arasına gerilen bir demir çubuğa tutunarak yere doğru sarkıtılan vücutta tüm uzuvlar yerine oturduğu gibi sırt ağrıları da bu suretle def edilebiliyordu. Kendisi de bu egzersizi sıklıkla yapmaktaydı. Kolejde görev yaptığı 45 yıl içinde hasta olduğu günlerin sayısı bir elin parmaklarını geçmemesini de bu egzersize bağlıyordu. Ona göre sarkma egzersizi aynı zamanda salgı bezlerinin doğru şekilde gelişimine de hizmet ediyordu. Kolej mezunlarından Kâni Mutlugün Akpınar anılarında bir futbol müsabakasında topu ıskalayınca beline müthiş bir ağrı girdiğini, ancak doktordan korktuğu için bu rahatsızlığı gizlemeye karar verdiğini belirtir. Nadolsky öğrencisindeki bu ak- →

saklığı hemen fark etmiştir. Akpınar'a kapının üzerine tutunarak vücudunu aşağı sarkıtmasını ve bir süre öyle beklemesini söyler. Bu öneriyi uyguladıktan birkaç gün sonra Gökpınar'ın acısından eser kalmayacaktır.

Robert Kolej camiası ve Nadolsky

Nadolsky nasıl ki Robert Kolej açısından büyük bir kazanımsa Robert Kolej de aynı şekilde Nadolsky için büyük bir kazanımdı. Her şeyden önce kolej hemen her spor dalını destekliyordu. Nadolsky gibi çok yönlü bir eğitmen de için bu eşi bulunmaz bir fırsattı. Kolejin spor konusundaki imkânları da üst düzeydeydi. İki spor salonu mevcuttu. Ayrıca yine Nadolsky tarafından kurulan ilk tramboline sahipti. Okulun öğrencileri ise spora son derece düşkünlerdi.

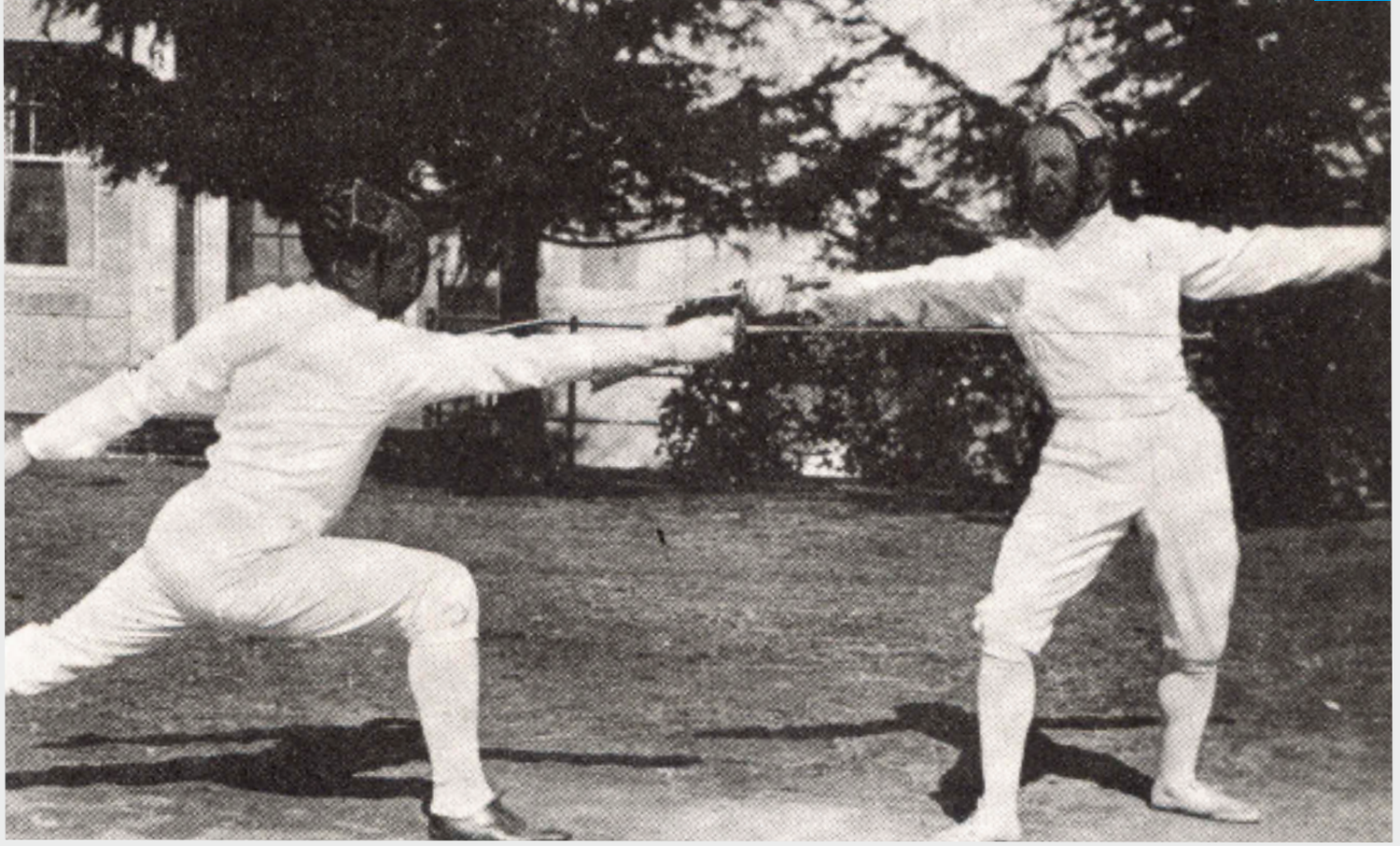
Bunun yanında kolejde bazı sorunlar da yok değildi. Bunların başında ise spor dersi alan öğrenci sayısının fazlalığı geliyordu. Ancak usta eğitmen bu duruma da pratik bir çözüm bulmayı bilmişti. Kendisinin yetiştirdiği deneyimli öğrencilerden bazılarını eğitimci yapmış, bazı sınıfları onlara emanet etmişti. Böylece aynı anda çok sayıda öğrenciyle ilgilenme fırsatı yakalamıştı. Bu, bir çeşit Amerikalıların "self help" dediği öğrencilerin kendi kendilerine eğitim yaptığı bir yöntemdi. Nadolsky emekliliğinden bir yıl önce kendisiyle yapılan bir röportajda Robert Kolej öğrencileri hakkında şunları söylemişti: "Her zaman iyimser oldum. Asla kötü birine ders verdiğim hissine kapılmadım. Aralarında yaramazlar oldu, ama hiçbiri kötü değildi." Öğrencileri de anılarında Nadolsky hakkında gayet olumlu şeyler söylerler. Öğrencilerinden biri olan ve kolejde 1955-59 yılları arasında öğrenim gören Kâni Mutlugün Akpınar, hocasından bahsederken nezaketine özellikle gönderme yapar. Nadolsky okul dışında şapkasız dolaşmayan biridir. Ne zaman öğrencilerinden birini görse mutlaka şapkasını çıkararak onu selamlar. Nadolsky özellikle

Robert Kolej dışında şapkasıyla dolaşan Nadolsky yolda rastladığı öğrencilerini şapkasını çıkararak selamlardı.

Halet Çambel de Nadolsky'nin öğrencisiydi

Nadolsky'nin Amerikan Kız Koleji'nde eskrim sporuna başlattığı öğrencilerden Halet Çambel, 1936 yılında Nadolsky'nin Beşiktaş Jimnastik Kulübü'nden eskrim öğrencisi Suat Aşeni Fetgeri ile birlikte 1936 Berlin Olimpiyatları'na katıldı. Halet Çambel, oyunlara hazırlık sürecinde Nadolsky'nin rolünü şöyle anlatıyor: "Bizi bir kampa aldılar, ancak antrenörümüz Nadolsky'nin bizimle gelmesine izin verilmedi. Budapeşte'de bizim için görevlendirdikleri Macar antrenör ise tekniğinin çok sert olmasından dolayı, bize kendi tekniğimizi de kaybettirdi. Sonucundaysa, ne kendi tekniğimizi koruyabilmiş, ne de yenisini edinebilmiştik." Bu iki sporcu Türkiye adına olimpiyatlarda yarışan ilk kadın sporcular olarak tarihe geçti. Halet Çambel daha sonra Türkiye'nin yetiştirdiği en önemli arkeologlardan biri olacaktır.

Nadolsky okulun bahçesinde eskrim eğitimi verirken.

sportif olmayan öğrencilere takılır ve ilginç cümleler kurardı. Bazen bir öğrenciye "why you köfte" derken bazen de birilerine "Microscopic Napolyon" gibi isimler takardı. Ancak gerek yaşına ve gerekse de mesleğindeki uzmanlığına saygısı gereği hiçbir öğrenci ona sorun çıkarmazdı. Zaman zaman da Rusya'daki hayatıyla ilgili anılarını anlatırdı. Her zaman ustura ile kazıtılmış kafası ise onun alamet-i farikalarındandı.

Nadolsky 1928 yılına gelindiğinde çarlık döneminde Dışişleri bakanlığı yapmış olan ve aynı zamanda Çarlık Rusya'sının son Osmanlı büyükelçisi Nikola Charikoff'un kızı Alexandra Charikoff'la evlenecektir. Bu evlilikten Nikola adında bir oğlu doğdu. Son Rus çarının adını verdiği oğlu 1957'de Robert Kolej'in elektronik mühendisliği bölümünden mezun oldu. Öte yandan Nadolsky'nin bir diğer çocuğu olan Tatiana da Amerikan Kız Koleji'ni bitirdi. Nadolsky ailesi 1930'lu yıllarda Bebek'te bir evde yaşamaya başladı. Evlerinin bazı odalarını kolej öğrencilerine yatılı olarak da kiralayan Nadolsky ailesinin kiracılarından biri de Mihri Belli'dir.

Mihri Belli'nin gözünden

Mihri Belli anılarında, evde Nadolsky'nin Çarlık Rusyası'nda dışişleri bakanlığı yapan kayınpederinin yadigârı olan kayınvalidesinin de yaşadığını, İstanbul'daki Rus kolonisinin bu yaşlı kadına büyük saygı duyduğunu söyler. Ayrıca ailenin bir zamanlar taşıdığı ihtişam ve görkem zengin kütüphanelerine sinmiş vaziyettedir.

Ne var ki eşi Alexandra doğumdan kısa bir süre sonra bir enfeksiyondan dolayı hayata gözlerini yumacaktır. Nadolsky 1938 yılında Parisli bir doktorun kızı olan ve bir Fransız tıp dergisinin de editörlüğünü yapan Jeanne Chere ile evlendi. Jeanne Chere aynı zamanda kolejde Fransızca öğretmenidir.

Nadolsky'nin hangi tarihte öldüğüne ve nerede gömüldüğüne dair bir bilgiye ulaşamadım. Bununa beraber emekli olduktan sonra muhtemelen eşinin de Fransız olması sebebiyle bir süre Paris'te yaşamış, ancak sonrasında İstanbul'a dönmüş ve kolej mezunlarından Şakir Eczacıbaşı'nın anılarında geçtiği kadarıyla 70'li yılların sonlarında vefat ederek burada gömülmüştür. Nadolsky'nin Rus olduğu düşünülürse Şişli'deki Ortodoks mezarlığına gömülme ihtimalinin yüksek olduğu görülücektir. ●

Bibliyografya

- "Health Therapist: Alexander Nadolsky", *Robert College Alumni Magazine*, sayı: 378, Summer 1970, s. 8-9 ve 24
- Tosun Bekir Bayraktaroğlu. *Amerika'da Bir Türk: Şeyh Tosun'un Hatıratı*, İstanbul 2012
- Mihri Belli. *Mihri Belli'nin Anıları: İnsanlar Tanıdım*, İstanbul 1999
- "Dün Gelen İngiliz Atletleri Mithat Paşa Stadyomunda Bir Antreman Yaptılar", Cumhuriyet gazetesi, 1 Eylül 1954, s. 4
- Jak Deleon. *Beyoğlu'nda Beyaz Ruslar*, İstanbul 1996
- Şakir Eczacıbaşı. *Çağrışımlar, Tanıklıklar, Dostluklar*, İstanbul 2010
- Kâni Mutlugün Gökpınar. *Robert Kolej Günleri 1954-1959*, İstanbul 1997

1930'larda Taksim Stadı'nda yapılan yağlı güreş müsabakalarından bir sahne.

CENGİZ KAHRAMAN ARŞİVİ

Sonu gelmez “pehlivan tefrikaları” böyle başladı

Günlerce süren elense!

1948 Londra Olimpiyatları’nda Türk güreşçileri 6 altın madalya kazanınca kamuoyunun güreşe olan ilgisi daha da arttı. Bu ilgiyi değerlendiren gazeteci Murat Sertoğlu, eskinin önemli pehlivanlarının güreşlerini anlattığı “pehlivan tefrikaları”nı yazmaya başladı. Artık İstanbul’dan Anadolu’ya okurlar güreş tefrikalı gazeteleri merakla bekliyordu.

Erol Üyepazarcı
euyepazarci@gmail.com

Yaşı bu satırların yazarı gibi sekseni geçenler gazete ve dergilerde tefrika romanın basının “olmazsa olmaz” bir öğesi olarak saltanat sürdüğü günleri gayet iyi hatırlarlar. Çocukluklarında da haftalık *Sherlock Holmes*, *Nat Pinkerton* gibi “tefrika dergileri” heyecanla okumuşlardır. En “kalını” sekiz sayfa olan gazetelerde en az yerli veya çeviri, iki veya üç tefrika romanın muhakkak bulunduğu, renkli kapaklarıyla “tefrika dergileri”nin cep harçlıklarımızı elimizden aldığı günler çok gerilerde kaldı. Okuyucu sayısını artırmak için dönemin usta tefrika yazarlarını kendilerine çekme savaşı veren gazetelerin çekişmelerini bugün hatırlayan yok. Romanları tefrika edilince gazetelerinin tirajlarını hızla artıran, ilanları bütün İstanbul’un boş duvarlarını süsleyen yazarları bir anı olarak biz ihtiyarlar hatırlıyoruz. Bugün ne her sayısında telif veya çeviri tefrika romanlar yayınlayan gazete ve dergiler var, ne de Attila İlhan’ın “*Kim Arar, Kim Sorar?*” başlıklı dokunaklı şiirinde söylediği gibi; “En taze rakıların en ıssız kuytularından /Sırılsıklam tefrikalar çıkaran Mahmut Yesari Bey” gibi tefrika romancıları var.

Tefrika romanları genellikle aşk, macera, polisiye ve tarihi romanlar olurdu. Bunlara 1940’lı yılların sonunda ilginç bir tür eklendi: Pehlivan tefrikaları.

1948 Londra Olimpiyatları’nda Türk güreşçileri altı altın madalya kazanıp olimpiyatlara iştirak eden →

BURSALI KOCA RÜSTEM

Osman pehlivan Rüstem'i denemeye başladı

"Ben de bunu tahmin ediyorum."

"Üstelik Ahmet pehlivanla arkadaşsınız. Onu yendin diye sana karşı biraz seri davranacaktır. Bunu da peşin olarak bilmelisin."

"Anlıyorum."

"Ona çabuk yenilmemeye bak. Senin maşallah nefesin çok kuvvetli... Bunu yakından biliyorum. Seni yenmeden önce hırpalamaya kalkışır, güreşi uzatacak olursa ister istemez güreşten takati düşecek, senin işin de kolaylaşacaktır. Haydi göreyim seni..."

"Elimden ne gelirse yapacağım tabii."

Onlar bu şekilde konuşurlarken Tatar Osman pehlivan Ahmet pehlivanla birlikte çıkmış olduğu parsadan dönmüş, cazgır da sona kalan başpehlivanların yağlarını tazelemek üzere ortaya çağırmıştı. Osman pehlivanla Rüstem pehlivan da yağlarını tazeleyerek ortaya geldiler.

Kısa bir duadan sonra iki pehlivan davul zurnalarla beraber peşrevlerine başladılar. Genç kısa süren bir peşrev faslından sonra da meydanın ortasında kapıştılar.

Güreşin başlamasıyla beraber Osman pehlivan hemen kuvvetli elemelerle Rüstem'i sarmaya başlamış bulunuyordu.

Rüstem de böylece Kündeci Hasan pehlivanın ne kadar haklı konuşmuş olduğunu anlamış oldu.

Her şey apaçık ortada idi. Tatar Osman pehlivan onu yenmeden önce biraz hırpalamaya karar vermiş bulunacaktır.

Rüstem dikkatli bir biçimde müdafaaya çekildi. Bütün dikkati ile güreşirken hasmının kendisine fazla sokulmasına meydan vermiyor ve çektiği kuvvetli elemelerin çoğunu hüsrana uğratıyordu.

Güreş bu biçimde onbeş dakika kadar sürdükten sonra Osman pehlivan elemelerine ter panlarını da katı.

Devamı var

ülkeler arasında altın madalya sıralamasında yedinci sıraya yerleşince güreş sporu gündemde başat bir yer işgal etmiş ve kamuoyunun ilgisi bu spora yönelmişti. O yılları hatırlayanlar bu ilginin futbola olan ilgiyi bile solladığını, ünlü spor spikeri Eşref Şefik Atabey'in renkli anlatımıyla radyodan nakledilen güreş karşılaşmalarının bütün yurtta nasıl bir ilgiyle izlendiğini hatırlayacaklardır. 1949 yılında İstanbul'da yapılan Avrupa Serbest Güreş Şampiyonası'nda güreşçilerimizin sekiz sikletin yedisinde altın madalya almaları bu ilgiyi daha da artıracaktır. İşte bu ilgiyi değerlendiren Murat Sertoğlu eskinin önemli pehlivanlarının güreşlerini anlatan yazılarıyla tefrika edebiyatına kendine özgü bir yeri olan "pehlivan tefrikaları"nı kazandırmıştır. Aslında bu konuda ilk kalem oynatan yazar M. Sami Karayel olup 1941-1943 yılları arasında 15 ünlü pehlivanın yaşamını anlattığı seri kitapları Ahmet Halit Kitabevi'nce yayınlanmıştı. Ancak tefrika romanlarında "pehlivan tefrikası" denen kendine özgü türü geniş kitlelere tanıtıp sevdiren Murat Sertoğlu'dur. Murat Sertoğlu (1910-1989) Rumeli göçmeni bir ailenin

"Türk Güreşçileri" başlıklı kartpostala basılmış fotoğrafta Koca Yusuf (ayakta sağda), Nuri ve Koca Osman adlı pehlivanlar, Fransız güreşçi Joseph Doublier ile birlikte görülüyor (altta). 1930'larda *Yedigün* dergisinde tefrika edilen bir pehlivan hikâyesi "Cihan Şampiyonu Kara Ahmet"(altta sağda).

Atatürk'ün öldüğünü ilk veren gazete Sertoğlu'nun yazı işleri müdürü olduğu *Yeni Sabah*'tı.

çocuğudur. İstanbul Darülfünu'nun Fen Bölümü'nü bitirip matematik öğretmeni olmuş, ama çok kısa bir öğretmenlik görevinden sonra matbuat hayatına karışmış ve 28 yaşında dönemin önemli gazetelerinden *Yeni Sabah*'a yazı işleri müdürü atanmış ve o günler için büyük bir başarının da sahibi olmuştur. O da Atatürk'ün ölümünü ilk haber veren gazetenin *Yeni Sabah* olmasıdır. İlerinin tanınmış gazetecisi Abbas Parmaksızoğlu o günlerde gazetenin Dolmabahçe Sarayı muhabiridir ve Atatürk'ün o sabah öldüğünü herkesten önce öğrenip telefonla Sertoğlu'na haber vermiştir. Sertoğlu genç muhabirine inanarak her türlü riski göze almış ve *Yeni Sabah*'ın saat 11.00'de "Atatürk Öldü, Vatan Sağolsun" başlığıyla ikinci baskısını yaptırmıştır. Bütün gazeteler atlatılmıştır, öyle ki Anadolu Ajansı bile haberi ancak 13.00'de verecektir.

Sertoğlu daha sonra Hüseyin Cahit Yalçın'ın yeniden çıkaracağı *Tanin*'de aynı görevi üstlenecek ve bu arada tarihi tefrika romanları da yazacaktır.

Cihan Şampiyonu

Kara Ahmed

Güreşlerden sonra Paris de neler-olmuştu?.

— 10 —

Yazan: M. Sami KARAYEL

Petere mütemadiyen hücum ediyor. Ahmed'se Petersin hücumlarını defetmeke iktifa ediyordu.

Güreş bekteri bir şekil almıştı. Bütün seyirciler Ahmede kızıyorlardı. Hattâ bir aralık Filiz Nurullah bile Ahmedin bu haline kızarak bağırdı:

— Hey!.. Tutma be Ahmed..

Ahmed oralarda değildi. Hiç güreş yapmıyordu. Güreş böylece bir saat kadar ayakta devam etti. Petere öyle bir hale gelmişti ki; artık hücum edecek kuvvetten düşmüştü... Nefes nefese soluyordu. Hücumları azalmıştı..

İşte bu aralık Ahmedin kalın sesi işitildi:

— Haydi be ahretlik!

Ahmed hasmına salmağa, dolu dizgin hücum etmeğe başlamıştı. Elenseler, çaprazlar, kol kapmalar devam ediyordu. Seyirciler ve baş pehlivanlar Ahmedin bu haline hayret etmişlerdi. Bir saattenberi hiç güreş yapmıyan ve yalnız kendini koruyan Ahmed şimdi bir şimşek gibi hasmına saldırıyordu.

Petere çok yorulduğu cihetle Ahmedin bu saldırıları karşısında zorlukla kendini tutabildiği görülüyordu.

Ahmedin hücumları yenici ve yıpratıcı idi. Durmadan yarım saat Petersene saldırdı.. Artık Petersende hal kalmamıştı.

Tam bu aralık Petersene bir ön çaprazı topladı. Petersen Ahmedin bu çaprazına mukabele edecek halde değildi.

Ahmed Peterseni tıpkı bir evvelki güreşte olduğu gibi havalandırdı. Bir çocuk gibi üç dört adım götürdükten sonra Sallayıp sırt üstü yere vurdu. Petersen kaldı kaldına sırtüstü yere düşmüştü.

Hakem yenik düdüğünü çaldı. Danimarkalı meşhur Petersen de Ahmede yenilmişti.

Ahmedle Hakimşmitin güreşi fevkalâde merakli olacaktı. Herkes Hakimşmitten ümitvardı. Hele Fransızlar Rusun galip gelip cihan pehlivanlığını almasını istiyorlardı. Kendileri cihan pehlivanlığını alamadıklarına nazaran hiç olmazsa dostları Rusların galip gelmesini arzu ediyorlardı.

Dört akşam sonra cihan pehlivanlığı müsabakası başladı. Bu güreşte ya Rus ve yahut Türk dünya şampiyonu olacaktı.

Hakemliği gene İsviçreli Dervaz yapıyordu. Hakem heyeti gene eski heyetti

Hakimşmit koca pazularile sallana, sallana meydana geldi. Seyirciler durmadan alkışlıyorlardı.

Yarım dakika sonra da Ahmed her vakit olduğu gibi güler yüzile ve seyircileri selâmlıyarak ortaya çıktı. Seyirciler Ahmedi de alkışlıyorlardı.

Güreş başladı... Hakimşmit bütün güreşlerin devamı müddetince Ahmedin nasıl güreştiğini görmüş ve tetkik etmişti. Ahmed de Rus pehlivanını görmüştü.

Herkes Ahmedin Rus pehlivanına karşı dayanamıyacağını hatta Petersene yaptığı gibi hücuma geçmiyerek hasmını yorduktan sonra saldıracağını zannediyordu. Halbuki; bütün bu düşünceler boşa çıktı.

Filiz çok meraklı ve hatta bir parça asabiyetinden rengi solmuş bir halde güreş seyrediyor. Filiz, Ahmed meydana çıkmadan evvel arkadaşına şunları söylemişti:

— Ahmed; Rus çok kavi ve güreş bilir bir herif! Yalnız çok genç ve körpe. Durmadan saldır...

Ahmed ustasının sözlerini dinlemişti. Güreş başlar başlamaz Rusa salmağa başladı. Bu saldırış hiç te evvelki saldırışlara getirememişlerdi. Ahmed birçok kereler Rusa ön çaprazı takmıştı. Lâkin Rus bütün kuvvetile Ahmedin çaprazlarını sökmüştü.

Ahmed bir aralık olanca kuvvetile Rusa hücum etti ve bir hücumne getirerek çaprazı aldı ve Rusu olduğu yerde bükerek sırtüstü yere vurdu.

Hakimşmit pon bile kuramadı ve Ahmedin zorlu gövdesile inliye inliye yenildi..

Deryaz yenik düdüğünü çalmıştı. Lâkin, hakem heyeti mağlûbiyeti kabul etmemişti. Hatta Fransız pehlivanlarından Pol Pons bağırıyordu:

— Hata var... Hata.. Türk Rusun ayağına basmıştır.

Bir yandan da seyirciler bağırışıyorlardı:

— Türk favul yaptı...

Ahmed ellerini göğsüne kavuşturmuş duruyordu. Rus pehlivanı da süklüm püklüm ayağa kalkmış verilecek kararı heyecanla bekliyordu.

Hakem kararını verdi. Şöyle:

— Türk Ahmed, Hakimşmiti çaprazı aldığı zaman ayağile, Rus pehlivanının ayağı üstüne basarak hasmını olduğu yerde belirsizce tesbit etmiş ve bükerek yenmiştir. Binaenaleyh ayağa basmak favuldür. Güreş devam edecektir.

Hakemin bu kararı.. seyirciler arasında parti'ler doğurdu. Kimi Ahmed yendi ve haklıdır, hakem haksızlık ediyor diye bağırıyor, kimi de Rus pehlivanına ve hakeme hak veriyordu.

Nihayet birçok gürültülerden sonra herkes sustu. Lâkin aradan yarım saat kadar vakit geçti.

Güreş tekrar başlamıştı... Ahmed hiç itiraz etmedi. Hatta bir tercüman vasıtasile seyircilere şunları söyledi:

— Ne karar verilirse verilsin... Olmadı diyorlarsa bir daha tutarız... Pehlivanlık bu...

Ahmedin bu sözleri seyircileri susturmağa kâfi gelmişti. Türk pehlivanının hiçbir şeye metelik vermediği görülüyordu. Yalnız; Ahmed Pol Ponsa kızmıştı. Ona dönüp şunları söyledi:

— Pehlivan, nedir böyle kızar durursun... Eğer senâle de yaptığım güreşte bir yanlışlık varsa durma sen de çık meydana... Tekrarlıyalım güreşi..

Koca Yusuf yurtdışında bir müsabaka sırasında (solda). 1930'larda M. Sami Karayel'in "*Kavasoğlu Koca İbrahim*" adlı kitabı (sağda).

Kel Aliço ile Koca Yusuf

Pehlivan tefrikaları modasının Murat Sertoğlu ile birlikte iki önemli ismi M. Sami Karayel ve Eşref Şefik Atabey'di. Eşref Şefik "*Tarihi Türk Güreşçileri*" kitabında Kel Aliço ile Koca Yusuf'un tarihi güreşini şöyle anlatıyor: "*Aliço'nun o elenselerini yiyip de sarsılmayan pek azdı. Halk Yusuf'un bu elenselerden hiç de sarsılmadığını görerek heyecanlanmış ve zevkli bir güreş seyredeceklerini anlamıştı. Aliço Yusuf'tan çekinmediğini göstermek istercesine dik güreşiyor ve onun dalmasını bekleyerek elenseleriyle yıldıramadığı bu güreşçiyi öldürücü boyundurukları ile hırpalayıp, yenmeyi tasarlıyordu. Yusuf bunu sezinlemiş gibi bir defa olsun paça kapmak için dalmamıştı. Güreşin başlaması bir saate yaklaşırken Yusuf, Aliço'nun elenselerine karşılık vermeye başlamıştı. Koca pençeleriyle öyle bir elense çekiyordu ki Aliço, o zaman Yusuf'un ellerindeki kuvveti farketmiş ve karşısındakinin çok kuvvetli bir pehlivan olduğunu anlamıştı.*"

Murat Sertoğlu'nun 1950'li yıllarda, bir gazeteye kapılanıp sırf o gazetede yazmak yerine, bugünün deyişiyle "serbest gazeteci" olarak birden fazla gazeteye yazı verme yolunu tercih ettiğini görüyoruz. Sertoğlu artık muhabirlik, röportaj yapma, yöneticilik gibi işleri tamamen terketmiş kendini tefrika yazmaya vermiştir. İki türlü tefrika yazmaktadır; biri o tatlı anlatımıyla bir el ense çekmenin üç günde sonuçlandığı pehlivan tefrikaları, ikincisi ise "tarihi roman" ve "efe romanları" olarak tanımlayabileceğimiz yine geniş kitlelerin zevkle okuduğu popüler tefrikalardır.

Murat Sertoğlu önce güreşe meraklı Sultan Abdülaziz'in başpehlivanı ve yirmi yıldan fazla Kırkpınar'da başpehlivan olarak nam salan "gaddar" lakaplı Kel Aliço'nun yaşam öyküsünü kaleme alıp tefrika etmiş ve bu tefrikayı Koca Yusuf, Adalı Halil, Hergeleci İbrahim, Çolak Mümin, Kara Ahmet, Filiz Nurullah, Kurtdereli Mehmet gibi diğer ünlülerin öyküleri izlemiştir. Bu tefrikalar yirmi yılı aşkın çeşitli gazetelerde yayınlanacak, tiryakisi olan bir okuyucu kitlesince zevkle izlenecek ve yayınlandıkları gazetelerin tirajını artıracaklardır. Sertoğlu bu tefrikalarını "Eski Bir Pehlivan" takma adıyla yayınlamaktadır. Herkesin tanıdığı yukarıda isimlerini verdiğimiz pehlivanların öyküleri bitince bu kez daha az tanınan Sivaslı Sicimoğlu veya Yozgatlı Hasbek Köylü Mahmut gibi pehlivanların hikâyeleriyle pehlivan tefrikalarını sürdürecektir.

Sertoğlu 1950'li yıllarda pehlivan tefrikalarını, Mehmet Faruk Gürtunca'nın 1948 yılında çıkarmaya başladığı akşam gazetesi *Hergün*'e, tarihi ve efe romanlarını ise Ethem İzzet Benice'nin *Son Telgraf* ve *Gece Postası*'na vermektedir.

Vapurda ve tramvayda

Sertoğlu'nun o günlerini Benice'nin gazetelerinde çalışan dönemin genç gazetecisi Şemsi Sılkım şöyle anlatmaktadır:

"Murat Sertoğlu, Kadıköy'deki evinden 8.30 vapuru ile Karaköy'e gelir, 34 numaralı çift vagonlu kırmızı tramvayın öndeki koltuğuna kurulur, vapurda yarıda kalmış tefrikasını, Beyazıt Meydanı'na gelinceye kadar kurşun kalemiyle yazıp bitirirdi. Sonra Laleli Koska'ya kadar yürür, nargile tiryakilerin tutkun olduğu Yıldız Kahvehanesi'ne geldiğinde, ahbaplarının koruyup kendisine ayırdığı hasır koltuğuna oturduğunda nargileci başı, elindeki küçük maşa ile elleme mangal kömürünün →

Kurtdereli Mehmet Pehlivan ile Adalı Halil'i güreşirken gösteren bir fotoğraf.

GAZANFER İBAR ARŞİVİ

külünü savurur, yeni hazırlanmış tömbekili kadife saplı nargilesini de ayağı dibine yerleştirmiş olurdu. İlginçtir; Murat Sertoğlu, *Hergün* ve *Gece Postası* gazetelerindeki tefrikaların bir gün önce nerede bittiğini görmeden burada devamını yazmaya başlarken çevresindekilerle sohbetini ve bilhassa günün siyasi konularını tartışma halinde sürdürdüğü gibi çok sayıda hayran ve ziyaretçilerini de bu arada kabul ederdi. Tefrikalarını bitirdiğinde, saat 12.00'de yerinden kalkarken iki çay parası ile nargile ücretini ve bahşişini de öder, Çarşıkapı'ya yönelirdi. Çarşıyı geçerken tanış olduklarıyla ayak üstü kısa sohbetini de ihmal etmez, her selam verene eliyle mukabele ederek gazeteye varırdı. Yazılarını *Gece Postası* yazı müdürü Murat Kayahanlı'ya teslim ederken, çayını içer 10 dakika kadar süren sohbetin ardından, *Hergün* gazetesine yürür, *Yeni Sabah* yazı işleri müdürü iken işe aldığı gazetenin yazı işleri müdürü Abbas Parmaksızoğlu onu masasında saygıyla karşılar, günün siyasi konuları ve yeni tefrikanın şeklini konuşurlardı.

"Yemeğini genellikle Ali Bey'in Sirkeci'deki İstanbul Lokantası'nda yerken masası ve çevresi gazetelerin sahipleriyle yazarların adeta meşveret yerine dönüşürdü. Bu arada işadamları, tanıdık simaların da doluşması ile koyulaşan sohbet saat 15.00'e kadar sürerdi."

Poğaçalar ve çaylar hazır

Murat Sertoğlu tefrika yazdığı gazetelerle ilişkilerini sağlam esaslara bağlamıştı. Yine Şemsi Sılkım'ın anlattığı şu olay bu durumu açıkça ortaya koyar:

"*Gece Postası* gazetesi sahip ve başyazarı Etem İzzet Benice, *Hergün* gazetesinin, tirajının 30 bine varıp, *Gece Postası*'nı 2 bin aşması üzerine, gazetede Murat Sertoğlu'nun da katılmasını istediği bir toplantı çağrısı yaptı.

"Murat Sertoğlu da o gün sabah Koska yerine gazeteye geldi.. Toplantı başladı. Etem İzzet Bey halinden memnun... Bizlere Bahçekapı börek fırınından, hademe Ahmet Efendi ile bir kutu dolusu karışık poğaça satın aldırmış, çaycı Recep de toplantı masasını tepsi dolusu, ince belli çay bardakları ile donatıp poğaçaları da üç tabağa koyup önümüze sürmüştü.

"Etem İzzet Bey, gazete ile ilgili konuşmaların ardından Murat Sertoğlu'na güleç bir yüzle şu teklifte bulundu:

27 yıl başpehlivan Kel Aliço

Kel Aliço, 1844 yılında Bulgaristan'ın Plevne ili Cerven Brjag beldesi İskar Nehri kıyısındaki Kojnare köyünde doğdu. Saçsız olduğundan dolayı "kel" lakabıyla anılan Aliço, güreşe küçük yaşlarda başlamıştır. Sert güreş tekniğinden dolayı "Gaddar Ali" olarak anılırdı. 1864 yılında Kırkpınar'da güreşirken Sultan Abdülaziz'in dikkatini çekerek huzur güreşlerine katıldı. Yıldız Sarayı'nda şamdancı başılığa kadar yükseldi. Huzur güreşlerinde Abdülaziz'in başpehlivanlarıyla güreşti. Kırkpınar'a katılarak Sarayiçi Meydanı'nda büyük güreşler yaptı. 1877- 78 Osmanlı Rus Savaşı sonunda başlayan göçlerle Türkiye'ye geldi. 27 yıl üst üste başpehlivan oldu, Koca Yusuf'la berabere kaldıktan sonra başpehlivanlığı ona bıraktı. Kel Aliço 1922 yılında Edirne'de tifo hastalığı nedeniyle 78 yaşında hayatını kaybetti. Mezarı Edirne'nin İpsala beldesinin Koyunyeri Köyü'ndedir.

"-Murat Bey kardeşim, *Hergün* gazetesine yazdığın tefrikalarla çatışıyoruz. Sana tefrika başına ödenenin iki katını ödeyelim, sadece bize yaz. İki yıllığına anlaşalım, istersen bir yıllığını da hemen ödeyelim, bu rekabet bitsin!"

Masada oturanların hepsinin, birbirlerini dürttüğünü, masanın altından ayaklarını oynattıklarını patron bile fark etti. Hepimiz Murat Sertoğlu'nun bu teklif üzerine perende atacağını sanıyorduk. Böyle bir teklifin değil Etem İzzet Benice, basın tarihinde bile ilk olduğuna inanmıştık. Murat Sertoğlu gayet sakin cevap verdi:

"-Teşekkür ederim fakat benim için mümkün değil. *Hergün* gazetesi, yazılarımın ücretini bir gün dahi değil geciktirmek, pazar günleri bile aybaşı olsa, bir gün önceden zarf içinde ödemektedir. Bu bakımdan ben sizlerden de aynı nezaketi gördüğüm için, bana oradan da aynı teklif yapılsa, cevabım değişmezdi..."

"Şaşırıp kaldık, ama takdir etmekten de kendimizi alamadık."

Kültür Bakanlığı'nın jesti

Murat Sertoğlu pehlivan tefrikalarını 1980'lere kadar sürdürecektir. 1980'li yıllarda Türkiye artık "pehlivan tefrikaları"na meraklı okuyucuların çok azaldığı, futbol topunun tek akla gelen spor olduğu, televizyon denen sihirli kutunun evlere girdiği farklı bir yer olmuştur. Gazeteler artık "pehlivan tefrikaları" değil, tefrika bile yayınlamamaktadır. Murat Sertoğlu da Babıâli'nin yaşarken unutulanlar kafilesine katılır. 1986'da Kültür Bakanlığı Sertoğlu'nun geçmiş kuşakları tiryakisi yaptığı pehlivan tefrikalarından ikisini "*Rumeli Pehlivanları*" adıyla yayınlar. Yüze yakın pehlivan tefrikasından ikisi, Kurtdereli Mehmet Pehlivan ile Adalı Halil Pehlivan tefrikaları bu kitapta okuyuculara sunulur. Yazarımızın son yayınlanan kitabının "pehlivan tefrikaları" olması muhakkak ki Kültür Bakanlığı'nın eskilerin deyimiyle "hatırşinas" bir tutumunu gösterir ve bu kitap, popüler romanlar içinde kendine özgü bir yeri olan, ama neredeyse hepsi gazete sayfalarında unutulmaya terkedilen bir türün kitap halindeki tek örneği olarak kalır.

Murat Sertoğlu özellikle "pehlivan tefrikası" denilen türün başlatıcısı ve en tanınmış ismidir. Bu tefrikalarda bir ünlü pehlivanın çıraklıktan başlayıp başpehlivanlığa giden serüveni konu alınıp işlenir. Murat Sertoğlu tefrikalarında heyecan öğesini en iyi şekilde kullanır; tefrikayı günlük akışında en heyecanlı yerde bırakıp okuyucusunu merak içinde ertesi günü heyecanla bekletmede çok ustadır. Sertoğlu'nun bir özelliği de güreşleri çok ayrıntılı anlatmasıdır; bir "elense", veya "kurt kapanı" oyunu günlerce anlatılır. Bu anlatış şekli dilimize "lafı pehlivan tefrikası gibi uzatma" şeklinde bir deyiş bile kazandırmıştır. Bazı arkadaşları Sertoğlu'nun Babıâli'deki geleneksel uygulamaya göre tefrika roman ücretlerini eserin bütünü için değil, tefrika edildiği gün sayısıyla aldığından güreşi bu kadar ayrıntılı yazdığını; gazete patronlarının yazarımıza, "aman üstat Çolak Mümin kündeyi bir haftadır atamadı, lütfet de artık atsın" diye takıldıklarını naklederler.

"Aman üstat, Çolak Mümin kündeyi bir haftadır atamadı, lütfet de atsın artık..."

1960'lı yıllarda Kırkpınar güreşlerinden bir sahne (üstte).

Yazarımız kendisiyle yapılan pekçok söyleşide "pehlivan tefrikaları"nı yazarken çok araştırma yaptığını söyler; örneğin 1843 yılında doğup 1947'de 104 yaşında ölen Suyolcu Mehmet Pehlivan'ın ana kaynaklarından biri olduğunu ifade eder, eski ünlü pehlivanların yaşayan aile fertlerini bulduğunu, onlardan bilgiler topladığını sürekli vurgular. Tefrika konusu yaptığı pehlivanların yakın akrabaları da bu sözlerini doğrularlar.

Her şeye karşın Sertoğlu 1945 - 1975 arası 30 yıl süreyle "pehlivan tefrikaları"nı büyük bir kitleye keyifle okutmuş, hatta tiryakisi yapmıştır. Bu durum Türkiye'de popüler roman bahsinde az rastlanır özel bir olaydır. Özgünlük bakımından belki 1950'li yıllardaki sahte Mike Hammer yazma furyası ile mukayese edilebilir ●

1960'ların ünlü Fransız striptiz dansçısı Sidonie Paquin, gösterisi sırasında.

GETTY İMAGES

Türkiye'de ilk striptiz yıldızları

Devlet ricali de dansçıları izledi

Sahnede striptiz yapmanın ülkemiz açısından miladı 1956 yılına rastlar. Bu yıl Zambella revü grubuyla İzmir, Ankara ve İstanbul'da striptiz yapan Colette'in başkentte Ankara Palas Oteli'nde yaptığı gösterileri izleyenler arasında dönemin devlet yöneticileri de bulunuyordu.

Gökhan Akçura
gakcura@gmail.com

Türkiye'de ilk striptizcinin Zambella topluluğuyla gelen Colette olduğunda birleşilir. Agâh Özgüç, "Türkiye'deki pavyon ve gece kulübü yaşamına striptizi Fransız Colette'in getirdiğini" söyler. *Yıldız* dergisinin 1956 yılında yazdığına göre de Colette'in memleketimizde açtığı çığırdan sonra Semiramis, Özcan Tekgül ve İnci Birol gibi dansözler striptize başlamışlardır. Bu yılların gazetelerinde söz konusu gösterinin tarifi şöyle yapılıyordu: "Striptease'de artist sahneye giyinmiş olarak çıkar, sonra kendisini müziğin ahengine terk ederek, üstündekilerini teker teker seyircilerin gözü önünde çıkarır. Bazı müzik hollerde artistler, vücudun en mahrem yerini örten minicik bir sliple, bazılarında ise anadan doğma, çıplak olarak kalırlar."

Colette Jerry, 1955-56 yıllarında Türkiye'ye gelen Zambella revü topluluğunun yıldızlarından biriydi. İzmir Fuarı Göl Gazinosu, Ankara Palas Oteli ve İstanbul'da da Kordon Blö kulübünde gösteriler yapan topluluğa kendi adını veren yöneticisi Zambella, aslında 1940'lı yıllarda Paris Carousel gece kulübünün tanıttığı travesti yıldızlarından biriydi. Ama topluluğun büyük ses getiren yıldızı Colette oldu, çünkü o güne kadar görülmedik ölçüde soyunuyordu!

Sine-Radyo dergisi "şimdiye kadar memleketimize →

Colette devlet erkânının kendisini izlemesinin mesleğin şerefini artırdığını söylemişti.

gelen hiçbir dansöz Colette kadar şöhret yapmamıştır, ismi etrafında bu derece gürültü koparmamıştır" diye yazıyordu. Colette Ankara Palas pavyonunda numaralarını icra ettiği sırada, seyircileri arasında sık sık hükümet erkân da yer almıştı. Bu yüzden kızcağızın adı "siyasi dansöz"e bile çıkmıştı. Ankara'da kazandığı hayran kitlesi o denli büyüktü ki, İstanbul'a hareket ettikleri gecenin akşamı, daha önce 250 kişinin doldurduğu Ankara Palas Pavyonu'nda sadece 8 müşteri bulunmaktaydı. Colette olmayınca salonlar boşalır! Dönemin ünlü gazetecilerinden Şinasi Nahit Berker, Colette'le söz konusu Ankara döneminde *Akis* dergisi için röportaj yaparken, onun için "devlet ricali karşısında cömertçe soyunan bir artist" tanımını kullanıyordu. Colette ise Berker'e Türkiye'ye gelmekten çok memnun olduğunu ve ilk kez bir başbakanın (Adnan Menderes de seyretmiş kendisini) ve devlet başkanının karışısında striptiz yaptığını söyledikten sonra şöyle devam ediyor: "Sayın Celal Bayar, beni hem İzmir'de, hem de burada bir kaç defa seyretmek lütfunda bulundular. Çok demokrat bir devlet başkanınız var. Halkın arasına girmekten son derece hoşlanıyorlar. Benden iltifatlarını da esirgemediler. Sayım günü akşamı da buraya yeniden teşrif ettiler. Yanlarında Türkiye Büyük Millet Meclisi başkanı Refik Koraltan ve yaverleri de vardı." Colette yurtdışında başbakan ve cumhurbaşkanları karşısında numara yapmasının protokol tarafından engellendiğini, ama burada "herkes halk adamı" olduğu için bu şerefe mazhar olabildiğini söylüyor: "Onun için seyircilerimin arasında bu kadar mümtaz şahsiyetler bulunuyor. Hele bakanlarınızı, her akşam burada görebiliyorum. Türkiye'ye geldiğimden dolayı işte bunlardan dolayı çok memnunum. Mesleğimizin şerefi artıyor!"

İzmir Fuarı Göl Gazinosu'nda Fransız striptizci Colette'in şovu da vardı (üstte). Nehar Tüblek bir karikatüründe Colette ve striptiz konusunu işlemişti (karşı sayfada).

Ankara'dan İstanbul'a gelen topluluk Kordon Blö'de gösterilerine 6 Ocak 1956 gecesi başlar. İlanda "Meşhur Fransız Revüsü Zambella" ve topluluğun yıldız isimleri sıralanırken Colette'in adının yanında parantez içinde "çıplak" sıfatının eklenmesi uygun görülmüştür. Colette'in İstanbul'a gelişi gazetecileri pek hareketlendirmişti. Gösteriyi izleyen *Tercüman* gazetesi muhabiri, Colette'in performansını şöyle özetliyordu: "Colette güzel vücudunu seyircilerine doyuncaya kadar gösteren dansın bir üstadıdır. Amerikalılar buna striptiz diyorlar. Salondaki hava iyice ısındıktan ve bu dansa ait müzik başladıktan sonra Colette nazlı bir eda ile evvela üzerinde bulunan kırmızı tülleri atıyor. Sonra entarisini çıkarıyor. Sonra sutyenini atıyor ve tabir-i caiz ise soyunuyor. "

Yeni *Yıldız* dergisinin dedikodu sayfalarında da Colette sık sık karşımıza çıkar. Dergiye göre Zambella heyetinin İstanbul'da ağırlandığı "ilk Müslüman ve dindar ev" eski Demokrat Parti milletvekili Şevket Mocan'ın Boğaz'daki yalısı olmuştu. Colette'in sevgilisi ise, aynı ekipten dansöz Yvette Le Mazou idi. Colette'i Kordon Blö'de merakla izleyenler arasında Müzeyyen Senar, Muzaffer Tema gibi şöhretli isimler de bulunuyordu.

Colette ve Zambella Revüsü işte böyle ülkeyi birbirine katarak gösterilerini tamamlar ve Beyrut'a doğru hareket ederler. Arkalarından yazanlar ise eksilmez. Peyami Safa şöyle diyordu: "Türkiye'ye Colette diye bir Fransız müzikhol aşiftesi gelmişti. Bütün marifeti halkın önünde çırılçıplak soyunmaktı. Fransa'da ve Almanya'da binlercesine kolayca rastlanan güzel vücutlardan birinin sahibiydi. İstanbul'u, Ankara'yı, İzmir'i ve resmi ve gayrı resmi birçok şahsiyetleri birbirine kattı." Peyami Safa, *Milliyet*'teki bu satırlarının ardından, Avrupa toplumlarını örnek göstererek şu saptamada bulunuyordu: "Bu çıplaklığın, bolluğun ve ucuzluğun cinsi ahlak bakımından büyük bir faydası var.

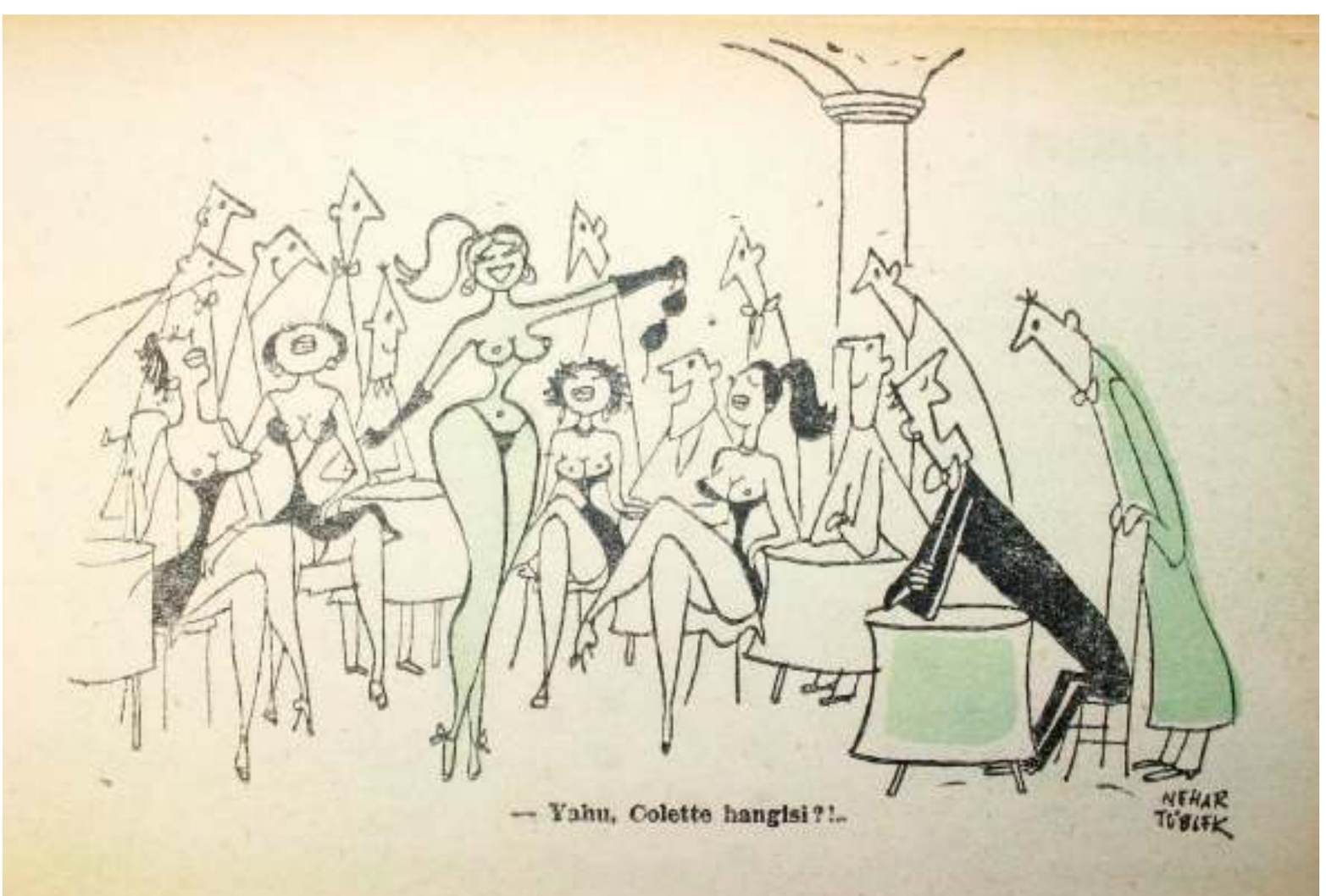
Kadın vücudu metafizik ve esrarlı mahiyetini kaybediyor. (...) Doya doya bakıyorsunuz ve baka baka doyuyorsunuz." Hemen hemen aynı günlerde Beyrut'tan acı bir haber gelir. Colette aldığı uyuşturuculardan zehirlenerek ölmüştür. Kaza mı, cinayet mi anlaşılmadan kalır.

"Dört Motorlu" Pamela

Colette'le hemen hemen aynı dönemde İstanbul'a gelen, efsanesi çok daha uzun sürecek bir diğer striptizci ise Pamela'dır. Ya da çok bilinen lakabıyla "Dört Motorlu" Pamela! Amerikalı, İngiliz, ya da Kanadalı olduğuna dair çeşitli rivayetler bulunan Miss Pamela, 30 Haziran 1956 günü Taksim Gazinosu'nun ilanında şöyle tanıtılmaktadır: "Casino de Paris yıldızlarından orijinal göğüs dansları ile beynelminel şöhret yapmış bu sahada dünyada yegâne dansöz Miss Pamela'yı 2 Temmuz'dan itibaren Taksim Belediye Gazinosu Varyete Bahçesi ve Teras Pavyonu'nda göreceğiz.". Büyük ilgi sonucu Pamela'nın ünü hızla artar. Eylül ayı sonunda yine aynı gazinonun verdiği ilanda bu kez Miss Pamela'nın ağzından şu bilgileri ediniriz: "İstanbul'u ve Taksim Gazinosu'nu çok sevdim. Biraz daha kalıp yeni sezon başlangıcı için hazırladığım yeni striptease'leri göstereceğim." Aynı günlerde *Pazar* dergisinin dedikodu sütununda da şu bilgiler yer alır: "Pamela'nın yıldızı hâlâ parlıyor. Göğüs ve kalça püsküllerinin istikametini tayin etmeye gelenler arasında gençler ve bekârlar bilhassa göze çarpıyor. Bunlar arasında Pamela'yı pavyonun bütün masalarından on beş yirmi defa seyredenler de var. Ne yazık ki bu İngiliz dansözü hayranlarını göremiyor. Burnunun ucunu göremeyecek kadar miyop çünkü. Dansını bitirip de elbisesi ile pavyona inince, iri gözlükleri, 1.86 boyuyla dansözden çok kâtibelere benziyor zaten. Geçen akşam Pamela ile birlikte Sosis adlı köpeği de pavyona indi. Böylece pavyon Nuhun gemisi gibi bir şeye benzedi."

Pamela'nın niye dört motorlu olduğunu, onu Taksim Gazinosu'nda seyredip hiç unutamayan Aydın Boysan anlatsın: "Pamela güzel vücutlu genç bir hanımdı. Sahneye, oldukça cömert açılmış giysilerle çıkardı. İlginç bir yanı, önünde ve arkasında ikişer püskül asılı olmasıydı. Öndeki iki püskül meme uçlarına, arkadaki iki püskül ise, poposunun iki kanadına bağlıydı.

"Pamela önce müziğe uyarak, göğsündeki iki püskülü çevirmeye başlardı. Kendisi dururdu, memelerini oynatırdı. Önce sağa, sonra sola doğru… Bitmedi, önce sağdakini sola, soldakini sağa döndürerek. Sonra da durduğu yerde, poposundaki püskülleri önce sağa sonra sola döndürür, sonra da memeleri gibi, sağdakini sola, soldakini sağa →

döndürürdü. Müzik ritmlerine uyarak yapılan gösterinin sonu, göğüs ve popodaki dört püskülü birden, önce sağa sonra sola, sonra da dört püskülü birden içeri ve dışarı doğru pervane gibi döndürerek biterdi. Paris gazinolarından, Broadway ve Las Vegas'a kadar, bir daha böylesini görmedim.

"O yıllarda kıtalararası yolculuklarda transatlantik denilen gemilerin modası geçmiş, Amerika-Avrupa arasında, pervaneli dört motorlu uçak seferleri başlamıştı. Bu yüzden dansözümüze; "Dört Motorlu" Pamela adı layık görülmüştü."

İstanbul'da Türk erkeklerini kendine pervane eden Pamela bir süre sonra Ankara'ya geçer. Güngör Uras'ın hatırladığına göre burada önce Bomonti Bahçesi'nde sonra da Ankara Palas'ta sahneye çıkar. Dönemin gazeteleri Pamela'nın Ankara'da başına gelen bir kazayı şöyle naklederler: "Şehrimizdeki [İstanbul'daki] alakayı başşehirde de toplamakta olan dansözün [başına], muhtelif defalar vuku bulabileceği kendisine ihtar edilen bir hadise gelmiş, fazla sürate dayanamayan püsküllü pervaneler düşüvermiştir. Motorları stop eden Pamela derhal ropdöşambrına sarılarak içeri çekilmiş, tamiratı yaptıktan sonra numarasını tamamlamıştır." Ardından yazının başlığının niye "Dört motoru da stop etti: Pamela gidemiyor" olduğunu anlayacağımız şu bilgiler gelir: "Memleketimizde çok tutulan bu dansöz, hayranlarının gittikçe artması üzerine başka memleketlerle olan mukavelelerini feshetmiştir. Ama kendisi her gün, sabahtan akşama kadar, doktor nişanlısını düşünerek, gitmeye karar vermekte, akşam olunca kararından vazgeçmektedir."

Yatak odasında basın toplantısı

Colette'in ve Pamela'nın vatan topraklarında açtıkları bu çığırdan sonra Semiramis, Özcan Tekgül ve İnci Birol gibi dansözler de striptize başlarlar. Gazetelerde Semiramis'in bu konuda bir basın toplantısı düzenlediğini ve öfke dolu açıklamalar yaptığını okuruz: "Çıplak dans etmek günahmış! Ben Müslümanmışım onun için de çıplak dans edemezmişim! Bu iş için savcılık iki defa beni çağırdı ve ifademi aldı. Halbuki ben striptiz yapmıyorum. Yalnız yabancı sanatkârlar dünya kadar para kazanıyor ve memleket dışına döviz çıkmasına sebep oluyorlar. Bunların striptiz yapmalarına müsaade ediliyor, ona tutuluyorum." Basın toplantısı Semiramis'in evinde, hatta yatak odasında yapılmaktadır. Dansözümüz striptizin ne olduğunu fiilen anlatmaya koyulur. Üstündekileri ağır ağır çıkararak, "striptiz dediğin böyle olur" noktasına gelir. Foto muhabirleri iyice yaklaşıp, uygun kareler çekmeye başlarlar. Sonrasını vallahi bilemiyorum…

Semiramis bu konuda yalnız kalmaz. Taksim Kristal'in yıldız dansözü İnci Birol, 1957 yılı Ocak ayında

Halikarnas Balıkçısı'ndan striptizin tarihi

"Sahnede soyunmanın –yani- Amerika'da 'striptiz' denilen sahnede soyunmanın ise menşei Paris'tir. Genç bir öğrenci iken -1902 senesine doğru- tatili Paris'te geçiriyordum. Paris şehrinin öğrencileri dört sanatları 'Katrzar' şenliklerini kutlulamak için Ruj Mulen'i kiralamışlardı. Önce içkiye ve aşırı neşeye veryansın etmek âdettir. Öğrencilerin arasına ressamlara ve heykeltraşlara çıplak modellik eden birçok kadın ve kızlar da katılmıştı. Bu hatunlar utangaçlıkları, pısırıklıkları ve çekingenlikleri ile nam ve şan almış

yapılan Dansözler Resm-i Geçidi'nin ilanında da belirtildiği gibi sahnede striptiz yapar. Bunu diğerleri takip eder. Durumun kötüye gitmesinden korkan çeşitli kuruluşlar, başta Kadınlar Birliği ve MTTB (Milli Türk Talebe Birliği) striptiz ve rock'n'roll'un yasaklanması için açıklamalar yaparlar. Sonunda Adliye Vekaleti savcılıklara gönderdiği tamimde, "bazı dansözlerin gayri ahlaki tavır ve hareketlerde bulundukları ve dans sırasında soyunup açıldıkları tesbit edilmiştir" dedikten sonra "bu mevzu üzerinde hassasiyetle durulması, afiş bastırıp asan, müstehcen resimler çektirenler hakkında dava açılması" istenir.

Doğan Nadi bu yasak hakkında şöyle yorum yapıyordu: "[Vekalet] bir tamimle bu çıplaklığın kanunlar çerçevesinde bir zapturapt altına alınmasını istiyor. Doğrusunu isterseniz bu strip tease denilen şey, dans değil de, daha ziyade bir hastalıktır. Bizim F. K. G. (İstanbul valisi ve belediye başkanı Fahrettin Kerim Gökay) başta olmak üzere bütün ruhiyat mütehassısları pek iyi bilirler: Egzibisyonizm. Biri ötesini berisini el âleme göstermek, diğeri el âlemin ötesini berisini görmek merakı şeklinde ortaya çıkar. Hatta emniyette bile "röntgencilik" diye tasnif edilmiştir. Müptelası da pek az değil galiba. Strip tease ortaya çıkalı beri bu illetin her iki şekline tutulmuş olanlar, hem de gizliye kapaklıya lüzum kalmadan, nefislerini körletiyorlar."

Striptiz tüm karşı çıkanlara, yasaklama kararlarına rağmen varlığını korudu, gelişti, barların ve gece kulüplerinin vazgeçilmez gösterileri arasına girdi.

21 Ocak 1976 tarihli *Hürriyet* gazetesinde Crazy Horse grubunun gösterisinin ilanı (üstte).

Hele 1960'lı yıllarda striptizin iyice yaygınlaştığını ve sıradan bir şey haline geldiğini görürüz… 1960 yılı Nisan ayında Beyoğlu sinemalarında Brigitte Bardot'nun "*En Efeuillant La Margueritte*" filmi "*Striptiz Kraliçesi*" adıyla oynatılıyordu. İstanbul ve Ankara'nın birçok gece kulübünde striptiz öne çıkan gösteri olarak sunuluyordu. Artık her yerde, her durumda, her zamanda striptiz yapanlara rastlamamız mümkündü. Bundan sonrası yakın zamanlar tarihine girer, isterseniz araştırmayı burada bırakalım…

değillerdi. Bu dilberlerin biri kafayı adam akıllı tütsüledikten sonra şehrin en güzel bacaklarına sahip olduğunu ilan etti.

Bir başka dilber ona, "budala olma, hele bir şunlara bak!" diyerek etekliklerini kaldırdı. İş büyüdü, iki rakibe sürü sürü modeller katıldı. Artık fistanını kaldıran kaldıranaydı. Bu hali gören öğrenciler kendilerini hakem saydılar. Kızlara, "haydi sıçrayın şu masalara, hepinizin bacaklarını bir görelim" dediler. Kızlar masalara sıçradılar. Fakat tartışma konu değiştirdi. Bu sefer kimin memelerinin daha güzel olduğunu kızlar kendi aralarında tayine kalkıştılar. Sonra kalçalar, beller velhasıl gövdenin bir bir her tarafı karşılaştırıldı. Birdenbire kızların biri giyim ve kuşamını kaldırıp kaldırıp yere atarak sevgi ve sevinç ilahesi Afrodit'in denizden çıkması gibi, masanın üzerine çıktı. Gök gürültüsü gibi alkış! Ne var ki öğrenciler polisi hiç hesaba katmamış bulunuyordu. O zamanlar ahlaki zabıtaya bakan – adını unuttum- ayandan birisi vardı. Adam nelerin olup bittiğini duyunca az kalsın tepesi şampanya tapası gibi atacaktı. Neşesiz, nüktesiz ve anlayışsız bir adammış ki, işi öğrencileri ve hatunları şöyle böyle bir paylamakla örtbas edip savuşturacağına pek ciddiye aldı. Hatunlar ve teşhis edilebilen öğrenciler mahkemelere sürüklendiler. Hâkimler pek mülayim ve insani davrandılar. Öğrenci ve hatunları -bilmem şu kadar sene, mesela bir yüzyılda ödenmek üzere- yüzer frank para cezasına çarptırdılar. Ne var ki cezanın bu kadarı bile Laten Kartiye'ye yani Paris'te öğrencilerin yatıp kalktıkları mahalleye ağır geldi. Ertesi günü mahallenin baş caddesi Sen Mişel protesto eden öğrencilerle kaynaşıp taştı. Ayanın karikatürü "namus babası", "fazilet kumkuması!" diye teşhir edildi. Yani enikonu kıyametler koptu.

İşte bu vaka şahrin eğlence endüstrisini harekete geçirdi. Sahnede kanunen çıplak bir kadın gösterilemiyordu. Fakat bu iş başka türlü kitaba uyduruldu. Öyle ya, kanunu yapanın zekâsı vardı, kanunu kafese koymak isteyenin zekâsı yok muydu? Artık sahnelerde soyunmalar aldı yürüdü. Mesela "Viyolet yatağa yatıyor!" diye numaralar düzenlendi. Bu numarada Viyolet yavaş yavaş soyunuyor ve büsbütün anadan doğma bir hale gelmeden yatağa giriyor ve karyolanın yanı başındaki ışığı söndürüyor. Bu gibi bir çok sahneler tertip edildi. İşte bundan sonra sahnede soyunmalar orman yangını gibi bütün batı âlemini sardı."

(Halikarnas Balıkçısı, "Kan Kan Dünyası", *Demokrat İzmir*, 25 Aralık 1955)

Bolşevik Devrimi'nden kaçıp İstanbul'da heykeltıraş eğitimi görmüştü

İraida Barry'nin İstanbul günleri

Rusya'da Ekim Devrimi'nden sonra İstanbul'a göç eden İraida'nın fotoğrafları ve yaşam öyküsünü kapsayan "İraida Barry: İstanbul'un Rus Heykeltıraşı" adlı sergi Moskova'da Aleksandr Soljenitsin Vakfı Göç Müzesi'nde açıldı. Sergide fotoğraf koleksiyoneri ve araştırmacı Cengiz Kahraman'ın bir araya getirdiği arşiv malzemesinden seçilen özel parçalar sergileniyor.

Günce Akpamuk
gakpamuk@gmail.com

İraida bir arkadaşıyla Fındıklı'dan Tophane'yi gören setin üzerinde. Sağda İraida'nın 1926 - 1932 yılları arasında öğrenci olacağı Sanayi-i Nefise Akademisi'nin bir bölümü görülüyor. İraida'nın yaşam öyküsünü odağına alan Rusya'daki serginin posteri (sağ üstte).

Dergimiz yazarlarından fotoğraf koleksiyoneri ve araştırmacı Cengiz Kahraman'ın İstanbul'da 26 yıl boyunca büyük titizlikle oluşturduğu Barry Ailesi Koleksiyonu, mektup, günlük, afiş, fotoğraf, çeşitli formatlarda negatif, cam pozitif ve negatifleri kapsıyor. Beyoğlu'ndaki Mısır Apartmanı'nda yaşayan diş hekimi ve amatör fotoğrafçı Albert Barry'le, Rusya'daki Ekim Devrimi'nden sonra İstanbul'a göç eden Rus eşi İraida Barry'nin gerçek hikâyesi hem bir portreyi, hem de bir dönemi ortaya çıkarıyor. Cengiz Kahraman'ın güçlü bir İstanbul öyküsünü anlatan bu koleksiyon, aynı zamanda uluslararası öneme sahip. Öykünün Odessa, Sivastopol, Leningrad, Paris, New York gibi şehirlerde de izleri bulunuyor. Bu değerli koleksiyondan bir seçki ilk kez Moskova'da Aleksandr Soljenitsin Vakfı Göç Müzesi'nde 16 Kasım 2019'da gün ışığına çıktı. Editör Bahar Tanır Kahraman ve İstanbul Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Türkan Olcay'ın araştırma ekibinde yer aldıkları "İraida Barry: İstanbul'un Rus Heykeltıraşı" adlı serginin küratörlüğünü Darya Jmelyova üstlendi. Vakfın Rus Göçü Tarihi Bölümü başkanı Dr. Marina Sorokina'nın katkılarıyla gerçekleşen sergi, 12 Ocak 2020'ye kadar açık. Sergide İraida Barry'nin Rusya'daki çocukluk ve gençlik günleri, İstanbul'daki ilk günleri ve heykeltıraşlığına ilişkin fotoğraf ve belgeler sunuluyor.

Koleksiyonun sahibi Cengiz Kahraman Atlas Tarih'e sergi hakkında şu bilgileri verdi: "İraida Barry, 1925 - 1932 yılları arasında Sanayi-i Nefise Akademisi'nde ilk Türk heykeltıraşı İhsan Özsoy'un atölyesinde eğitim görmüştür. 1929 - 1932 yılları arasındaki Galatasaray Sergileri'nde çeşitli heykel ve rölyefleri yer aldı. 1936 yılında Paris'te üç heykeltıraşla karma bir sergi açtı. Büst ve kompozisyon olarak meydana getirdiği eserlerinden bir bölümü Resim ve Heykel Müzesi'ndedir. İraida Barry'nin eşi diş hekimi Albert Barry, babası Joseph Barry gibi fotoğraf sanatına tutkuyla bağlı amatör bir meraklıydı. Çektiği fotoğrafları dostlarına gösterir, onların haklı beğenilerini kazanırdı. Barry Ailesi Koleksiyonu'ndaki fotoğraflar şehrin tarihine olduğu kadar fotoğraf tarihine de önemli bir katkıdır. Çoğunluğunu Albert Barry'nin çektiği fotoğraflar, belgesel özellikleri ve estetik bakışıyla İstanbul'la ilgili çok ilginç anlar ve öyküler de barındırıyor".

▲ **Albert Barry eşi İraida'nın fotoğrafını çekiyor. Fotoğrafa meraklı olan diş hekimi Albert Barry, İstanbul'da binlerce fotoğraf çekerken bunlardan bir kısmında İraida'yı model olarak kullanmıştı.**

◀ **İraida, 1920'li yılların başında Üsküdar Atik Valide Camii'nin olduğu sokakta. İraida ve eşi Albert, birlikte yaptığı İstanbul gezilerine bazen köpeklerini de götürüyorlardı.**

▼ **1922 yılında İraida ve kızı Eizabeth, bir başka kayıktan fotoğraflarını çeken Albert Barry'e gülümsüyorlar. Aile içinde "Boba" takma adıyla çağrılan Elizabeth, 1991 yılında Balıklı Rum Hastanesi'nde öldü.**

İraida 1920'li yılların başında annesi Elizabeth Murayov'la. Albert Barry'nin çektiği fotoğraf Kandilli'den İstanbul'un panoromik görüntüsünü sunuyor.

İraida, Rus kadınların İstanbul'da moda haline getirdikleri şapkası ve beyaz kıyafetiyle Rumelihisarı tepelerinde.

1925 yılının güzel bir yaz gününde Albert, İraida ve Elizabeth, Tarabya'da kayık sefası yapıyor.

İraida, "Arı" teknesinde Büyükada açıklarında yeni yakaladıkları kılıç balığıyla. Albert Barry "Arı" ile sık sık balığa çıkıyor ve tuttuğu balıkların fotoğraflarını çekiyordu.

Moskova'da Aleksandr Soljenitsın Vakfı Göç Müzesi'ndeki serginin açılışı büyük ilgi gördü.

Albert Barry fotoğrafçılığa meraklı bir amatördü. Cengiz Kahraman koleksiyonundaki örneklerden biri olan bu streskobik cam pozitifte İraida, Beylerbeyi'nde poz veriyor.

İraida ve Albert Barry yeni tanıştıkları 1920 yılı sonbaharında Yıldız semtinde. Arka planda Yıldız Hamidiye Camii ve Saat Kulesi görülüyor.

Joaillier'nin torunu Fabrizio Casaretto

Büyük dedesinin fotoğraflarını topluyor

Osmanlı fotoğrafçılık tarihinin en önemli markalarından biri olan Sébah & Joaillier, İstanbul mimarisi ve günlük hayata dair en fazla çalışma yapmış stüdyoydu. Sébah & Joaillier'den günümüze kalan mirası bir araya getiren, Polycarpe Joaillier'in torunu Fabrizio Casaretto ile konuştuk.

Röportaj: Kansu Şarman
ksarman@doganburda.com

Sébah & Joaillier'nin objektifinden Haliç'ten Eyüp panoraması, 1880'ler.

FABRİZİO CASARETTO ARŞİVİ

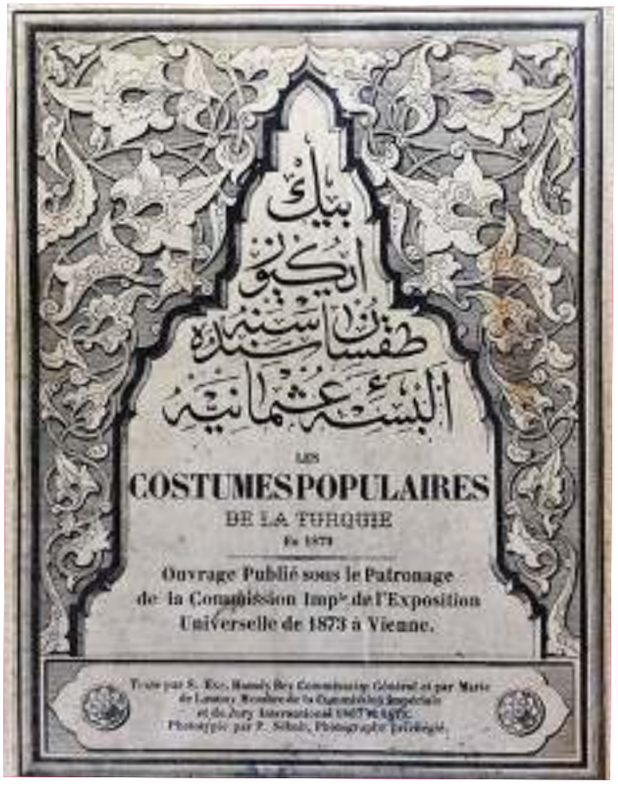
Vasilaki Kargopulo, Abdulah Biraderler, Phebus Fotoğrafhanesi, Gülmez Biraderler gibi stüdyoların çektiği fotoğraflar 19'uncu yüzyıl Osmanlı coğrafyası hakkında hem görsel, hem de içerik olarak önemli bir kaynaktır. Bu fotoğrafhaneler arasında en önemlilerinden biri de Sébah & Joaillier. Pascal Sébah tarafından başlatılan fotoğraf stüdyosu Polycarpe Joaillier'nin ortaklığıyla devam etti. Günümüzde İstanbul hakkında stüdyo dışı fotoğraflar ve şehrin tarihi ve mimari kimliği hakkında en fazla fotoğraf çalışması yapan stüdyo Sébah & Joaillier'dir. Bugün Pascal Sébah'ın varisleri Türkiye'de yaşamıyor, ancak Polycarpe Joaillier'nin torunu Fabrizio Casaretto aile arşivini yeniden düzenleyerek, fotoğrafhanenin malzemesini bir araya getirdi. Hazırladığı sebahjoaillier.com adlı internet sitesinde stüdyonun 100 yıldan fazla tarihi olan mirasıyla ilgili görsel ve yazılı bilgileri meraklılarıyla paylaşıyor. Sébah & Joaillier'nin hikâyesini Fabrizio Casaretto'ya sorduk.

Pascal Sébah ve Polycarpe Joaillier kimdir?

Pascal Sébah 1823 yılında İstanbul'da, Süryani →

Polycarpe Joaillier'nin torunu Fabrizio Casaretto (üstte). Pascal Sébah 1873 Viyana Sergisi için Osman Hamdi Bey tarafından hazırlanan "*Les Costumes Populaires De La Turquie*" albümünün fotoğraflarını çekmiştir (altta).

bir baba ve Ermeni Katolik bir anneden dünyaya gelmiş. O dönemde Fransız isimleri kullanan birçok gayrimüslim aile mevcut. Ağabeyi Cosmi Sébah'la yeni bir buluş olan fotoğrafa merak salmış. İki kardeş, ilk stüdyolarını 18 Mayıs 1857 tarihinde Pera Tomtom Sokak Numara 10'da "P. Sébah Photographe" adıyla açmışlar. 1860'ların başlarında da Grande Rue de Pera, yani İstiklal Caddesi numara 232'de bir şube açıp Tomtom stüdyosunu baskı ve negatif atölyesi olarak kullanmaya devam etmişler. 1866'da, o dönem "Jardin des Fleurs" diye adlandırılan, günümüzün Çiçek Pasajı'nda bir şube daha açınca, 232 numaradaki yerlerini, İtalya kökenli başka bir fotoğrafçı, Tancrède Dumas'ya devretmişler. 1868 yılında da, yine Pera'da eski Rus sefareti, bugünkü Rus konsolosluğunun yanındaki 439 numarada yer alan büyük stüdyoya geçmişler. Bu stüdyonun resmi adı "El Chark - Société Photographique" olmuş. Bu arada 1873 yılında Kahire'de de bir şube açmışlar.

Pascal Sébah ile ortak oldu

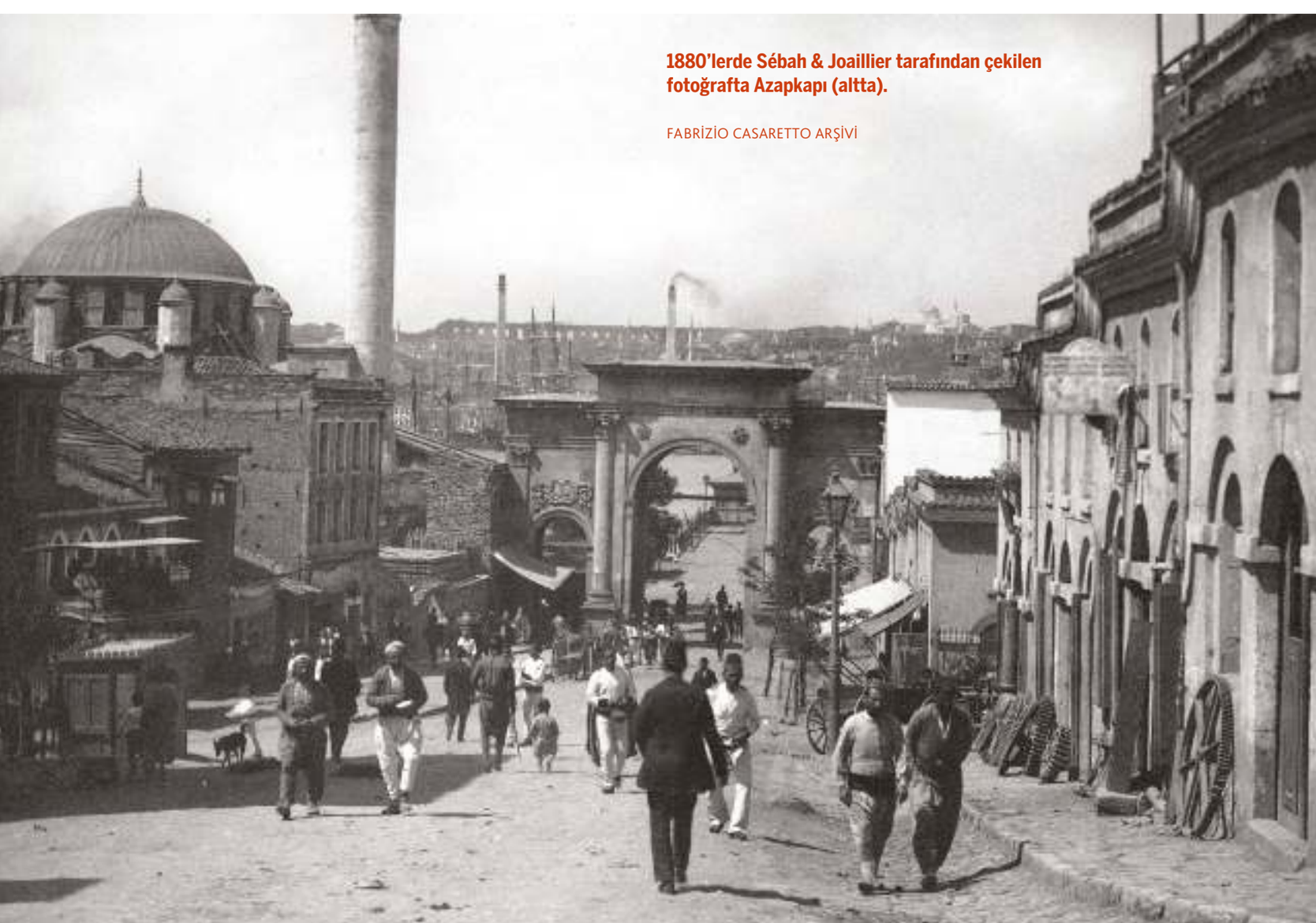
Benim anne tarafından ailem Joaillier'lerin hikâyesi ise fotoğrafçı Polycarpe Joaillier'nin büyükbabası Joseph ile başlıyor. 1789 Fransız İhtilali'nden sonra birçok aile Fransa'yı terketti, bunlardan biri de Joaillier ailesiydi. Soyadından da anlaşılacağı gibi kuyumculuk yapıyorlar-

“Polycarpe Joaillier, Pascal Sébah’ın manevi oğluydu. Sébah Polycarpe’a sahip çıktı, evlenirken nikâh şahidi oldu.”

dı. Fransa’nın güneyinde Marsilya’da olduğu biliniyor. Büyükbaba Joseph 1700’lerin sonlarına doğru Osmanlı’nın Halep şehrine gelip kuyumculuk işine başlıyor, daha sonra da 1800’ün başında İstanbul’a geliyor. Fransız Levanten bir aile. Polycarpe Joaillier’nin babası Antoine da 1820’de İstanbul’da doğuyor. Polycarpe Joaillier 5 Aralık 1848’de İstanbul’da doğdu. Osmanlı’daki üçüncü kuşak. Baba Antoine Joallier genç yaşta hayatını kaybedince ailenin yakın dostu Pascal Sébah onları himayesine aldı. Joaillier ailesi Sébah’ın fotoğraf stüdyosunun yakınında oturuyordu. Polycarpe Joaillier muhtemelen öğrencilik yıllarında Sébah’ın yanında fotoğrafçılığı öğrenmeye başladı; stüdyonun işlerine yardım ediyordu. 1883 yılında Pascal Sébah beyin kanaması nedeniyle felç olunca Sébah ailesi Polycarpe Joaillier’ye 1885 yılında ortaklık teklif etti. Joaillier de sanırım manevi bir duyguyla “Pascal Sébah bize sahip çıktı, biz de ona çıkacağız” düşüncesiyle ortaklığa başladı. Pascal Sébah’ın oğlu Cosmi Sébah’ın da kendi stüdyosu vardı, ama fazla fotoğrafçılık yapmadı, çok popüler de değildir ve ortaklığı fazla sürmedi. Pascal Sébah ortaklığın birinci yılında vefat etti. Bu yüzden Sébah & Joaillier imzalı fotoğrafların birçoğunun arkasında aslında Polycarpe Joaillier imzası vardır. Pascal Sébah’ın diğer oğlu Jean Pascal Sébah ise İstanbul’da değil, genellikle Mısır’da fotoğraf çekiyordu.

Joaillier hem stüdyo fotoğrafçılığı, hem de şehir ve dış mekân fotoğrafçılığı yapıyor. Birçok fotoğrafçıdan fazla dış mekân fotoğrafı çekmiş. Bu merak nereden geliyordu?

Pascal Sébah’ın fotoğrafçılığı, ustalığı tartışılmaz. Polycarpe Joaillier onun bir nevi manevi oğluydu. Sébah’ın da dış çekim fotoğrafçılığı vardı, ortaklık öncesinde →

1880’lerde Sébah & Joaillier tarafından çekilen fotoğrafta Azapkapı (altta).

FABRİZİO CASARETTO ARŞİVİ

“Birinci Dünya Savaşı’nda Joaillier ailesi Fransa’ya yerleştikten sonra oğulları Gustave ve Edmond Paris’te fotoğrafçılık yaptı.”

“P. Sébah” imzalı fotoğraflar görebilirsiniz. Osmanlı’da o zaman fotoğrafçılık Osmanlı’nın bilinmeyenini dış dünyaya göstermekti. Oryantalizmi dünyaya yayan yayan stüdyo Sébah & Joaillier’dir. Elimdeki belgelere göre yurtdışıyla ticari ilişkileri en iyi olan stüdyo bu. Temel amaçları yurtdışına fotoğraf satmaktı. Çünkü bu çok gelir getiren ticari bir alan. Zira sadece orta ve yüksek gelirli aileler fotoğraf çektirebiliyordu, portrelere baktığınız zaman bunu görürsünüz. Bugün hâlâ dünyanın her tarafında azalmasına rağmen Sébah & Joaillier fotoğrafı bulmak mümkün. Fotoğraflı kartpostalın tarihi ise 1895’e dayanıyor. O dönemde yine kartpostallarda da çoğunlukla Sébah & Joaillier fotoğrafları kullanılıyor. Kendileri de basıyor, Max Fruchterman gibi popüler editörlere de çok fotoğraf verdikleri oluyor.

Sébah & Joaillier’nin sarayla ilişkisi nasıldı?

Abdülhamit koleksiyonunda iki ayrı Sébah & Joaillier albümü var. O dönemde Osmanlı’nın farklı vilayetindeki okulların ve öğrencilerin fotoğraflarını içeren iki albüm. Toplam 60 fotoğraf var. Osmanlı eğitim tarihi için bütün coğrafyayı gezerek çekilen çok önemli fotoğraflar.

Siz ne kadar zamandır büyükbabanız Polycarpe Joaillier ile ilgileniyor ve malzemesini topluyorsunuz?

Ben son 15 yıldır ilgileniyorum. Pangaltı Katolik Mezarlığı’nda annemle bir mezarlık ziyaretindeyken büyükbabamın tarihiyle ilgilenmeye başladım. Joaillier’yi ailede araştırmaya başlayan ilk kişi benim. Yurtdışında bir akrabam çıktı, onun soyadı da Joaillier. Yaşça benden büyük, o da bana çok önemli bilgi ve evraklar gönderdi.

İstanbul limanında kayıkçılar, 1880’ler (altta).

FABRİZİO CASARETTO ARŞİVİ

O evrakların içinden Polycarpe Joaillier'nin 28 Ağustos 1879'da İstanbul Büyükdere'deki kilisede nikâh şahitlerinden birinin Pascal Sébah olduğu ortaya çıktı. Bu şu demek. Manevi babası olarak saydığı Pascal Sébah onun nikâh şahidi, yani Polycarpe Joaillier bazı internet sitelerinde denildiği gibi Fransa'dan gelen Levanten bir fotoğrafçı değil, yıllardır tanışıyorlar.

Bu 15 yıllık araştırma sürecinde neler buldunuz?

Benim ilgim daha çok İstanbul'da yapılan Levanten konferanslarıyla yoğunlaştı. Bu konu benim için bir sorumluluk. Yanlışları düzeltmem gerekiyor. Hazırladığım gibi bir internet sitesi yok. Bence o dönemdeki tüm fotoğrafçılar için yapılması gerekir. Ticari bir beklentiyle değil, doğru bilgilendirmeyi amaçladım. Artık bir fotoğrafın Sébah & Joaillier olup olmadığını anlayabiliyorum. Çok ender olarak yeni Sébah & Joaillier fotoğraflarına araştırmalarımda rastlıyorum. Sırf fotoğrafla kalmadım. Yazışma kartlarını, faturalarını, fotoğraf zarflarını buldum. Dünyada tanınan fotoğraf koleksiyonerleriyle irtibata geçtim.

İstanbul'da Latin-Katolik Mezarlığı'nda Polycarpe Joaillier'nin mezarı.

Sébah & Joaillier Stüdyosu'nun kabin fotoğraflarının arkasındaki logosu (üstte).

Fotoğraf harici koleksiyonumun en önemli ürünlerinden biri Sébah & Joaillier'nin ortaklık öncesi Pascal Sébah'ın 1873 yılında fotoğraflarını çektiği, Osman Hamdi Bey'in de metinlerini yazdığı "*Les Costumes Populaires De La Turquie*" kitabıdır.

Polycarpe Joaillier ne zaman vefat etti, stüdyonun sonraki dönemde akıbeti ne oldu?

Polycarpe Joaillier 1904 yılında vefat etti. Pascal Sébah'ın oğlu Jean Pascal daha çok Mısır'da fotoğrafçılık yaptı. Polycarpe Joaillier'nin üç çocuğu vardı. Gustave Joaillier stüdyoda fotoğrafçılığa devam etti, ta ki Birinci Dünya Savaşı'na dek. Bu arada 1899 yılında Abdullah Biraderler'in arşivini satın aldılar. O dönemden sonraki Abdullah Biraderler fotoğraflarının arkasında Sébah & Joaillier imzası da vardır. Savaş döneminde Joaillier ailesi Fransa'ya yerleşti. Gustave ve Edmond Paris'te fotoğrafçılık yaptı. Paris'te Edmond Joaillier damgalı fotoğraflar vardır.
Baba mesleğini orada devam ettirdiler. Türkiye'de ise 1908'de Agop İskender stüdyoya ortak olarak katıldı. 1914 yılında Fransa'ya giden Joaillier ailesinin stüdyo ile bağı sona erdi. 1934 yılında Agop'un oğlu Bedros ve İsmail İnsel hisseleri aldılar ve stüdyonun ismi Foto Sabah olarak değişti.1952 yılında stüdyo Atlas Sineması'nın karşısına taşındı. 1970 başlarında ise tamamen kapandı.

Elinizdeki arşiv malzemesi ile başka neler yapmayı planlıyorsunuz?

Sébah& Joaillier ile ilgili bir sergi yapmak istiyorum ve bu konuda her türlü işbirliğine açığım. Elimdeki bugüne kadar topladığım malzemeyi burada sergilemek istiyorum ●

Gölgede kalanlar / *Murat Yetkin*

İstiklal Savaşı'ndan bir karşı casusluk örneği

Mustafa Sagir vakası

Milli Mücadele yıllarında Hint Müslümanlarının temsilcisi olarak İstanbul'da ortaya çıkan, daha sonra Ankara'ya gelen Mustafa Sagir Birleşik Krallık casusuydu ve amacı Mustafa Kemal'e suikast yapmaktı. Casus olduğu Mim Mim Grubu tarafından saptanan Sagir Ankara'da tutuklandı ve idam edildi.

27 Aralık 1919 İstiklal Savaşı'nın en önemli dönüm noktalarından birisiydi. Mustafa Kemal Paşa ve beraberindeki önder kadro Samsun, Amasya Erzurum, Sivas ve Kayseri duraklarından sonra Milli Mücadele'yi yürütmek üzere Ankara'yı karargâh seçmişti.

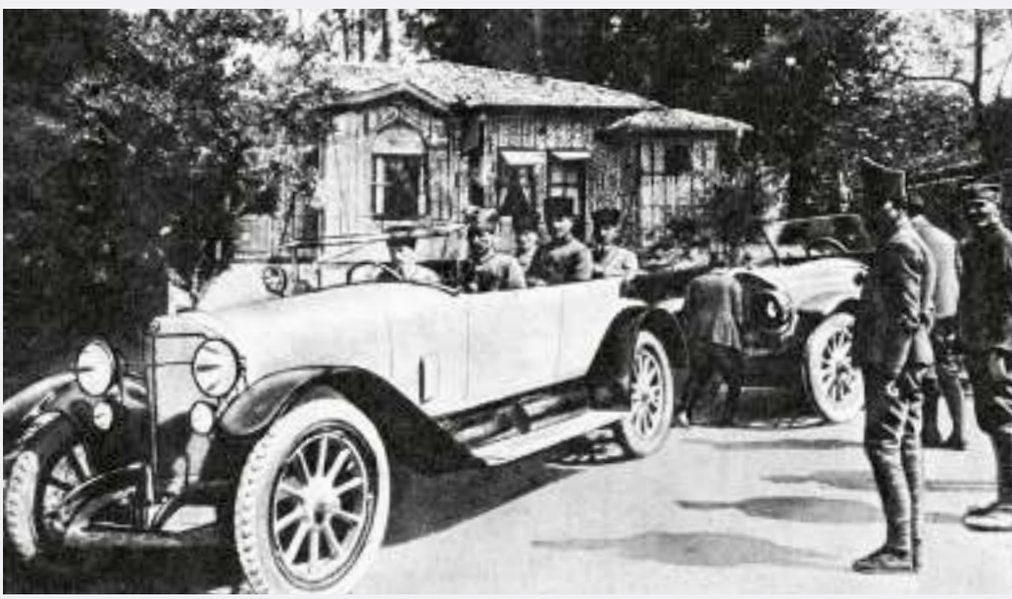
İstanbul ile bağlar İngilizlerin komutasındaki güçlerin 16 Mart 1920'de payitahtı işgal edip ardından Meclis-i Mebusan'ı dağıtmasıyla kopmuş, 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi ve devamında alternatif hükümet Ankara'da kurulmuştu.

O günlerde İnebolu üzerinden Ankara'ya ulaşanlar arasında Hint Müslümanlarının temsilcisi olarak tanınan Mustafa Sagir de vardı. Hindistan Hilafet Cemiyeti'nin, İngiliz işgal güçlerince başına ödül konup aranan bir üyesiydi. Daha önce işgal altındaki İstanbul'a gelip Aksaray'da bir ev kiralamış, Beyazıt ve Eyüp Sultan camileri civarında çevre edinmiş, bir "Türk-Hint Uhuvvet-i İslamiye Cemiyeti (Türk-Hint İslam Kardeşliği Derneği) kurmuştu.

Hint Müslümanlarının İstiklal Savaşı'na destek için topladığı destek paralarını Ankara'ya ulaştırabilmek için tekneyle İnebolu'ya geçmek üzere Bulgaristan'a giderken Yunan devriyeler tarafından yakalanmıştı. Atina'da kısa süre hapsedildikten sonra İstanbul'a döner dönmez de İngilizler tarafından tutuklanıp Arapyan Hanı'na konulmuştu. Bir süre sonra bırakılınca artık İstanbul'da kalamayacağına ikna olan iyi niyetli dostları tarafından bir şekilde İnebolu'ya gönderilmişti.

Ankara'da, Mustafa Kemal'in talimatıyla İstiklal Mahkemesi reisi "Kılıç" Ali tarafından karşılanıp Hürriyet Oteli'ne yerleştikten hemen sonra, Dahiliye vekili Doktor Adnan (Adıvar) Bey'i ziyarete gitmişti. Önce Hint

Mustafa Kemal'e suikast yapmak isteyen Birleşik Krallık casusu Mustafa Sagir (en üstte). Mustafa Kemal Milli Mücadele yıllarında Çankaya'daki konuttan çıkarken (üstte).

Hilafet Cemiyeti ve Komitesi'nin gönderdiği mühürlü mektubu takdim etmiş, sonra da Hintli Müslümanların topladığı 3 milyon İngiliz altınını Ankara'ya ulaştırmak istediğini söylemişti; tabii Mustafa Kemal Paşa'yla tanışmak istiyordu.

Sagir, Ankara'ya geldiğinin ertesi günü Adnan Bey'e İstanbul'a mektup göndermek istediğini söyledi. Daha önce anlaştığı İleri gazetesinden Ferit Cavit Bey yerine ulaştırır, İstanbul'da oturan hayırsever Ramiz Bey aracılığıyla altınları getirme yolu bulunabilirdi. İyi niyetinin bir göstergesi olarak mektubu açık zarfla Dr. Adnan'a teslim etmişti. Sagir birkaç günde bir mektup göndermeye başlamış, o arada Dr. Adnan aracılığıyla Mustafa Kemal Paşa ile tanışıp el öpmüştü.

On gün kadar sonra yeniden Dr. Adnan'ın makamına gidip mektubuna yanıt gelip gelmediğini soran Sagir, hayatının şokunu yaşayacaktı. Adnan Bey, sükûnetle çekmecesinden Sagir'in İstanbul'a gönderdiği ve İstanbul'dan aldığı mektupları çıkarıp önüne koydu:

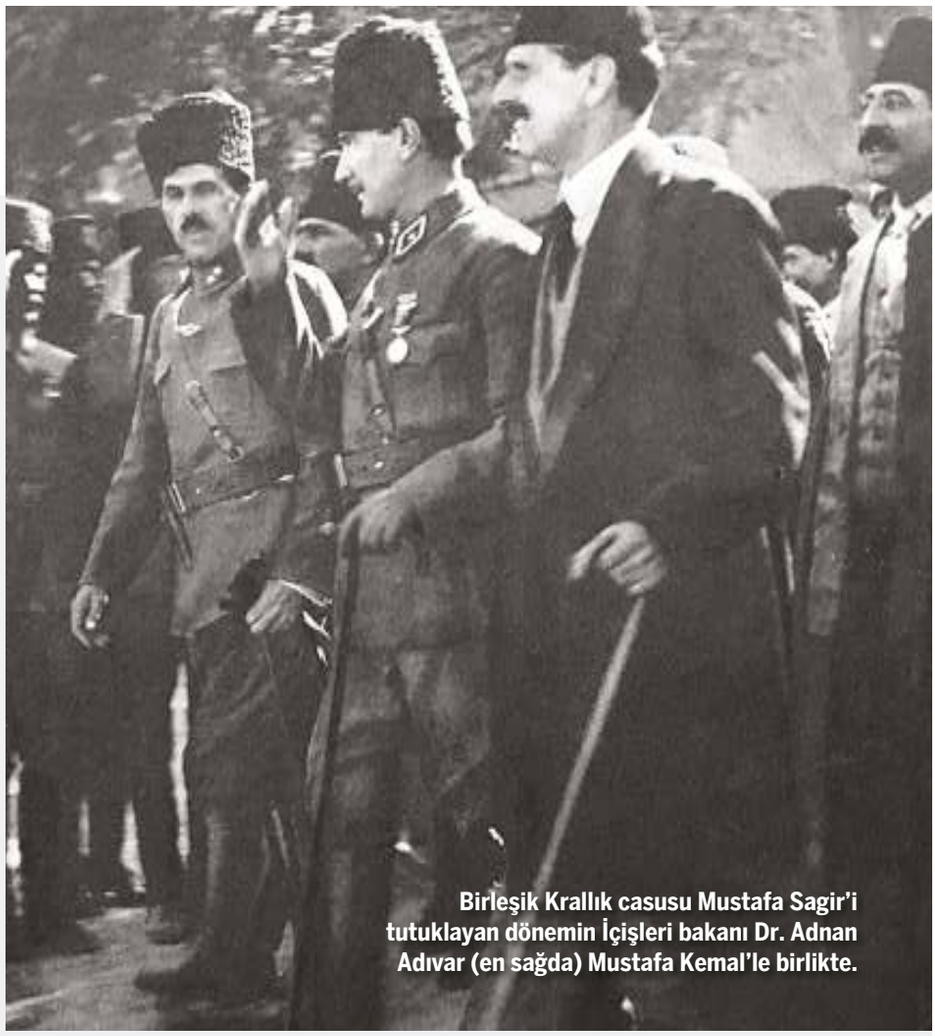
- Bu mektuplar nedir beyefendi?

Hem gönderdiği, hem de cevaben gelen mektupların satır aralarında görünmez mürekkeple yazılanlar, Mustafa Kemal'e yapılacak suikast planını ortaya dökmekteydi. Fevzi (Çakmak) Paşa'nın talimatıyla kurulan karşı casusluk örgütü "Müsellah-ı Müdafaa-i Milliye (Silahlı Milli Savunma), ya da bilinen adıyla Mim-Mim Grubu'nun (MM Grubu) teknik uzmanı Binbaşı Aziz Hüdai tarafından deşifre edilmişti.

Adnan Bey üsteliyordu:

- Ankara'ya gelişinizin hakiki sebebini lütfen söyler misiniz?

İngiliz gizli servisi MI6'in yıllarca bu tür işler için eğittiği ajanlarından Mustafa Sagir yolun sonuna geldiğini anlamıştı. Adnan Bey o sırada odaya giren Ankara Emniyet müdürü ve Başsavcı önünde İngiliz casusunu tutukladı.

Birleşik Krallık casusu Mustafa Sagir'i tutuklayan dönemin İçişleri bakanı Dr. Adnan Adıvar (en sağda) Mustafa Kemal'le birlikte.

Aslında Ankara bir süredir Sagir'in ilişkilerini saptamış, izliyordu. Onu daha İstanbul'dayken ele veren, Ramiz Bey'in Şişli'deki evine gidişi olmuştu. MM Grubu, Ramiz Bey sahte kimliğiyle dolaşan kişinin aslında albay rütbesinde bir İngiliz istihbarat yetkilisi olduğunu biliyor, evi gözaltında tutuyordu. Evine girip çıkan Hintliyi takip edince, İngiliz istihbaratından Yüzbaşı John Bennett ile buluştuğunu saptamışlardı. Sagir'in İnebolu üzerinden Ankara'ya gitme niyeti olduğu lafı yayılınca, gizlice çekilen bir fotoğrafı, Meclis'in İstanbul'daki istihbarat görevlilerinden Ekrem (Baydar) Bey tarafından özel kurye ile Ankara'ya, Adnan Bey'e ulaştırılmıştı. Özetle, Ankara Sagir'e hazırdı, suçüstü yapmak için bekliyorlardı. Ortada ne Hint Hilafet Cemiyeti diye bir dernek vardı, ne onların topladığı İngiliz altınları, ne de İngilizler tarafından tutuklanma hikâyesi; hepsi Mustafa Kemal'e ulaşıp onu öldürmenin yollarını bulmak için kurgulanan senaryonun bir parçasıydı. Bu arada polis, Sagir'in ağzından yazılan mektuplarla İngiliz işbirlikçisi Ferit Cavit'i de Ankara'ya çağırıp tutuklamıştı.

Ankara hükümeti sorgu ve duruşmalar sırasında Sagir hakkında başka şeyler de öğrenmişti. Yakalandığı 1921 başında 33 yaşında olan Mustafa Sagir'in daha 10 yaşındayken Hindistan'daki ailesinden alınıp özel görevler için yetiştirilmeye başlandığı, Edinburg ve Oxford'da eğitim aldığı, Mısır, İsviçre ve Almanya'da çalıştıktan sonra İran'da gazeteler üzerinden psikolojik harekât yürüttüğü, Irak'taki Kürt aşiretleri, Rauf (Orbay) Bey'in komutasındaki birliklere karşı kışkırttığı ortaya çıkmıştı. Sagir 20 Şubat 1919'da Türk yanlısı Afgan emiri Habibullah'ı öldüren Afgan suikastçıyı kiralayan ajandı. Sagir İngilizlerin son ana dek süren kurtarma girişimlerine rağmen, İstiklal Mahkemesi'nin kararıyla 24 Mayıs 1921'de Samanpazarı'nda asılarak idam edilecekti.

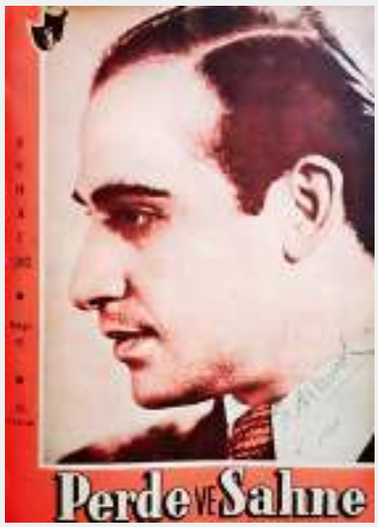
/ *Sermet Erkin / sermet@sermeterkin.com*

Talat Artemel zirveye Hamlet rolüyle çıkmıştı

Hamlet, asıl mesele bu!

Talat Artemel, tiyatronun yanı sıra sinemada da büyük başarılara imza atmış, kısa süren hayatında en önemli piyeslerde çok az aktöre nasip olacak sayıda başrol üstlenmişti.

Tiyatromuzun dâhi ismi Muhsin Ertuğrul, 1927 senesinde, tercümesini de kendisinin yaptığı, büyük İngiliz yazarı Shakespeare'in ölümsüz eseri "*Hamlet*"i sahnelemek ister. Hamlet rolünü de kendi canlandıracaktır. Muhsin Bey hayranı olduğu Shakespeare'in bu en ünlü yapıtını esere yakışır bir reji ile sahneye getirmek düşüncesi içindedir. Mizansen, dekor, kostüm, müzik gibi tiyatronun yapı taşları olan bütün unsurların hepsini Türk sahnesinde o güne dek görülmemiş yeniliklerle hazırlamak isteğindedir. Bütün bunların yanı sıra figürasyon kadrosunu da çok zengin tutmak arzusundadır. Bu kadroyu oluşturmak için gazetelere Şehir Tiyatrosu'na kazandırılmak üzere tiyatroya hevesli genç oyuncu adayları arandığı ilanları verilir. O günlerde İstanbul İtfaiye İdaresi'nde şoför olarak çalışan, 18 yaşındaki Talat Artemel, gazetede gördüğü bu ilana derhal müracaat eder.

Talat Artemel, "*Bataklı Damın Kızı Aysel*" filminde ilk eşi Cahide Sonku'yla birlikte başrolü oynamıştı (altta). Talat Artemel imzalı *Perde ve Sahne* dergisinin kapağı (üstte).

Talat Artemel bu başvurudan sadece bir sene önce arkadaşlarının aşırı ısrarları sonunda hayatında ilk defa tiyatroya giderek Muhsin Ertuğrul'u Şehzadebaşı'nda "*Cehennem*" temsilinde seyretmiş ve perde açıldığı andan itibaren tiyatro sanatının büyüsüne bir daha kopmamak üzere kapılmıştır. Arkadaşları o günden sonra Darülbedayi'nin hiçbir temsilini kaçırmamaya başlayan bu genç adamın, Topkapı Gençler Mahfeli'nde Muhsin Ertuğrul'un repertuarından "*Kız Kulesinde Bir Facia-i Aşk*" isimli piyeste Rıza rolünü oynamasında ısrarcı olurlar. Bu temsilde gösterdiği başarı ve aldığı alkışlar Talat Artemel'in tiyatroya olan düşkünlüğünü hızla telafisiz aşka dönüştürür. Gazetede gördüğü ilan ise hayatının akışını değiştirir. Seçmelerde beğenilmesi, ilerde tiyatromuzun büyük değerlerinden olacak olan Avni Dilligil gibi onun da Hamlet kadrosuna figüran olarak katılmasına neden olur.

Muhsin Ertuğrul rolü ona verir

Hamlet'in yanında meşale tutan kişilerden biri olarak adım attığı sahnede, ardı sıra başka oyunlarda da ufak çapta roller alır Talat Artemel. Zaman içinde ona

verilmeye başlanan tek veya birkaç cümlelik garson, işçi, komşu adam, yeniçeri gibi küçük rollerden gitgide daha irice rollere terfi eder. Tiyatroda varlığını hızlı adımlarla sürdürürken 1930 yılında "*Aynaroz Kadısı*" oyununda ve aynı sezon içinde Muhsin Ertuğrul'la karşılıklı oynadığı "*Bir Kitap*" piyeslerinde dikkatleri üzerine çeker. Ama asıl olarak 1934 yılında tiyatrodaki ilk önemli rolü olan Loïc le Gouriadec'in "*Zehirli Kucak*" piyesinde canlandırdığı yüzü yaralı Raymond Lauven rolü ile Neyyire Neyir, Mahmut Moralı, Behzat Butak, Hazım Körmükçü, Bedia Muvahhit, Şaziye Moral, Emin Beliğ gibi kıdemli oyuncuların arasında büyük başarı gösterir. Böylece sanat ışığı bir daha sönmemecesine parlamıştır.

Bu başarısının karşısında Muhsin Ertuğrul, 1934'te yedi yıl sonra yeniden sahnelemek istediği "*Hamlet*" piyesinde, yeteneğinin büyüklüğünü fark ettiği Talat Artemel'e -inanılmaz bir cesaret ile- kendi oynadığı Hamlet rolünü verir. Muhsin Ertuğrul bu kararı ile, sanatın daha ilk basamaklarında olan bir oyuncuya dünya tiyatro tarihinin en çetin rollerinden birini gözü kapalı vermesiyle, hocalık ve yöneticilik vasfının derecesini bir kere daha göstermiş olur.

Talat Artemel'in *Hamlet*'teki diğer başrol olan Ophelia rolündeki Cahide Sonku'nun muhteşem güzelliği yanında silinmeyerek gösterdiği inanılmaz büyük başarıyı; devrin en ufak hatayı dahi görmezden gelmeyen Bedii Faik, Sabri Esat Siyavuşgil, Peyami Safa, Hakkı Süha Gezgin gibi eleştirmenler kalem birliği etmişçesine "Türk tiyatrosuna doğan yepyeni, ama çok parlak bir meşale, bir güneş" olarak nitelendirirler. Genç aktöre güvenen Muhsin Ertuğrul haklı çıkmıştır. Sahneye adım atmasının üzerinden geçen kısa bir sürenin sonunda, Hamlet gibi dünya çapında bir başrolü üstlenmiş, tiyatro tarihinde bulunabilecek çok az sanatkârdan biri olan Talat Artemel özel bir günde dünyaya

Talat Artemel (solda) ve Ayhan Işık, yönetmenliğini Ömer Lütfi Akad'ın üstlendiği, 1952 yılı yapımı "*İngiliz Kemal Lawrence'a Karşı*" adlı filmde birlikte oynadılar. Filmde Ayhan Işık "İngiliz Kemal", Talat Artemel "Rıza" rolündeydi.

gelir. Adı Mustafa Kemal (Atatürk) tarafından konulan Hareket Ordusu'nun, İstanbul'a girdiği 24 Nisan 1909 günü, Topkapı semtinde Ziraat Bankası'nın kıdemli memurlarından Mustafa Faik Bey'in ikinci evladı olarak dünyaya gözlerini açar. Küçük yaşlarında resim sanatına hevesi olduğu için Sanayi-i Nefise Mektebi'ne girmek ister, ama babası razı olmaz. Asker olmak ister, ama buna da annesi karşı çıkar. Sonunda ailesinden gizlice uçmak hevesi ile havacılık okulunun imtihanlarına girip kazanır, ama okul kayıt için anne ve babanın rızası istemektedir. Babası tayyareci olmasına asla razı olmayıp okulun istediği belgeyi imzalamaz. O da boş durmamak için itfaiyeye şoför olarak girer.

Sanat hayatı 30 yıl sürdü

5 Ağustos 1953 Cumartesi gecesi Harbiye Açık Hava Tiyatrosu'nda 27'nci sanat yılını bir jübile ile kutlayan sanatçı, sadece otuz yıl süren sanat yaşamı boyunca İbsen'in *Peer Gynt*'ünden Musahipzade Celal'in *Balaban Ağa*'sına; Goldoni'nin *Yelpaze*'sinden Mahmut Yesari'nin *Serseri*'sine kadar yerli ve yabancı pek çok eserde başrol oynamıştır. Şehir Tiyatrosu'ndaki ilk yıllarında Muhsin Ertuğrul'un 1929'da yönettiği *Kaçakçılar* filminde Balıkçı Talat rolü ile gözükür. Henüz tiyatroda kendini kanıtlamamışken sinemadaki bu ilk rolü, onun sanat hayatındaki ilk başarısı olur.

1934 senesinde Muhsin Ertuğrul'un yönettiği *Bataklı Damın Kızı Aysel* filminde Cahide Sonku, Feriha Tevfik, Behzat Butak, İ. Galip Arcan gibi büyük isimlerin arasında başrolü oynar. Hasılat rekorları kıran bu filmin tüm ülkede gösterilmesi ona ve daha sonra evleneceği -her ikisinin de ilk evliliği- Cahide Sonku'ya yurt çapında büyük ün sağlar. Filmler birbirini kovalar... *Beklenen Şarkı*, *Uçuruma Doğru*, *Kanlı Döşek*, *Kahveci Güzeli*, *Vatan ve Namık Kemal* gibi oynadığı pek çok filmin dışında; *Hürriyet Apartmanı*, *Nasrettin Hoca*, *Sönen Rüya*, *Sonsuz Acı* gibi filmleri yönetmiş ve yönettiği bu filmlerin çoğunun senaryosunu da kendisi yazmıştır.

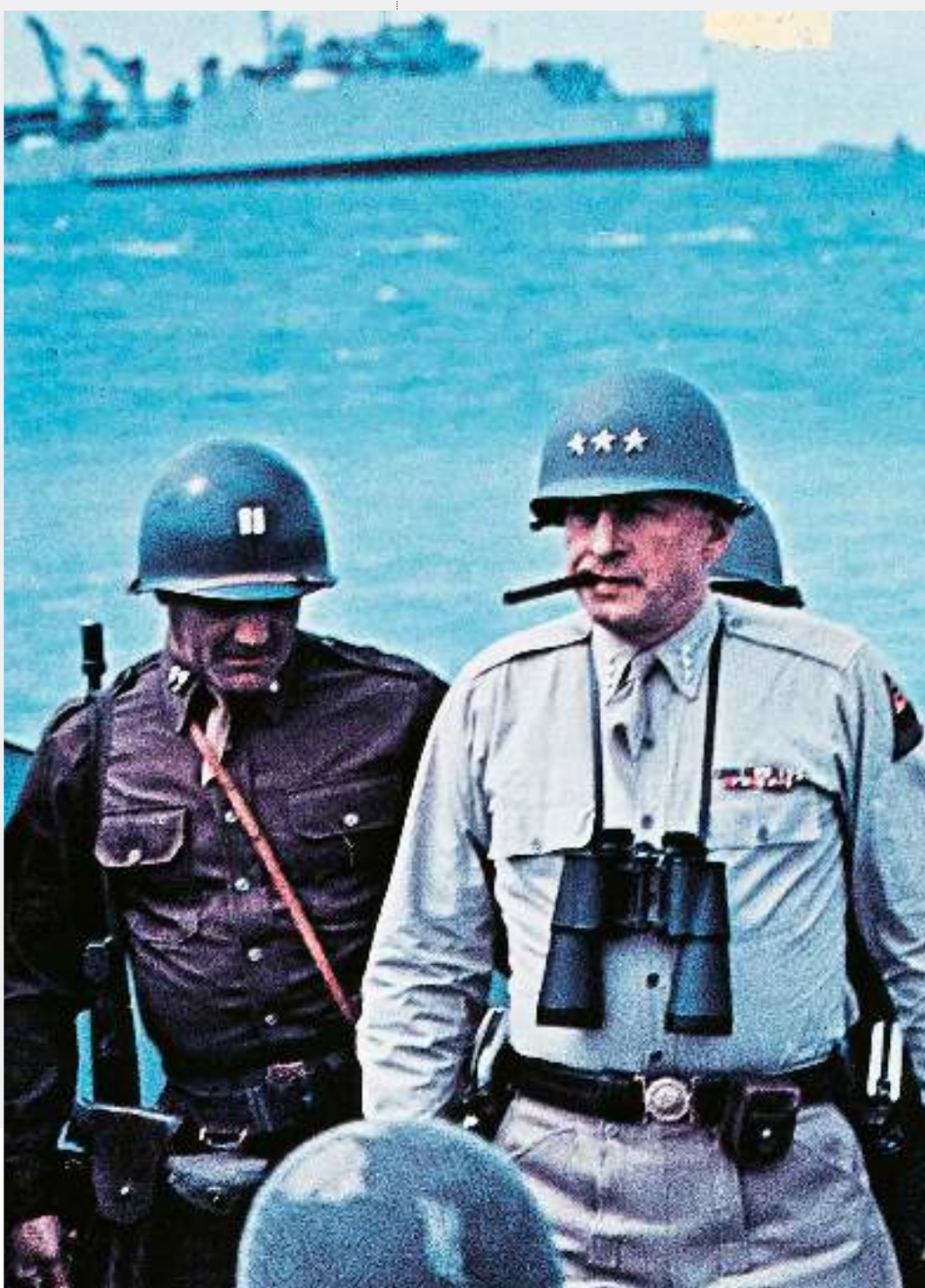
Sanat hayatının zirvesinde tiyatroda hem sahneye koyucu, hem oyuncu olarak başarıdan başarıya koşarken film çevirmek için gittiği Bolu'da çekimler esnasında yaşadığı bir kaza sonrası kaldırıldığı Bolu Devlet Hastanesi'nde 4 Ağustos 1957 tarihinde hayata veda etti. Kaleme aldığımız bu ufak yazıyı vesilesiyle hatırası önünde hürmetle eğiliyoruz...

/ *Mehmet Sindel / msindel@gmail.com*

Savaş filmleri tarihine geçti

General Patton

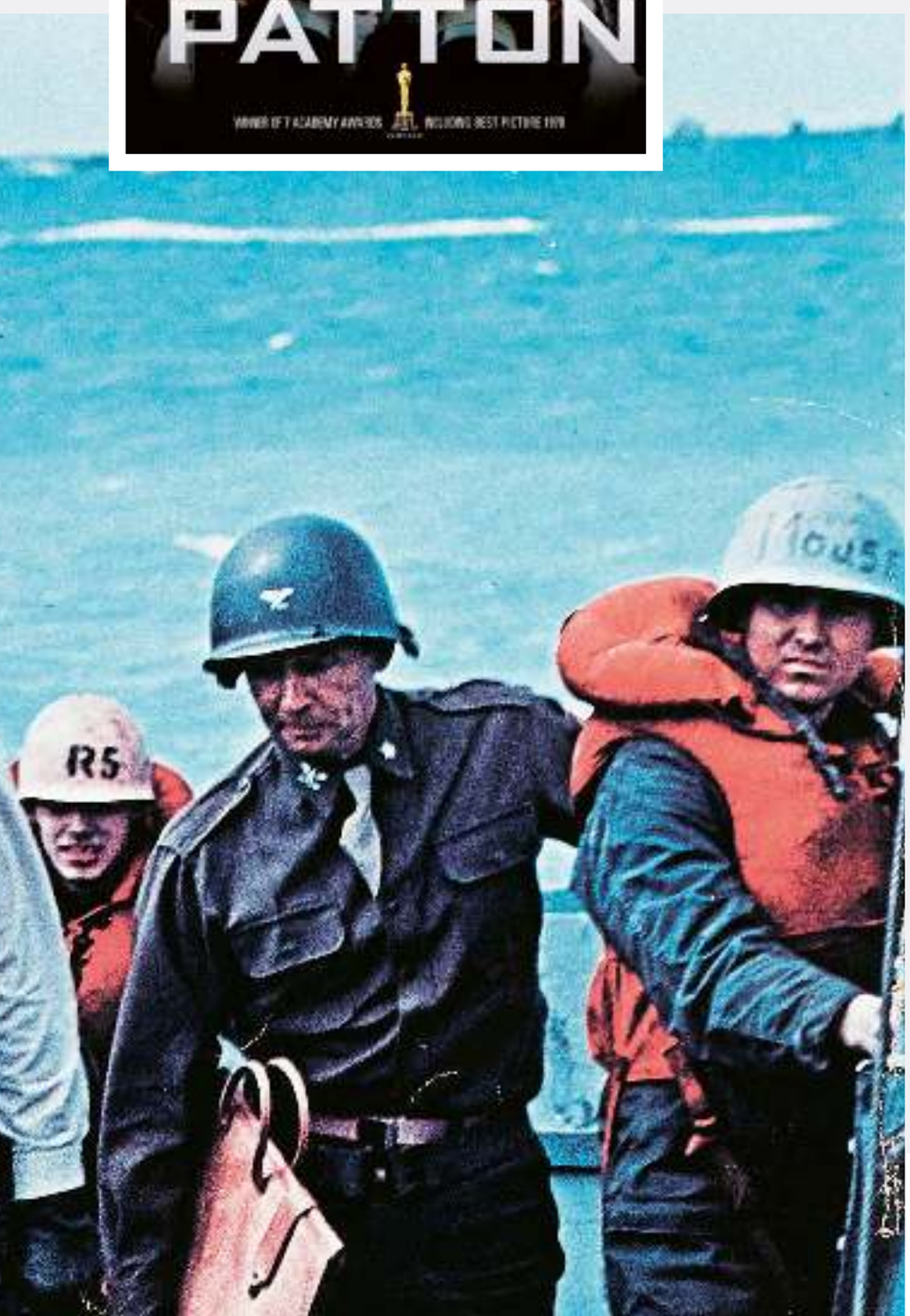
*General George S. Patton, II. Dünya Savaşı'nın gidişatına etkide bulunmuş birkaç generalden biriydi. Taktik anlayışı ve sertliğiyle askerlik tarihine geçen sıra dışı general Patton'ın II. Dünya Savaşı'ndaki performansı "*Patton*" adlı filmde ele alınmıştı. Film 7 Oscar kazanmıştı.*

Karl Malden'in canlandırdığı, General Omar Bradley'nin anılarından da yararlanarak, senaryosunu ünlü yönetmen Francis F. Coppola'nın yazdığı, Franklin J. Schaffner'in yönetmenliğini yaptığı ve George C. Scott'un General Patton rolünde unutulmaz bir oyunculuk performansı sergilediği "*Patton*", 50'nci yılını kutlayan altın filmler listesinde yerini alıyor.

20th Century Fox yapımı olan ve sadece II. Dünya Savaşı filmlerinin değil, bütün bir biyografi türünün önemli örneklerinden biri olan 12 milyon dolar bütçeli "*Patton*", 60 milyon doları aşkın gişe performansı yaparak yapımcılarının yüzünü güldürür. Ülkemizde "*General Patton*"

***Patton* filminin afişi (solda). Filmden bir sahne: George C. Scott'ın canlandırdığı General Patton Sicilya'ya çıkıyor (altta).**

adıyla vizyona giren filmi izlemek için tam iki sene bekleyecektir sinema seyircisi.

Yaklaşık 3 saat sürdüğü için, ABD sinemalarında alışık olunmadığı şekilde ara verilerek, sanki bir operaymış gibi gösterilen film, alışık olmadığımız biçimde yapım şirketinin logosu olmadan çarpıcı biçimde başlar. Perde, bir sahneyi kaplayan devasa ABD bayrağı ve hem sinemadaki izleyicileri, hem de filmdeki dinleyicileri susturan "Dikkat!" komutuyla açılır. Kendinden emin adımlarla ve madalyalarla bezenmiş üniformasıyla sahneye çıkan, generalin, "Şunu unutmayın... Hiçbir piç kurusu ülkesi için ölerek bir savaşı kazanamadı. Savaşı ancak karşı taraftaki zavallı piç kurularının kendi ülkeleri için ölmelerini sağlayarak kazanabilirsiniz!" diye başlayan ve beş dakika süren monolog, sinema tarihinin önemli tiradlarından biri olarak unutulmazlar arasındaki yerini alır.

Yönetmenin aldatması

Filmin geri kalanındaki performansının bu güçlü girişten sonra silik kalacağından endişe eden George C. Scott, bu meşhur sahnede oynamaya şiddetle itiraz etse de yönetmen Schaffner, usta oyuncuyu sahneyi filmin sonuna koyacağını söyleyerek kandırır.

Canlandırdığı "Patton" karakteri gibi başarılı, ancak nev-i şahsına münhasır bir huysuz olan George C. Scott, filmin aday gösterildiği 10 dalda kazandığı tam yedi heykelcikten biri olan "En İyi Erkek Oyuncu Oscar"ını, "oyuncuları böyle yarıştırmanın adil olmayan bir et pazarı kurmak olduğunu" söyleyerek

reddeder. Deniz kuvvetlerine 17 yaşında gönüllü olarak katılan, ancak eğitimi sürerken savaş sona erdiği bu "fırsatı" kaçıran George C. Scott, Patton'ın ağzından filmde kullanılan "bütün bir dünya savaşıyor ve beni dışında mı bırakıyorlar?" repliğiyle tamamen özdeşleştiğini açıklayacaktır.

Bu açılışın ardından film 1943 yılında, II. Dünya Savaşı'nın Kuzey Afrika Cephesi'yle devam eder. Savaş tarihinin en sıra dışı komutanlarından biri olan Patton'ın karşısında "Çöl Tilkisi" lakaplı ünlü Alman mareşali Erwin Rommel vardır. Askeri dehasının yanı sıra savaş tarihini de çok iyi bilen Patton, Rommel'i de çözmüştür ve onun taktiklerini kullanarak Çöl Tilkisi'ni Kuzey Afrika'dan sürer. Bu başarısı üzerine korgeneralliğe terfi ettirilerek Sicilya'ya gönderilir. Burada müttefiklerin diğer bir ünlü komutanı, İngiliz mareşali Bernard Law Montgomery ile Messina'ya ulaşma hedefine kimin önce varacağına dair bir rekabete girer.

II. Dünya Savaşı'nda üç cephede başarılar kazanan General George S. Patton (üstte). Filmin yönetmeni Franklin J. Schaffner (altta). Filmde Normandiya haritasının önünde George C. Scott ve Karl Malden (karşı sayfada).

Kimi zaman üstlerinin emirlerine itaatsizlik eden, bencil, geveze ve küfürbaz bir asker olan Patton'ın bu zaafları onun askeri dehasının önüne geçer. Bir hastane teftişi sırasında korkaklıkla suçladığı, psikolojik travma yaşayan bir eri tokatlaması ve ona herkesin içinde hakaretler yağdırması gözden düşmesine neden olur. Ancak II. Dünya Savaşı'nda Batı Cephesi'nin son muharebelerinden Bulge Tarruzu'yla küllerinden yeniden doğarak, başında bulunduğu 3'üncü Ordu'la Nazi ordusuna son darbeyi vurur.

Film ve gerçekler arasındaki farklılıklara gelince; korkusuz ve dâhi Amerikan savaş kahramanı olarak resmedilen ve seyircinin sıra dışılığına sempatiyle, hiç değilse hoşgörüyle bakması arzu edilen general, esas itibariyle Almanlar yenilir yenilmez Sovyetler'e saldırmak isteyecek kadar fanatik bir anti-komünist ve Nazilere neredeyse sempatiyle bakacak kadar anti-semitisttir.

İki askeri azarlamıştı

Gerçekte, Sicilya muharebeleri esnasında, Patton bir değil, iki askeri azarlamış ve tokatlamıştır: 3 Ağustos 1943'te Er Charles Kuhl'u, 10 Ağustos'ta Er Paul Bennett'ı. Filmde uykusuz ve yorgun bir haldeyken ziyaret ettiği yaralı bir askeri şefkatle alnından öptükten sonra, o askere duyduğu merhametten dolayı korkak bir askeri tokatladığı şeklindeki sahne de gerçeklerle pek de bağdaşmaz. Zira o akşam günlüğüne korkak bir askere haddini bildirdiğine dair hiçbir pişmanlık içermeyen bir not düşecektir.

Almanların Patton'a karşı duyduğu hayranlık ve korkuyu yansıtan bir çok sahne de abartılmıştır. Esasen, Normandiya çıkarmasına gelinceye kadar Patton ismi Alman karargâhında pek de anılmaz. Yaverinin Patton'a ilettiği "General Alexander Palermo'yu almanızı istemiyor!" emrine verdiği, "Az önce aldım. General geri vermemi ister mi?" şeklindeki efsanevi cevap ise gerçekleri kısmen yansıtır. Gerçekte olay Almanya'nın işgali sırasında yaşanır ve Patton, Trier şehrini işgal etmeden yanından geçmesi yolundaki emirlere şu cevabı verir: "İki bölükle Trier'i aldım. Geri vermemi ister misiniz?" Savaşın hakkı yenmiş komutanlarından biri olan Omar Bradley'i canlandıran, filmin de hakkı yenmiş büyük oyuncusu Karl Malden ise içinde bulunduğu askeri cip Alman topçu ateşiyle havaya uçurulup kaskını kaybettiği sahnede şoföre, "ver şu kaskı bana Sekulovich" diyerek filme kişisel imzasını artar. Bu Malden'in oynadığı her filmde "Sekulovich" adını taşıyan bir karakter olması konusundaki ısrarının bir sonucudur. Zira gerçek ismi Mladen Sekulovich'tir. Malden kendi koca ve çirkin burnuyla dalga geçmek için yapılan bir şaka olan, canlandırdığı karakterin Patton'ın yakışıklı burnunu övdüğü repliği söylemekten çekinmeyecek kadar yüce gönüllü biri olsa da, oyuncu olmak için isminden ve kimliğinden vazgeçmek zorunda olduğunu unutturmayacak bir adamdır aynı zamanda.

Filmin finalinden hemen önce yaşanan ve Patton'ın kılpayı kurtulduğu kaza sahnesi ise bütün hayatı ateş altında geçmiş bir askerin ölümüne neden olan gerçek kazanın temsili olarak senaryoda yer alır. Patton'ın savaş ve askerlik hakkındaki tiradını dinleyerek başladığımız bu dev epik, son bir Don Quijote göndermesi olarak yeldeğirmenlerinin yanından köpeğiyle yürüyerek geçerken söylediği, savaş tarihine dair tiradı ile sona erer:

"Bin yılı aşkın süredir, zaferden dönen Romalı fatihler şaşaalı bir törenle karşılanır.

"Fethedilen bölgelerden getirilen müzisyenler, tuhaf hayvanlar ve pahalı eşyalarla beraber, ele geçirilen hayvanların sırtında hazineler taşınırdı. Savaş arabasına binmiş komutan şehre girerken, esir komutanlar zincirlenerek onun önünden yürütülürdü. Bazen çocukları da onunla arabaya biner, ya da savaş atlarıyla ona eşlik ederdi.

"Komutanının kafasının üstünde altından yapılma bir taç tutan köle onun arkasında durur ve kulağına fısıldardı : Bütün bu zaferler geçici."

/ *Feza Kürkçüoğlu / fkurkcuoglu@gmail.com*

Modaya uygun küpeler

Küpe, kadınların vazgeçemediği takıların başında gelir. Tunç çağından bu yana farklı malzemelerden, farklı formlarda kullanılagelen küpe, takanın estetik beğenisini, yaşam tarzını yansıtmakta… Mücevher sınıfına giren değerli taşlarla yapılmış olan küpelerin yanı sıra metal, cam, taş, boncuk, ahşap, kemik ve plastik gibi malzemelerden yapılan küpeler dönemin modasına göre tasarımlar içerir. Birbirinden çok farklı formlara sahip bu küpeler ya önceden delinmiş kulak memesine, ya da bir klips ile kulak memesine tutturulur.

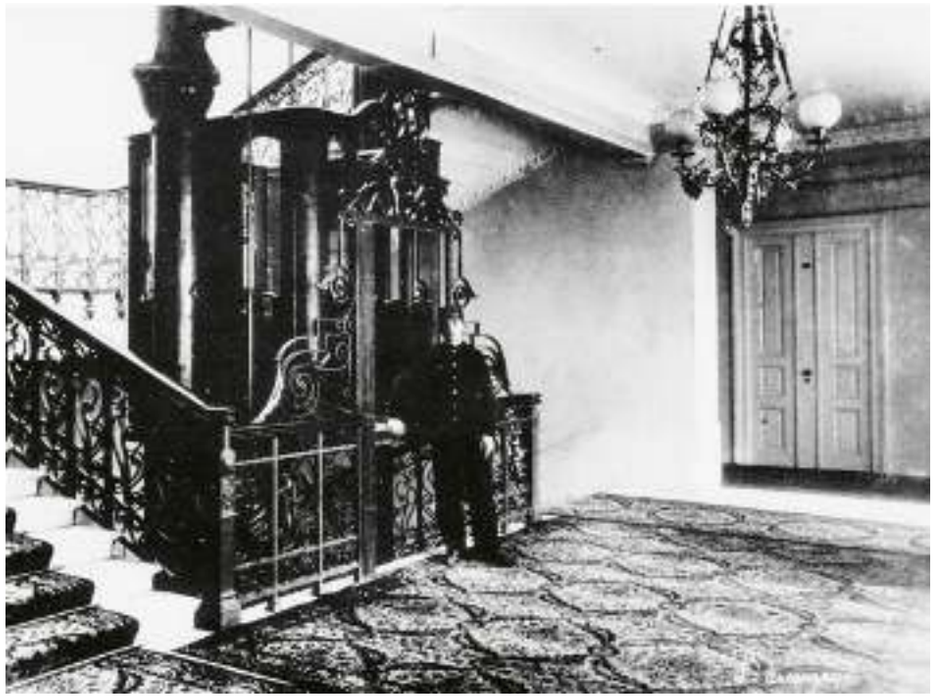
Dönemin modasına göre değişim geçirir demiştik, bir örnek verelim. 1930'larda "tek küpe" moda olur. Bu modayı anlatan 10 Mayıs 1932 tarihli *Akşam* gazetesinden "Küpe Modası" başlıklı yazıyı aktaralım: "Bu sene Paris'te bir kulağa küpe takılıyor! On seneden beri kullanılmayan küpe gene meydana çıkmıştır. Her kadının tipine göre uzun küpeler, büyük halkalar, tek taş pırlanta, yahut inci küpe takılıyor. Ortalıkta kriz olduğu ve şapkalar da ancak yüzün bir tarafını açıkta bıraktığı için tek küpe takmak taammüm etmiştir (yaygınlaşmıştır). Elmasçı dükkânlarında eskiden çift satılan küpeler yerine camekânlarda tek küpeler teşhir edilmektedir!"

Tek küpe modası uzun sürmez. 1940'lı yıllarda değişir. Uzun bir zaman sonra küpe yeniden kadın takıları arasında öne çıkar. Tasarımlar değişmiş, sarkık modeller yerine daha küçük küpeler moda olmuştur. Üstelik artık kulak memesine klips ile tutturulan modeller revaçtadır. Haziran 1944'te *Asrın Kadını* dergisinde yayınlanan "Küpe Tekrar Moda Oldu" haberi bu değişimi şu satırlarla anlatır: "Yeni küpelerin başlıca hususiyetleri kulakta bambaşka bir şekilde durması ve biçimlerindeki garipliktir. Eskiden küpe kulağın memesine takılır ve aşağı doğru sallanırdı. Yeni küpelerde ise ekseriya küpe kulağın memesini kapıyor. Bundan başka, yeni küpeleri kulağı delmeden de takmak mümkündür. Esasen son senelerde, maşa gibi kulağın memesini sıkıştırarak duran küpeler ortaya çıkarılmıştı."

İster değerli taşlardan ister diğer malzemelerden üretilsin küpe bugün de yine modaya uygun olarak tasarlanmakta ve kullanılmakta…

Osmanlı'da ilk elektrikli asansör

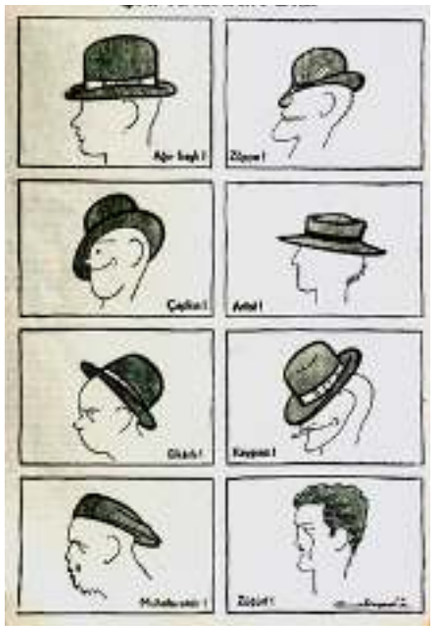
Çok katlı binaların olmazsa olmaz araçlarından biri olan asansör, yaygın olarak 1900'lerin başından itibaren hayatımızın vazgeçilmezi oldu. Önceleri hayvan, insan ve su gücüyle, Sanayi Devrimi ile birlikte buharla ve nihayet elektrikle çalışan asansör, Osmanlı döneminde ilk kez Pera Palas'ta kullanılmaya başlar.

19'uncu yüzyılda maden ocakları ve fabrikalarda yük taşımak için kullanılan asansör, insan taşımaya aynı yüzyılın ortalarında başlar. Amerikalı Henry Waterman 1850'de New York'ta buhar makinesiyle çalışan iki kat arasında gidip gelen bir yük asansörü yapar. İki yıl sonra Elisha Graves Otis asansörün düşmesinin önüne geçecek bir güvenlik tertibatı icat eder. Otis, 1857'de insan taşıyan ve güvenlik tertibatlı ilk asansörü New York'ta bir binaya kurar. Buharlı asansörler yaygınlaşırken 1867 yılında Paris'te Léon Edoux tarafından yapılan hidrolik taşıyıcı "Ascenceur" adıyla tanıtılacaktır. 1870 ile 1900 yılları arasında çoğunlukla hidrolik asansörler kullanılır. Alman elektrik mühendisi William Siemens'in 1878'de icat ettiği elektrikli asansör için patent almasıyla birlikte elektrikle çalışan asansörler yaygınlaşacaktır… Osmanlı döneminde kullanılan ilk elektrikli asansör, 1895'te açılan Pera Palas'ta hizmet verdi. Etrafı geniş mermer merdivenlerle çevrili asansörün tamamı dökme demir ve çelikten yapılmıştı. Kabini ahşap ve demir karışımı olan asansör bugün de hâlâ çalışmakta. Mimar Alexandre Vallaury tarafından tasarlanan, iç mekânı "art nouveau" tarzında olan yapının günümüze gelen tarihi asansörü Schindler markasını taşımakta. 1874 yılında İsviçre'de Robert Schindler ve Eduard Villager tarafından kurulan Schindler şirketi bugün de asansör ve yürüyen merdiven üretmekte…

Şapkaların dili...

Yarattığı "Amcabey", "Efruz Bey", "Dalkavuk", "Akla Kara" ve "Yeni Zengin" gibi tiplerle tanınan çağdaş Türk karikatürünün öncü sanatçısı Cemal Nadir Güler, 27 Şubat 1947'de İstanbul' da aramızdan ayrıldı. Saygıyla anıyoruz…

25 Şubat 1939 tarihli *Resimli Hafta* dergisinde Cemal Nadir'in bir karikatürü yayınlanır: "Şapkaların Dili". Nadir, dönemin şapka modellerini, giyiş tarzlarını çizgileriyle yorumlar. Eski Mısır ve Yunan'dan bu yana kullanılan şapka, 1925 Şapka Devrimi'nden sonra ülkemizde yaygınlaşır. Ahmet Rasim, "*Muharrir Bu Ya*"da yer alan "Şapkaya Dair" adlı yazısında o yılların şapkalarını şöyle sıralar: "Şimdilik bizim bildiklerimiz, giydiklerimiz fötr, melon, silindir, panama, hasır şapkalar ile öteden beri Galata sokaklarında gördüğümüz çakanozlular ve emsali amele, serseri gürühunun başlarından düşmeyen siperli, sipersiz kapelalarla, kırlarda, bahçelerde, sporlarda giyilen kasketlerdir."

İstanbul'un unutulmaz belediye reisi

Cemil Topuzlu

Modern Türk cerrahisinin öncülerinden, belediye reisi, yazar Ord. Prof. Dr. Cemil Topuzlu, 24 Ocak 1958'de İstanbul'da aramızdan ayrıldı. Ülkemizde modern tıp bilimine katkıları ve İstanbul'un çağdaş bir şehir olması için yaptığı hizmetlerle tanınan Cemil Topuzlu, 1866'da İstanbul'da doğdu. 1886'da Mekteb-i Tıbbıye-i Şahane'den doktor yüzbaşı rütbesiyle mezun oldu. 1887 ila 1890 yılları arasında Fransa'da cerrahi alanında uzmanlık eğitimi aldıktan sonra Haydarpaşa Askeri Hastanesi'nde operatör olarak göreve başladı. 1908'de askerlik görevinden ayrılan Cemil Topuzlu, 1909'da İstanbul Tıp Fakültesi'nin kurucu dekanı oldu. 1912 yılında İstanbul şehreminliği ve İstanbul vali vekilliğine tayin edildi. 1914'te istifa etti. 1919'da yeniden İstanbul şehremini olan Topuzlu, 1920'de istifa etti. 1946 yılına dek operatörlüğe devam etti. Toplamda üç yıl kadar süren İstanbul belediye başkanlığı sırasında İstanbul'un çağdaş bir şehir olması için uğraş verdi.

Şehrin temizliği, altyapı düzenlenmesi, yeni caddeler ve yolların yapılması bu sürede gerçekleşti. Topuzlu'yu, ölümünden altı yıl sonra Muhsin Ertuğul'un Ekim 1964'de *Türk Tiyatrosu* dergisinde kaleme aldığı satırlarla sevgi ve saygı ile anıyoruz: "Siz bu şehirde İstanbullunun iyi, güzel, medeni, sıhhi bütün ihtiyaçlarını göz önüne aldınız. Var olup da bozuk işleyenleri düzelttiniz. Hiç olmayanların temellerini attınız, hiçbir eksiğe de "sonra ona da sıra gelecek" demediniz. Bir yandan Mösyö Deruvan'a Gülhane Parkı'nı, hatta yirmi bin ağacını bile Fransa'dan getirterek, düzenleyip havaya ve denize susamış İstanbullulara açarken öte yandan Mösyö Antoine'ı davet ederek bir müzik ve tiyatro okulu kurdunuz. Aynı zamanda İstanbul'a bir aşçı, bir garson mektebi açtınız. Sütlüce'de, Harem İskelesi'nde mezbahalar, Unkapanı'nda hâl, İstanbul'un genel planı, müzayede salonu, Belediye Sarayı, kanalizasyonu, hasılı her şeyi aynı zamanda başlattınız."...

Apartman yaşamına doğru

Avrupa'da 19'uncu yüzyılın ortalarında inşa edilmeye başlanan apartmanlar İstanbul'da yüzyılın sonuna doğru, 1880'lerde görülmeye başlandı. Galata'da, Pera'da inşa edilen apartmanları 1910'lardan sonra Cihangir, Maçka, Teşvikiye, Nişantaşı, Şişli semtlerinde yükselen apartmanlar izler. Laleli'de 1922'de inşa edilen Harikzedegân apartmanları (Tayyare apartmanları) ülkemizin ilk toplu konut örneği olarak tarihe geçer...

1930'lardan başlayarak İstanbul'da apartman sayısı hızla artar. Geçtiğimiz yıl, inşaat sektörünün içine girdiği kriz benzeri bir kriz 1932 yılında yaşanır. Birçok apartman inşa edilmiş, ancak satılmamıştır. Kredi kullanarak yapılan apartmanlar satılmayınca, bankalar alacaklarını tahsil yoluna gitmeye başlar… 17 Kasım 1932'te *Akşam* gazetesinde yayınlanan "Bina İnşaatı Azaldı" başlıklı haber, yaşanan krizi şu satırlarla anlatmakta: "Birçok apartman ve 4000 ev satılığa çıkarılıyor. Birçok kimseler borç aldıkları parayı ödeyemediler. Son seneler zarfında şehrimizde bina inşaatı çoğaldı. Bu binaların ekserisi büyük apartmanlardır. Bu apartımanların kıymeti otuz bin lira ile yüz bin lira arasındadır. Daha pahalıya mal olan bazı büyük ve lüks apartmanlar da vardır. İşin en şayan-ı dikkat ciheti bu apartmanları inşa ettirenlerden ekserisinin borçlu olmasıdır."

Yalova'nın dağ hamamları

Helenistik çağdan beri kaplıcalarıyla bilinen Yalova, İÖ 7'nci yüzyılda denizciler tarafından kurulan küçük bir kıyı köyüdür. "Bithynia" sınırları içinde olan, "Pythia", Bizans döneminde kaynak sulu hamamları ile öne çıkar. İlk hamamlar Bizans İmparatoru Constantinus (312-337) tarafından yaptırılır. Diğer Bizans imparatorlarının yaptırdığı tesislerle ünlenir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti Bursa olunca, orada bulunan kaplıcalar nedeniyle Yalova kaplıcaları ihmal edilir. 17'nci yüzyılda Evliya Çelebi, ziyaret ettiği dönemde "Yalakova", ya da "Yalakabad" olarak anılan Yalova kaplıcalarını *Seyahatname*'de şu cümlelerle anlatır: "Bir kubbe içinde büyük bir havuz vardır. Suyu gayet sıcaktır. Ama soğuk su karıştırınca ılık olur. Gayet faydalı ılıcadır. Her sene kiraz mevsiminde bu dağlar insanoğulları ile bu ılıcaların hatırı için mamur olur. Dinlenip eğlenecek yerdir."…

Kaplıcalar, Abdülmecit'in annesi Bezmiâlem Valide Sultan'ın romatizma derdine derman olunca onarılır, yeni binalar inşa edilir ve İstanbul ile Yalova arasında vapur seferleri konulur. Bakımsız kalan kaplıcalar, 1929'da Atatürk'ün isteğiyle yeniden inşa edilir.

İlk Türk kadın gazeteci
Selma Rıza

İlk Türk kadın gazeteci, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin tek kadın üyesi, Sorbonne'da okuyan ilk Türk kadını, Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti genel sekreteri olarak birçok ilke imza atan Selma Rıza Feraceli, 24 Şubat 1931'de İstanbul'da vefat etti…

İlk Osmanlı Meclis-i Mebusan üyelerinden Ali Bey ile Avusturyalı bir aileden gelen Naile Hanım'ın kızı, Jön-Türklerin lideri Ahmet Rıza Bey'in kız kardeşi olan Selma Rıza, 1898'de ağabeyinin yanına Paris'e gitti. Burada Sorbonne Üniversitesi'ne devam eden Selma Rıza, ağabeyinin çıkardığı "*Mechveret Supplement Français*" ve "*Şura-yı Ümmet*" gazetelerinde yazılar yazdı. Paris'te Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin çalışmalarına katılarak, cemiyetin ilk kadın üyesi oldu.

1908'de II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul 'a döndü. Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer alıp, beş yıl kadar genel sekreterliğini yürüttü. Kadınlar tarafından yayımlanan "*Hanımlara Mahsus Gazete*" ve "*Kadınlar Dünyası*" gibi yayınlarda kadın hakları üzerine yazıları yayınlandı. Çeşitli kadın derneklerinde çalışan Selma Rıza, kız çocukları için okulların açılması için uğraş verdi, yatılı kız lisesi İnas Sultani'nin kurulmasına öncülük etti...

Selma Rıza'nın, 1892'de henüz 20 yaşında iken kaleme aldığı "*Uhuvvet*" (Kardeşlik) isimli romanı ancak 1999 yılında basılarak okurla buluşur. "*Uhuvvet*"ten birkaç satırı birlikte okuyalım: "Mutlak dünyada başka bir ömür, bir başka mutluluk olacak! Fakat biz niçin göremiyoruz? Gaflet uykusunda mıyız? Dünya üzerinde ise bize ne için uzak kalıyor... Kudretsiz insan... Neye, kime esir düşünmez de tabiata karşı durmak ister! Of! Yalnız tabiata mı ya? İnsan kendi cinsine de esir! Hayatını borçlu olduğuna, onu dünyaya getirene, kendi evladına da esir! Dine, şeriata, düzene, âdetlere de esir! Esir! Her şeye esir! Bu hal nedir ya rab? Kurtuluş yok mu? Her esaretten kurtulsa hislerini de öldüremez ya? Zaruri sevgi bile esaret..."

Selma Rıza'yı saygıyla anıyoruz…

/ *Yeşim Pütgül / yputgul@hotmail.com*

Bilgi, kanıt ve analize rağmen yenilgi

Gültekin Yıldız son kitabında, Osmanlı'nın Avrupa'yla aynı zamanda askeri ataşe kadroları açmasına ve pozitif istihbaratı benimsemesine rağmen neden Balkanlar'da, Trablusgarp'ta ve Rus Savaşı'nda mağlup olduğu sorusunun peşine düşmüş.

OSMANLI DEVLETİNDE ASKERİ İSTİHBARAT, GÜLTEKİN YILDIZ, YEDİTEPE YAYINLARI, EKİM 2019

Gültekin Yıldız'ın 1864-1914 tarihlerine odaklanan kitabı, Osmanlı Devleti'nin askeri mağlubiyetlerinin temelinde istihbarat eksikliklerinin olup olmadığını sorgulayan bir çalışma. Doğrudan Osmanlı belgelerine dayalı bu çalışmada, Osmanlı Genelkurmayı ve yurtdışı askeri istihbarat ağının, kendisi için yakın tehdit gördüğü devletlerin ordularını nasıl izlediği, alınan haber ve bilgilerin stratejik karar alıcılarca nasıl değerlendirildiği, olası saldırı planlarının nasıl takip edildiği araştırılmış.

Osmanlı Devleti, Avrupa'daki önde gelen devletlerle aynı zamanlarda dış temsilciliklerine askeri ataşe kadroları açmış, 1860'lardan itibaren gizli haber toplamaya dayalı ve geçici statüdeki casusluktan açık kaynak ağırlıklı haberlerin analizine dayalı istihbaratı benimsemiş. Yani "her şeyden haberdar olma" şeklindeki kadim casusluk sisteminden, kanıt temelli problem çözme esaslı, keşfedici pozitif istihbarat anlayışına geçmiş. Buna rağmen incelenen dönemde yapılan savaşlarda yenilmiş.

Gültekin Yıldız kitabında, Balkan devletlerinin Osmanlı'ya karşı birleşik saldırı planları ile Rusların İstanbul'a, İtalyanların Trablusgarp'a çıkartma projelerine odaklanmış.

İttifak, önceden biliniyordu

İlk örnek, 8 Ekim 1912-10 Ekim 1913 tarihli Balkan Savaşları. Sırbistan ile Bulgaristan arasında 13 Mart 1912'de yapılan ittifaktan sonra, 29 Mayıs 1912'de Paris büyükelçisi

Rıfat Paşa, durumu hariciyeye bildirir. Ancak konu araştırılıp bilgi teyit edilmeye çalışılırken Sırbistan ile Bulgaristan'a Yunanistan ve Karadağ da katılır ve sonuçta savaşta Osmanlı Balkanlar'ı kaybeder.

İtalya'nın Trablusgarp'ı işgali konusundaki istihbarat ise 1911'den çok önce gelmeye başlamış. Bunu ilk kez dile getiren Roma'daki deniz ateşesi Kolağası Rıza olmuş. Rıza İtalyanların gemi sayılarını arttırmalarının ve İngiltere'ye gemi siparişi vermelerinin Trablusgarp ve Kuzey Afrika işgali niyetini gösterdiğini belirterek 2 Ekim 1885 tarihinde İstanbul'u uyarmış. II. Abdülhamit de bu rapor üzerine durumun araştırılmasını istemiş. Kısacası Osmanlı, Trablusgarp Savaşı'nın çıkma ihtimalini 26 yıl öncesinden öngörmüş ve önlemler geliştirmeye çalışmış.

Aynı şekilde Osmanlı-Rus Savaşı da (93 Harbi) çıkmadan önce öngörülebilmiş. Rus silahlı kuvvetlerinin seferberliği, 24 Nisan 1877'den bir yıl önce Hocabey (Odesa) şehbenderi tarafından İstanbul'a iletilmiş, ancak bu bilgi, sonucu değiştirmemişti.

Bilgi kirliliği sorunu mu?

Gültekin Yıldız, askeri harekâtlardan önce İstanbul'a istihbaratın aktığını, ancak bu durumun zamanla, her duyulan haberin düşmanın sefer hazırlıklarına işaret ettiği şeklinde yorumlandığına dikkat çekiyor. Saraya raporlar yağınca iş, sefir ve askeri ataşelerden görüş sormaya varıyordu. Yıldız, bu haberlerin mutat ve tehlikesiz gelişmeler olduğu değerlendirmelerinin sadece Rusya özelinde değil, Sırbistan kaynaklı gelişmelerde de yaşandığını belirtiyor kitabında.

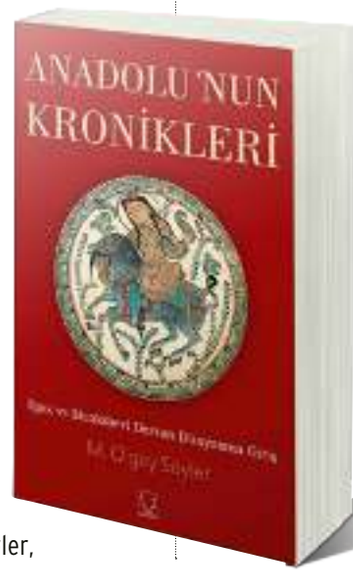
Peki, iddia edildiği gibi bu askeri mağlubiyetlerin sebebi istihbarat eksikliği miydi? Gültekin Yıldız, Osmanlı Devleti'nin 1876-1914 arasında girdiği sıcak çatışmaların istihbarat faaliyetleri sayesinde öngörülebilmiş ve risklerin belirlenmiş olduğunu, buna rağmen, istihbarat ve harekât birimlerinin entegre edilememesi ve hem devlet, hem de silahlı kuvvetlerin altyapısal engelleri yüzünden seferberlik ve sefer dönemlerine hazırlıklı girilemediğini belirtiyor. Bir adım daha ileri giderek literatürde iddia edilenin aksine askeri mağlubiyetlerde istihbarat eksikliğinden ziyade istihbaratın gerektirdiği tedbirleri hayata sokmakta karşılaşılan siyasi, ekonomik yapısal engellerin rolü olduğunu ortaya koyuyor.

Efsanelerin, sırların destanların izinde

ANADOLU'NUN KRONİKLERİ, M.OLGAY SÖYLER, KARAKUM YAYINLARI, EKİM 2019

Mehmet Olgay Söyler, aralarında Atlas Tarih'in de bulunduğu çeşitli tarih dergilerinde ve internet sitelerinde yazdığı yazıları, *Anadolu'nun Kronikleri* (Epik ve Menkıbevi Destan Dünyasına Giriş), kitabında bir araya getirdi. Uzun soluklu olması planlanan çalışmaların ilkinde, efsanelerle gerçeklerin, sırlarla gizemlerin iç içe geçtiği meseleler ve şahsiyetler var. Araştırmalarını saha çalışmalarıyla destekleyen Söyler, kuru anlatımdan olabildiğinde uzaklaştığı kitabında destanların izini sürüyor.

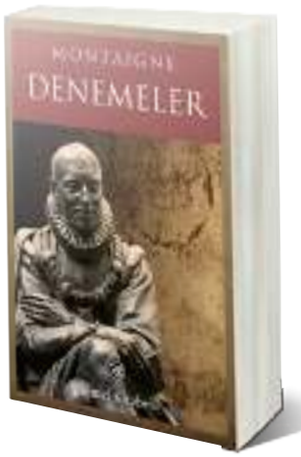
Türkler Orta Asya'dan Anadolu'ya göçerken yanlarında inançları, söylenceleri ve efsaneleri de vardı elbette. Göç sırasında Kalenderilerle, Budist, Mazdek, Zerdüşt ve Maniheist inançlarla karşılaşıldı ve aralarında etkileşim oldu. Bu etkileşim, Şaman ve Kam inançlarını da içine alarak Anadolu'ya taşındı, burada İslamdan ve tasavvuftan etkilenerek evrildi. Kitap, kamların nasıl derviş, baba, abdal ve pirlere dönüştüğünü, şaman ve kam mucizelerinin Anadolu velileriyle kerametlere nasıl evrildiğini ve pir kültü etrafında nasıl şekillendiğini anlatımıyla başlıyor. Söyler, Bizans-Arap savaşları gölgesindeki kahraman Battal Gazi'nin gerçek hikâyesinin ardından, her asırda hakkında farklı bilgilere eriştiğimiz Sarı Saltık'ın aslında kim olduğunu araştırıyor. Kahramanlık destanlarından halk hikâyelerine Anadolu ve Rumeli serhatlerindeki savaşçı velilere odaklandıktan sonra Anadolu'da kahramanı Türk olan ilk destan anlatısı *Danişmendname*'nin ve Danişmend Gazi'nin esas öyküsüne uzanıyor.

500 yıldır değerini koruyan başucu kitabı

DENEMELER, MONTAIGNE, REMZİ KİTABEVİ, KASIM 2019

Remzi Kitabevi, Montaigne'in ilki 1580 yılında yazılan üç ciltlik *Denemeler*'inden hazırladığı bir seçkiyi yeniden okurlarla buluşturdu. Denemeler, sanatta, edebiyatta ve felsefede birçok ustaya ve kimi düşünce akımlarına esin kaynağı olmuş, dillere yerleşen birçok deyim ve anlatım biçimine şekil vermiş bir eser. Montaigne, sonradan bu yazın türüne adını veren kitabında, başarının sırrından geleneklerin önemine, tembellikten barbarlığa, yalancılıktan pek çok konuya değinmiş. Eserin girişinde, "Ey okur, kitabımın konusu bendenizim, dolayısıyla siz siz olun zamanınızı bu kadar boş bir konuya harcamayın" dese de *Denemeler* 500 yıldır bir başucu kitabı olma özelliğini devam ettiriyor.

"Türkiye'nin eğitim sorunu için tek çıkar yol"

TÜRKİYE'DE KÖY ENSTİTÜLERİ, FAY KIRBY, TARİHÇİ KİTABEVİ, EKİM 2019

Tarihçi Kitabevi, Fay Kirby'nin *Türkiye'de Köy Enstitüleri* adlı çalışmasını gözden geçirerek tekrar okurlarla buluşturdu. Kirby, 1947-1950 yılları arasında Türkiye'ye Balkan göçmenlerinin köylerdeki yaşantısını incelemek üzere gelen, ancak bunun yerine köy enstitülerini araştırmaya karar veren bir barış gönüllüsü. Kirby'nin 1960 yılında Columbia Üniversitesi'ne sunduğu bu doktora tezi, köy enstitülerine ilişkin en kapsamlı ve özgün araştırma. Türkiye'de ilk kez 2000'de yayımlanan araştırmasında Kirby, köy enstitülerini, "Yepyeni nitelikte bir eğitim sistemi" olarak tanımlıyor ve bu sistemi Türkiye'nin eğitim sorunun çözülmesi konusunda tek çıkar yol olarak gördüğünü belirtiyor.

Tarihi hem yaptılar, hem yazdılar

Tarihi yapanlarla yazanlar aynı olmaz denir. Oysa Japonya tarihini eylemleriyle şekillendirenler ile bilgisiyle aktaranlar aynı sınıftandı, yani samuraylardı. Japon mucizesi de onlar sayesinde oluştu.

SAMURAY, ERDAL KÜÇÜKYALÇIN, TİMAŞ YAYINLARI, KASIM 2019

Timaş Yayınları, Erdal Küçükyalçın'ın *Kılıcın Efendileri* adlı yeni bir serisini okurlarla buluşturdu. Serinin ilk kitabı, Japon tarihini şekillendiren savaşçı sınıf samurayları anlatıyor... Erdal Küçükyalçın, "saburau" (hizmet etmek) fiilinden gelen ve hizmetkâr anlamına gelen samuray kelimesinin bizdeki anlamının "kapılanan kişi" olduğunu belirtiyor. Çünkü samuraylar derebeylerine kapılanıp ona hizmet eden, onlar için savaşan kişiler.

Samurayları başka ülkelerdeki savaşçılardan ayıran unsur ise daha 1200'lü yıllarda kendileri için bir kanunname yapmaları. Yani daha o günlerde kurallara bağlanan samurayların yetki, hak ve sorumlulukları, yıllar içerisinde imparatorlar ve şogunlar tarafından (askeri lider) geliştirilmiş, sınırlandırılıp şekillendirilmiş. Burada amaç, düzen için otoriteye biat. Nihayetinde bu kanunlar, samuray sınıfının kısa aralıklar hariç 700 yıl boyunca ülkeyi yönetmesini sağlamış.

ABD'nin gemileri

1853 yılında bir ABD filosu Tokyo açıklarında belirerek hükümeti dışa açılmaya zorladığında, Japonya katı bir şekilde kastlara ayrılmış, dünyadaki endüstriyel ve kültürel değişimlerden uzak, dış dünya ile ilişkisi küçük bir adaya girişine izin verilen Hollandalı tüccar ve gemicilerden aldığı bilgilerle sınırlı bir devletti. Ancak Japonların "Kara Gemiler" dediği ABD gemilerinin tetiklediği değişim hareketi kısa süre içinde kurulu düzenin bozulmasına yol açtı. Yepyeni bir dinamizmle hızla modernleşen Japonya, 1905 yılında, Rus-Japon Savaşı'nda Rus İmparatorluğu'nu dize getirerek batılıların "Büyük Devletler" ligine kabul edilen bir devlete dönüşecekti.

Bu bir Japon mucizesi miydi? Küçükyalçın, bu başarının altında yatan unsurun samuraylar ve onların dünya görüşünü şekillendiren "buşido" yani "savaşçının yolu" düşüncesi olduğunu belirtiyor.

Beş Çember öğretisi ve buşido

Taoizm, Konfüçyüsçülük, Budizm ve Japon dini Şintodan esinlenen buşido, yüzyıllar içerisinde oluşmuş bir kavram. Buşidonun altyapısını ünlü samuray Musaşi'nin yazdığı *Beş Çember Kitabı* oluşturuyor. Kitabın temeli, Budist öğretide yer alan ve kâinatı oluşturan beş element. Yani toprak, su, ateş, rüzgâr ve boşluk. Toprak kitabında, samuraylarda olması gereken dürüstlük, çalışkanlık, zanaatkârlık, sanatçılık ve tabii ki liderlik gibi maddeler sıralanarak geçmişiyle helalleşerek yolunu belirlemesine dikkat çekilir. Su kitabında, içine girdiği kabın şeklini alan su gibi samurayların esnek olmaları gerektiği belirtilir. Yer, zemin, zaman ve şartlara ayak uydurmaları önerilerek "sabitlik ölümdür" denir. Ateş kitabı, savaşın şiddetiyle ilişkilendirilerek savaş pratiğinde, mücadelede neler yapılması gerektiği anlatır ve bildiklerini uygulaması gerektiğine dikkat çeker. Rüzgârın başka yerlerden sesleri ve kokuları getirmesinden esinlenilen rüzgâr kitabında, başka yolları tanımanın, başka sanatları, meslekleri, öğretileri öğrenmenin önemi vurgulanır ve önceki kitaplardan edinilen bilginin sağlaması yapılır. Tek sayfalık boşluk kitabı ise *Beş Çember Kitabı*'nın en kısa bölümüdür. Arif olana tarif gerekmez, yani bu aşamaya gelen ustanın daha detaylı bir anlatıma ihtiyaç duymayacağı vurgulanır. Artık o "yol"un kendisidir. Tehditleri, niyetleri ortaya çıkmadan görerek harekete geçer, rakibin silahını kendi silahı olarak görür, savaşmadan kazanmayı bilir.

Buşidoyu şekillendiren beş çember öğretisi, samurayların aksiyonla geçen hayatlarına felsefi bir derinlik kazandırmış, ahlaki anlamda da bir samuray kültürünün oluşmasını sağlamış. Erdal Küçükyalçın da bu kültüre atıfta bulunarak Japon mucizesinin temellerinin, tarihi yapanlarla yazanların aynı olmasında saklı olduğunu vurguluyor kitabında.

Faciadan Sibirya'ya zorlu altı yılın hikâyesi

SARIKAMIŞ'TAN ESARETE, TUĞGENERAL ZİYA YERGÖK'ÜN ANILARI, TARİHÇİ KİTABEVİ, ARALIK 2019

Tuğgeneral Ziya Yergök'ün anılarını içeren *Sarıkamış'tan Esarete* kitabı, yeniden gözden geçirildi ve Prof. Dr. Bingür Sönmez'in sunuşuyla bu kez Tarihçi Kitabevi tarafından tekrar yayımlandı. Kitap, Sarıkamış faciasını ve ardından esarette geçen zorlu altı yılı, 1914 - 1920 arasını kapsıyor. Yani, Yergök'ün esaretin bile Sarıkamış'tan daha iyi olduğu düşündüğü zamanları ve Ruslara esir düştükten sonra gönderildiği Sibirya kampındaki yaşantısını. Tuğgeneral Yergök'ün toplam bin 800 sayfalık anılarını benzerlerinden ayıran ise, yazılanların hamasetten uzak, mümkün olduğunca dürüst bir biçimde aktarılmış olması, yazarın kendisini eleştirmekten çekinmemesi.

"Kore Kahramanı" ve "Tankçılığın Babası"

ŞARK CEPHESİNDEN KORE'YE BİR TÜRK GENERALİ, ERHAN ÇİFCİ, DERGÂH YAYINLARI, 2015

Erhan Çifci'nin çalışması, Türkiye'nin Kore Savaşı'na gönderdiği ilk tugayın komutanı olan ve kamuoyunda "Kore Kahramanı" olarak tanınan General Tahsin Yazıcı'nın askeri faaliyetlerini ele alıyor. Her ne kadar kamuoyunda Kore Savaşı nedeniyle tanınsa da Tahsin Yazıcı aslında, muharip ilk tank birliğinin kuran ve bu nedenle Türk Silahlı Kuvvetleri'nde "Tankçılığın Babası" olarak tanınan bir asker. Erhan Çifci kitabında, Yazıcı'nın 1912-1952 yılları arasını kapsayan 40 yıllık mesleki yaşantısı anlatırken, bir yandan da genel bir dönem tahlili yapıyor; son dönem Osmanlı ve erken dönem Cumhuriyet ordusunun yapısına ilişkin önemli veriler sunuyor.

İsim isim, tabur tabur savaşanların listesi

ÇANAKKALE'DE SAVAŞAN İNGİLİZ ALAYLARI, RAY WESTLAKE, İŞ BANKASI YAYINLARI, EYLÜL 2019

İş Bankası'nın Çanakkale Savaşı dizisinin 22'ncisi olan *Çanakkale'de Savaşan İngiliz Alayları*, ömrünü İngiliz ordusunun tarihini araştırmaya adayan Ray Westlake'in, 2 binden fazla harp ceridesi ve asker anısından yararlanarak hazırladığı bir eser. 1915'te Çanakkale Boğazı'nı geçmek isteyen İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin bünyesinde, dünyanın birçok bölge ve ülkesinden askerler vardı. Yeni Zelanda ve Avustralyalılardan Hintlilere, Afrikalı Zuavelerden (Cezayirli piyadeler) Kanadalılara 500 bini aşkın asker, İngilizlerin İstanbul'a ulaşıp I. Dünya Savaşı'nı kısa yoldan bitirme stratejisi doğrultusunda Gelibolu Yarımadası'na indirilmişti.

Bu askerlerin önemli bir kısmı 85 İngiliz alayına bağlı taburlardan oluşuyordu. Çoğunlukla il, ilçe, bölge isimleriyle (Örneğin Essex Alayı) kendilerini tanımlayan, ama varsa tarihten gelen adlarını ve kraliyet hanedanıyla olan bağlantılarını da (Örneğin Galler Prensesi Alexandra'nın Hassa Yorkshire Alayı) gururla sancaklaştıran bu alaylar, Mısır'da ve Limni Adası'nda eğitimini tamamladıkları nizami, gönüllü ve teritoryal taburlarını Gelibolu'ya sürdüler.

Westlake'in çalışması, bu seferde görev yapan İngiliz alaylarına odaklanıyor. Bu alayların her taburunun hangi gemiyle nereden geldiğini, hangi çatışmalarda yer aldığını, ne zaman ihtiyata alınıp ne zaman cepheye sürüldüğünü, ne kadar zayiat verip ne kadar takviye aldığını, hangi mensubuna hangi nişan ve madalyanın layık görüldüğünü, kısacası Gelibolu'daki bütün faaliyetlerini, gün gün ve isim isim listeliyor.

Sıradan insanların sıra dışı hayatları

Eileen Power'ın ilgi çekici üslubuyla kurguladığı kitapta, altı karakter aracılığıyla ortaçağ dönemi anlatılıyor. Ancak bu kitapta krallar, kraliçeler, asiller veya askerler yok, gündelik hayatın tarihi var.

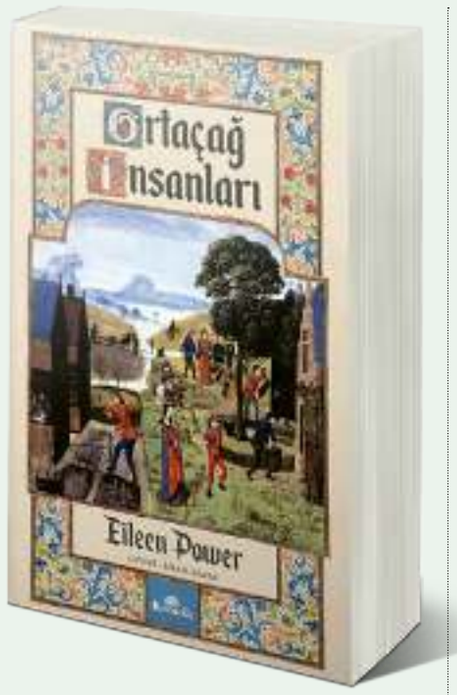
ORTAÇAĞ İNSANLARI, EİLEEN POWER, KRONİK KİTAP, KASIM 2019

Eileen Power'ın kitabı, ortaçağın sıradan insanlarının hayatının kurgulandığı, ilgi çekici üslubuyla öne çıkan bir eser. 1924'te ilk kez basılan kitapta Power, 9'uncu yüzyılda yaşamış bir çiftçiyi, meşhur seyyah Marco Polo'yu, 14'üncü yüzyıldan bir manastırın başrahibesini, aynı dönemde yaşamış bir ev kadınını ve yün ticareti yapın iki İngiliz taciri yakından tanımamızı sağlıyor.

Kitapta yer alan altı karakter arasından en ünlüsü Marco Polo. Onun sıra dışı yaşantısı sayesinde dönemin 13'üncü yüzyıl denizcilerinin hayatlara odaklanan yazar, iki İngiliz tacir, yani Thomas Betson ve Thomas Paycokke sayesinde 15'inci yüzyıl ticaret hayatına ışık tutuyor. 14'üncü yüzyılda yaşayan başrahibe Eglantine'in yaşamı, bize kilise ve dini hayata ilişkin son derece sarsıcı insani bilgiler veriyor. Özellikle de rahip ve piskoposların, rahibelerin giyim kuşamına ve dönemin moda alışkanlıklarına ilişkin tartışmalarını izlemek oldukça keyifli.

Çiftçi Bodo ve derebeylik sistemi

Gelelim kitabın en ilgi çekici karakterlerine. Bunlardan ilki Çiftçi Bodo ki kendisi hayali bir figür. Power onu Charlemagne zamanında yaşamış gerçek bir köylü üzerinden tasarlamış. Hakkında çok az şey bilinmesine rağmen malikâne defterlerine kaydedilmesi sayesinde varlığından haberdar oluyoruz. Ayrıca Charlemagne'ın yayımladığı fermanlar da o dönemin toprak yönetimine oldukça ışık tutuyor. Power, Bodo karakteri sayesinde okuru, 9'uncu yüzyıl derebeylik sistemine götürüyor, bir

çiftlikte işlerin nasıl yürüdüğünü anlamamızı sağlıyor. Bunu yaparken kullandığı renkli dil ve metnin kurgusal başarısı, sağlıktan tarıma, dinden batıl inançlara, köylülerin kaç saat çalıştıklarından bayram eğlencelerine dek, o dönem hayatını açık bir şekilde ortaya koyuyor.

Kitabın diğer ilgi çekici karakteri ise "Hane Reisinin Karısı" adlı bölümde gizli. Bu bölümde Menagier de Paris'in (Parisli hane reisi) 1392-1394 yılları arasında genç karısının eğitimi için yazdığı ve hiçbir zaman bitiremediği metin ele alınmış.

Genç bir eş nasıl eğitilir?

Oldukça ayrıntılı kaleme alınan bu metinden hane reisinin 60'ını aşmış yaşlı bir adam, karısının ise henüz 15'inde genç bir kız olduğu anlaşılıyor. Zengin bir adamla asil, ancak yetim bir genç kızın evliliğinden söz ediyoruz. Metinde bir kocanın değil, bir babanın sevecenliği öne çıkıyor. Yazdıklarından karısını eğitme isteğinin, kendi rahatından ziyade, eşinin kendisi vefat ettikten sonra yapacağı evliliğe hazırlamak olduğunu vurguluyor. Onun için önemli olan ikinci kocaya karşı yüzünün kara çıkmaması. Karısı sonraki kocasını ayine buruşuk bir yaka ile gönderirse, veya battaniyelerden pireleri nasıl uzak tutacağını bilemezse, ya da büyük bir akşam yemeğini organize etmeyi başaramazsa ikinci koca onun hakkında neler düşünürdü...

Üç bölüm ve 19 maddeden oluşan metinde yemek listeleri ve tarifleri de var, evini bir saat işletmenin incelikleri de... Hizmetçilerini nasıl seçip nasıl yönetece-ğine ilişkin öneriler de var, kumaştan bir lekenin nasıl çıkartılacağına, pirelerden nasıl kurtulabileceğine ilişkin pratik bilgiler de...

Ortaçağ adabına göre bir kadından istenenler şunlardı: Uysallık, bağlılık ve sürekli ihtimam. Hane reisi eşine şunu öğütlüyordu: "Unutma ki iyi bir adamı evinden üç şey uzaklaştırır. Akan bir çatı, tıkanmış bir baca ve azarlayan bir kadın."

"Kadın yatakta ve sofrada neşeli olmalı" diyordu eşine, o neşenin altında hüzün saklı olsa bile. Ve sabırlı olmasını öğütlüyordu. Ne kadar ağır bir sınavdan geçerse geçsin, örneğin sadakatsiz bir kocanın aşkını geri kazanmak için de önerilen şey sabırdı. Tüm bunları bazen İncil'den ve diğer kitaplardan alıntılarla, bazen de kendi kişisel tecrübeleriyle örneklendiren hane reisinin kitabı, ortaçağın gündelik hayatının kapısını açıp, içine girmemizi sağlayan eşsiz bir kaynak.

Bu kez savaşanlar yaşadıklarını anlattı

CİHAN HARBİ'Nİ YAŞAMAK VE HATIRLAMAK, MEHMET BEŞİKÇİ, İLETİŞİM YAYINLARI, 2019

Mehmet Beşikçi, *Cihan Harbi'ni Hatırlamak ve Yaşamak*'ta Birinci Dünya Savaşı'na katılan Osmanlı askerlerinin yaşadıklarını, kendilerine ait otobiyografik kaynaklar üzerinden incelemiş. Cihan Harbi'nde görev alan Osmanlı askerlerinin Avrupa ülkelerine göre daha uzun süre savaştığını, kimi zaman askere alınan bir gencin evine geri dönmesinin 8-9 yıl sürdüğünü belirten Mehmet Beşikçi kitabında, resmi askeri söylemle savaşı bizzat yürütenlerin cephe tecrübelerini ve onların bu tecrübeleri nasıl hatırladıklarını karşılaştırıyor. Savaşın insani boyutuna ışık tutmayı hedefleyen Beşikçi, Türk toplumunun yakın tarihe dair kolektif hafızasını anlamada askeri tarihin nasıl etkili olduğunu gösteriyor.

Varlık Vergisi nedeniyle yitirilmiş değerler

LEON BAHAR'I TAKDİMİMDİR, NURTEN YALÇIN ERÜS, KIRMIZI KEDİ YAYINEVİ, KASIM 2019

Nurten Yalçın Erüs, yazdığı biyografik romanda, son derece ilginç bir insanı; şair, edip ve dürüst tüccar Leon Bahar'ı tanımamızı sağlıyor. 44 yaşında yaşamını yitiren Leon Bahar, tek şiir yazamamış bir şiir tutkunu. Yıllarca adını bir muharrir olarak görmek istemiş, bıkmadan usanmadan gazete idarehanelerine yazılar göndermiş. Ancak ona tek sütun bahşetmeyen gazeteler, borcunu ödemeyenlerin listesine adını yazmışlar. Hep iyi bir tüccar olmaya gayret etmiş, ne var ki dürüst bir tüccar olduğunu ispatlamak için Aşkale yollarına düşmek zorunda kalmış. Nurten Yalçın Erüs, Varlık Vergisi sürgünü Leon Bahar'ın ilginç yaşam hikâyesini, karısı Jenny'ye yazdığı mektuplar ve dilekçeler aracılığıyla aktarmış.

Esaret günlerinden TBMM başkanlığına

GÜNLÜKLER 1920 - 1950, M.ABDÜLHALİK RENDA, YAPI KREDİ YAYINLARI, EKİM 2019

İşgal günlerinde Malta'da tutsak. Bağımsızlık Savaşı'nda Kuva-yi Milliye'nin iaşesinden sorumlu Konya valisi. İzmir'e Ankara hükümetinin atadığı ilk vali. Cumhuriyetin ilk sivil Milli Savunma bakanı. Merkez Bankası'nın kuruluşuna nezaret eden Maliye bakanı. Atatürk'ün vefatı ertesinde cumhurbaşkanlığını İsmet İnönü'ye teslim eden Türkiye Büyük Millet Meclisi başkanı. 1938'den 1950'ye Cumhurbaşkanı İnönü'nün en yakın çalışma arkadaşı.

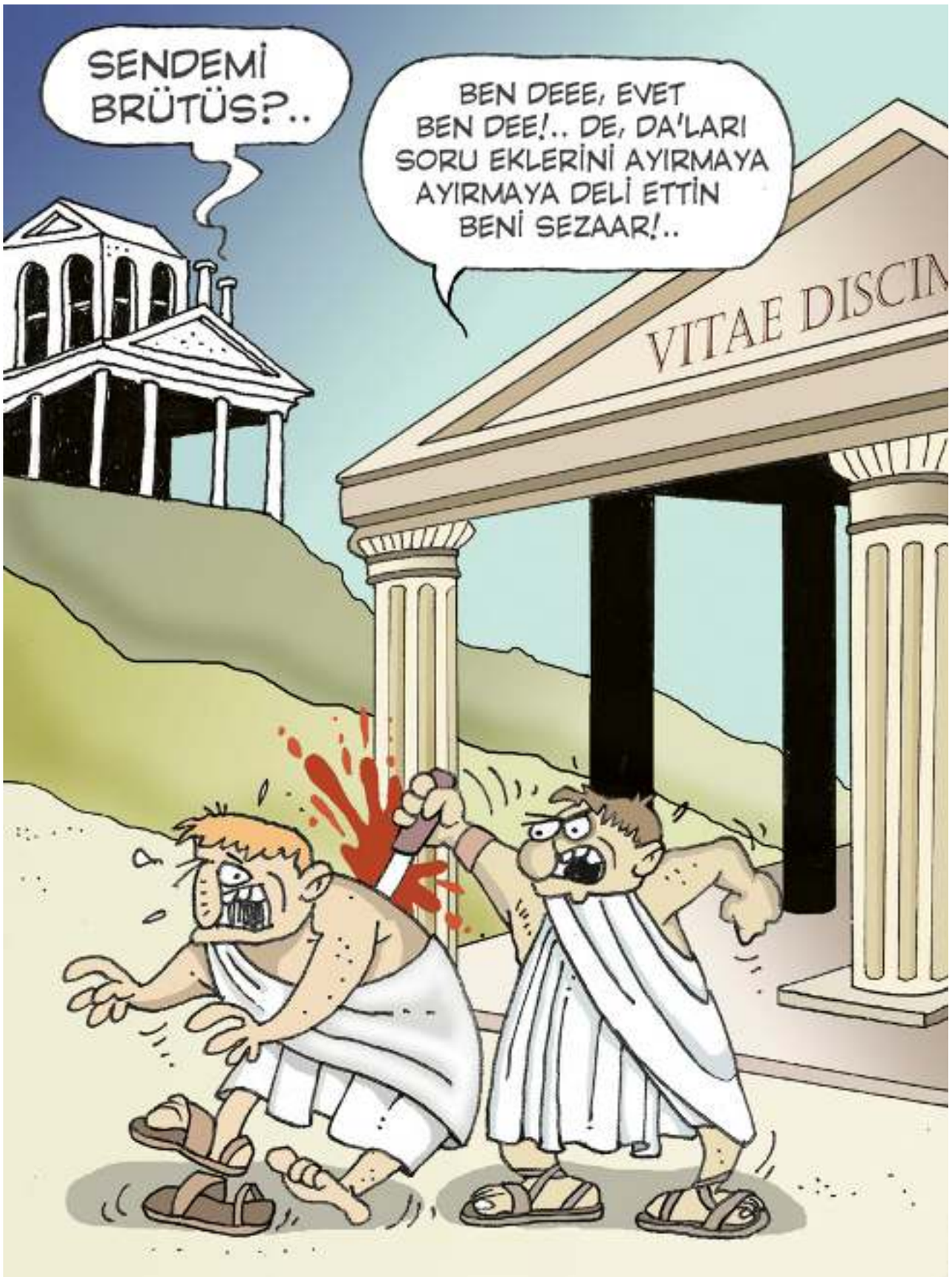
Kısacası, Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran ve büyümesine büyük katkılar sunan bir devlet adamı Mustafa Abdülhalik Renda. Aynı zamanda da tarihi şahsiyetlerin günlük tutma konusundaki üşengeçliklerinden nasibini almamış biri. Aytaç Demirci ve Renda'nın torunu Prof. Dr. Sabri Sayarı sayesinde okurlarla buluşan *Günlükler*, bir devrin siyasi tarihini, Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran kadroların günlük hayatlarının olağanlığı içinde gözler önüne seren, kapsamlı bir çalışma.

Cep boy ajandalara gün gün alınmış kısa notlardan oluşan kitaba konu olan günlükler, toplam 31 adet. 1920 yılından önce kısa ve dağınık haldeki notlar ile Renda'nın siyasetten çekildiği 1950 ila yaşamını yitirdiği 1957 yılları arası kitaba alınmamış. Ancak bundan kitapta Renda'nın sadece iş ve siyaset yaşamına ilişkin notlarının yer aldığı sonucu çıkmamalı. Ailesine düşkünlüğüyle bilinen Renda'nın eşi ve çocuklarına olan büyük özlemi de sık sık karşımıza çıkıyor *Günlükler*'de. Ayrıca gerek Maliye bakanı, gerekte TBMM başkanı olarak yabancı misyon temsilcileriyle görüşmeleri de.

Şakanüvis

/ ***Can Barslan*** / *can.barslan@gmail.com*

Tarih kitapları ile geçen dolu dolu bir yıl.

Tüm okurlarımıza içten teşekkürlerimizle…

YENİ

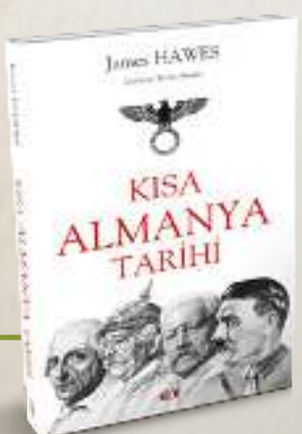
Sadece antropoloji, tarih ve arkeoloji değil mitoloji çalışmaları da kentin Mezopotamya kültürünün oluşumunda başköşeye yerleştiğini gösteriyor. Antropolog ve Asurbilimci Gwendolyn Leick bu benzersiz olgunun ardında yatan nedenleri ve Sümer, Akad, Asur, Babil gibi unsurlardan oluşan Mezopotamya uygarlığının biçimlenmesi üzerindeki etkisini büyük bir titizlikle inceliyor.

Monique O'Connell, Eric R Dursteler
Çeviren: Bozkurt Leblebicioğlu
576 sayfa

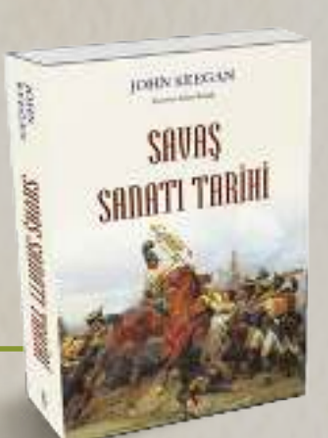
Juan Vernet
Çeviren: Nesrin Karavar
408 sayfa

Juan Vernet
Çeviren: Nesrin Karavar
408 sayfa

Charles William Chadwick Oman
Çeviren: Ekin Duru
280 sayfa

John Keegan
Çeviren: Selma Koçak
536 sayfa

www.sayyayincilik.com / www.saykitap.com
Tel.: (0212) 512 21 58 • e-posta: dagitim@saykitap.com
www.facebook.com/sayyayinlari www.twitter.com/sayyayinlari www.instagram.com/sayyayincilik

Türklerin dünyaya armağanı

1934 yılında firmanın kahve dağıtımını yaptığı Opel marka kamyonet.

1871'den beri kalitesini ve titizliğini hiç bozmadan evlerimize nefis
Türk kahvesini getiren Kurukahveci Mehmet Efendi, bugün 50'den fazla ülkede tüketiliyor.
Kurukahveci Mehmet Efendi, Türklerin dünyaya armağan ettiği Türk kahvesini,
her yudumda aynı kalite ve keyifle dünyaya ulaştırıyor.

www.mehmetefendi.com